

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Jean Bodin

Editör: Julian H. Franklin
Türkçeye Çeviren: Reha Kuldaşı

SİYASETNAME

Cambridge

Siyaset

Düşüncesi

Klasikleri

EGEMENLİK ÜZERİNE

On Sovereignty

EGEMENLİK ÜZERİNE
Devlet Hakkında Altı Kitap'tan
Dört Bölüm
Jean Bodin

TİMAŞ YAYINLARI | 6135
Timaş Akademi | 44
Siyasetname Kitaplığı | 14
Batı Siyaset Düşüncesi Dizisi | 6

AKADEMİK DANIŞMA KURULU
Prof. Dr. Ali Akyıldız
Dr. Kaan Durukan
Dr. Y. Hakan Erdem
Prof. Dr. Asım Cüneyd Köksal

EDİTÖR
Julian H. Franklin

ÇEVİRİ
Reha Kuldaşlı

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

İÇ TASARIM
Nur Kayaalp

1. BASKI
Mayıs 2024, İstanbul

TİMAŞ YAYINLARI
Bahçelievler Mah. Zübeyde Hanım Cad. No: 6
Üsküdar / İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
f t timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Çınar Matbaacılık
Yüz yıl Mah. Matbaacılar Cad. Atahan
No: 34 Kat: 5 Bağcılar / İstanbul
Telefon: (0212) 628 96 00
Matbaa Sertifika No: 45103

YAYIN HAKLARI
© Jean Bodin, 2004, edited and translated by Julian H. Franklin, "On Sovereignty" orijinal adıyla Cambridge University Press tarafından Cambridge Texts in the History of Political Thought serisinde yayınlanan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir. İzinsiz yayınlanamaz. Tanıtım amacıyla kaynak gösterilerek yapılacak alıntılar dışında hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

EGEMENLİK ÜZERİNE

Jean Bodin

Türkçeye Çeviren: Reha Kuldaşlı

JEAN BODIN

1530 yılında Fransa'da doğdu. 1545 yılında eğitimini sürdürmek için Paris'e gitti. Felsefe ve hukuk eğitimi aldı. Avrupa'da reform hareketlerinin olduğu bir dönemde, dini ve siyasi ihtilaflar çağında yaşadı. Uzun yıllar Toulouse Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı. Mahkemelerdeki başarılı savunmaları ve yaptığı yayınlarla adını duyurması üzerine Fransız kraliyet ailesi tarafından hizmete alındı. Kilise ile saray arasındaki tartışmalarda kral egemenliğinin meşruiyet altyapısını kuran fikirleriyle öne çıktı. Kralın yetkilerinin artması gerektiğini savunmak üzere *Devletin Altı Kitabı* (*Les Six livres de la République*) adlı başyapıtını yayımladı.

ÇEVİREN: REHA KULDAŞLI

1988 yılında Edirne'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamladıktan sonra 2005 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümüne girdi. 2010 yılında mezun olduktan sonra yüksek lisans ve felsefe çalışmalarına ODTÜ Felsefe Bölümünde devam etti. Kıta felsefesi, antik felsefe ve analitik psikoloji alanlarında serbest çevirmen ve yazar olarak çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BODİN'İN KARIYERİNİN ANA HATLARI / 7

I. KİTAP, BÖLÜM 8

EGEMENLİK ÜZERİNE / 37

I. KİTAP, BÖLÜM 10

EGEMENLİĞİN GERÇEK NİŞANELERİ ÜZERİNE / 83

II. KİTAP, BÖLÜM 1

GENEL DEVLET TÜRLERİ VE ÜÇTEN FAZLA OLUP OLMADIĞI ÜZERİNE / 125

II. KİTAP, BÖLÜM 5

**TİRANIN CANINA KASTETMENİN VE ÖLDÜKTEN SONRA EMİRLERİNİ İPTAL VE İLGA
ETMENİN HUKUKA UYGUN OLUP OLMADIĞI ÜZERİNE / 145**

METİN-NOTLARI / 163

GİRİŞ

BODİN'İN KARIYERİNİN ANA HATLARI

Jean Bodin (1529/30-1596), Angers'de kendi çapında başarılı sayılabilecek orta sınıf bir ailede dünyaya gelir. 1545'te Karmelit tarikatına girer, Kilise'de bir kariyer alinyazısı gibi görünür. Ancak 1548-1545'te, görünüşe göre yemin ettiği sırada çok küçük olduğu gerekçesiyle yeminlerinden azade olur. Bir süreliğine başka istikametlerde hareket ettiği görülür. 1547'de Paris'teki Karmelit hanesine gittikten sonra *Collège de quatre langues* adlı kraliyet okulunda öğrenimine başlamayı başarır; 1550 civarında Paris'ten ayrıldığı sırada gerçekten muazzam bir hümanist eğitim almıştır. Kendi döneminin en önde gelen hezarfenlerinden biri olacaktır. Bu dönemde, dinsel hakikate dair özel bir araştırmayla da meşgul olur ve bu araştırması, kariyerinin pek çok noktasında sapkınlık şüphesi altında kalmasına yol açar. 1547'de sapkınlıkla suçlanmış olması da muhtemel olup yalnızca sözünden dönerek ceza almaktan kurtulabilmiştir. Ancak 1550'lerin başında açıkça Kalvenizm'i kabul etmesine dair kanıtlar kesin olmayıp genellikle şüpheli görülmektedir.

Bodin, 1550'li yıllarda Toulouse Üniversitesi'nde hukuk eğitimi alır ve burada öğretim görevlisi olarak da hizmet verir. Akademik hukuk bilimi, Rönesans'ın son döneminde ve Avrupa'nın geri kalanına nazaran en çok Fransa'da hümanist ilimlerle yakından ilişkili hale gelmiştir ve Bodin de bundan güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Ancak Toulouse'daki on yılın sonunda, akademik kariyer ümitleri suya düşer. Profesörlük alamadığı gibi, kentin gençlerine yönelik yeni bir hümanist koleji destekleme girişimi de başarısız olur. Bu nedenle, 1561 civarında Parlamento avukatı olarak Paris'e geri döner. Fakat Bodin'in kamudaki kariyeri, ilk dönemine yansıyan ansiklopedik bir araştırma ve yazma programının daima gölgesinde kalmıştır. Evrensel tarih çalışmalarına yönelik bir rehber olan *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* eseri 1566'da çıkar. 1568'de, o dönemde yaşanan fiyat devrimini

Amerika kaynaklı külçe akışıyla ilişkilendiren *La response à M. Malestroit* eserini yayımlar. Kopernik'in öngörülerine rağmen, politik ekonomi bakış açısından nicel para kuramına ilişkin ilk ayrıntılı çalışmadır. Bu yazılarının yanı sıra engin bilgisi ve konuşma yeteneğiyle Bodin, bir ölçüde halka mal olmuş bir kişi haline gelir.

1560'ların sonuna doğru, kraliyet divanındaki yüksek şahsiyetlerin ilgisini çeker. 1570 civarında kral IX. Charles, Bodin'e bir dizi idari ve politik görev emanet eder; 1574'te kral olan III. Henry kendisini yanında tutmak ister ve 1571'de Alençon dükü Francis'in hizmetine girer. Francis, soylu prenslerin en küçüğüydü ve çocukları olmayan III. Henry'den sonra tahta çıkmaya en yakın kişiydi. Alençon'un danışmanı ve yargıcı olarak Bodin uzun vadede mükemmel bir başarı şansı elde etmekle kalmayıp dönemin entrikalarında ve diplomasisinde doğrudan yer alır. Ancak bu başarıların zirvesi, 1576'da *Six livres de la république*'in yayımlanmasıdır. Bu, Fransız ve evrensel kamu hukukunun sistematik bir açıklaması olup kapsamı ve derinliği bakımından eşsizdir; mutlakiyete dayalı bir kraliyet egemenliği kuramı geliştirirken yönetimin uygulanmasına yönelik pek çok geleneksel kısıtlamayı da dahil edebilmiştir. Fransa'da din savaşlarının yaşandığı karanlık bir dönemde çıkan bu izahat, Fransız siyasi elitlerinin aydınlanmış kesimleri tarafından hoş karşılanmış ve *République* çok kısa sürede övgü toplamıştır. 1576'da avantajlı bir evlilik de yapan Bodin'in geleceği güvence altına girmiş görünür.

Ancak bu sırada, hükümetle talihsiz bir çatışma meydana gelir. 1576'da Bodin, Blois Genel İdaresi'nin Vermandois Üçüncü Zümresi'ne vekil olarak seçilir. Her kralın her Zümrede yaptığı gibi III. Henry de derhal yeni bir vergilendirme talep etmiş ve gelirleri dinsel birliği uygulatmak üzere kullanacağı vaadinde bulunarak halkın desteğini kazanmaya çalışmıştır. Aydınlanmış bir kralcı olan Bodin, iç savaşa karşıydı ve bunu, hâlihazırda ağır vergi yüklenmiş olan Üçüncü Zümre'ye yönelik fena bir yük olarak görüyordu. Azimli ve cesur bir muhalefetle Üçüncü Zümre'yi kralın tekliflerine muhalif hale getirir ve hükümetin Üçüncü Zümre'nin reddini geçersiz kılmak için tasarladığı çeşitli tuzaklardan da baskın çıkar. Ancak daha sonra göreceğimiz üzere bu pozisyon, Bodin'in anladığı şekliyle kralın mutlak otoritesinin tanınmasıyla çelişmiyordu. Bu durum, yine de sarayın iltimasını ve atanmayı beklediği yüksek kraliyet yargıcı makamına mal olur.

Bodin, 1577'de Blois İdarelerine dair bir risalenin yanı sıra *République* eserinin ilk eleştirilerine bir cevap yayımlar. 1580'de ise cadıların kötücül

kuvvetlere yönelik tutkusunu ve ne şekilde tespit edilip cezalandırılmaları gerektiğini uzun uzadıya açıkladığı, demonoloji hakkındaki talihsiz ve son derece etkili kitabı *De la démonomanie des sorciers*'i yayımlar. 1581 yılında, Alençon dükünün I. Elizabeth ile devam eden evlilik meselesini ilerletmeye yardımcı olmak üzere İngiltere'ye gönderilir; bir yıl sonra, taç giyme girişimi yine başarısız olan Antwerp düküne eşlik eder. Ancak 1584'te dükün ölümüyle Bodin'in üst düzey politikaya dahil sonlanır. Halihazırda Paris'ten ayrılıp eşinin ailesinin yaşadığı Laon'a doğru yola çıkmıştır. Burada, 1587'de kayın biraderinin ölümü üzerine kralın hukuk danışmanı görevini elde etmede başarılı olur. Bodin, 1596'da ölene kadar Laon'da bu sıfatla kalır.

Bu dönem, Bodin için mutlu bir dönem değildi. 1589'da III. Henry'nin suikasta uğramasından sonra, taht varisliği üzerinden yeni bir iş savaş patlak verir. O dönemde, Fransız hukukuna göre tahttaki hak iddiası daha güçlü olan Navarrelî Protestan Henry (Kral IV. Henry), Katolik tarafça Kral X. Charles olarak kabul edilen Bourbonlu Kardinal Charles'a karşıdır. Laon'daki Bodin, zor bir durumda kalır. Şehir, devrimci Katolik Birliği'nin kontrolüne girer ve Laon 1594'te Henry tarafından alınana kadar siyasi yaşamına bu Birlik damgasını vurur. Birlik, Bodin'in ilişkilendirildiği meşruiyet, direnç göstermeme ve hoşgörü prensiplerinin tamamını yadsımıştır. Ancak dönemin diğer kralcı yargıçlarının pek çoğu gibi Bodin de iş birliği yapar. Bir kez daha sapkınlık şüphesi altında bulunduğundan, muhtemelen makamının ve mülkünün yanı sıra yaşamını kaybetme korkusuyla hareket ediyordu. Ancak 1594'te Navarrelî Henry için öne çıktı.

Siyasi açıdan dehşetli olsa da Laon'daki bu son yıllar entelektüel açıdan epey verimliydi. Bodin, bu süreçte etik hakkında nispeten kısa olan iki çalışma yayımlar. Muazzam doğa felsefesi sistemi, *Universae naturae theatrum* ise Bodin'in öldüğü 1596'da ölümünden sonra basılır. Ancak bu dönemin en kayda değer başarısı, din üzerine kaleme aldığı muazzam çalışmadır. Bu çalışmanın taslağı 1593'te tamamlanmıştır. *Colloquium heptaplomeres*, bir doğal din taraftarı, bir felsefi şüpheci, bir Yahudi, bir Müslüman, bir Katolik, bir Lutherci ve bir Zwingliyen arasında gerçek dinin doğasına dair bir dizi konuşma olup bu eserde tüm tarihsel dinler, hâlâ spekülâtif akılla bilinebilir olan orijinal bir doğal dinin sapmaları olarak resmedilir. Bariz nedenlerden dolayı bu kitap Bodin hayattayken yayımlanamaz ve ilk tam baskısı ancak 1857'de çıkar. Bununla beraber, *Colloquium heptaplomeres*'in el yazması

nüshaları 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupalı felsefe elitleri arasında dolaşımda olmuştur.

Belirttiğimiz üzere din konusunda başına buyruk olan Bodin, olgun pozisyonuna ulaşana kadar çeşitli aşamalardan geçmiş olabilir. Dinsel konularda söylediği (ve söyleyemediği) çeşitli hususlar dikkate alındığında Bodin, en başta Yahudileştirici olarak kabul edilmiştir. Üstelik bu artık gayet yerleşmiş bir akademik görüştür. *Colloquium heptaplomeres* eserinde Yahudiliğin sözcüsünün ele alınışı, etik düşüncelerinin niteliği, *La démonomanie des sorciers*'te aktarılan bir olay (ve daha da önceye giden belirli göstergeler), Bodin'in kişisel ve özel dini olarak bir tür Yahudileştirici neoplatonculuğa işaret eder. Ancak dış yaşamında bir Katolik olarak kalmış ve ölümünde, vasiyetine uygun şekilde Katolik olarak gömülmüştür.

BODİN'İN EGEMENLİK KURAMI

Jean Bodin'in *Six livres de la république* eserinin burada sunulan dört bölümü, kamu hukuku ve politikası üzerine muazzam bir külliyatın nispeten küçük bir bölümünü teşkil eder. Ancak Bodin, devlete dair düşüncesini aydınlatan ve *République* eserini takdire şayan bir çalışma haline getiren egemenlik tahlilini, diğerlerinden ziyade bu bölümlerde geliştirmiştir. Bodin'in egemenlik tahlili, Avrupa siyasi düşüncesinde önemli bir olay olmuştur. Hâkim otoriteye ilişkin hassas tanımı, kapsamını belirlemesi ve mantıken beraberinde getirdiği işlevlere yönelik tahlili, kamu hukukunun bilimsel bir disiplin haline gelmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, karşılaştırmalı kamu hukukuna dair sistematik bir çalışma üzerinden egemenliğin sonuçlarına yönelik ayrıntılı analizi, yepyeni bir yazma üslubunun başlamasına yardımcı olmuştur ve bu üslup, 17. yüzyılda yalnızca Fransa ve İspanya'da değil, Almanya'da da kabul görmüştür.

Ancak Bodin'in egemenlik izahatı, kralcı mutlakiyetçilik kuramına ön ayak olan bir akıl karışıklığının da kaynağıydı; zira egemenliğin bölünemez olduğuna dair baştan çıkarıcı fakat hatalı nosyonu sunmaktan en başta kendisi sorumluydu. Tanımı gereği ve otoriteye dayalı ihtilaf çözme yöntemiyle her hukuk sisteminin, bütünlüğünün garantisi olan nihai bir hukuki norm veya tanıma kuralına dayanacağı elbette doğrudur. Ancak Bodin egemenliğin birliğinden söz ederken aklındaki erk, genel toplumun kurucu otoritesi ya da toplumun tanınmış bulunduğu nihai bir koordinasyon kuralı değil, olağan

hükümet kurumlarının erkiydi. Başka bir deyişle, hükümdar egemenliğine ilişkin bir kuram öne sürmüştür. Bu nedenle, egemenliğin bölünemez olduğuna dair kabul gören ilkesi, hükümetin yüksek erklerinin farklı özneler tarafından paylaşılamayacağı veya aralarında dağıtılamayacağı, bunun yerine bütünüyle tek bir bireyde veya grupta temerküz etmesi gerektiği anlamına geliyordu.

Bu tez, Fransa, İspanya ve İngiltere'nin daha konsolide krallıklarına uygulandığında dahi tartışmalıydı ve Alman İmparatorluğu ile orta Avrupa ve İskandinavya'nın diğer monarşilerinin teşekkülüyle bağdaşma ümidi yoktu. Ancak bölünmezlik fikri öyle baştan çıkarıcıydı ki Bodin'in yazdığından neredeyse yarım yüzyıl sonra dahi akademik hukukçular arasında takdir edilen bir mesele olarak kalmıştır.¹

Erkin hükümdarda temerküz etmesinin devletin aslı koşulu olduğu fikri, ilk bakışta kasten mutlakiyetçi olarak görünebilir ve Bodin, 1576'da siyasi doktrinin son şeklini yayımladığında, Fransa kralının bir hükümetin meşru şekilde uygulayabileceği erkin tamamına sahip olduğunu, kraliyet erki üzerinde görünen kısıtlamaların anayasal gereklilikler olmayıp ihtiyat ve iyi hükümet tavsiyelerinden ibaret olduklarını gerçekten savunmuştur. Bununla beraber, Bodin'in düşüncesinin daha eskiye giden geçmişi biraz farklı bir başlangıç noktasına işaret eder. Bodin, *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* (1566) çalışmasında mutlakiyetçi değildir ya da en azından bu konuda net olmamıştır ve egemenlik kuramına ilgisi açıkça teknik ve yarı akademik nitelik taşır.²

Toulouse hukuk fakültesinde gelecek vadeden bir öğretmen olarak mesleki kariyerinin ilk aşamasında Bodin, egemenin, sıradan yargıçlarca makam hakkı olarak tutulamayacak erklerini tespit etmeye koyulmuş görünür.³ Bir yargıcın makamının hakkıyla bir erki “elinde bulundurduğunu” veya “haiz olduğunu” söylemek, Orta Çağ'daki çoğu hukukçu tarafından, geçerli tüm hukuki sınırlamalar dahilinde kaldığı sürece bu erki kendi takdirine göre ve doğrudan krala bağlı olmadan kullanabileceği yönünde yorumlanmıştı. Elbette tüm erkler bu şekilde elde bulundurulmamıştır veya bu şekilde olmasına gerek duyulmamıştır. Kamu görevlisi, sadece doğrudan kontrole tabi olan devredilmiş bir erk üzerinden hareket ediyor olabilirdi. Ancak Orta Çağ nosyonları bakımından böyle bir görevli hizmetkârdan halliceydi. Belli bir dereceye kadar *merum* yahut “saf” *imperium* uygulayan yüksek devlet görevlileri, *imperium* erkini hak olarak ellerinde bulunduruyorlardı. *Merum*

imperium devletin son derece yüksek erklerini içerebileceğinden, bu makam hakkı anlayışı doğal olarak ademi merkeziyetçi bir idareyle ilişkilendirilmişti.⁴

Fransa ve diğer Rönesans monarşilerinde erk konsolidasyonu arttıkça bu makam görüşü giderek daha fazla eleştirilmiştir; bu eleştirilerin en hararetlisi, 16. yüzyılın başında yaşayan büyük İtalyan hukuk hümanisti Andrea Alciato'ya aittir. Alciato, makam hakkıyla *merum imperium*'a sahip olmanın Roma medeni hukukunun bir yozlaşması olduğunu ve (istismar niteliği taşıyan) feodal tahsisler haricinde devletteki her erkin hükümdardan devir yoluyla devşirilen bir uygulama hakkından ibaret olduğunu savunmuştur.⁵ Bu fikir kraliyet erkinin açıkça lehineydi ve Bodin'in güçlü monarşik otoriteye yönelik sabit tercihi göz önüne alındığında, Alciato'nun görüşünü hoş karşılaması beklenebilirdi.

Ancak Bodin, aynı zamanda, kariyeri boyunca yeni kraliyet hâkimiyeti fikrini büyük bir hayranı ve erbabı olduğu Fransız hukuk geleneğiyle uzlaştırmaya çalışan bilgili ve dikkatli bir hukuk zanaatkarıydı. Buna göre Bodin, Alciato'ya karşı, Fransa'da kamu hukukunun teamüle dayalı uygulaması gereği, yüksek yargıçların makam hakkıyla en azından idam cezasına hükmetme ölçüsünde *merum imperium* sahibi olabileceklerini savunmuştur. Ancak bu görüşün Orta Çağ'daki yorumcularına karşı, yargıcı hükümdarın ortağı veya rakibi kılablecek imtiyazları dahil etmemiştir. Bunlar “elde tutulamazdı”, yalnızca yetki devri yoluyla uygulanabilirdi.⁶

Alciato ve takipçilerinin aksine Bodin, *merum imperium*'u yargıçların elinde bulundurabileceği (küçük) bir parçaya ve yalnızca hükümdarın elinde bulundurduğu (büyük) bir parçaya bölmüştür.⁷ Bu muhafazakâr yol kendisini, ironik bir şekilde, egemenliğin karakteriyle ilgili yeni ve kuramsal açıdan çok önemli bir soruya götürmüştür. Artık, hükümdarın egemen sayılması halinde yargıçların ellerinde bulunduramayıp yalnızca uygulayabilecekleri erkleri tespit etmeyi amaçlıyordu. Bu konuya zaman zaman dönemin diğer hukukçuları değinse de Bodin, bu soruyu kendisinden önceki herkesten daha temel ve sistematik bir şekilde ele alacaktı. Egemenliğin zorunlu imtiyazlarını veya “nişanelerini”, doğrudan üstünlük kavramından türetmeye koyuldu. Başka bir deyişle, sorduğu soru şuydu: Kendi alanında kendisinden üstün veya kendisine eşit olanları kabul etmeyen bir siyasi otorite, hangi imtiyazları münhasıran elinde bulundurmalıdır?

Bodin'in bu soruya dair ilk tefekkürleri, şüphesiz Toulouse Üniversitesi'nde akademik hukukçu olarak kariyerinin ilk dönemine kadar geri gider (kadro bulamadığı için 1559'da buradan ayrılmıştır). Ancak soruşturmasının kapsamı ve derinliğinin, kendisini hukuk çalışmalarına yönelik geleneksel yaklaşımın epey ötesine taşıyan, şümulü bir metodolojik bağlılıkla şekillendiği kesindir. Bodin, Toulouse'da geçirdiği sürenin sonlarına doğru, hukuk kuramına ilişkin meselelerin Orta Çağ medeni hukukçularının yaptığı gibi yalnızca Roma normlarına başvuru yoluyla çözülemeyeceği sonucuna varır. Muazzam Fransız hukuk hümanizmi ekolünün Roma hukukunun çalışılmasında yüksek filoloji tekniğini kullanması, Bodin'in öncü bir figür haline geldiği metodolojik devrimin yolunu açmıştır. Orta Çağ'ın skolastik şerh üslubunu reddeden hümanistler, Roma metinlerinin asıl anlamına geri dönmeye ve altında yatan *Corpus Juris* sistemini geri kazanmaya çalışmışlardı. Başlıca şikâyetlerini sayacak olursak *Corpus Juris* pek çok alanda, özellikle de kamu hukuku alanında eksik görünmekteydi; Justinian, Roma hukuk düşüncesinin en iyi yönlerini temsil etme konusunda çoğunlukla müphem ve isabetsiz kalmıştı; sistem için temel görülen kuralların pek çoğu Roma devletine has olup Fransa için eskimişti; *Corpus Juris* mantıksal açıdan tutarlı bir sistem olarak düzenlenmemişti ve kusurları ve eksikleri nedeniyle böyle bir sisteme indirgenememekteydi. Dolayısıyla, Roma hukukunun entelektüel otoritesi sarsılmış ve bunun bir dizi önemli sonucu olmuştur.⁸

Bunlardan biri, yerli hukuk teamülünün yeni bir şekilde takdir edilmesi idi.⁹ Ancak Bodin'de özellikle güçlü olan ilave bir motif, Roma hukuk sistemindeki eksiklikleri evrensel tarih materyallerine danışarak giderme fikriydi.¹⁰ Bu, büyük ölçüde *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* (1566) eserinin temasıydı. Bodin'in önsözde söylediği üzere gerçekten evrensel bir hukuk bilimi inşa etmenin tek yolu, "tüm veya en ünlü devletlerin tüm kanunlarını" karşılaştırmak "ve çeşitlemeler arasında en iyi olanı seçmektir". Birkaç yıl önce, belki hâlâ Toulouse'da bulunduğu sırada, *Juris universi distributio* yahut *Bütün Olarak Hukukun Altı Bölümleri* eseriyle bu karşılaştırmaya yönelik muazzam bir tasarı hazırlamıştı ve kamu hukukuna yönelik bulguları, *Methodus* yahut *Tarihin Kolay Anlaşılmasına Yönelik Yöntem* eserinin epey tafsilatlı olan 6. Bölümünde ön ifade olarak sunulmuştur.

Bu şekilde, antik Roma imparatorları ile Fransa krallarının spesifik imtiyazlarına yönelik bir soruşturma olarak başlamış olması muhtemel olan bir girişim, her devlet türünde egemenliğe yönelik bir çalışmaya dönüşmüştür.

Bodin'ın tasarısında, devletleri karşılaştırmının ve kamu hukuku sistemlerini açıklamanın zemini, her birinde egemenliğin konumunu tespit ve tarif etmektir. Bu nedenle, demokrasiler ve aristokrasilerin yanı sıra monarşiler ve bunların her birinin farklı zaman ve yerlerdeki çeşitlemeleri için geçerli olacak müşterek egemenlik prensiplerini çalışması gerekiyordu.

Bunun bir sonucu, egemenlik haklarının kapsamlı ve genel bir tanıımıydı. *Corpus Juris*, öncelikle bir özel hukuk sistemi olduğundan, kamu erkleri kuramı hakkında neredeyse hiçbir şey sunmuyordu. Üstelik feodal hukuktan alınan saltanat erklerinin listeleri belirli ayrıcalıklara ilişkin kataloglardan ibaretti. Ancak Bodin'ın *Methodus* eserinde aslî haklar arasında ayırım yapılarak beş hakka indirgenmiştir:

Böylece, Aristoteles, Polybius, Dionysius (Halikarnaslı) ve hukukçuların argümanlarını birbirleriyle ve devletlerin evrensel tarihiyle karşılaştırdıktan sonra, bir devlette hâkimiyetin beş kısımdan oluştuğunu görüyorum. Bunlardan ilki ve en önemlisi yargıçlar atayarak her birine görevlerini tahsis etmek; bir diğeri kanunları koymak ve kaldırmak; üçüncüsü savaş ilan etmek ve savaşı sonlandırmak; dördüncüsü son çare olarak tüm yargıçlardan gelen temyiz taleplerini dinleme hakkı ve sonuncusu da kanunun kendisinin esneklik veya merhamet öngörmediği durumlarda yaşam ve ölüm erkidir.¹¹

Bu sınıflandırma, görüldüğü kadar modern değildir. *République* eserinde Bodin'ın yasama erkini (şimdi bu erki egemenlik hakları arasında ilki olarak konumlandırır) çok genel bir emretme erki olarak düşündüğü netleşir; böylece diğerlerinin tamamını örtülü olarak içerir. Yalnızca sıradan kanun yapma erkinden ibaret olmayıp modern tabirle anayasayı değiştirme erki veya hakkı denebilecek unsuru da içerir. Bu ayırımın sürüncemede kalması, daha sonra göreceğimiz üzere pahalya mal olmuştur. Ancak Bodin, kamu erklerinin yeterli bir tipolojisine doğru çok önemli ve hatta belirleyici bir adım atar.

Bodin'ın karşılaştırmalı girişiminin ikinci sonucu, egemenliğin bölünmez olduğuna dair takdir gören iddiası olup görünüşe göre bu sonuca yalnızca bu noktada varmıştır. Antik Roma ve geleneksel olarak karma olduğu düşünülen diğer klasik cumhuriyetlerin devlet biçimini belirlemeye çalışırken Bodin, nihayet, mutlak surette hukuki açıdan ele alındığında, karma bir anayasada egemenliğin konumunun nerede bulunacağını sormaya yönelir. Karma anayasadan kasıt, egemenin monarşi, aristokrasi, demokrasi veya bunlardan herhangi ikisinin bileşiminden oluştuğu söylenen anayasadır.

Bu ifade şekliyle soru tamamıyla yeniydi, zira Polybius ve diğer karma anayasa taraftarları bunu egemenlik ortaklığına dair hukuki bir formülden ziyade etkin nüfuzla ilişkin bir denge olarak düşünüyordu. Bodin'in cevabı şuydu: Üç temel devlet biçimi olan monarşi, aristokrasi ve demokrasinin ötesinde “dördüncüsü olamaz ve hayal dahi edilemez.”¹² Başka bir deyişle, karma anayasanın güçlüğü sadece basiretle ilgili veya siyasi bir konu değildi. Bodin'in gördüğü şekliyle bir hukuk sisteminin birliği, görünüşe göre erkin tek bir hükümdarda veya hükmeden tek bir grupta birleşmesini mantıken gerektiriyordu.

Bu görüş elbette hatalıdır. Bu Girişin amaçları doğrultusunda dışarıda bıraktığım federal ademi merkeziyetçiliğin yanı sıra, “bir anayasa ya paylaşım ya da dağıtım yoluyla karma olabilir. Egemenliğin paylaşıldığı durumlarda sonuç, birleşik poliarşidir; her üyesi, bütünün içinde kendi kimliğini koruyarak kral, senato ve halk ya da bunlardan herhangi ikisidir ve bu üyeler herhangi bir hükümet işlevinde farklı ağırlıklarla yer alabilirler. Böyle bir birleşik yapı fikrini hayal etmek her zaman kolay değildir.” Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı, veto hakkı marifetiyle, Kongrenin iki kanadıyla beraber yasamanın bir üyesidir. Ancak bir yasama eylemini bu kadar karmaşık bir varlığın “iradesi” olarak hayal etmek zordur; belirli sınırlar dahilinde Başkanın onayına tabi olan bir Kongre eylemi olarak düşünülmesi daha normaldir.

Karışımın anayasal ilkeleri iyi anlaşıldığında, bu lafız kuramsal karışıklığa yolaçmaz. Ancak 16. yüzyılda karma anayasa henüz hukuken keşfedilmemişti ve bunun gerçekleştiği yerlerde, geleneksel kısıtlamalar ve hukuki terminolojiye yansıtılmayan duruma bağlı uyarlamaların mirası söz konusuydu. Avrupa'nın sınırlı monarşilerinde kral, işlerinin bazılarını yürütmek için Zümrelerin veya

* Bodin, I. Kitap, 7. Bölümde konfederasyonları değerlendirir ve beklenebileceği üzere bunların birleşik siyasi sistemler olduklarını reddeder.

** Ancak bu, bölünmezlik tezini ilk ve en keskin şekilde eleştirenlerden biri olan Christoph Besold tarafından açıkça anlaşılmıştı. Bodin'in Alman takipçilerinden Daniel Otto'ya cevap verirken şöyle yazar: “(Otto'nun) söylediğine göre, hâkim otoritenin veya hükümranlığın bir astla paylaşılmasına rağmen üstün kalması ne doğada ne muhayyilede mümkündür. Benim cevabıma göre üstün kalır ancak tek bir kişide değildir. Bundan ziyade, hükmedenlerin (*archonton*) tamamı veya teşekkülüdür ancak parçalar arasında eşit şekilde dağıtılmaz. Hükümdara önemli derecede itibar tanınır (şüphesiz, Venedik devletinde Doge'nin sahip olduğundan daha büyük olacaktır), aksi takdirde aristokrasi olur” (1626, s. 212). Bu dönemde bölünebilirlik hakkındaki tartışmalar için bkz. Franklin, “Sovereignty and the Mixed Constitution” [Egemenlik ve Karma Anayasa].

başka bir organın onayını alması gerekebilse dahi hâlâ egemen olarak hitap görüyordu ve antik Roma cumhuriyetini yorumlayanlar, Senato'nun yasama vetosu uyguladığı dönemleri çoğu zaman pas geçiyordu.

Dolayısıyla, 16. yüzyılın hukukçuları hâlihazırda yanlış yönlendirilmişti. Kendi zamanlarındaki veya geçmişteki karma sistemleri otantik egemenlik iştirakleri olarak kavramak zorken, hayal edip muzaffer bir edayla imkânsız olduğunu kanıtladıkları karışımlar alakasızdı. Örneğin Bodin, bir anayasanın paylaşım yoluyla karma hale getirilmesinin anlamlı olan tek yolunun ortaklardan her birine aynı anda erkin tamamını teslim etmek olacağını söyler ki bu hukuken elbette absürttür.

Ancak bir azınlıkla ve aynı zamanda çoğunlukla beraber, eş zamanlı olarak tek kişinin hâkimiyetini tesis etmek mümkün olmamakla kalmayıp hayal dahi edilemez. Zira yukarıda gösterdiğimiz üzere egemenlik doğası itibarıyla bölünmez ise aynı anda bir kişiye ve herkese nasıl tahsis edilebilir? Egemenliğin ilk nişanesi genel olarak herkese ve özel olarak her bir kimseye kanun koymak ve onlara komuta etmektir. Ancak yurttaşlar, kendilerine komuta eden kişiyi mecbur bırakma gücüne sahip olduklarında, iradelerine karşı bağılı olmaya boyun eğler mi? İradeleriyle itaat ettiklerinde hükümlerlikleri çöker; ayrıca her iki taraf da komuta edilmeyi reddettiğinde itaat veya komuta eden kimse yoktur, bir devletten ziyade anarşi olacaktır ve bu en zalim tiranlıktan daha kötüdür.*

Anayasaları karma hale getirmenin ikinci bir yolu (paylaşımdan ayrı olarak) egemenlik haklarını farklı ortaklar arasında ayrı ayrı dağıtmaktır. Bu, erklerin ve hepsinden öte yasama erkinin ayrıldığı açık veya örtülü koordinasyon kurallarının her birinin işlevine uyarlanmasını gerektirir. Daha spesifik olarak, yasama organının kural koyma bakımından üstün olmasına rağmen bu kuralları uygulayamayacağını ve anayasal düzeyde bunların yürütülmesiyle görevlendirilen otoriteyi doğrudan kontrol edemeyeceğini varsayar. Ancak bu olanağın kabulü, Bodin'in yazdığı zamanda da zordu. En iyi bilinen "karma" örneği olan klasik Roma cumhuriyetinde, yürütme ve yargı erkinin

* Bu, 1586 tarihli Latince basımdan alıntıdır (*De republica*, II, I, s. 176). 1576'ya uzanan Fransızca basım, muhtemelen herkesin iştirak etmesi temelinde sonucu demokrasi olarak tarif eder. Ancak Bodin'in örneği oluşturduğu şekilde emirlerin çelişmesi olasılığı anarşi olasılığını içerir. Üstelik, emirlerin çelişmesi dışarıda bırakılsa dahi (bu durumda anlaşmazlığın etkisi mevcut kanunu terk etmekten ibaret olacaktır), sonuç demokrasi olmazdı. Tek kişinin veya azınlığın oyu, çoğunluğun iradesini veto edebilir. Hennin, Arniseus ve Daniel Otto'da görüldüğü şekliyle bu son yanlış anlama için bkz. Franklin, "Sovereignty and the Mixed Constitution," s. 321-327.

en yüksek biçimleri halkta yasama erkiyle bütünleşmişti ve bu açıdan teknik anlamda karma değildi. Avrupa monarşilerinde ise yürütme ve yasama erki kralın şahsında bağlantılıydı. Aslında, çok daha sonra, yürütme ve yasama erkinin ayrılmasını tavsiye eden ve bunun açık bir örneğini İngiliz anayasasında bulan John Locke dahi ilkinin ikincisine doğal olarak tabi olduğunu ve İngiliz kralının yürütmedeki bağımsızlığının yasama vetosuna dayandığını düşünmeye devam etmiştir. Locke'tan çıkan sonuca göre, bu veto hakkı olmadan Parlamento'nun iki kanadı istedikleri gibi yürütme organları oluşturup geri alabilirlerdi.¹³

Dolayısıyla, Bodin'in bir karma sistem olarak erk dağıtımının beyhude olduğunu gösterme girişimi, şaşırtıcı olmayan bir şekilde tüm erklerin kanun koyma erkiyle ihtilaf içinde olacağını savunarak başlar. Sanki durumu daha da karmaşık hale getirmek üzere, yasama erkinin yanına her şeyi kapsayan başka bir erki (Bodin'in yorumladığı şekliyle), bağlılık yeminleri etme hakkını ekler. İstenen dağıtımın çöküşü, bu iki erk arasındaki ihtilaftan kaynaklanır ve geriye kalanların tamamının bağımsız iddialarından ortaya çıkan direnç de konu dışı değildir. Ancak resim nasıl anlaşılırsa anlaşılсын, Bodin'in eşit tarafların anayasal koordinasyonuna dair herhangi bir fikre sahip olmadığı yeterince açıktır:

Ancak halkın makamları oluşturduğu, harcamaları yaptığı ve af çıkardığı (egemenliğin üç imtiyazı), soyluların kanun koyduğu, barış ve savaş kararı aldığı, harç ve vergi saldı (bunlar da egemenliğin imtiyazlarıdır), ayrıca, bunun söz konusu olduğu durumda, buna ilaveten bir bütün olarak halkın ve tek tek bireylerin sadakat ve bağlılık gösterdiği herkesin üzerinde olan ve kararını temyize götürme yolunun yahut [yeniden duruşma için] adli bir talepte (*requête civile*) bulunmanın mümkün olmadığı bir kraliyet yargıcının bulunduğu bir devlet kurmanın mümkün olduğuna dair bir itiraz getirilebilir. Bu, görünüşte, egemenliğin haklarını ve nişanelerini bölerek aynı anda aristokratik, kraliyete dayalı ve demokratik bir devlet teşekkül etmenin bir yolu olacaktır. Ancak benim yanıtlım, böyle bir devletin hiçbir zaman mevcut olmadığı ve egemenliğin imtiyazları bölünemez olduğundan tahayyül dahi edilemeyeceği yönündedir. Zira herkes için kanun koymaya, yani hiç kimsenin kararlarına itiraz edemeyeceği veya hatta emirlerine karşı gelemeyeceği bir şekilde istediği her şeyi emretmeye ve yasaklamaya muktedir olan kısım, kanımca kendi izni olmadan başkalarının savaş veya barış yapmasını, vergi salmasını yahut sadakat ve bağlılık göstermesini yasaklayacaktır; ayrıca, kendisine sadakat ve bağlılık gösterilmesi gereken kişi de soyluların ve halkın, kendisinden başka hiç kimseye sadakat ve bağlılık göstermemesini

zorunlu kılacaktır. Bu nedenle, egemenlik bir hükümdarda, halkın azınlığında ya da tamamında olmadığı sürece her zaman çatışmayla sonuçlanmak durumunda kalacaktır (s. 103).

Dolayısıyla, Bodin'in egemenliğin bölünemezliği iddiası, ciddi akıl karışıklıklarına dayanır. Ancak iki iddiasından biri olan, egemenliğin imtiyazlarının ayıramayacağı iddiası, mevcut kanıtlarla az çok uyumluydu. Zira Bodin, Fransa ve dönemin diğer krallıkları bakımından herhangi bir sorunun pek farkında olmazdı. Bu sistemlerde otoritenin tamamı, karakteristik bir şekilde taçtan ileri geliyordu ve en azından prensipte kralın onayı olmadan üst düzey konularla ilgili herhangi bir karar alınamazdı. Diğer yandan, klasik Roma cumhuriyetinde, Senato ve hatta bazı yargıçlar zaman zaman görünüşte halktan (Bodin'in egemen olduğunu ilan ettiği halktan) bağımsız olarak egemenliğin üst düzey imtiyazlarını kullanabilmişlerdir. Ancak örtülü rıza nosyonunu serbest dozlarda kullanarak, salt yetki gaspı olmadığı sürece söz konusu erk uygulamalarının halk adına ve halkın pasif rızasıyla gerçekleştirildiğini belli bir inandırıcılıkla savunabilmiştir.

Ancak egemenliğin ve en genel haliyle kanun koyma erkinin paylaşılmayacağı iddiası olgularla daha tutarsızdı ve Bodin, bazı büyük sistemler için bu iddiasını, yalnızca bu sistemlerin kurumsal düzenlemelerini yanlış tasavvur ederek sürdürebilmiştir. Roma cumhuriyetinin ilk aşamasındaki halkın, Senato'nun izni ve onayı olmadan hareket edemediğini (Senato bu suretle erki paylaşmıştır) fark edememiş ve diğer antik ve modern kent devletlerinde buna benzer konseylerin erklerini görmezden gelmiştir. Diğer yandan, henüz egemen erkin kapsamının net bir tanımına ulaşamadığından, çağdaş Avrupa krallıklarını ele alırken bölünmez egemenlik tezi, en azından *Methodus* döneminde, Bodin'e sorunsuz görünmüştür. Dolayısıyla, egemenliğin paylaşıldığını kabul etmeden Fransa'daki anayasa realitelerinin izahatını yalnızca bu şekilde verebilmiştir.

Bunun nedeni, Rönesans'ta kraliyet erkinin merkezileşmesine ve artmasına rağmen, sınırlı yönetime dair Orta Çağ nosyonlarının Fransız anayasa görüşünde etkisini sürdürmesiydi. Claude de Seyssel'e (1519) uzanan ana geleneğin yorumcuları, egemen ve tüm otoritenin kaynağı olmasına rağmen Fransa kralının hukuka uygun davranmasının ve Paris Parlamentosu gibi yarı bağımsız bir konseyin tavsiyesi olmadan hukuku değiştirmemesinin beklendiğini savunmuşlardır.¹⁴ Bodin, kraliyet erkine yönelik bu kısıtlamaları kabul etmekle kalmayıp kapsamını daha da genişletmiş ve ağırlığını artırmıştır. İl

düzeyinde veya genel Zümrelerin rızası olmadan, Fransa kralının yerleşik hukuku değiştiremeyeceğini ve Parlamenterlerin, bu hukukla çelişen karar-namelerin yürürlüğe girmesini reddedebileceklerini savunmuştur.¹⁵

Bu sınırlamaların kabulü, ilk bakışta, Bodin'in bölünmez egemenliğin krala bahşedildiği iddiasıyla sert bir ihtilaf içinde görünür. Ancak Bodin, *Methodus*'u yazarken zımnen sınırlı bir hâkimiyet kavramıyla çalışıyordu. Buna göre bir kralın otoritesi egemen olmakla beraber mutlaklıktan daha düşük bir düzeyde olabilir. Yerleşik teamülleri ifade eden daha geniş bir anlamda, rıza olmadan değiştiremeyeceği temel bir kanuna bağlı olabilir. Ancak muntazam erkleri işlerin yürütülmesi için normal şartlarda yeterliyse ve kendisinin inisiyatifi olmadan hiçbir şey yapılamıyorsa, yine de hâkim görünüyordu. Bu kriterlere dayanarak, Fransa kralı gibi düzgün bir monark, sembolik olmaktan pek öteye geçmeyen ve hatta haklı gerekçeyle görevden alınabilen Venedik doge'sinden veya Almanya imparatorundan ayırt edilebilirdi.

Bu gevşetilmiş hâkimiyet anlayışında belirli bir sağduyu mevcuttur ve kabaca çalışılabilir bir anlayıştır.¹⁶ Ancak daha sonraki yazarların kullandığı şekliyle, nihayetinde haddinden fazla esnektir. Temel ve olağan kanun arasındaki ayrım (kurucu ve olağan egemenlik ayrımına paraleldir), meşrudur ve anayasa kuramında vazgeçilmezdir. Fakat "temel" ifadesinin kapsamı fazla belirsiz ve geniş olduğunda, hukuki bir kavram olarak egemenliğin faydası azalır. Dolayısıyla Bodin, hükümdarın egemenliğini mutlak olarak tanımlayıp (doğal hukuk ve daha dar kapsamda tanımlanan temel kanun haricinde) işlevlerinin kral, Parlamento ve Zümreler arasında bölüştürüldüğünü teslim etseydi daha iyi bir iş yapmış olurdu.

Ancak Bodin'in egemenlik kuramındaki insicamsızlık farklı bir şekilde giderilecekti. *République* eserinin yayımlandığı 1576'da, egemenliğin mutlak olduğu sonucuna varmıştı ve bununla, gerçekten egemen bir otoritenin bir devletin meşru olarak uygulayabileceği erkin tamamına sahip olması gerektiğini kastediyordu. Bu ölçüde, doktrininin açıklaması yeterince makuldü. Fakat Bodin, egemenliğin bölünemez olduğunda ısrarcı olmaya devam ettiğinden, her devlette, devletin tüm erkinin temerküz ettiği tek bir kişi veya grup bulunması gerektiğine dair zorunlu fakat yanlış bir sonuca ulaşmıştır. Üstelik, Fransa kralının gerçekten egemen olup olmadığından hiçbir zaman şüphe etmediği için Fransa kralının mutlak olduğu kendi gözüne tamamen açık görünmüştü. Bu, İngiltere ve İspanya kralları için de geçerliydi.

Mutlakıyetçiliğe yönelik bu geçişi, Bodin'in çağının önemli sorunlarına dair temelde liberal görüşlerindeki herhangi bir değişiklik ile açıklamak zordur. Kamu politikasına dair pek çok hususun uzun uzadıya tartışıldığı *République*'in ikinci yarısında, *cabiers* eserinde bu döneme ilişkin öne sürülen ve kraliyet fermanlarının reformunda ele alınan şikâyetlerin neredeyse tamamını not eder ve çözümlerin neredeyse tamamını benimser. Diğer hususların yanı sıra, malkamların satışını, paralı askerlerin kullanılmasını ve iltimas geçilenlere pahalı hediyeler verme geleneğini eleştirir. Hepsinden öte, siyasi istikrara yönelik ciddi bir tehdit olarak gördüğü vergi yükünün, yeniden satın alım ve kraliyet yetki alanının daha iyi yönetilmesi yoluyla kademeli olarak azaltılmasını önerir.

Din politikası söz konusu olduğunda, Bodin'in görüşleri *politik*ti. Dinsel hoşgörü meselesi dinsel dogmaya başvurarak değil, siyasi istikrarı en iyi şekilde destekleyecek unsurlara başvurarak çözülmeliydi. İtikada dayalı hizipler devlet için bir tehdit oluşturduğundan, dışa dönük yeknesaklık mümkün olan her durumda uygulanmalıydı. Ancak herhangi bir dinsel azınlığın kolayca bastırılamayacak kadar güçlendiği her durumda (Fransa'da olduğu gibi) hoşgörü bahşedilmeliydi. Bu tavsiyeler, iç savaş mütarekelerinde hükümetin isteksizce sunduğu nitelikli ve geçici hoşgörüye esasen uygundu. Cömert bir politika olmasa da dönemin koşullarında muhtemelen beklenebilecek en makul politikaydı. Üstelik, kendisini destekleyenleri muhalefet siyasetine yönlendirebilirdi. Hoşgörü politikasının yanı sıra diğer reform tedbirleri kamuoyundan hatırı sayılır ölçüde destek görüyordu ve bir Zümreler meclisine rücu etmek, Zümreler lehine hükumete baskı uygulamanın bariz bir yoluydu.

O halde Bodin'in egemenlik görüşünü revize etmesine yol açan neydi? Kesen sayabileceğimiz bir unsur, geçmişte az çok sezgisel bir tez olan bölünmezlik mantığının daha ayrıntılı düşünülmesiydi. Bodin şunu düşünmüş olmalıdır: Bir kralın, Zümreler veya Parlamento rızası olmadan yerine getiremeyeceği önemli yönetsel edimler varsa, o halde onay veren bu mercilerin kralın otoritesinde payı olması gerekir. Bu nedenle, bölünmezlik ilkesiyle tutarlı olarak, egemenliğin mutlak olduğu sonucuna varacaktır: Hâkim otoritenin uygulanması, kendi yetki alanında hiçbir bağımsız merci tarafından kısıtlanamaz.

Ancak Bodin, bu sonuç açısından başka ve daha doğrudan politik bir kaygıyla, tiran-krala direniş kaygısıyla doğrulanacaktı. *Methodus* döneminde bu meseleden kaçınmayı başarabilmişti. 1560'ların başından itibaren, birden fazla kez hükümetle silahlı çatışmaya girmiş olan büyük bir Protestan hizbin varlığına rağmen Bodin, iç savaştan kaçınılabileceğine dair ümitliydi. IX.

Charles'ın hükümdarlığında yayınlanan çeşitli hoşgörü kararlarının toplumun sağduyusuyla birleştiğinde kalıcı barışa götüreceğine inanmaya teşneydi. Ancak on yıl sonra, Aziz Bartholomeos Günü katliamı ve iç savaşın tekerrürünün ardından Bodin, devletin bekasından dahi korku duyuyordu. Savaşın, tacın tiranca taktikleri nedeniyle kışkırtıldığı konusunda Huguenotlarla hemfikir di ve bunun için Makyavelizm suçlanabilirdi. Ancak Huguenotlar tarafından kralın şahsına karşı bir hak olarak alenen öne sürülen direniş hakkı, Bodin'i ciddi şekilde sarsmıştı. Bodin'in gözünde bu, anarşi reçetesinden başka bir şey değildi.¹⁷

Ancak 16. yüzyılda direniş doktrininin anahtarı, tam da Bodin'in daha önce kabul etmeye meyilli olduğu, kraliyet erkine yönelik sınırlamalardı. Huguenot direniş kuramcıları, halkın hâkim olduğunun kanıtı olarak bu kısıtlamaları alıntılıyorlardı. Cemiyette umumi kalkışmaların korkusuyla, Zümreleri ve yüksek yargıçları, kadim Sparta'nın *ephor*'larına [yüksek yargıçlar] benzer şekilde cemiyet adına tiran-kralı kısıtlamak üzere özellikle kurulmuş erkler olarak görüyorlardı.¹⁸ Dolayısıyla Bodin, hükümdar üzerindeki bağlayıcı kısıtlamaların bir açıdan cemiyetin kraldan üstün olduğuna ve temsilcilerinde belli bir direniş hakkının doğal olarak bulunduğuna dair bir ima oluşturduğunu en azından sezgisel olarak görmüş olmalıydı. Bundan, Fransa kralının ve diğer tüm düzgün monarkların mutlak erkinin analitik doğru olmakla kalmayıp siyasi istikrarın başlıca temeli olduğu sonucu doğmuş görünmektedir.¹⁹

Buna göre, *République* eserinde Bodin'in revize ettiği egemenlik fikri, kralın otoritesine yönelik uygulanabilecek tüm sınırlandırmaların sistematik olarak ortadan kaldırılmasıydı. Bu, ahlaki kısıtlamalar olmadığı anlamına gelmez. Bodin, mutlak kralların doğal hukuka tabi olduklarını; yani özgür tebaaların özgürlüğüne ve mülkiyetine saygı göstermekle mükellef olduklarını ve

Bu, "Asya" tarzında, kralın efendi gibi kölelere hükmettiği amirane veya despotik monarşiler için geçerli olmayacaktır. Bodin bunu meşru olarak kabul etmekle beraber, yalnızca "kraliyete dayalı" monarşiyi yahut hukuka uygun monarşiyi (*monarchie royale, ou légitime*) bilen Avrupa için yabancı olarak görür: "Kraliyete dayalı monarşi yahut hukuka uygun monarşi, tebaaların monarkın kanunlarına itaat ettikleri ve monarkın da doğa kanunlarına itaat ettiği monarşidir; tebaalar doğal özgürlüklerini ve mallarının mülkiyetini korur. Amirane monarşi [*la monarchie seigneuriale*], hükümdarın adil bir savaşta silah gücüyle kendisini eşyanın ve kişilerin efendisi [*seigneur*] kıldığı ve tebaalarını, bir aile babasının kölelerini yönettiği gibi yönettiği monarşidir" (1961, II, 2, s. 273). Bodin'e göre iki krallık biçimi arasındaki fark, devletin veya egemenliğin niteliğine uzanmaktan ziyade yönetim şeklindeki bir farktan ibarettir.

yurttaş bireylerle yaptıkları sözleşmelerde yükümlülük taşıdıklarını ısrarla savunmuştur. Bu temelde Bodin, acil durumlar haricinde, tebaanın malının alınmasından ibaret olmayacaksa yeni vergilerin Zümrelerin rızasını gerektirdiğini savunmayı dahi başarabilmiştir. Ancak bu kısıtlamalar asla meşru direniş zemini olamazdı, zira doğal hukukun ihlalleri söz konusu olduğunda kral yalnızca Tanrı'ya hesap verirdi. Üstelik egemen bir hükümdar, yükümlülüklerini yorumlarken mahkemelerden veya Zümrelerden onay almaya gerek duymazdı. Bodin, basiretli bir kralın Parlamento'nun şikâyetlerine saygı göstereceğine inanıyordu ve Zümrelere sık sık danışılmasını salık vermişti. Ancak bunlar hiçbir şekilde bağlayıcı yükümlülükler değildi. İnsaniyet ve basirete ilişkin tavsiyelerden ibaretti.²⁰

Bodin, kralın teamüllere dayalı temel kanunla da “bağlı” olduğuna inanmaya devam etmiştir. Ancak *Methodus*'ta müphem ve geniş kapsamlı bırakılan bu hukuk alanı, artık iki düzenlemeye doğru daraltılmıştır: Biri, taht verasetinin kuralını belirlerken diğeri kraliyetin hâkimiyet alanının rızasız devredilmesini yasaklar. Her iki kural, kraliyetin yönetim hakkını sınırlandırmaktan ziyade devletin bütünlüğünü korumak için tasarlanmıştır. Üstelik, sağladıkları garanti, tahttaki bir kralın değişiklik veya devir girişimlerinin ölümü üzerine geçersiz kalacağından ibaretti. Bu nedenle, ne doğa kanunu ne temel kanun mutlak otoriteye itirazı ya da tahttaki bir krala direnişi gerekçelendirebilirdi.²¹

Bağlayıcı kurumsal kısıtlamaların bu şekilde sistematik olarak ortadan kaldırılması, anayasal uygulamanın bozulması demekti. Ancak Fransız geleneğindeki müphemlik unsurları göz önüne alındığında, bu kopuşu tespit etmek kolay olmamıştır. Kralın mevcut hukuku koruma yükümlülüğü daima usturuplu bir şekilde sunulmuştu. 1560'larda, yerleşik hukuk değiştirilmeden önce rıza alınması, normal ve değişmez uygulama olarak görülse de mutlak otoriteye münacat bütünüyle hariç tutulmamıştı. Zümrelerin hakkı, özellikle daha eski yorumcular tarafından belirtilmemişti ve Parlamentoların statüsüne ilişkin bir nebze belirsizlik dahi mevcuttu.²² Parlamentolar, kraliyetin yasama erki karşısında veto beyan etmiyordu; daha ziyade, şikâyetleri dikkate alınana kadar protestoya devam etme hakkı söz konusuydu. Bu nedenle, 1576'da Bodin'in egemenlik görüşündeki değişiklik pek çok okuru için bariz olmayacaktı ve Bodin'in kendisi de *République*'deki pozisyonunu her zaman savunduğu doktrinin açıklamasından ibaret görmüş olmalıydı.

Üstelik, Bodin'in sunduğu şekliyle mutlak krallık fikri, ılımlı çağdaşlar nezdinde tehditkâr görünmemiş olmalıydı. Şu veya bu şekilde, geleneksel

olarak vazgeçilmez olduğu düşünülen sınırlamaların tamamının izahını sunmayı başarmıştır. Cenevreli bir eleştirmen tarafından despotluğu onaylamakla suçlanan Bodin, öfkeyle yanıt vermiştir:

Tek kişiye, dürüst bir yurttaşla düşenden daha fazla erk tanıdığımı inananlar karşısında hayret içindeyim. Zira özellikle *République* kitabımın I. Kitabının 8. Bölümünde ve diğer pasajlarda, krallara Tanrı'nın ve doğanın kanunlarının ötesinde sınırsız erk tanıdığı gerekçesiyle hazine hakkını ve kraliyet imtiyazlarını genişletmek isteyenlerin görüşlerini bu tehlikeli zamanlarda dahi tereddüt etmeden çürüten ilk kişiydim. Üstelik yazmaya cüret ettiklerimden, yani yurttaşların tam rızası olmadan kralların dahi vergi koyma serbestisine sahip olmadığını söylemekten daha halk taraftarı [*populaire*] ne olabilir? Hükümdarların, ilahi ve doğal hukuka kendi hükmüne tabi olanlardan daha katı bir şekilde bağlı olduklarını söylememin önemi nedir? Yahut tüm diğer yurttaşlar gibi sözleşmeleriyle mükellef olduklarının? Üstelik hukuk bilimi üstatlarının neredeyse tamamı aksini öğretirken.²³

Bu sınırlamalar artık bağlayıcı teamül hukukuna bağlı değildir ve Bodin, bu suretle kral üzerindeki kontrollerin hukuki gücünü azaltmıştır. Buna rağmen, geçmişteki gibi işlemelerini bekliyordu. Yargıçların şikâyetlerinin ve idari baskıların dürtüsel davranan hükümdarları kısıtlayacağına kendinden emin bir şekilde inanıyordu ve Zümrelerin siyasi değerinin, kendilerine danışılmasını temin etmeye yeteceğini iyimserlikle bekliyordu. Böylece, Bodin'in egemenlik izahatı medeni ve kurallara uyan bir yönetimle uyumlu görünecekti. Ancak görünüşe göre aşağıdan gelen her türlü direniş gerekçesine karşı sarsılmaz bir savunma sağlıyordu ve bu, 16. yüzyılın geri kalanının son derece sıkıntılı koşullarında tavsiye edilecekti.

Bodin'in Yaşamındaki Önemli Olaylar

1529/30	Angers'da doğar.
1545	Karmelit tarikatına girer.
1545-47	Parişte Karmelit meskeninde kalır; kraliyete ait <i>Collège de quatre langues</i> bünyesinde hümanist çalışmalar yapar.
1547	Sapkınlıkla suçlanır.
1548-49	Çok küçük yaşta yemin ettiği gerekçesiyle yeminlerinden azat olunur.
1550'ler	Küçük çaplı bir öğretim pozisyonunda bulunduğu Toulouse Üniversitesi'nde hukuk eğitimi alır. Düzenli bir akademik kadro alamaz.
1560-61	Paris Parlamentosu'nda dava vekili olur.

- 1562 Duraklamalarla 1598'e kadar devam eden Fransa din savaşları patlak verir.
- 1566 *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* eserini yayımlar.
- 1570 Normandiya Ormanı'na kraliyet komiseri olarak atanır.
- 1571 Kral IX. Charles'ın en küçük kardeşi ve III. Henry'nin tahta çıkışından (1574) sonraki taht varisi, Alençon dükü Francis'in yargıcı ve danışmanı olarak atanır.
- 1572 Aziz Bartholomeos katliamı.
- 1576 *Les six livres de la république* eserini yayımlar.
- Vermendois Üçüncü Zümresi'nin temsilcisi olarak Blois'daki Genel Zümre Meclisi'ne katılır (1576-77).
- 1581 Elizabeth'in taliplerinden Alençon'un heyetinde İngiltere'yi ziyaret eder.
- 1582 Antwerp'te Alençon'un başına bir talihsizlik gelir.
- 1584 Alençon ölür.
- 1586 *Le six livres de la république* eserinin Latince çevirisi (*De republica libri sex*) bizzat Bodin tarafından yapılır.
- 1587 Laon başkanlık divanında kraliyet vekili olur.
- Katolik Birliği'nin liderleri olan Guise dükü ve kardinali, III. Henry'nin azmettirmesiyle suikasta uğrar (Aralık 1588); III. Henry suikasta uğrar (Temmuz 1589); Katolik hizip, Navarrelî Henry'nin IV. Henry olarak tanınmasına itiraz eder ve din savaşlarının son aşamasına yol açar.
- 1588-89 Katolik Birliği Laon'u kontrol eder. Bodin iş birliği yapar.
- 1588-94 Laon'da etik, doğa felsefesi ve din üzerine çalışmalar kaleme alır; bazıları ancak vefatından sonra yayımlanır.
- 1593 *Colloquium heptaplomeres* eserini tamamlar.
- 1596 Bodin vefat eder.

Kaynakça

Bodin'in eserleri (mektuplar ve çeviriler hariç)

İlk basımın tarihi sol taraftaki kenar aralığında sunulmuş; ilk yayımlanan basımın tarihiyle önemli bir farklılık olan durumlarda yazım tarihi de (kalın puntıyla) verilmiş; mevcutsa İngilizce çeviri parantez içinde sunulmuştur. İngilizceye çevrilmemiş Latince eserlerde Fransızca çeviriler anılmıştır. Her eserin bilinen tüm basımlarını ve Bodin'in mektuplarının basımlarını içeren genişletilmiş bir kaynakça, Horst Denzer (ed.) *Jean Bodin, Verhandlungen der internationalen Bodin Tagung in München* (Münih, 1973), s. 492-500'de bulunabilir. Ancak tıpkıbasımları ve yeni basımları yayımlanmaya devam etmektedir.

- 1559 *Oratio de instituenda in republica in juventute ad Senatum Populumque Tolosatem*, Pierre Mesnard (ed.), *Ouvres philosophiques de Jean Bodin* (Paris, 1951), s. 7-30 [*Address to the Senate and people of Toulouse on Education of Youth in the Commonwealth* (*Devlette Gençlerin Eğitime dair Senato'ya ve Toulouse halkına hitap*), çev. George Albert Moore (Chevy Chase, 1965)].
- 1566 *Methodus ad facilem historiarum cognitionem*, Mesnard (ed.) *Ouvres philosophiques de Jean Bodin*, s. 107-269 [*Method for the Easy Comprehension of History* (*Tarihin Kolay Anlaşılmasına İlişkin Yöntem*), çev. Beatrice Reynolds (New York, 1945)].
- 1568 *La vie chère au XVIe siècle. La response de Jean Bodin à M. de Malestroit*, ed. Henri Hauser (Paris, 1932) [*The Response of Jean Bodin to the Paradoxes of M. Malestroit* (*Jean Bodin'in Sayın Malestroit'ın Paradokslarına Yanıtı*), 1578 basımı, çev. George Albert Moore (Chevy Chase, 1946-47)].
- 1576 *Les six livres de la république* (Paris, 1583; Aalen tarafından yeniden basım, 1961). 1593 (Paris, 1986) metnine dayanan başka bir basım [*The Six Bookes of a Commonweale*, çev. Richard Knolles (Londra, 1606), Kenneth D. McRae tarafından ekli yeniden basım (Cambridge, Mass., 1962). *I sei libri dello Stato de Jean Bodin*, çev. ve ed. Margherita Isnardi Parente, 2 cilt, Kitap I-IV dahil (Turin, 1988). Kısaltılmış IP.]
- 1577 *Recueil de tout ce qui s'est négocié en la compagnie du Tiers Estat de France en l'assemblée générale des trois estats, assignez par le roy en la villed de Blois, au novembre 1576* (n.p., 1577).
- 1578 *Juris universi distributio*, Mesnard (ed.), *Ouvres philosophiques de Jean Bodin*, s. 71-80 [*Tableau du droit universel*, a.g.e., s. 83-97]. Başka bir basım, Latince ve Fransızca (Paris, 1985).

- 1580 *De la démonomanie des sorciers* (Paris, 1580; Paris'te yeniden basım, 1979; Hildesheim, 1988).
- 1581 *Apologie de René Herpin pour la République de J. Bodin*, Bodin'in bizzat kaleme aldığı, eleştirilere bir yanıt; *Six livres de la république* eserinin eki olarak dahil edilmiştir (1583; 1961, 1986'da yeniden basılmıştır).
- 1586 *De republica libri sex* (*République*'in Latince versiyonu), (Paris, 1586).
- 1588 *Sapientiae moralis epitome ... ab Helia Bodino Joannis filio collecta*, Paul Lawrence Rose (ed.), *Jean Bodin, Selected Writings on Philosophy, Religion, and Politics* (*Jean Bodin, Felsefe, Din ve Politika Üzerine Seçme Yazılar*) (Cenevre, 1980), s. 21-31. Metin, Bodin'e aittir ve Fransızca paralel çeviriyle sunulmuştur.
- 1596 *Universae naturae theatrum* (Lyon ve Paris, 1596) [*Le théâtre de la nature universelle ...*, çev. Fr. De Fougères (Lyon, 1597)].
- 1596 *Paradoxon, quod nec virtus ulla in mediocritate, nec summum hominis bonum in virtutis actione consistere possit* (Paris, 1596) [*Le Paradoxe de J. Bodin ... qu'il n'ya pas une seule vertu en médiocrité, ny au milieu de deux vices ...*, Bodin'in vefatından sonra yayımlanan kendi çevirisi (Paris, 1598; yeniden basım: Paul Lawrence Rose (ed.), *Selected Writings on Philosophy, Religion, and Politics*, s. 43-75)].
- 1587 *Colloquium heptaplomeres de rerum sublimium arcanis abditis*,
- 1593 ed. L. Noack (ilk tam basım, Schwein, 1857; yeniden basım Hildesheim, New York, 1970) [*Colloquium of the Seven about Secrets of the Sublime* (*Yücenin Sırları Üzerine Yedili Kolokyum*) çev. Marion Leathers Daniels Kuntz (Princeton, 1975)].

Six livres de la république'in yeni çevirileri

- Isnardi Parente, Margherita (ed. ve çev.), *I sei libri dello Stato di Jean Bodin*, 2 cilt, Kitap I-IV dahil (Turin, 1988)
- Wimmer, Bernd (çev.), *Jean Bodin, Sechs Bücher über den Staat*, ed. P. C. Mayer-Tasch, 2 cilt, I (Münih, 1981), II (Münih, 1986).

Diğer Eserler

Bu, Bodin'in egemenlik kuramı ve arka planı ile ilgili kitaplara ve makalelere odaklanan bir seçkidir. 1973 itibarıyla Horst Denzer tarafından derlenen kapsamlı bir kaynakça, Denzer (ed.) *Verhandlungen der internationalen Bodin Tagung in München* (Münih 1973) eserinde ve 1989 itibarıyla geniş bir kaynakça, Simone Goyard-Fabre, *Jean Bodin et le droit de la république* (Paris, 1989) eserinde bulunabilir. Aşağıda atıfta bulunulan konferans bildirileri şunlardır: *Verhandlungen in München* (Münih 1973); *La "République"*

- di Jean Bodin: Atti del convegno di Perugia. 14-15 Novembre 1980* (Floransa, 1981); *Jean Bodin, Actes du Colloque Interdisciplinaire d'Angers 24-27 Mai, 1984* (Angers, 1985).
- Brown, John L., *The Methodus ad facilem historiarum cognitionem, A Critical Study* (Washington, DC, 1939).
- Caprariis, Vittorio de, *Propaganda e pensiero politico durante le guerre di religione, I, 1559-1572* (Napoli, 1959).
- Chauviré, Roger, *Jean Bodin, auteur de la République* (La Flèche, 1914).
- Church, William F., *Constitutional Thought in Sixteenth-Century France* (Cambridge, Mass., 1941; yeniden basım, New York, 1969).
- Comparato, Vittor Ivo, "Sulla teoria della funzione pubblica nella *République* de Jean Bodin," *Atti di Perugia* (Floransa, 1981), s. 93-112.
- Franklin, Julian H., *Jean Bodin and the Sixteenth-Century Revolution in the Methodology of Law and History* (New York, 1963).
- Constitutionalism and Resistance in the Sixteenth Century* (New York, 1969).
- Jean Bodin and the Rise of Absolutist Theory* (Cambridge, 1973).
- "Jean Bodin and the End of Medieval Constitutionalism," *Verhandlungen in München* (Münih, 1973), s. 151-66.
- "Sovereignty and the Mixed Constitution: Bodin and his Critics," J. H. Burns (ed.), *The Cambridge History of Political Thought 1450-1700* (Cambridge, 1991).
- Garosci, Aldo, *Jean Bodin: politica e diritto nel Rinascimento francese* (Milano, 1934).
- Gierke, Otto van, *The Development of Political Theory*, çev. H. Fertig (New York, 1966).
- Giesey, Ralph E., "Medieval Jurisprudence in Bodin's Concept of Sovereignty," *Verhandlungen in München* (Münih, 1973), s. 167-86.
- Goyard-Fabre, Simone, *Jean Bodin et le droit de la république* (Paris, 1989).
- Hancke, E., *Bodin, eine Studie über der Begriff der Souveränität* (Breslau, 1984; yeniden basım Aalen, 1969).
- Hinrichs, Ernst, "Das Fürstenbild Bodins und die Krise der französische Renaissance-monarchie," *Verhandlungen in München* (Münih, 1973), s. 261-80.
- Isnardi Parente, Margherita, "Jean Bodin su Tirannide e Signoria nella *République*," *Atti di Perugia* (Floransa, 1981), s. 61-78.

- “Les *Metébolai Politeion* revisits: Bodin, *La République*, IV,” *Actes d'Angers* (Angers, 1985), s. 49-52.
- “Introduzione,” *I sei libri dello Stato di Jean Bodin* (Turin, 1988).
- Kelley, Donald R., *Foundations of Modern Historical Scholarship: Language, Law, and History in the French Renaissance* (New York ve Londra, 1970).
- “The Development and Context of Bodin's Method,” *Verhandlungen in München* (Münih, 1973), s. 123-50.
- Marocco Stuardi, Donatella, “La teoria della giustizia armonica nella *République*,” *Atti di Perugia* (Floransa, 1981), s. 134-44.
- Marongiu, Antonio, “Bodin, lo Stato e gli stati,” *Atti di Perugia* (Floransa, 1981), s. 78-92.
- “Bodin et le consentement à l'impôt,” *Actes d'Angers* (Angers, 1985), s. 365-74.
- McRae, Kenneth D., “Introduction,” *Jean Bodin, Six Bookes of a Commonweale* (Cambridge, Mass., 1962).
- “Bodin and the Development of Empirical Political Science,” *Verhandlungen in München* (Münih 1973), s. 333-42.
- Mesnard, Pierre, *L'Essor de la philosophie politique au XVIe siècle* (2. Basım, Paris, 1951), s. 71-121.
- Moreau-Reibel, Jean, *Jean Bodin et le droit public comparé dans ses rapports avec la philosophie de l'histoire* (Paris, 1933).
- Olivier-Martin, F., *Histoire du droit français* (Paris, 1948).
- Salmon, J.H.M., “Bodin and the Monarchomachs,” *Verhandlungen in München* (Münih, 1973), s. 343-58.
- Skinner, Quentin, *The Foundations of Modern Political Thought*, 2 cilt (Cambridge, 1978), II, 3.
- Villey, Michel, “La Justice harmonique selon Bodin,” *Verhandlungen in München* (Münih, 1973), s. 69-86.
- Wolfe, Martin, “Jean Bodin on Taxes: The Sovereignty-Taxes Paradox,” *Political Science Quarterly*, 83 (2), Haziran 1968, s. 268-84.

Yukarıda Belirtilenler Haricinde, Editör Notlarında veya Giriş Ekinde Alıntılanan Eserler

- Alciato, Andrea, “Paradoxa,” *Opera*, IV (Basel, 1582).
- Arnisaesus, Henning, “Doctrina politica,” *Opera politica omnia* (Strasbourg, 1648).

- Baxter, Christopher R., "Jean Bodin's Daemon and his Conversion to Judaism," *Verhandlungen in München* (Münih, 1973), s. 1-21.
- Besold, Christoph, "De majestate in genere ejusque juribus specialibus ... accedit tractatio singularis de reipublicae statu mixto," *Operis politici, editio nova* (Strasbourg, 1626).
- Du Haillan, Bernard de Girard, *De l'estat et succez des affaires de France* (Paris, 1571).
- Du Tillet, Jean, *Les mémoires et recherches* (Rouen, 1577).
- Giesey, Ralph E., *If Not, Not: The Oath of the Aragonese and the Legendary Laws of Sobrarbre* (Princeton, 1968).
- Gilmore, Myron P., *Argument from Roman Law in Political Thought: 1200-1600* (Cambridge, Mass., 1941).
- Locke, John, *Two Treatises of Government*, ed. Peter Laslett (Cambridge, 1988).
- Rose, Paul L., *Bodin and the Great God of Nature, the Moral and Religious Universe of a Judaizer* (Cenevre, 1980).
- Seyssell, Claude de, *The Monarchy of France*, çev. J. H. Hexter, ed. Donald R. Kelley (New Haven ve Londra, 1981).

Metne Dair Notlar

Bodin'in *République* eseri 1606'da Richard Knolles tarafından İngilizceye çevrilmiş ve Kenneth D. McRae'nin editörlüğünde son derece değerli bir giriş yazısı, akademisyenliğe yaraşır bir açıklama eki ve fihristle yeniden basılmıştır (1962). *République*'in İngilizcedeki diğer tek basımı, M. J. Tooley tarafından hazırlanan son derece yoğun ve kısaltılmış bir basımdır (New York, 1955). İki versiyon da mevcut amaçlar doğrultusunda yeterli görülmemiştir. Tooley'in özetleme şekli fazla kısa ve seçicidir; Knolles çevirisi ise üslup, dil ve imla bakımından fazla arkaiktir ve aşağıda açıklayacağım üzere, Bodin'in metinlerini akademik standartları artık karşılamayan bir şekilde kullanmaktadır. Bu nedenle, yepyeni bir çeviriye başlamaya karar verdim.

Ancak metin seçimlerim de daha fazla açıklama gerektirmektedir. *République*, bize iki ana versiyonda ulaşmıştır: Birinin kaynağı 1576 tarihli orijinal Fransızca basım iken diğerinin kaynağı, 1586'da yayımlanan ve bizzat Bodin'in yaptığı Latince çeviridir. Fransızca versiyon, Bodin hayatı boyunca en az 17 basıma girmiştir. Bunların çoğu, Kenneth D. McRae'nin işaret ettiği üzere, doğrudan Bodin'in izin vermiş olmayabileceği küçük değişikliklerle

beraber daha önceki basımların yeniden basılmasından ibarettir. Ancak 1577 ve 1578'deki föy basımlarında Bodin önemli revizyonlar gerçekleştirmiş ve bu değişiklikler, 1579'da başlayan *octavo** basımlarına dahil edilmiştir. Bunların en iyileri daha eski revizyonlardır. 1580'in sonlarında, McRae'ye göre "Fransızca metindeki başlıca değişiklik, basım hatalarının birikmesinden kaynaklanan yavaş bir bozulmadır."¹ 1961'de, daha iyi Fransızca basımlardan olan Jacques du Puys'in *octavo* basımı (Paris, 1583), Aalen, Almanya'da bulunan Scientia Press tarafından tıpkıbasım olarak yeniden basılmış ve en çok kullanılan basım haline gelmiştir. Akademisyenlerin sık sık alıntıladığı metin bu olup Almanca ve İtalyanca çeviriler için ana metin olarak kabul edilmiştir.

Ancak Bodin'in 1586'daki Latince çevirisiyle beraber, *République*'in son bir revizyonu daha çıkacaktı. Bu, Fransızca metnin büyük ölçüde yeniden yazıldığı ve Bodin'in metin üzerinde yeniden çalışırken metni pek çok şekilde güçlendirdiği, epey serbest bir çeviridir. Mevcut kitapta sunulan dört bölümde, egemenliğe dair temel görüşüne ilişkin birkaç önemli değişiklik bulunmaktadır. Muhtelif yerlerde yeni tarihsel örnekler eklenmiş, eski örnekler ise ekseriyetle ayrıntılar açısından düzeltilmiştir. Fransızcada müphem, belirsiz veya dikkatli bir düzeltmeden geçmemiş pasajlar, yeniden yazım sürecinde düzenli olarak temizlenmiştir. Ancak bu kazanımlar şüphesiz mukabil kayıplarla kısmen denkleştirilmiştir. Çeviri, durumu bazen daha da kötüleştirdiği görülen belirli bir sabırsızlık ve ihmalkarlığı gözler önüne serer. Fransızcadaki faydalı ayrıntılar ve açıklamalar yeniden yazım sürecinde kenara bırakıldığından, Latince metin çoğu zaman fazla soyut hale gelir. Ancak diğer durumlarda yeni versiyon keyfi sayılabilecek ölçüde geniştir; Bodin, afaki sapmalara ve gereksiz ayrıntılara yönelik iyi bilinen meylini zapt edememiştir. Üstelik, yeniden yazım sürecinde Fransızcada zorluklara neden olan, bir editör olarak ihmalkarlığı zaman zaman Latince yeni müphemliklere yol açar. Son olarak, Bodin'in Latince üslubu abartılı olma eğilimindedir. Bodin'in yazımı konusunda edebi seçkinlik iddiasında bulunabilecek kimse olmasa da Fransızcada, çoğu zaman çeviride kaybolan esprili bir tazelik söz konusudur. Bununla beraber, Latince versiyon belirgin şekilde üstündür ve her şey eşit değerlendirildiğinde İngilizce çeviri için ana metin olarak kabul edilmesi gerekir.

Ancak koşullar farklı bir seyre işaret etmiştir. Aksi yönde çok güçlü değerlendirmeler olmadığı sürece, bir çevirinin faydalı olabilmesi için akademisyenlerin

* 15 x 22,5 cm boyutlarında sayfalardan oluşan kitapları ifade eder (ç.n.)

düzenli olarak kullandığı ve alıntılardığı orijinal metnin bir versiyonunu temel alması gerekir. Fakat Bodin'in Latince metni lehine olan değerlendirmeler kat'i değildir. Aslında, Latinceden bol miktarda çeşitlemeyle Fransızcadan yapılacak bir çeviri, en az tersi kadar iyi ve hatta bazı açılardan tersinden daha iyi olurdu.* Üstelik Latincenin, uzmanlık alanı talep etmediği sürece ciddi hümanistler için dahi artık gerekli olmadığı bir zamanda Fransızca versiyon (özellikle 1583 tarihli Paris basımı) açıkça önceliklidir.

Dahası, 1583 tarihli bu basım, ilk dört kitabını iki ciltte yayınladığımız bu metnin Margherita Isnardi Parente'nin İtalyanca çevirisi için de temel metindir. Eşlik ettiği akademik aparat nedeniyle bu çeviri muazzam öneme sahiptir. *République*'in tüm sürümlerinin kenarlarında", deşifre etmenin çoğu zaman pek zor olduğu, çok miktarda alıntı bulunmaktadır. Bu, burada çevrilen bölümlerde özellikle bol bulunan, Roma medeni hukuku ve yorumcularına yönelik alıntılar için bilhassa doğrudur ve bu alıntılar artık kullanılmayan Orta Çağ biçiminde verilmiştir. Profesör Isnardi Parente, Bodin'in tüm alıntılarını deşifre edip modernize etmekle kalmamış; doğruluğunu da kontrol ederek Bodin'in alıntılarının yanlış veya müphem olduğu noktalarda doğru alıntılar önermiş ve Bodin'in kaynakları yanlış alıntılardığı yerlerde düzeltilmiş okumalar sunmuştur. Bunun ötesinde, metinde referanssız bulunan ya da referansın muğlak bir şekilde işaret edildiği alıntılar, mealen aktarımların ve göndermelerin kaynaklarını ve düzeltilmiş versiyonlarını sunma girişiminde

* Üçüncü bir olanak, iki versiyonu birleştirmek olurdu. Richard Knolles, 1606 tarihli İngilizce çevirisinde bu tekniği kullanmıştır. Fransızca metne daha sık iltimas göstermesine rağmen Knolles, herhangi bir konuda hangisini uygun gördüğüne bağlı olarak bazen Fransızca bazen Latince metni almış, sıklıkla özlü ifadeleri veya bilgi değeri yüksek ayrıntıları diğerinden örmüştür. Ancak diğer metinden çeşitlemeler kullanılarak bir metinden yapılan çeviri de aşağı yukarı aynı sonucu verir ve çevirmenin, metnin nasıl okunması gerektiğine dair kendi hissiyatını Bodin'in yerine koyması riskini çok daha azaltır. Knolles'in muhakemesi genellikle mükemmel ve işçiliği maharetli olsa da, en azından kendi düşünceme göre, bazen ana metni yanlış seçmiş ve metinleri örerken Bodin'in sözcüklerinin vurgusunu değiştirmiş görünmektedir. Hatta bazı durumlarda metin seçiminin sadece diğer metinde daha zor çevrilecek bir pasajdan kaçınmayı amaçladığından şüpheleniyorum. Her durumda, metinlerin birleştirilmesi, Knolles'in çevirisinin tedavülden kalkmış olmasının başka bir nedenidir.

** Ralph E. Giesey (*Medieval Jurisprudence*, s. 167-8) sadece I. Kitap'ın 8. ve 10. Bölümlerinde Roma medeni ve kanonik hukukuna 600'den fazla ayrı kenar alıntısı tespit etmiştir ve eserin tamamında bunun gibi 6.000 kadar alıntı bulunduğunu tahmin etmektedir.

de bulunmuştur.* Dolayısıyla, Bodin'in İngilizce çevirisi okura Isnardi Parente'nin etkileyici katkısından yararlanma imkânı sunmalıdır ve bunun en iyi yolu, 1583 tarihli Fransızca basım olan aynı ana metin üzerinde çalışmaktır. Bernd Wimmer, Almanca çeviride bu çözümü hâlihazırda benimsemiştir ve ben de burada aynısını yaptım. Wimmer gibi, Isnardi Parente'nin aparatını taşımadan** ilgili okuru Parente'nin metnine (kısaltılmış IP) yönlendirmekle yetindim. Kenar açıklamaların çoğu zaman değiştirildiği Latincesi şöyle dursun, Parente'nin sonuçlarının Fransızcadan dahi İngilizceye sorumlu bir şekilde aktarılması, uzun yıllar alan bir iş olacaktır. Mevcut ihtiyaçlar göz önüne alındığında bu, muhtemelen Fransızcadan herhangi bir çeviri için anlam taşımaz ve şüphesiz genel okura yönelik değildir.

Dolayısıyla mevcut çeviri, 1961'de yeniden basılan 1583 tarihli Fransızca basımı temel almaktadır. Genel öğrenciyi özellikle ilgilendiren birkaç durum haricinde Bodin'in kenar açıklamaları çıkarılmıştır.*** Bodin'in bizzat kaleme aldığı ve argümanını geliştirdiği ya da genişlettiği görünen tüm varyasyonları dahil etmeye çalıştım. Bunlar arasında McRae veya Isnardi Parente'nin işaret ettiği iki veya üçü daha eski Fransızca basımlara aittir. Geri kalanların tamamı ise alıntı konusunda cömertlik lehine hata yapmayı tercih ettiğim 1586 tarihli Latince versiyondandır. Latincedeki her doktrin değişikliğini dahil etmeye çalışmakla kalmayıp, Bodin'in kendisi ve çağdaşları için özellikle önem taşıyan Roma veya Fransız sistemleri gibi sistemlere ait kurumlara ve siyasi tarihe dair izahatını güçlendirdiği görünen tüm yeni ayrıntıları ve ayrıntılara ilişkin düzeltmeleri de eklemeye çalıştım. Ayrıca, Fransızcanın herhangi bir şekilde muğlak ya da müphem olduğu noktalarda tüm anlam iyileştirmelerini de dahil etmek için çaba sarf ettim. Yalnızca Latincedeki değişikliğin gereksiz, egzotik, konudan sapan veya salt retorik olduğu noktaları es geçtim. Aynı zamanda, daha dikkatli bir şekilde olmak üzere, Fransızca versiyondan kasıtlı ve önemli düzeltmeler olarak görünen çıkarmaları da gösterdim.

* Göttingen'deki Max-Planck-Institute für Geschichte'den Dr. Albert Cremer, *République*'deki tüm metinlerin kapsamlı bir karşılaştırması üzerinde çalışmakta olup bu çalışma günün birinde, tam ölçekli bir kritik basıma önayak olabilir.

** Ancak Bodin'in görünüşte alıntı yaparken aslında mealen aktardığı durumlarla ilgili tespitlerini genel itibarıyla takip ettim. Buna göre, tırnak işaretlerini kullandım veya kullanmadım.

*** Kenarlarda düzensiz şekilde görünen konu başlıkları, muhtemelen Bodin'den ziyade matbaa kaynaklı olup çıkarılmıştır.

Formata Dair Notlar

- ¹ Son notlar, metne dair yorum ve açıklamalar için kullanılmıştır.
- ² Dipnotlar; büyük ölçüde diğer metinlerdeki varyasyonlar, Bodin'in orijinal dilinde verdiği alıntılar (çoğu Latince) çevirisi ve Bodin'in kendi notları (bunların dahil edildiği birkaç yerde) için kullanılmıştır. Bodin'e ait olan notlar bu şekilde belirtilmiştir. Bir varyasyonun dipnotta verildiği ve bir yorumun uygun görüldüğü durumlarda yorum da aynı nota dahil edilmiştir. Başka dildeki bir alıntının Bodin'in kendi Fransızca çevirisine eşlik ettiği durumlarda ise Bodin'in Fransızca çevirisinden ziyade İngilizce çeviri sunulmuştur.
- ³ Parantezler, standart uygulama olduğu üzere yalnızca Fransızca orijinalinden bir sözcük veya ifadeyi vermek için değil, duruma bağlı olarak onunla beraber Latince orijinali vermek için de kullanılmıştır. Köşeli parantezler, Fransızcada yer almayan eşlemeli bir açıklama sözcüğünü sunmak için kullanılmıştır. Süslü parantezler { } ise eşlemeli sözcük veya ifadenin Latince metin tarafından teyit edildiği ya da doğrudan bu metinden alındığı durumlarda kullanılmıştır.
- ⁴ Metindeki bariz tipografi hataları gösterilmeden düzeltilmiştir. Bodin'in notlarında bulunan, bir kralın özel ismi veya bir anlaşmanın tarihi gibi küçük ayrıntılar köşeli parantezlerde metne aktarılmıştır. Benzer ayrıntı aktarımlarının Latince yapıldığı durumlar ise süslü parantezlerle { } belirtilmiştir.
- ⁵ Latince metne yönelik sayfa referansları, B10, D6 gibi orijinal basımdan satır referanslarını içerir. Latincedeki her sayfanın başı, A1 gibi gösterilmiştir.
- ⁶ 1583 tarihli Fransızca metne karşılık gelen sayfa numaraları, köşeli parantez ve kalın punto kullanılarak doğrudan metne yerleştirilmiştir, ör. [211]. İtalyanca çeviriye karşılık gelen sayfa numaraları ise özel parantez ve italikle kenarlarda belirtilmiştir, ör. {454}.

Çeviriye Dair Notlar

- ¹ Bodin'in alıntı mı yaptığı yoksa mealen aktarımda mı bulunduğu dair şüphelerin olduğu durumlarda, genellikle Isnardi Parente'nin işaretlerini takip ettim. Ancak kendisinin düzeltilmiş versiyonlar ve alıntılar vermeye yönelik girişimlerini aktarmadım ve tekrarlamadım.
- ² Bodin'in metinlerindeki tarihler, takvim değişiklikleriyle ilgili olarak düzeltilmemiş ve eski Fransız para birimlerinin eş değerleri sağlanmamıştır.
- ³ *République* teriminden ayrı olarak *estat*, teknik açıdan egemenin hükmettiği organa siyasi topluluğa değil, egemen iktidar sistemine atıfta bulunur. Bu nedenle, bu iki terim normal olarak "devlet" ve "millet" olarak çevrilir. Ancak Bodin, muhtelif yerlerde *république* terimini mevcut iktidar sistemi anlamına gelecek şekilde kullanır; bu durumlarda bu terimi "devlet" olarak çevirdim. Bu sözcüğü egemenin bir bireyden ziyade kolektif bir organ olduğu bir topluluğu ifade etmek üzere kullandığı çok ender durumlarda ise "cumhuriyet" olarak çevirdim. *Estat* terimindeki vurgunun anayasal düzen üzerinde bulunduğu tek bir yerde "rejim" karşılığını kullandım. Bodin, *estat populaire* terimini sıklıkla demokrasi yerine, *seigneurie*, *seigneurie aristocratique* veya *estat aristocratique* terimlerini ise aristokrasi için kullanır. Her zaman "demokrasi" veya "aristokrasi" karşılığını kullandım ve Bodin'in bazen terim seçimiyle oluşturduğu

ton farklılıklarını başka şekillerde sunmaya çalıştım. Bu nedenle, tamamında tutarlı bir şekilde olmasa da bazı durumlarda *démocratie*, *estat populaire* teriminden daha plebyen [alt tabakayı ifade eden] bir anlam verme amacı taşıyor görünmektedir. *Estat* terimi, bir toplumsal sınıfı veya sınıflara dayalı bir temsil organını da ifade edebilir. İlkine atıfta bulunurken “zümreler”, ikincisine atıfta bulunurken “Zümreler” karşılığını kullandım.

République, 1583 Basımı (Paris) İçindekiler Tablosu

I. Kitap

Bölüm 1 Düzenli bir milletin nihai amacı nedir?

Bölüm 2 Hane üzerine, millet ve hane arasındaki fark üzerine

Bölüm 3 Erkek eşlerin erki ve ret hakkını yeniden işleme koymanın gerekli olup olmadığı üzerine

Bölüm 4 Babaların erki ve antik Romalıların kullanımının takip edilmesi gerekip gerekmediği üzerine

Bölüm 5 Efendilerin erki ve düzenli bir millette köleliğe hoşgörü gösterilip gösterilmeyeceği üzerine

Bölüm 6 Yurttaş üzerine ve yurttaşlar, tebaalar, yabancılar, kasabalar, kentler ve milletler arasındaki fark üzerine

Bölüm 7 Koruma altındakiler ile müttefikler, yabancılar ve tebaa arasındaki fark üzerine

Bölüm 8 Egemenlik üzerine

Bölüm 9 Bağımlı hükümdarlar veya derebeyler ile egemen olup olmadıkları üzerine; egemen hükümdarlar arasındaki şeref imtiyazı üzerine

Bölüm 10 Egemenliğin gerçek nişaneleri üzerine

II. Kitap

Bölüm 1 Genel devlet türleri ve üçten fazla olup olmadığı üzerine

Bölüm 2 Despotik monarşi üzerine

Bölüm 3 Kraliyet monarşisi üzerine

Bölüm 4 Tiranlık monarşisi üzerine

Bölüm 5 Tiranın canına kastetmenin ve öldükten sonra emirlerini iptal ve ilga etmenin hukuka uygun olup olmadığı üzerine

Bölüm 6 Aristokratik devlet üzerine

Bölüm 7 Demokratik devlet üzerine

III. Kitap

Bölüm 1 Senato ve erkleri üzerine

Bölüm 2 Devlet görevlileri ve komiserler üzerine

Bölüm 3 Yargıçlar üzerine

Bölüm 4 Bir yargıcın yasalara ve egemen hükümdara itaat borcu üzerine

Bölüm 5 Yargıçların özel kişiler üzerindeki erki üzerine

Bölüm 6 Yargıçların birbirleri üzerindeki erki üzerine

Bölüm 7 Şirketler ve loncalar, zümreler ve topluluklara dair

IV. Kitap

Bölüm 1 Milletlerin doğumu, büyümesi, gelişmesi, gerilemesi ve çöküşü üzerine

Bölüm 2 Milletlerin değişimini ve çöküşünü öngörmenin bir yolu olup olmadığı üzerine

Bölüm 3 Devlet şekli ve yasalarda ani değişikliklerin yapılmaması

Bölüm 4 Devlet görevlilerinin daimî olmasının iyi olup olmadığı

Bölüm 5 Devlet görevlilerinin birbirleriyle ahenk içinde olmalarının gerekli olup olmadığı

Bölüm 6 Bir hükümdarın tebaasını şahsen yargılamasının ve onlarla sık iletişim kurmasının gerekli olup olmadığı

Bölüm 7 Sivil hiziplerin olduğu durumlarda hükümdarın taraflardan birine veya diğerine katılmasının gerekli olup olmadığı; tebaaların taraflardan birini veya diğerini takip etmek üzere kısıtlanmalarının gerekli olup olmadığı ve isyana teşvikleri ortadan kaldırmanın yolu

V. Kitap

Bölüm 1 Devlet şeklini insanların çeşitliliğine uydurmak için yapılacak düzenlemeler ve halkların doğal mizacını keşfetmenin yolu üzerine

Bölüm 2 Devlet değişikliklerini önlemenin yolları

Bölüm 3 Hüküm giyen kişilerin mallarının kamu hazinesine aktarılması, hayır işlerinde kullanılması veya varislerine bırakılması gerekip gerekmediği üzerine

Bölüm 4 Ödül ve cezalar üzerine

Bölüm 5 Tebaaları silahlandırıp eğitmenin, kasabaları tahkim etmenin ve savaş yanlısı bir seyrinde ilerlemenin iyi olup olmadığı üzerine

Bölüm 6 İttifakların güvenliği ve hükümdarlar arasında anlaşma hakları üzerine

VI. Kitap

Bölüm 1 Sansür ve tebaaların sayılıp malvarlıklarını beyan etmelerini talep etmenin gerekli olup olmadığı üzerine

Bölüm 2 Maliye üzerine

Bölüm 3 Paranın değerinde değişiklik yapılmasını veya kalpazanlığı önlemenin yolları üzerine

Bölüm 4 Her birinin avantajları ve dezavantajları ile kraliyet monarşisinin en iyisi olduğunu göstermek üzere üç devlet şeklinin karşılaştırılması

Bölüm 5 Düzenli bir monarşinin seçim, kura veya kadın soyu yerine bölünmeksizin erkek soyundan gelen en yakın akrabaya veraset hakkıyla geçmesi

Bölüm 6 Dağıtımsal, denkleştirici ve harmonik adalet ile hangisinin hangi millet şekli için daha iyi olduğu üzerine

I. KİTAP, BÖLÜM 8

EGEMENLİK ÜZERİNE¹

{345} Egemenlik, bir milletin mutlak ve daimî erki^{*} olup Latinler tarafından *maiestas*; Grekler tarafından *akra exousia*, *kurion arche* ve *kurion politeuma*; İtalyanlar tarafından *seignioria* (özel kişilerin yanı sıra devletin tam kontrolüne sahip kişiler için de kullandıkları bir sözcük) olarak adlandırılırken İbraniler *tomech shévet*, yani en yüksek komuta erki derler.” Şimdi, egemenliğin tanımını formüle etmemiz gerekir: Millet üzerine bir risalenin en önemli noktası ve en çok açıklama gerektiren unsuru olmasına rağmen hiçbir hukukçu veya siyaset filozofu bunu tanımlamamıştır. Milletin; birkaç hanenin veya ortaklıklarının^{***} egemen erkinin bulunduğu adil bir yönetim olduğunu söylediğimiz kadar, egemen erkin anlamını da açıklamamız gerekir.

Bu erkin daimî olduğunu zikrettim zira bir veya daha fazla kişiye belirli bir süreyle mutlak erk verilebilir ve bu süre sona erdiğinde özel tebaalardan ibaret olurlar. Üstelik, iktidardayken dahi kendilerine egemen hükümdar diyemezler.² Halkı memnun ettiği sürece veya hükümdar geri alana kadar

^{*} L78, D6 ikameleri, “Egemenlik, yurttaşlar ve tebaalar üzerindeki en yüksek ve mutlak erktir” (*Maiestas est summa in cives ac subditos legibusque soluta potestas*). Dolayısıyla Latince metin, “daimî” sözcüğüne atıfta bulunmadan “en yüksek ve mutlak” der. Ancak “daimî”, 79, A5’te birkaç satır sonra fiilen tanıma eklenir.

Latincede görünen yurttaş ile tebaa ayrımı Bölüm 6’da ifade edilir. Yurttaş; kişisel özgürlüğüyle köleden, ortak imtiyazları kullanma hakkıyla da yabancından ayrılır. Ancak yurttaşlık, Aristoteles’te olduğu gibi siyasi katılımı zorunlu olarak içermez. “Doğrusunu söylemek gerekirse ... [yurttaş] bir başkasının egemenliğinde bulunan özgür bir tebaadan başka bir şey değildir” (1961, s. 68).

^{**} L78, D11 şu ifadeyi ekler: “Festus’a göre egemenlik (*maiestas*), azametten (*magnitudo*) alınmıştır.”

^{***} “Millet ... ortaklıklarının” ifadesi küçük varyasyonlarla *République*’in açıldığı meşhur tanımı tekrarlar: *République est un droit gouvernement de plusieurs familles, et ce qui leur est commun, avec puissance souveraine*.

bu erkin mütevellileri ve emanetçilerinden ibaretlerdir, zira kanunen maliki halk veya hükümdardır (*qui en demeure tousiours saisi*). Eşyasını bir başkasına ödünç veren kişi nasıl bu eşyanın daimî sahibi ve maliki olarak kalıyorsa, yargılama veya emretme erkini ve otoritesini sınırlı ve belirli bir süreliğine ya da diledikleri kadar verenler de bu şekildedir. Erk ve yetki {346} kanunen onların mülkiyetinde kalır ve başkaları, ödünç veya rızaya dayalı kabul (*précaire*) şeklinde bunları icra eder. [Roma medeni] hukukunda³ bir bölgenin yöneticisi veya bir hükümdarın kurmayının, bir başkasının erkinin emanetçisi ve koruyucusu olarak süresi sona erdiğinde iade etmesinin nedeni budur. Bu bakımdan, makamın yüksek mi düşük mü olduğu fark etmez.

Aksi olup [123] bir hükümdarın kurmayına devredilen mutlak erke egemenlik densesydi, bu kişi söz konusu erki hükümdarına karşı kullanabilir; hükümdar önemsiz biri olarak kalırken tebaa kendi efendisine, hizmetkâr ise sahibine emrederdi ve bu saçma bir durum olurdu. Kanuna göre egemenin şahsı, bir başkasına ne kadar erk ve otorite tanıdığına bakılmaksızın her zaman istisna tutulur ve hiçbir zaman elinde bulundurduğundan fazlasını vermez. Emretmesi veya ikame, muvafakat, geri alma ya da başka herhangi bir şekilde bir tebaanın yetkisine bıraktığı herhangi bir mesele hakkında bilgi alması asla engellenemez. Tebaanın komiser veya görevli olup olmaması da önemli değildir.⁴ İki durumda da egemen, komisyon veya makamının kanunî niteliği itibarıyla bahşedilen erki geri alabilir ya da dilediği ölçü ve süre boyunca bu kişide kalmasına rıza gösterebilir.

{347} Bu saikleri egemenliğin temeli olarak ortaya koyduktan sonra, Roma diktatörünün, Spartalı *harmoste'*nin, Salonica'daki *aesymnete'*lerin, Malta'da *archus* denen kişinin, eski Floransa'daki *balia'*nın (hepsi aynı görevlere sahiptir), krallıklardaki naiplerin ya da milletin işlerini yürütmek üzere sınırlı süreyle mutlak erk taşıyan başka komiserler veya yargıçların hiçbirinin egemenliğe sahip olmadıkları sonucuna varabiliriz. Bu, ilk diktatörlerin tam erke olabilecek en iyi şekilde sahip olmalarına rağmen (kadim Latinlerin deyimiyle *optima lege*) geçerlidir. Çünkü o zamanlarda [diktatörden] münacat yoktu ve diğer tüm devlet görevlileri askıya alınmıştı. Bu düzenleme, diktatörün tesisinden bağımsız olarak işlevlerine devam eden ve aracılık hakkını koruyan tribünler kuruluna kadar sürmüştür. Bir diktatörden münacat alındığında, tribünler avam kamarasını toplayıp [şikâyetçi] tarafları münacatının gerekçesini sunmaya, diktatörü de hükmünü savunmaya çağırırlardı. Diktatör Papirius Cursor, at ustası {*magister equitum*} Fabius Maximus I'e ölüm cezası vermek

istediğinde ve diktatör Fabius Maximus II de aynısını kendi at ustası Minutius'a yapmak istediğinde bu uygulanmıştır. Dolayısıyla, görünüşe göre, pek çok kişinin yazdığı {348} gibi diktatör ne bir hükümdar ne de egemen yargıçtı; savaş açma, ayaklanmaları bastırma [124], devlette reform gerçekleştirme veya yeni yargıçlar görevlendirme konularında basit bir görevlendirmeden fazlasına sahip değildi.*

O halde egemenlik; erk, işlev veya süreyle sınırlı değildir. [Roma'da] temüller ve nizamnamelerde {*Decemviri legum ferendarum*}⁵ reform yapmak için kurulan on komiserle ilgili olarak, bu komiserler münacat olmaksızın mutlak erke sahip olmalarına ve tüm yargıçların komisyon süresi boyunca askıya alınmalarına rağmen egemen değillerdi. Zira diktatörle tam olarak aynı şekilde, görevleri sona erdiğinde erk de sona eriyordu. Bu nedenle Cincinnatus, düşmanı yendikten sonra, yalnızca on beş günlüğe elinde bulundurduğu diktatörlüğü bırakmış, Servilius Priscus aynısını sekiz gün sonra, Mamercus ise bir gün sonra yapmıştır. Üstelik diktatör, [sadece] daha yüksek [asilzade] senatörlerden {*interrex*} biri olarak tayin edilmiş, yeri geldiğinde açıklayacağımız üzere, şimdi olduğu gibi kadim zamanlarda da bir makam" kurmak için gerekli olan ferman, kanun veya nizamname ile getirilmemiştir. Sulla'nın *lex Valeria*⁶ ile seksen yıl boyunca diktatörlük sağladığını belirten bir itiraz getirilirse, Cicero'nun yaptığı gibi bunun düzenli bir hukuk ve diktatörlük olmayıp zalim bir tiranlık olduğu yanıtını veririm; kaldı ki dört yıl sonra, iç savaşlar sükuna erdiğinde bundan her halükârda vazgeçmiştir. Üstelik Sulla, tribünlerin veto⁷ hakkını özgürce kullanmalarına izin vermiştir. Sezar da hayat boyu diktatörlük üstlenmesine rağmen aynı şekilde tribünlerin veto hakkını kaldırmamıştır. Ancak diktatörlük kanun tarafından açıkça ilga

* L80, A3 şu ifadeyi ekler: "ya da çivi çakmak için [yani, yılın geçtiğini ritüel olarak belirterek]".

** L80, B2-7 "Üstelik diktatör ... makam kurarak" düzeltmesinde bulunur ve Romalı senatörlerin rütbelerine dair bir kenar notu ekler: "Diktatör; Senato, halk ya da yargıçlar tarafından veya halka danışılarak yahut herhangi bir kanunla (kanunlar mahkemelerin tesisi için her zaman gerekiyordu) değil, yalnızca asil kandan gelen bir *interrex* tarafından tayin edilirdi; zira asil unvanı verilmiş bir senatör, diktatör tayin etmek için yeterli değildi."

Bu pasajdaki kenar notu şöyle der: "Yeni kişi (*novus*), devlette [yüksek makam] şerefini alan ilk kişiydi [kendi ailesinde]; asil unvanı verilen kişi [*nobilis*], yeni kişinin oğluydu; asilzade (*patricius*), soyu asillere ve Romulus tarafından kaydedilenlere dayanan kişiydi (*a patribus et conscriptis a Romulo*)."

edildiğinden⁸ ve buna rağmen devleti ele geçirmek için diktatörlüğü kullandığından, öldürülmüştür.

{349}Ancak bir halkın bir veya birkaç yurttaşı seçerek veto veya herhangi bir münacata tabi olmadan devleti idare etmek ve serbestçe yönetmek üzere mutlak erk tanıdığını, bu tedbirin her yıl yenilendiğini varsayalım. Bu kişilerin egemenliği haiz olduklarını söylemez miyiz? Zira Tanrı'dan sonra hiçbir şeyi kendinden üstün görmeyen bir kişi, mutlak egemendir. Ancak şahsen, belirli bir süre için kendilerine tanınan bir erkin emanetçilerinden ibaret olduklarından, bu kişilerin egemenliği haiz olmadıklarını söylemekteyim. Dolayısıyla halk, önceden belirlenmiş bir süre sınırı olmaksızın dilediği şekilde geri alabileceğinden daha cömert bir erk olsa dahi sınırlı süreyle mutlak erke sahip bir veya daha fazla kurmay tesis ettiğinde egemenliğini terk etmiş olmaz. Her durumda kurmay, şahsen bir şeyin sahibi olmayıp [125] yetkisinde emretme erkini elinde bulunduran kişiye karşı sorumlu olmaya devam eder ve bu, yalnızca Tanrı'ya karşı sorumlu olan egemen bir hükümdardan farklıdır.

Ancak halkın yurttaşlardan birini egemen kılarak *archon* dediği Atina'nın ilk zamanlarında olduğu gibi, mutlak erkin dokuz veya on yıl süreyle devredildiği duruma ne derdik? Hükümdar olmadığını ve egemenliği haiz bulunmadığını tekrarlarım; bundan ziyade, görev süresi sona erdikten sonra eylemleri bakımından halka karşı sorumlu olan, egemen bir yargıçtır. Halka karşı sorumlu olması gerekli kılınmadan, mutlak erkin bir yurttaşa belirttiğim şekilde verilebileceğine de itiraz edilebilir. Knidoslular, her yıl "*amnemones*" dedikleri (kusursuzlar anlamına gelir) altmış yurttaşı bu şekilde seçerek görev süreleri boyunca ve sonrasında, yaptıkları {350} hiçbir şeyden münacat olmaksızın mutlak erk bahşetmiştir. Yine de emanetçi olmaları, yıl sona erdiğinde bunu iade etmekle mükellef olmaları nedeniyle egemenliği haiz olmadıklarını söylemekteyim. Dolayısıyla egemenlik halkta kalarak yalnızca yürütme erki *amnemones*'e ait olmuştur; bu kişilere egemen yargıç demek mümkün olsa da saf ve sade anlamıyla egemen denemez. Zira ilki hükümdar, diğeri tebaadır; ilki efendi, diğeri hizmetkârdır; ilki egemenliği kanunen haizken (*et saisi de la souveraineté*) diğeri ne sahibi ne maliki olup yalnızca emaneten elinde bulundurmaktadır.

Aynı durum, egemen hükümdarların gıyabında veya reşit olmadıklarında tesis edilen naipler için de geçerlidir; fermanlar, emirler ve imtiyaznamelerin naiplerin imza ve mührüyle imzalanıp mühürlenerek kendi namlarına ilan edilmesine (Fransa Kralı V. Charles'ın nizamnamesi öncesi bu krallıktaki

uygulama bu şekildeydi) ya da tamamının kralın adına gerçekleştirilerek emirlerin onun mühüryle mühürlenmesine bakılmaz. Zira iki durumda da kanuna göre bir vekilin (*procureur*) kendisinin otoritesiyle yaptığı her şeyin efendi tarafından gerçekleştirilmiş kabul edildiği gayet açıktır. Ancak naip, kralın ve krallığın usulünce vekili olduğundan, iyi kalpli Kont Thibaut kendisine *procurator regni Francorum* (Fransız krallığının vekili) demiştir. Bu nedenle hükümdar, huzurunda ya da gıyabında bir naibe veya ola ki senatoya mutlak erk verdiğinde, fermanlarda ve emir yazılarında [126] naibin unvanı kullanılsa dahi konuşan ve emir veren kişi daima kraldır.

{351}Bu nedenle, İspanya kralının gıyabında Milano ve Napoli senatosunun mutlak erke sahip olduğunu ve tüm emirleri kendi adına ilan ettiğini görürüz; bu durum İmparator V. Charles'ın nizamnamesinde açıktır:

*Senatus Mediolansensis potestatem habeat constitutiones Principis confirmandi, infirmandi, tollendi, dispensandi contra statuta, habilitationes, praerogationes, restitutiones faciendi, etc. a Senatu ne provocari possit etc., et quicquid faciet parem vim habeat, ut si a Principe factum, ac decretum esset: non tamen possit delictorum gratium, ac veniam tribuere, aut literas salvi conductus reis criminum dare.**

Bütünöyle sınırsız olmayan bu erk, Milano ve Napoli senatosuna İspanya kralının egemenliğini herhangi bir şekilde daraltmak için değil, kendisini zahmet ve kaygıdan kurtarmak için verilmiş olup bu erki veren kişi tarafından dilediği zaman geri alınabilecek olması da buna eklenmelidir.

Ancak bu erkin, kralın bir kurmayına ömrü boyunca verildiğini düşünelim. Bu, egemen ve daimî erk değil midir? Zira daimî sözcüğü sona ermeyen anlamına gelecek şekilde kabul edilirse, asla ölmeyen aristokrasiler ve demokrasiler haricinde egemenlik var olmazdı. Bir monark için kullanılan şekliyle, kendisinin yanı sıra varislerini de içerecek şekilde anlaşıldığında dahi pek az egemen monark olurdu; zira verasete dayalı olanların sayısı azdır. Özellikle seçim yoluyla tahta çıkanlar egemen olmazdı.⁹ Bu nedenle, “daimî” sözcüğünü, “erke sahip olan kişinin ömrü boyunca” olarak anlamamız gerekir.

* Milan senatosu, hükümdarın nizamnamelerini teyit etme, geçersiz kılma ve ilga etme erkine; yasalardan muaf tutma ve izin, imtiyaz, tazmin vb. bahşetme erkine sahip olacaktır. Senato'dan münacat vs. olmayacak ve Senato'nun tüm faaliyetleri, hükümdar tarafından gerçekleştirilen veya karar verilen faaliyetlerle aynı etkiyi taşıyacaktır. Ancak suçlar karşısında af ya da bağışlama bahşetmeyecek veya ceza gerektiren suçlardan hüküm giyen şahıslara yol tezkeresi sağlamayacaktır.

Şunu da eklemek isterim ki görev süresi yıllık ya da sınırlı bir süreyle sabit olan bir egemen yargıç, kendisine emanet edilen erkin süresini uzatmak istediğinde, bu ya açık rıza (*de gré à gré*) ya da kuvvet yoluyla olmalıdır.¹⁰ Kuvvet yoluyla olursa tiranlık adını alır. Ancak bir hırsızın şiddet kullanarak aldığı eşyanın kanuna aykırı olsa dahi gerçek ve doğal olarak kendi mülkiyetinde olması ve önceden bu eşyaya sahip olan kişinin mülksüz kalması (*en sont dessaisis*) gibi, tiran da bir egemendir.¹¹ Fakat bir yargıç açık rızayla egemen erkini uzattığında egemen hükümdar olmadığı kanaatindeyim, zira rıza haricinde hiçbir şeye sahip değildir ve süre sınırı belirlenmediği takdirde bu seviye daha da düşer, çünkü bu durumda istikrarsız bir görevden (*commission précaire*) daha fazlasına sahip değildir.¹²

[127]Bugüne kadar hiç kimseye, Kral IX. Charles tarafından Anjou dükü Fransız Henry'ye¹³ verilenden daha fazla erk verilmediği iyi bilinmektedir; zira bu egemen erk olup kraliyet imtiyazının hiçbir unsuru eksik bırakılmamıştır.¹⁴ Fakat yine de kimse bana onun egemen olduğunu söyleyemez; bahşedilen erk daimi olsa dahi kralın kurmay-generalı şeklinde biçilmiştir. Üstelik, mektuplarının [imtiyazname] sonuna "Lütfettiğimiz sürece" (*Tant qu'il nous plaira*) ifadesi eklenmiş olup bu, rıza yoluyla erk verildiğini gösterir ve Henry'nin erki kralın huzurunda daima askıda olmuştur.

O halde, yaşadığı süre boyunca halktan mutlak erk almış bir kişi için ne denebilir? Burada bir ayırım yapmak gerekir. Mutlak erk, yargıçlık veya komiserlik usulü olmaksızın saf ve sade bir şekilde ve rızaya (*précaire*) dayalı bahşedilme olmadan verildiyse elbette egemen monarktır ve kendisine egemen monark diyebilir. Zira burada halk, egemen erkenden feragat ederek söz konusu kişinin mülküne vermiş ve temlik etmiştir. Bir kişinin kendisine ait bir eşyadaki zilyet ve mülkiyetinden vazgeçmesi gibi tüm erkini, otoritesini, imtiyazlarını ve egemenlik haklarını bu kişiye devretmiş ve şahsında [konumlandırmıştır].* Kanunun söylediği üzere, *Ei et in eum omnem potestatem contulit.*" Ancak halk, erkini, görevli veya kurmay sıfatıyla yaşadığı sürece ya da kendisini erkinin icrasından serbest kılmak üzere bir kişiye teslim ederse bu kişi egemen değil, sadece görevli, kurmay, naip, vali ya da bir başkasının erkinin muhafızı ve emanetçisidir. Çünkü bu durum, daimî bir vekil atayarak yetki bölgesinde aktif rol almadan icranın tamamını vekiline bırakan

* L82, B4 şu ifadeyi ekler: "o halde, her türlü koşuldan ari olan kusursuz bir devirdir."
 " [halk] tüm erkini ona [imparatora] devretmiştir" Dig., I, 4 (*de constitutionibus principum*), I.

bir yargıcın durumuyla aynıdır. {353} Emretme ve yargılama erki ile fiil ve kanun gücü¹⁵ vekilin şahsında değildir; kendisine verilen erkin ötesine geçtiği takdirde fiilleri, kendisine bu erki veren kişi tarafından tasdik edilmediği, kabul edilmediği ve onaylanmadığı sürece etkisizdir. Kral John'un (Fransa Kralı II. John) İngiltere'den döndüğünde, naip ilan edilen en büyük oğlunun fiillerini resmen tasdik etmesinin nedeni budur; bu fiillere gerekli olduğu ölçüde ve şekilde geçerlilik kazandırmayı ve bunları onaylamayı amaçlamıştır.

Dolayısıyla, bir kişinin başka bir kişinin erkini görevlendirme, makama atama veya yetki devri yoluyla kullanıp kullanmamasına ve belirli bir süreyle yahut daimî olup olmamasına bakılmaksızın, bu erki kullanan [128] kişi kendi imtiyaznamelerinde temsilci veya kurmay olarak tarif edilmediğinde dahi egemen değildir. Bu, erkin, atamadan (*election*) daha güçlü bir zemin teşkil eden ülke kanunlarıyla bahşedildiği durumda dahi geçerlidir. Bu hususta İskoçya'nın kadim kanunları, işlerin kralın adına yürütülmesini şart koşarak krallığın tamamının yönetimini, vesayet altındaki ya da reşit olmayan {yirmi beş yaşından küçük} kralın en yakın akrabasına bırakmıştır. Ancak beraberinde getirdiği zorluklardan dolayı bu kural örtbas edilmiştir.

Şimdi, tanımımızın diğer kısmına, “mutlak erk” derken ne kastedildiğine geçelim. Zira bir milletin halkı veya aristokrasisi (*seigneurs*), tüm mülkler, kişiler ve devletin tamamı üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunması ve ardından istediği kişiye bırakması için (bir malikin, cömertliğinden başka bir neden olmaksızın mallarını bütünüyle armağan edebileceği şekilde) bir kişiye mutlak ve daimî erk verebilir. Başka bir koşul taşımadığından, tam ve tek seferde gerçekleştirilmesi itibarıyla bu gerçek bir armağandır; yükümlülük ve koşul taşıyan armağanlar gerçek anlamda hediye değildir. Dolayısıyla, yükümlülüklerle ve koşullara tabi olarak bir {354} hükümdara verilen egemenlik, gerçek anlamda egemenlik veya mutlak erk sayılmaz.

Büyük Tatar Kralı'nın ölümünden sonra yapıldığı gibi, hükümdar tesisine ilişkin koşulların Tanrı veya doğa kanunu (*la loi de Dieu ou de nature*)¹⁶ olduğu durumda bu geçerli değildir. Hükümdar ve” seçme halkının ait olduğu halk, oğul veya yeğen olması şartıyla ölen kişinin herhangi bir akrabasını seçebilir ve

* L82, C2-4 şunu ekler: “Ancak devlette en yüksek erki elinde bulunduran hükümdar da olduğu gibi, kendi yetkisi dahilindeki önemli meselelerde yargıcın tasdiki geriye dönük işletilmez.”

** “hükümdar ve” ifadesi L83, A6'da bulunmamaktadır.

altın bir tahta oturtuktan sonra şu sözleri ifade ederler: “Bize hükmetmen için sana yalvarıyor, aynı zamanda hükmetmeni diliyor ve talep ediyoruz.” Ardından kral şöyle der, “Benden istediğiniz buysa, emrettiğimi yapmaya hazır olmalısınız. Öldürülmesini emrettiğim kişi derhal ve gecikmeksizin öldürülmeli, krallığın tamamı bana emanet edilerek ellerime verilmelidir.” Halk, “Öyle olsun.” diye yanıtlar. Kral, sözüne devam eder: “Söylediğim söz, kılıcım olacak” ve herkes tarafından alkışlanır. Bunun ardından tutularak tahtından kaldırılır, yerdeki bir sıraya oturtulur ve prensler şu sözlerle ona hitap eder: “Başını kaldırıp [129] Tanrı’yı bil, sonra oturduğun bu alçak sıraya bak. İyi yönetirsen istediğin her şeye sahip olacaksın; aksi takdirde öyle aşağı indirilip her şeyinden yoksun bırakılırsın ki oturduğun bu sıra bile sana kalmaz.” Bu söylendikten sonra yükseğe kaldırılıp Tatarların kralı olarak ilan edilir. Tanrı’nın ve doğanın kanunuyla emredilenin dışında başka bir koşulu olmadığından, bu erk mutlak ve egemendir.¹⁷

Bu veya bunun gibi bir formülün, bazen veraset hakkıyla intikal eden krallıklarda ve prensliklerde de kullanıldığını görebiliriz. Ancak Karintiya’daki tören gibisi yoktur. Burada, Saint Vitus kentinin yakınındaki bir çayırılıkta, veraset hakkıyla {355} bu makamın kendisine ait olduğu bir köylünün çıktığı mermer bir kaya görürüz, sağında siyah bir inek, solunda cılız bir kısrak vardır ve halk tarafından çevrelenir. Dük olacak kişi, önünde sancaklar taşınarak kırmızılar giymiş pek çok lordun arasında yürür; fakir bir çoban kıyafeti giyen ve değnek tutan dük haricinde her şey muntazamdır. Kayanın üstünde duran kişi Slav dilinde haykırır, “Kimdir böylesine gururla yürüyen bu kişi?” Halk, prensleri olduğunu söyleyerek yanıtlar. Ardından köylü sorar, “[Gerçek] bir yargıç mı? Ülkenin refahını mı istiyor? Hür biri mi, şerefli mi, dine saygılı mı?” “Öyledir ve öyle olacak,” diyerek yanıtlarlar. Bundan sonra köylü, düke hafifçe vurur ve artık tüm kamu yüklerinden muaf hale gelir; dük, kılıcını savururken kayaya tırmandığı sırada halka hitap ederek adil olacağına dair söz verir. Çoban kıyafetlerini çıkarmadan Kilise Ayinine gider, arkasından dük kıyafetini kuşanarak bağlılık ve sadakat yeminlerini kabul etmek üzere kayaya geri döner. Ancak eski zamanlarda, Karintiya dükünün yalnızca [Alman] imparatorunun (1331) Baş Avcısı olduğu doğrudur; İmparatorluk, dukalığın ait olduğu Avusturya Hanedanı’nın eline geçtikten sonra Avcı unvanı

* L83, A8’de takip eden konuşma “piskoposa” (*pontifex*) atfedilir.

ve kadim resmî tören kaldırılarak Karintiya, Styria, Hırvatistan dukalıkları ile Cilli (*Cilie*) ve Tyrol kontlukları Avusturya dukalığına iltihak edilmiştir.¹⁸

İspanyol bir şövalyeden öğrendiğim üzere, Aragon krallığı hakkında yazılanlara rağmen, Aragon kralları için uyguladıkları kadim usul kralın Zümreleri toplamadığı sürece artık takip edilmemektedir.* Eski usule göre, Aragon'un yüksek hâkimi¹⁹ olarak hitap ettikleri yüksek yargıç, krala şu sözlerle hitap ederdi:

Nos qui valemus tanto come vos, y podemos mas que vos, vos elegimos Re con estas y estas condiciones entra vos y nos, un que mande mas que vos. Anlamı: “Sizin kadar saygın ve sizden daha fazlasını yapabilenler olarak, sizinle bizim aramızdaki koşullara tabi olmak üzere sizi kral seçiyoruz, öyle ki sizin emrinizden daha kuvvetli biri olacaktır.”

Bunun güçlü yanı olarak kralın halk tarafından seçildiğini yazan kişi hatalıdır, zira hiçbir zaman böyle bir şey yaşanmamıştır.²⁰ Çünkü Büyük Sanctius'un krallığı yedi yüz yıl boyunca elinde tutan Magriplilerden, güçlü olanın hakkıyla fethettiği ve soyunun erkeklerinin ve kadınlarının o günden itibaren en yakın akrabaya dayalı verasetle krallığı elinde bulundurdıkları gayet kesindir. Aragon hukukunun itinalı bir izahatını sunan [*Speculum principum* eserinde] Aragonlu Pedro Belluga ise soyda bir kesilme olmadığı sürece halkın kral seçme hakkının bulunmadığını yazmıştır.

Aragon kralının Aragon Zümrelerinden daha az erke sahip olması da imkânsız ve çelişkilidir, zira aynı yazar, Belluga, kralın açık emri olmadıkça Zümrelerin toplanamadığını ve toplandıktan sonra kral istemediği takdirde ayırlamadıklarını da yazar. Hâlihazırda taç giymiş, kutsanmış ve veraset hakkıyla kabul edilmiş olan ve egemen olması itibarıyla Aragon'un yüksek hâkimi denen kişiye makamını veren, dilediği takdirde de görevden alan bir kralın karşısında [iddia edilen törende] bu sözlerin {357} söylendiğine inanmak daha da gülünçtür. Aslında aynı yazar [Belluga], Martin Didato'nun Aragon ve Sicilya kralı olan eşi Alphonso'nun yokluğunda Aragon kraliçesi tarafından bu göreve getirilip görevden alındığını da yazmaktadır.

Aragon'un yüksek hâkimi, kralın rızasıyla kral ile halk arasındaki davaları ve ihtilafları yargılasa da (bu, zaman zaman İngiltere'de Parlamento'nun üst kanadı (*haute chambre*) veya İngiltere'nin {baş} hâkimi dedikleri yargıç tarafından ve bu krallıktaki ve her bölümündeki yargıçlar tarafından da gerçekleştirilir)

* “Kral ... toplamadıkça ... İspanyol şövalye” ifadeleri L84, A3'te bulunmamaktadır.

Aragon'un yüksek hâkimi ve tüm Zümreler, birlikte krala karşı tam bir tabiiyet altındadır. Aynı doktorun söylediği üzere kral, Zümrelerin tavsiyesine uymakla veya taleplerini yerinâ getirmekle hiçbir şekilde yükümlü değildir ki bu, tüm gerçek monarşiler için kuraldır; zira Fransa ve İspanya krallarından söz ediyorsak Oldrado'nun söylediği gibi mutlak erke sahiplerdir.²¹

[131]Ancak bu doktorlar mutlak erkin ne olduğunu söylemezler. Mutlak erke sahip olmanın hiçbir kanuna tabi olmamak olduğunu söylersek yeryüzünde hiçbir hükümdar egemen olamaz, zira her dünyevi hükümdar Tanrı'nın ve doğanın kurallarının yanı sıra tüm halklar için ortak olan çeşitli beşerî kanunlara tabidir.²² Diğer yandan, bir tebaanın kendi milletinin tüm kanunlarından, nizamnamelerinden ve teamüllerinden muaf ve müstesna tutulmasına rağmen hükümdar ya da egemen olmadığı durumlar da olabilir. Bunun bir örneğini, tribün Gabinius'un talebi üzerine yayınlanan Roma halkının açık nizamnamesiyle beş yıl boyunca kanunlardan muaf {358} tutulan Büyük Pompey'de görürüz. Bir tebaanın kanunlara itaatten bu şekilde muaf kılınması da tuhaf veya yeni bir durum değildi, zira Senato, Cornelius hukukunun kabulüne kadar muhtelif zamanlarda halkın tavsiyesi olmadan muafiyet tanımış olup bir tribünün talebi üzerine ilan edilmiştir. Sonrasında, en az iki yüz senatör {hazır} bulunmadıkça kimsenin kanunların gücünden muaf tutulamayacağına veya bu yönde muafiyet verilemeyeceğine karar verilmiştir. Çünkü büyük halk meclisinde {*comitia centuriata*} olmadıkça herhangi bir imtiyaz tanınması [halihazırda] On İki Levha kanunuyla ölüm cezasıyla yasaklanmış olsa da bu yasa kötü bir şekilde uygulanmaktaydı.* Nasıl olursa olsun, kanunların gücünden muaf tutulan bir tebaa, daima egemenliğe sahip olanlara tabi olmaya ve itaat etmeye devam eder. Ancak egemen olanların başka hiç kimsenin emirlerine tabi olmamaları ve tebaalara kanun verebilmeleri, dezavantajlı kanunları bastırıp ilga ederek başka kanunlarla değiştirebilmeleri gerekir ki bu, kanunlara tabi olan ya da kendisi üzerinde bir {359} başkasının emretme erki bulunan bir kişi tarafından yapılamaz.”

* “Bu kanun kötü bir şekilde uygulanmaktaydı” ifadesi yerine, L84, D12'de “Ancak bu kanun, Senato tarafından değiştirilmişti.” ifadesi yer almaktadır.

** “Nasıl olursa olsun ... bir kişi tarafından yapılamaz” ifadesi yerine, L84, D12-85, B1'de şu ifade yer almaktadır: “Tek bir kanun, pek çok kanun ya da kanunların tamamından muaf tutulan bir kişi, egemenlik haklarına sahip kişilerin otoritesiyle bağlı olmaya devam eder. Bu, Augustus'ta olduğu üzere, ülkesinin her kanunundan muaf tutulan bir kişi için dahi geçerlidir; Augustus, Roma halkının *princeps*'i (devletin ilk kişisi) olmasına rağmen, toplu olarak düşünüldüğünde devletin egemenliğinin bulunduğu

Bu nedenle kanun, hükümdarın kanuna tabi olmadığını söyler; üstelik, aslında Latincedeki “kanun” sözcüğü de egemenliğe sahip olan kişinin komutasını ima eder.²³ Böylece, [önceki] tadil hükümlerinin tadiliyle beraber (*et à la derogatoire des derogatoires*), tüm ferman ve nizamnamelere “işbu belgeyle tadil etmiş bulunduğumuz ve tadil ettiğimiz tüm ferman ve nizamnamelere bakılmaksızın” ifadesinin eklendiğini görürüz. {Değiştirilecek} kanun aynı hükümdar veya varisi tarafından ilan olursa dahi bu ifade kadim kanunlara daima eklenmiştir. Zira kanunların, nizamnamelerin, imtiyaznamelerin, imtiyazların [132] ve hükümdarların verdikleri tavizlerin, bunları kabul eden bir hükümdarın açık onayı veya en azından rızasıyla geçerlilik kazandırılmadığı sürece yalnızca yaşadıkları sürece etkili oldukları iyi bilinmektedir. Bu, özellikle imtiyazlar için geçerlidir. Bu durum, Perugia’nın imtiyazlarına yönelik teyit almak üzere imparator IV. Charles’a elçi olarak gönderilen Bartolus’un [de Saxoferrato] teyidi şu hüküm eklenerek almasını açıklar: “Varislerimiz tarafından ilga edilene dek,” çünkü [Charles], onların haklarına hâle getiren bir keyfiyette bulunamazdı.” {IX. Charles} tarafından bu yönde emir verilmiş olmasına rağmen, Fransa şansölyesi Michel de l’Hôpital’in Saint-Maure-les-Fossés’in vergi {360} imtiyazlarının ve muafiyetlerinin onayını mühürlemeyi reddetmesinin de nedeni budur. Çünkü bunlar, daimî muafiyet sağlamakta olup kişisel imtiyazların doğasına aykırı ve varis hükümdarların erkini kısıtlar nitelikteydi. Üstelik imtiyazlar, daimî sözü kullanılsa dahi (demokratik ve aristokratik devletlerde asla söz konusu değildir), kuruluşlara ve loncalara bunları tanıyan hükümdarın ömrü haricinde verilemez.²⁵

halktan aşağıdaymış gibi davranmıştır. Buna göre, çoğunlukla, yasama tekliflerini halka götürmüştür; zira kanun koyan Augustus değil halktı ve yargıçların seçilmesi söz konusu olduğunda, adaylarını halka tavsiye ederek yurttaşların elini sıkmıştır. Ancak egemenlik haklarını elinde bulunduran bir kişi, başka bir kişinin emrine bağlı olmamalıdır; bu husus, Senato’ya şu sözlerle hitap eden Tiberius tarafından gayet kısa ve öz şekilde ifade edilmiştir: “Bunun tek nedeni, hiçbir şeyin verilmemesi olabilir” (*Non aliter ratio constat, quam si nulli reddatur*).” Sadece bireylere değil, aynı zamanda toplu olarak kanun koymaya ve halihazırda yapılmış kanunları kaldırmaya ilişkin egemenlik hakkından söz etmekteydi ki bu, bir başkasının komuta ve emirlerine tabi olan bir kimse tarafından yapılamaz.”

Tiberius alıntısının kaynağı, Tacitus, *Annales*, I, 6’dır. McRae [91, n.] tarafından işaret edildiği üzere, kaynakta *nulli* yerine *uni* ifadesi bulunmaktadır (bu, şifreli bir notun anlamını değiştirmiş veya değiştirmemiş olabilir).

* “*et à la derogatoire des derogatoires*” ifadesi L85, B6’da bulunmamaktadır. Fransızca ifadenin anlamı müphem görünmektedir.

** L85, C2 şu ifadeyi ekler: “bu hüküm eklenmemiş olsa dahi.”

Augustus'un varisi olan imparator Tiberius, vefat eden imparatorların tanıdığı imtiyazların varisleri tarafından onaylanmadıkça geçerli olmayacağını bu nedenle emretmiştir. Zira Suetonius'un bildirdiği üzere, imtiyaz tanınan kimseler, tanınan imtiyazın [açıkça] belirli bir süreyle sınırlandırılmadığı sürece muafiyetlerinin daimî olarak kabul edilmesini istemişlerdir. Ayrıca, bu krallıkta da yeni bir kralın gelişyle tüm loncaların ve toplulukların (belirli görevlilerin yanı sıra Parlamentolar ve egemen mahkemelerin de²⁶) kendi imtiyazlarının, erk ve yetkilerinin onaylanmasını talep ettiklerini görürüz.

Egemen hükümdar, bu şekilde seleflerinin kanunlarından muaf ise bizzat koyduğu kanunlara ve nizamnamelere daha da az bağlı olacaktır. Zira bir başkasından {361} kanun almak mümkün olsa da, kişinin kendisine, kendi takdirine bağlı olan bir şeyi yapmak üzere emrecek bir kanun koyması doğal olarak imkânsızdır. Kanunun dediği gibi, *Nulla obligatio consistere potest, quae a voluntate promittentis statum capit*;^{*} bu, rasyonel bir zorunluluk olup bir kralın kanunlara tabi olamayacağını açıkça gösterir. Kanonistlerin söylediği üzere Papanın asla ellerini bağlamaması gibi, egemen bir hükümdar da istese dahi ellerini bağlayamaz. Bu nedenle, [133] ferman ve nizamnamelerin sonunda “böyle uygun gördük (*car tel est nostre plaisir*)” ifadelerini görürüz; bu ifadeler, iyi ve sağlam nedenlere dayansa dahi egemen bir hükümdarın kanunlarının yalnızca kendisinin hür iradesine bağlı olduğunun anlaşılmasına yarar.

Ancak ilahi kanunlar ve doğa yasaları söz konusu olduğunda, yeryüzündeki her hükümdar bunlara tabi olup, dünyadaki tüm monarkların görkeminin boyunduruğunu taşıyarak tam bir korku ve saygıyla başını eğmesi gereken Tanrı'ya ihanetten suçlu bulunmak ve Tanrı'ya karşı savaş açmak istemedikleri sürece bu kanunlara ve yasalara aykırı davranmak hükümdarların erkleri dahilinde değildir. {362} Dolayısıyla, hükümdarlar ve diğer egemen derebeyliklerin (*seigneuries souverains*) mutlak erki hiçbir şekilde Tanrı'nın kanunlarına ve doğa yasalarına doğru genişlemez. Sahiden, mutlak erkin ne olduğunu en iyi şekilde anlayan ve {Hristiyan} kralları ve imparatorları kendisine diz çöktüren (IV. Innocent), bunun alelade hukuku geçersiz kılma erkinden ibaret olduğunu söylemiştir. Tanrı'nın kanunları ve doğa yasaları dememiştir.

Ancak hükümdar, korumayı yemin ettiği ülkenin kanunlarına tabi değil midir? Burada bir ayırım yapmamız gerekir. Hükümdar, kendi kanunlarını

* “Vaatte bulunan kişinin iradesine bağlı olan bir yükümlülük mevcut olamaz.”

koruyacağına dair kendisine yemin ederse bu kanunlara karşı kendisine ettiği yeminden daha fazla bağlı olmayacaktır. Zira tebaalar da, şartların dürüst ve makul olduğu durumlarda dahi, kanunların bunları yok saymalarına izin verdiği türden sözleşmeler yaparken ettikleri yeminle hiçbir şekilde bağlı değildir.²⁷ Üstelik, egemen bir hükümdar, başka bir hükümdara, kendisinin veya seleflerinin koyduğu kanunları koruyacağına dair bir vaatte bulunursa, vaatte bulunulan hükümdarın bunda menfaati söz konusu ise kendisi yemin etmiş olmasa dahi bunları korumakla mükelleftir.* Aynısı, hükümdarın egemen olduğunda veya öncesinde bir tebaaya verdiği vaat için de geçerlidir, zira bu [ikinci] durumda, pek çok kişinin düşündüğünün aksine, statüsü fark oluşturmaz.

{363}Hükümdar, kendisinin veya seleflerinin kanunlarıyla bağlı olmaktan ziyade, her özel kişide olduğu gibi (yeminli veya yeminsiz olarak) yapmış olduğu adil sözleşmeler ve verdiği vaatlerle bağlıdır. Nasıl ki özel bir kişi, adil veya makul olmayan, kendisine haddinden fazla yük yükleyen ya da hile, dolandırıcılık, hata, zor kullanma ya da makul korku yoluyla ciddi kayba uğratılacağı bir vaatten azat edilebilirse, [134] egemen olduğu takdirde bir hükümdar da hükümdarlığının azalmasını içeren herhangi bir şeyden aynı nedenlerle azat edilebilir. Dolayısıyla, saikimiz aynı kalır: Hükümdar, kendi kanunlarına veya seleflerinin kanunlarına değil, yalnızca tebaasının genelinin ya da belirli bir kısmının menfaatinin bulunduğu adil ve makul sözleşmelerine tabidir.

Burada pek çok yorumcu, hükümdarın kanunlarını sözleşmeleriyle karıştırarak sözleşmelerini kanun saymaktadır; Aragon Zümrelerindeki mukaveleli kanunları (*loix pactionees*) hükümdarın sözleşmeleri olarak kabul eden [Pedro Belluga] da yanılmıştır. Kral, Zümrelerin talebi üzerine bir nizamname yaparak bunun karşılığında para veya ödenek aldığında, kralın bağlı olmadığı diğer kanunlarda olduğu gibi bununla da bağlı olmadığını söylerler. Ancak kanuna ilişkin gerekçenin ortadan kalkması durumunda hükümdarın bunu geçersiz kılabileceğini de kabul ederler. Bu yeterince doğru olup mantık ve otorite bakımından iyi temellendirilmiştir. Fakat egemen bir hükümdarın

* L86, C2-6 şunu ekler: "Ayrıca, Alessandro Tartagni neredeyse tüm şerhlerinde ve yanıtlarında başka şekilde bağlayıcı olmayan sözleşmelerin yalnızca yemin edilmek itibarıyla geçerlilik kazandığını (ne olası argüman ne de otoriteyle desteklenebilecek bir görüş değildir) savunmuş olmasına rağmen, hükümdarların kendi kararnamelelerini ve kanunlarını yeminle teyit etmiş olsalar dahi bunlarla bağlı olacaklarını reddetmiştir."

vaatte bulunduğu tebaalarının kanunun korunmasında menfaati bulunduğu takdirde, hükümdarı yükümlü kılmak için paraya ve yemine gerek yoktur. Zira hükümdarın sözü bir kâhinin sözü gibi olmalıdır; yemin etmedikçe kendisine inanılmayacağına ya da bir kişi ona para vermedikçe vaatlerine sadık kalmayacağına [sadık kalmasının beklenmeyeceğine] dair alçak bir intiba uyandırması itibarına zarar verir. Bununla beraber, yasal saikin gücü aynı kalır. Egemen bir hükümdar, vaat ettiği ve korumak için yemin ettiği bir kanunun adil olmaktan çıkması halinde tebaalarının onayı olmadan bu kanunu geçersiz kılabilir, fakat bu durumda, özel bir tadilat eşlik etmedikçe genel bir tadilat yeterli olmayacaktır.²⁸ Ancak sürdürmeyi vaat ettiği bir kanunun terk edilmesi için adil bir neden yoksa hükümdar, buna aykırı hareket etmemelidir ve (adil bir şekilde) edemez.²⁹

Diğer yandan, varisi kendisi olmadıkça seleflerinin sözleşmeleri ve yeminleriyle bağlı değildir. Aragon Zümrelerinin, Kral Alphonso'nun kâr elde etmek amacıyla Aragon parasını değiştirip tadil ettiği, bunun kendi tebaalarının ve yabancı tüccarların son derece aleyhine olduğu, 1265 Nisan'ında Aragon kralı I. James tarafından verilen ve 1336'da Kral Peter tarafından teyit edilen vaade (Zümreler nezdinde parada asla değişiklik yapmayacağına dair yemin etmiştir) aykırı olduğu nedeniyle {365} Kral Alphonso'ya yönelttikleri şikâyetin zemini de budur. Bunun karşılığında halk, tazminat olarak, [135] on beş *maravedis* [sikke] (yarım *liard*'a denktir) değerine ulaşanların tamamının yedi yılda bir ocak başına krala bir *maravedis* ödeyecekleri vaadinde bulunmuştur.³⁰ Aragon krallığının miras yoluyla erkeklere ve kadınlara da geçtiği açıktır; bununla beraber, hükümdar ile halk arasındaki anlaşmanın amacı ve Aragon krallarının bahsettiğim nizamnameyi uygulamaya koydukları ödenek sona erdiğinde, hükümdar vaadini yerine getirmediğinde halk uygulanan ödeneği ödemekle mükellef olmadığı gibi, hükümdar da artık bununla mükellef olmayacaktır.”

Dolayısıyla, kanun ile sözleşmenin birbiriyle karıştırılmaması mühimdir. Kanun, egemenliği haiz olana bağlı olup bu kişi, tüm tebaasını {kanunla} mükellef kılabilmesine rağmen kendisini mükellef kılamaz. Bir hükümdar

* “varisi kendisi olmadıkça” ifadesine, L87, B1-2’de “kendisi bunlardan menfaat elde etmedikçe” eklenmiş olup geçiş bakımından yardımcıdır. Ancak bu halde dahi söz konusu geçiş yanıltıcıdır. Bu paragrafın ana fikri şudur: Bir mükellef, halefinin vaatleriyle yükümlü olduğu durumlarda dahi haklı gerekçeyle tek taraflı olarak mevzuatı değiştirebilir. Haleflerin eylemlerinden kaynaklanan yükümlülüklerle ilgili olarak bkz. s. 42-45.

** “vaadini yerine getirmediğinde ... olmadığı gibi” ifadesi L87, C2’de bulunmamaktadır.

ile tebaaları arasındaki sözleşme karşılıklıdır; iki tarafı da karşılıklı olarak mükellef kılar ve bir taraf, ötekine hanel getirecek şekilde ve ötekinin rızası olmadan buna aykırı hareket edemez. Bu durumda hükümdar, söylediğimiz üzere, korumakla yemin ettiği bir {366} yasanın adaleti ortadan kalktığında artık sözüyle bağlı olmaması haricinde tebaası üzerinde avantaja sahip değildir. Bu, hükümdar tarafından [yükümlülüklerinden] azat edilmedikçe tebaaların birbirlerine karşı uygulayamayacakları bir serbestliktir.

Üstelik, bilgili egemen* hükümdarlar asla seleflerinin kanunlarını korumak üzere yemin etmezler, aksi takdirde egemen olmazlar.³¹ Ancak diğer tüm Hristiyan krallar üzerinde önceliği bulunan imparatorun tahta çıkmadan önce, Köln başpiskoposunun ellerinde İmparatorluğun kanunlarını ve Altın Boğa'yı koruyacağına, adaleti tesis edeceğine, papaya" itaat edeceğine, Katolik inancını muhafaza edeceğine, dulları, yetimleri ve fakirleri koruyacağına dair yemin ettiği söylenerek itiraz edilebilir. Bunun tamamı, V. Charles'ın ettiği ve Almanya'daki papalık elçisi Kardinal Cajetan tarafından papaya gönderilen yemindir. Ancak benim yanıtlım, imparatorun İmparatorluğun Zümrelerine tabi olduğu ve prensler ya da Zümreler üzerinde egemenlik iddiasında bulunmadığı yönünde olup yeri geldiğinde bu hususa işaret edeceğiz.

Kadim zamanlarda Epir krallarının iyilikle ve ülkenin kanunlarına uygun şekilde hüküm süreceklerine, tebaaların da buna mukabil olarak ülkenin nizamnamelerine ve teamüllerine göre kralı muhafaza edeceklerine yemin ettikleri söylenirse cevabım şu olur: Yeminlere bakılmaksızın, egemen bir hükümdar kanunları değiştirebilir, hatta adil niteliği ortadan kalkan kanunları ilga edebilir veya geçersiz kılabilir."³² Ancak olabilecek en güzel ve veciz yemin olan bizim krallarımızın yemininde [136] ülkenin kanunlarını ve teamüllerini ya da haleflerinin kanunlarını ve teamüllerini korumaya dair hiçbir unsur yoktur. Bu yemini Reims kütüphanesindeki eski bir kitaptan alındığı şekliyle, harfiyen sunacağım. Şöyle başlar:

* "egemen" ifadesi L87, C10'da bulunmamaktadır.

** L87, D6'da "papaya itaat" yerine "papanın egemenliğine biatla saygı göstereceğine" ifadesi bulunmaktadır.

*** "Kadim zamanlarda ... geçersiz kılabilir." L87, D11-L88, A4, önemli bir yorum değişikliğiyle buradaki bariz tutarsızlığı ortadan kaldırıp Epir krallarını Alman İmparatorlarıyla kıyaslar. "Benzer şekilde, [kadim] Epir kralları, göreve geldikten sonra ülkenin kanunlarına riayet edeceklerine dair yemin eder, tebaalar da hükümdarın emirlerini kanunlara ve atalarının teamüllerine göre yerine getireceklerine yemin ederlerdi. Zira kral unvanı şerefli ve kutsal olmasına rağmen, Danimarka ve Bohemya krallarına dair söylenenlerde olduğu gibi çoğu kimse bunu ismen taşısa da cismen taşımaz. Epir kralları ile ilgili olarak da aynı sonuca varırız."

*Iuliani ad Erigium Regem, Anno MLVIII, Henrico regnante XXXII. III Calend, Iunii: ... Ego Philippus Deo propiciante mox futurus Rex Francorum, in die ordinationis meae, promitto coram Deo et sanctis eius, quod unicuique de nobis commissis canonicum privilegium et {368} debitam legem atque iustitiam conservabo, et defensionem, adiuvente Domino, quantum potero exhibebo, sicut Rex in suo regno unicuique Episcopo, et ecclesia sibi commissae per rectum exhibere debet: populo quoque nobis credito, me dispensationem legum in suo iure consistentem, nostra auctoritate concessurum. Qua perlecta posuit eam in manus Archiepiscopi.**

Beauvais kütüphanesinde bulunan yeminin, Kral I. Philip'inkine çok benzediğini ve aynı kişiye ait olduğunu da öğrenmiş bulunuyorum.

Ancak Auvergne'de² bulunan St. Allier manastırındaki çok eski bir kitapta, yeminimizin başka bir versiyonunu gördüm. Şu şekildedir: “Bana emanet edilen tebaaların tamamını iyi ve usulünce yöneteceğime, tüm kuvvetimle hüküm, adalet ve merhamet sunacağıma (*faire*), kadir-i mutlak Tanrı'nın adıyla yemin eder ve söz veririm.” Bu, Yeremya'dan [9, (24)] alınmış gibidir; “Hüküm, adalet ve merhamet sunan (*fay*), ebedi ve yüce Tanrı'yım; bunlar zatımı bilhassa hoşnut eder.” Bu, {yakınlarda} *Sacre du Roy* adlı bir taç giyme töreni hakkında basılıp yayımlanan bir kitaptaki yeminlerin kadim biçimlerinden ne kadar farklı hale geldiklerini bir bakışta göstermektedir. Ancak yeminin [yukarıdaki] versiyonlarının ikisinde de hak ve adalet olumsuz etkilenmediği sürece (*sinon tant que le droit et la justice souffrira*) kanunları korumaya dair bir yükümlülük olmadığı görülebilir³ Aslında, İbranilerin kadim krallarının, hatta Samuel, İlyas ve başkaları tarafından kutsananların dahi hiçbir şekilde yemin etmedikleri görülmektedir.

* I. Henry'nin hükümdarlığının otuz ikinci yılı olan 1508 yılı, yirmi üç Mayıs tarihinde Julianus[’dan] Üstat (*Regem*) Erigius’a: ... Tanrı'nın izniyle Fransa kralı olacak olan ben, Philip, tahta çıktığım bugünde, kanonik imtiyazı, gerekli kanunları ve hükmüme emanet edilen herkes için adaleti muhafaza edeceğime, kendisine emanet edilen her piskopos ve kilise için bir kralın krallığında hakkıyla yapması gerektiği şekilde, Tanrı'nın yardımıyla, elimden geldiğince onları savunacağıma Tanrı ve Azizleri önünde yemin ederim. Bize emanet edilen halka, otoritemiz itibarıyla kanunların hakkına uygun şekilde icra edilmesinin sağlanacağını [vaat ederim]. Bu metin okunduktan sonra metni başpiskoposun ellerine koymuştur.

** “Ancak Auvergne’de ... gördüm” ifadesinin yerine, L88, B6-9’da şu ifade bulunur: “Her iki yeminde de ruhban havası vardır. Ancak Auvergne’deki bir kütüphanenin çok eski arşivlerinin birinden, yazılabilecek en saf ve iyi yemin biçimini kopya etmiş bulunuyorum ve tüm kralların bu yemini takdir edip örnek almasını tavsiye ediyorum.”

*** “hak ve adalet olumsuz etkilenmediği sürece” ifadesi L88, C6’da bulunmamaktadır.

Fakat Fransa ve Polonya kralı III. Henry'nin yemininde olduğu gibi, bazı krallar daha kısıtlayıcı bir yemin eder:

*Ego Henricus Rex Poloniae, etc. iuro Deo omnipotenti, quod omnia iura, libertates, privilegia publica et privata, iuri communi non contraria, ecclesiis, principibus, baronibus, nobilibus, civibus, incolis per meos praedecessores Reges, etc. quoscunque principes dominos regni Poloniae iuste donata, ab ordinibusque tempore interregni statuta, sancta, nobis oblata, observabo, [137] etc. iustitiamque omnibus incolis iuxta iura publica administro. Et si (quo absit) sacramentum meum violavero, nullam nobis incolae regni obedientiam praestare debebunt, etc. sic me Deus adiuvet.**

Krallığın durumunu ve temel biçimini ilgilendiren kanunlarla ilgili olarak, bunlar Salyan hukukunda olduğu gibi taca eklenip taçla birleştirildiğinden, hükümdar bunlardan sapamaz. Saptığında ise halefi, egemen hükümlerinin temelini ve kaidesini teşkil eden kraliyet yasalarına halel getiren her türlü keyfiyeti geçersiz kılabilir.”

Fransa ve İngiltere kralı V. Henry, VII. Charles'ın kız kardeşi Fransız Catherine ile evlendiğinde, Parlamento'nun özgürlüklerini ve egemen imtiyazlarını koruyacağına ve krallıkta, krallığın hak ve teamüllerine uygun şekilde adaleti sağlayacağına dair yemin ettiği belirtilerek de itiraz edilebilir. Buradaki sözler, 21 Mayıs 1420'de imzalanan, Fransa tahtına varis belirlenen anlaşmadan alınmıştır. Yanıtım şudur; ona bu yemini ettirmelerinin nedeni, yeni bir krallığa gelen bir yabancı olması, meşru varisin {VII. Charles} Paris Parlamentosu'nun kararıyla bertaraf edilmiş olması, Burgundy'li John cinayeti

* Ben, Polonya vs. kralı Henry, seleflerim olan krallarca ya da ara dönemde Zümreler tarafından tesis edilen, onaylanan ve tarafımıza sunulanlar dahil olmak üzere Polonya'nın derebeyleri olan tüm prenslerce kiliselere, prenslere, baronlara, soylulara, yurttaşlara ve sakinlere adil bir şekilde bahşedilen tüm haklara, özgürlüklere ve müşterek hukuka aykırı olmayan kamusal ve özel imtiyazlara riayet edeceğime, tüm sakinlere müesses kamu hukukuna göre adalet sunacağıma, kadir-i mutlak Tanrı'nın huzurunda yemin ederim. Şayet yeminimi bozarsam (ki asla olmasın), krallığın sakinleri bana itaat etmekle vs. yükümlü olmayacaktır. Tanrı yardımcım olsun. L84, D8-9 şunu ekler: “Bu, kraliyete dayalı egemenliğe değil, [yalnızca] prens statüsüne işaret eder (yani, devlette [yalnızca] en önde gelen kişi olmak).” (Prenslük ile ilgili olarak bkz. s. 107.)

** L88, D12-L89, A2 önemli bir ayrıntı sunar: “Bu temel kanunlardan (*leges imperii*) bir sapma olduğunda, normalde prens öldükten sonra yargıçlar tarafından düzeltilir. Egemenlik haklarının azaltılması ya da milletin yetki alanının gaspı gibi temel kanunlara aykırı olan hiçbir kararnameyi kabul etmeyeceklerdir.” (Böylece, önceki kralın temel kanuna aykırı bir fiili, öldükten sonra halefinin ilga işlemi olmaksızın yargıçlar tarafından geçersiz kılınabilir.)

nedeniyle Charles'ın yokluğu ve itaatsizliği olup bu karar, mermer masada, prenslerin huzurunda bir trampet sesiyle ilan edilmiştir.³²

Ancak krallığın temellerini ilgilendirmeyen genel ve yerel teamüllerle ilgili olarak, Fransa'nın Üç Zümresini bir bütün olarak usulünce toplamadan ya da her bir *bailliage*'i özel olarak toplamadan bunlara ilişkin herhangi bir hususun değiştirilmemesi teamüldür.* Fakat bu, tavsiyelerinin kabul edileceği ya da doğal akıl yahut istediği şeyin adaleti kendisini desteklediği takdirde talep edilenin aksini {369} yapamayacağı anlamına gelmez. Gerçekten egemen bir hükümdarın azameti ve hükümrânlığı bu şekilde zuhur eder: Halkın tamamının Zümreleri toplanıp tam bir tevazu içinde, hiçbir emir yahut karar erki olmadan, hatta tartışma hakkı dahi olmaksızın (*ny voix deliberative*) hükümdarına taleplerini ve dileklerini sunar ve kralın onay ya da itiraz, emir yahut yasak yoluyla buyurduğu her şey kanun, ferman veya nizamname kabul edilir.

Dolayısıyla, yargıçların ödevi üzerine yazarlar ve diğer benzer kitaplar, halk Zümrelerinin hükümdardan [138] daha büyük olduklarını savunmakla hataya düşmüşlerdir.³³ Bu, tebaaları, egemen hükümdarlarına borçlu oldukları itaatten isyana teşvik eden bir görüş olup kral tutsak ya da akıl sağlığını yitirmiş olmadıkça bunun için hiçbir neden veya zemin bulunmaz. Zira egemen bir hükümdar Zümrelere tabiyse ne hükümdar ne de egemendir; söz konusu devlet ise krallık ya da monarşi olmayıp eşit erke sahip pek çok derebeyinden oluşan saf bir aristokrasidir³⁴; burada büyük kesim, küçük kesime ve özel olarak her bireye kolektif şekilde komuta eder. Bu durumda ferman ve nizamnamelerin Zümreler adına ilan edilmesi ve baştaki kişinin erk sahibi olmayıp amir organın emirlerine itaat etmek durumunda kaldığı bir aristokraside olduğu şekilde, bunlara Zümreler tarafından komuta edilmesi zorunlu olacaktır. Bunların tamamı [bir monarşide] saçma ve tutarsızdır.”

* L89, B2-3'te Genel Zümreler lafzı çıkarılmış olup yalnızca “her bir topluluğun Zümrelerinin toplanmaya çağırılması (*cuiusque civitatis ordinibus convocatis*)” denmektedir. Ancak Genel Zümrelere danışılması, takip eden paragraflarda olağan bir uygulama olarak ima edildiğinden, bu durum bir hata olabilir.

** 1579 tarihli Fransızca basım, *octavo*, Jacques du Puy, s. 137 (ve McRae s. 95, not E6'ya göre yalnızca bu basımda) şu eklenmektedir: “aynı zamanda tehlikelidir. [Halkın üstünlüğüne] ilişkin bu bahaneye dayanarak, asaları ve taçları en bozguncu ve hırslı olanlara vermek üzere gerçek varislerden alma gücünün Zümrelere verilmesiyle krallığı seçime dayalı hale getirmek isteyenler olmuştur. Bu, Vermandois Zümreleri tarafından gönderilen bir temsilci olarak 1576 yılında Blois'da gerçekleştirilen Fransa Zümreleri'nde işaret ettiğim üzere, sağlam zemin olarak veraset kuralı üzerine bina edilmiş krallıkların kaçınılmaz olarak mahvına yol açar. Zira gayet açıktır ki bir

Dolayısıyla, bu krallığın Zümrelerinin Tours'da düzenlenen toplantısında [1484], Kral VIII. Charles'ın reşit olmadığı ve Zümrelerin her zamandan daha fazla {370} otoriteye sahip oldukları bir zamanda, tüm zümreler adına konuşan hatip Relli'nin konuşmasına şu şekilde başladığını görüyoruz:

En yüce, en güçlü ve en Hristiyan kral, egemenimiz ve doğal efendimiz. Burada sizin emrinizle toplanan mütevazı ve itaatkâr tebaalarınız, tam bir tevazu, saygı ve tabiiyet çerçevesinde huzurunuzda çıkmış bulunmaktadırlar. Ben de bu soylu meclisteki herkes tarafından, burada bulunanların iyi dileklerini, kalbî bağlılıklarını, size hizmet ve itaat etme, tüm işlerinizde, emir ve arzularınızda size destek verme yönündeki kararlılıklarını ifade etmekle görevlendirildim.

Kısaca, Zümrelerin konuşmalarının ve görüşmelerinin tamamında tabiiyet, hizmet ve itaatten başka bir şey yoktur. Aynısı, Orléans Zümreleri [1560] için de geçerlidir.

İspanya'da durumun farklı olduğunu söylemek de mümkün değildir. Zira halkın tamamının egemen efendisi olarak İspanya kralına yönelik aynı boyun eğme ve tabilik, hizmet ve itaat ifadeleri, 1552'de Toledo'da düzenlenen Zümreler meclisindeki konuşmalarda da bulunabilir. Burada da egemen hükümdarın, halkın mütevazı talep ve isteklerine “Şöyle yapacağız” veya “Şöyle emrettik” sözleriyle yanıt verdiğini, bunların yanı sıra hükümdarın ret veya kabulünü taşıyan diğer benzer yanıtların bulunduğunu görürüz. Aslında, halkın İspanya kralına ödediği verginin adı dahi “hizmettir”. Bu nedentle [139], Kral James tarafından 1260 yılında Zümrelere tanınan ve 1320'de onaylanan imtiyazı düşünerek Aragon krallarının Zümrelerin imtiyazlarını terk edemeyeceklerini söyleyen Pedro Belluga hataya düşmüştür. I. James öldükten sonra varisi tarafından onaylanmayan imtiyazın geçersiz hale gelmesi gibi, eşitlerin eşitlere emredemeyeceğini belirten hukuki saika (*qui ne souffre pas qu'on puisse commander à son pareil*) uygun olarak diğer [ve sonraki] krallar tarafından aynı onayın sağlanması gerekir.

bütün olarak halk sadece talep edebilir, istişare meclisi sadece değerlendirebilir, üye olmadan istişare meclisine katılan kişiler sadece tavsiye edebilirken, kral tek başına karar verir. Zira aksi olup karar çoğunluğun elinde bulunsaydı egemenliğin nişaneleri kaybolurdu ve monarşi, en sinsi ve bozguncu olanların tehlikeli entrikalarına karşı savunmasız olan bir aristokrasi yahut demokrasiden fazlası olmazdı” (Bodin, seçimi, monarşi prensibiyle doğal olarak uyumsuz olduğu gerekçesiyle reddetmez, yalnızca seçme gücünün görevden alma gücünü içerdği fikrini reddeder. Buradaki hedefinin, söz konusu bağlantıyı savunan François Hotman'ın *Franco gallia* [1. Basım, 1573] eseri olma ihtimali yüksektir.

{371} İngiltere krallığında üç yılda bir toplanan Parlamentolar, kuzey halklarında olduğu gibi Zümreler daha büyük bir serbesti taşımalarına rağmen, aslında onlar da yalnızca rica ve talep üzerine ilerler. Ekim 1560'ta toplanan İngiltere Parlamentosu'nda tüm Zümreler mutabakata vararak kraliçe tahtın varisini ilan edene kadar hiçbir iş üstlenmeyecekleri kararını almış ve kraliçenin bilgisine sunmuşlardır. Kraliçe ise kendisi ölmeden mezarını kazmak istediklerini, fakat kendisinin iradesi olmadıkça tüm kararlarının etkisiz olacağı yanıtını vermiştir; üstelik, İngiliz büyükelçisinin mektuplarından öğrendiğimiz üzere Zümrelerin hiçbir isteğini yerine getirmemiştir. Dahası, İngiltere Zümreleri, bu krallıktan veya İspanya'dan daha fazla olmamak üzere, kraldan gelen imtiyaznameler ve açık emirler olmadan asla toplanmaz; bu imtiyaznameler ve açık emirlerde Zümrelerin karar verme, komuta etme veya herhangi bir şey belirleme erkinin olmadığı net bir şekilde belirtilerek açık emir olmadan toplanamamaları veya dağılamamaları sağlanır.

Zümrelerin talebi üzerine İngiltere kralı tarafından sağlanan nizamname-lerin Zümreler toplanmadan ilga edilemeyeceği de söylenebilir. Onurlu ve bilgili bir adam olan İngiliz büyükelçisi Bay Dale'den öğrendiğim üzere yaygın uygulama bu olup genelde bu şekilde yapılmaktadır. Ancak daima egemen erkine başvuran VIII. Henry'nin yaptığı gibi, kralın uygun gördüğü şekilde kanunları kabul veya reddettiği ve kendi isteği doğrultusunda, Zümrelerin isteğine aykırı olarak kanun koymakta tereddüt etmediği konusunda beni temin etmiştir. Zira İngiltere kralları ülkenin nizamnamelerini ve teamüllerini koruyacaklarına dair yemin edene kadar takdis edilmeseler de bu yemin, yukarıda söylediklerimizle ilgili olmalıdır.³⁵

[140] Ancak halkın daima krallarından baskın çıkmasını sağlayan bir belge olan büyük sözleşmede I. Henry'nin kararı uyarınca, Parlamentoda uygun bulunup onaylanmadığı sürece Zümrelerin" olağandışı vergi veya sübvansiyonların uygulanmasına müsamaha göstermediği söylenerek itiraz edilebilir. Yanıtım, diğer kralların İngiltere kralından daha fazla erke sahip olmadığı yönündedir. Zira yeryüzünde hiçbir prens, başkasının malına el koyma erkine sahip olmadığı gibi, halka keyfi vergiler yükleme erkine de sahip değildir.³⁶ Bu

* L90, D8'de "büyük sözleşmede I. Henry'nin kararı" yerine şu ifade yer almaktadır: "I. Henry'nin kadim bir kanunu." (On ikinci yüzyılın başlarındaki bu sözleşme, *Magna Charta*'nın yazarları tarafından içtihat kabul edilmiş olup görünüşe göre Bodin, Fransızcadâ ikisini birbirine karıştırmıştır.)

** L90, D8'de İngiliz Zümreleriyle birlikte İspanyol Zümreleri de anılmaktadır.

husus, anılarında aktardığı Tours Zümreleri'nde [1484] yaptığı bir konuşmada Philippe de Commines tarafından bilgelikle hatırlatılmıştır. Halkın refahı bilge bir hükümdarın öngörüsüne ve ihtimamına bağlı olduğundan, ihtiyaç acil ise hükümdar Zümrelerin toplanmasını³⁷ veya halkın onayını beklememelidir. Yeri geldiğinde bu konu hakkında konuşacağız.³⁸ Ancak Polydore'de [Vergilius]³⁹ okuduğumuz üzere, I. Henry'den başlayarak İngiltere krallarının üç yılda bir olağandışı sübvansiyon⁴⁰ istemelerinin gelenek olduğu ve neredeyse daima aldıkları doğrudur. Bu şekilde, Nisan 1570'te toplanan Parlamento'da İngiltere kraliçesi, Zümrelerin onayıyla 500.000 altın krona (*escus*) eşdeğer bir meblağ almıştır. Aynısı İspanyol Zümrelerinde* de yapılmaktadır.

Burada, İngiltere Zümrelerinin cezalandırma erki bulunduğu söylenerek itiraz edilebilir. Bu şekilde, Thomas ve Henry Howard, İngiltere Kralı VIII. Henry'nin ithamı (*poursuite*) sonucunda Zümreler tarafından suçlu bulunmuştur; daha çarpıcı bir durum ise Zümrelerin, Kral VI. Henry'nin Londra Kulesi'nde hapsedilmesine de hükmetmesidir.⁴¹ Ancak buna yanıtım, bunun, Parlamento'nun üst kanadında [oturan] alelade İngiliz yargıçları tarafından alt kanadın talebi üzerine gerçekleştirildiğidir; alt kanat, 1571 yılında üst kanada bir talep göndererek Northumberland, Westmorland ve diğer komplocuların ihanet suçu karşısında ülke kanunlarının tespit ettiği cezaları alıp almadıklarının belirlenmesini de istemiştir. Bu, {373} bir organ olarak Zümrelerin erkinin ya da yetki alanının bulunmadığını, erkin üst kanattaki yargıçlarda bulunduğunu açıkça göstermektedir." Bu, Paris Parlamentosu'nun, hükümdarlar ve eş düzeydeki yetkililerin yardımıyla büyük davaları yargılamak üzere Zümrelerde ayrı bir organ olarak hazır bulunması gibi olurdu.

Devletin önemli işlerinde komuta, çözüm ve karar yetkisi bulunduğu görüldüğünden, İngiltere Zümrelerine ilişkin bir zorluk daha [141] çözüme kavuşturulmalıdır. Zira Kraliçe Mary tarafından, [İspanya Kralı] Kral Philip ile evliliğine ilişkin maddeleri teyit etmek (*faire passer*) toplandıklarında, anlaşma 2 Nisan 1554'te nihayet teyit edilene kadar pek çok itiraz ve zorluk gündeme getirilmiştir. Teyit, Zümreler adına şu sözlerle ilan edilen bir kararname biçimindeydi:

Yukarıdaki maddeler ve Westminster Sarayı'nda toplanan Parlamento tarafından Zümrelerce incelemeye tabi tutulan hususlar konusunda ilan olunur: Tüm ücretli

* L91, A8'de "bazen" ifadesi eklenmiştir.

** L91, B9'da bu yargıçlara "kral tarafından atanan olağanüstü yargıçlar" denmektedir.

görevler ve makamların tasarrufu ve bahşedilmesinin yanı sıra ülkelerinin, topraklarının ve derebeyliklerinin (*seigneuries*) menfaatleri, kârları, kira ve gelirleri kraliçeye mahsustur; söz konusu krallıkların, ülkelerin, toprakların ve tebaaların kraliyet ve egemenliği, evliliğin tesis edilmesinden sonra mutlak surette ve tek başına kraliçeye ait olacaktır: Söz konusu prens, İngiltere'nin teveccühü suretiyle krallığın tacında ve egemenliğinde hak iddia edemeyecek yahut başka herhangi bir hak, üstünlük veya otorite iddiasında bulunamayacaktır. [Ayrıca ilan olunur ki] tüm yetkilendirme ve imtiyaznameler, söz konusu prens ile kraliçe adına ortak olarak verilecek, bu imtiyaznameler tek başına kraliçenin eliyle imzalanacak ve büyük şansölyelik mühürleriyle mühürlenerek geçerli olacaktır: Adı geçen kraliçe tarafından imzalanmadıkları takdirde ise geçersiz olacaklardır.

Bu teyidi uzunca alıntılamanın nedeni, egemenliğin bütün olarak ve bölünmeksizin İngiltere krallarında bulunduğunu ve Zümrelerin tanıktan ibaret olduklarını göstermektir. Zümrelerin teyidiyle ilgili olarak, mahkeme, Parlamento, şirket veya lonca teyidinden daha fazlası olmayan bu teyit, komuta erkini göstermek bakımından {374} yetersizdir. Bundan ziyade, kraliçe öldükten sonra veya hatta hayattayken, krallığın yargıçları ve makam sahiplerinin itirazıyla bazı şüphelerin düşebileceği eylemlerinin geçerliliğine yönelik bir onaydır.⁴²

Dolayısıyla, monarkın egemenliğinin Zümrelerin varlığıyla değişmediği sonucuna varırız. Aksine, yalnızca başkalarının gözleriyle, kulaklarıyla ve haberleriyle görüp duyan bir hükümdarın bilgisi olmadan çoğu zaman yanlışla uğrayan, sıkıntılı ve ıstıraplı bir halkın talepleri, istekleri ve haklı şikâyetleriyle boğulmuş olmasaydı onaylamayacağı [142] pek çok şeyi, tebaalarını geri çevirmek istemediği için kabul eden bir mecliste olsa dahi, halkının tamamı egemenliğini kamusal düzeyde kabul ettiğinde, hükümdarın hükümranlığı daha da büyük ve görünür olur.

Bu nedenle, egemen hükümranlığı ve mutlak erkin ana noktasının, genel itibarıyla onayı olmadan tebaalara kanun koymakta bulunduğunu görmekteyiz. Başka ülkelere gitmeye gerek kalmadan, kendi krallığımızda da bazı genel teamüllerin, kuralların adaletsizliği bariz (*oculaire*) olduğunda krallarımızın fermanlarıyla ilga edildiğini sık sık görürüz.” Dolayısıyla, bu krallıkta teamül

* Bodin'in s. 141'deki notu: “eşi öldükten sonra hayatta olduğu takdirde kocası, eşinin mallarının intifa hakkına sahip olacaktır.”
 ** “... bariz olduğunda” ifadesi L92, A9'da çıkarılmıştır. Bunun nedeni, tekrar düşünülen Bodin'e ilga yetkisine ilişkin şartlar ima etmesi olabilir.

hukukıyla yönetilen bölgenin tamamında uygulandığı şekliyle annelerin çocuklarının mallarını miras almasına ilişkin teamül,⁴³ genel veya yerel zümreler toplanmadan değiştirilmiştir.* Bu, yeni bir şey de değildir. Kral Yakışıklı Philip zamanında, krallığın tamamında [hukuk davasında] kaybeden tarafın [mahkeme] masraflarını ödemesinin talep edilemeyeceğine dair genel teamül, Zümreler toplanmadan bir fermanla etkisiz kılınmıştır. Ayrıca, hukuk davalarında kadınlardan ifade alınmasını yasaklayan genel teamül de Zümreler toplantıya çağrılmadan, VI. Charles'ın [1394'teki] fermanıyla ilga edilmiştir. Zira hukukçu Sextus Caecilius'un söylediği üzere, nasıl ki baş kaptanın yollarının görüşünü beklerken geminin batmaması için takdir ettiği yöne doğru manevra yapmak üzere dümeni elinin altında tutması gerekiyorsa, egemen bir hükümdarın da kanunları koşullara göre değiştirebilmesi ve düzeltebilmesi için kanunların kendi erkinde bulunması gerekir.

Bu, Pompey ve Decemvirs için söylediğimiz gibi, yalnızca egemen hükümdar için değil, bazen yargıç için de gereklidir. Bu nedenle Augustus, yeri geldiğinde açıklayacağımız üzere, egemen hükümdar olmayıp sadece devletin başı olmasına rağmen Actium muharebesinden sonra Senato tarafından kanunlardan muaf tutulmuştur. Üstelik Vespasian'dan sonra imparator da pek çok kişinin açıkça halkın kanunu olarak değerlendirdiği, Roma'da taş kazılı olarak hâlâ bulunan ve hukukçuların kraliyet kanunu {*lex regia*}⁴⁴ olarak adlandırdığı bir kanunla kanunlardan muaf tutulmuştur. Ancak uzun bir süre önce tüm erkini kaybetmiş olan halkın şimdi bunu daha güçlü bir tarafa sunmuş olması pek ihtimal dahilinde değildir.”

{376}Ancak bir egemenin [143] iyi yönetebilmesi için kanunlar üzerinde erk sahibi olması faydalıdır; bu, aristokrasideki yönetim organı için daha da gerekliken demokrasiyle yönetilen bir halk için mantıksal bir zorunluluktur (*necessaire*). Zira monark halktan ayırdır, aristokraside ise soylular avamdan ayırdır. Bu nedenle, diğer ikisinde olduğu gibi bunda da bir tarafta egemenliği haiz olanlar, diğer tarafta da halk bulunur ki egemenlik hakları bakımından

* “Dolayısıyla ... değiştirilmiştir” ifadesi L92, A9'da bulunmamaktadır.

** “Vespasian'dan sonra ... değildir.” L92, C3-9 daha net ve insicamlıdır. “Daha sonra, Vespasian'ın yalnızca Senato tarafından değil, halk tarafından da kanunlardan muaf tutulduğu ve egemen erkin kraliyet kanunuyla bütün olarak kendisine devredildiği söylenir; bu, otoritesiyle ilgili olarak kabul edilen [*Digest*'te] belirtilmiş olup Roma'da hâlâ sergilenen bir mermere kazanmıştır. Yine de Tiberius, Augustus tarafından avama (*plebi*) bırakılmış olan toplanma ve oy haklarını tamamen ortadan kaldırdığından, halkın bir kraliyet kanunu kabul ettiğinden söz etmek gülünçtür.

aralarındaki zorluklara bu durum yol açar. Ancak demokraside bunlar ortadan kalkar. Zira devleti elinde bulunduran hükümdar veya soylular (*seigneurs*), pek çok kişinin düşündüğü gibi kanunları korumakla yükümlü olup halkın veya Senato'nun izni olmaksızın kanun koyamalarıydı, hukuken konuşursak iki tarafın onayı olmadan kanun değiştirilemezdi. Demokraside ise halkın kendisi tek bir organ olup kendi kendisini mükellef kılamayacağından dolayı bu durum gerçekleşemez.

O halde şu sorulabilir: Neden Roma halkı kanunları korumaya yemin etmiştir? Dio [Cassius] bunun bir tribünün {Saturninus} talebi üzerine uygulanmaya başlayan yeni bir teamül olup daha sonra, adil olmayan ve saçma olanlar da dahil olmak üzere tüm kanunlar için devam ettiğini yazar. Ancak bu, mevcut güçlüğü çözmez. Her kişinin bir birey olarak yemin ettiğini söyledim, zira aslını söylemek gerekirse bir yemin yalnızca aşağıdan yukarıya doğru edilebileceğinden, herkes tarafından kolektif şekilde yemin edilemez. Ancak bunun aksine, bir monarşide, her birey ve halkın tamamı bir bütün olarak kanunları korumak üzere ant içmek ve egemen monarka sadakat yemini etmek durumundadır; egemen monarkın ise Tanrı'dan başka {377} kimseye yemin borcu olmayıp esasını ve erkini Tanrı adına elinde bulundurur. Zira yemin, daima, yemin edilen ve yeminde adı anılan kişiye karşı biat ima eder; aralarındaki yükümlülük karşılıklı olmasına rağmen derebeyinin tebaasına yemin etmemesinin tek nedeni budur.

Ancak egemen hükümdarın Tanrı'dan başka kimseye itaat borcu olmadığı doğruysa Trajan, neden kendisi ayaktaiken oturan bir konsül huzurunda kanunları koruyacağına yemin etmiştir? Cevabı iki katmanlıdır. İlkin, yeni bir makama getirilen her yargıcın yaptığı gibi, yalnızca konsüllüğü üstlendiği gün, kentte bulunan [144] en yüksek yargıcın huzurunda, Campidoglio'da kurban sunduktan sonra yemin etmiştir. Ayrıca Trajan, diğer imparatorlar gibi, bazen imparatorluk unvanına ilaveten konsüllük üstlenmiştir. İkinci olarak, ilk Roma imparatorları egemen olmayıp yalnızca amir ve baş yurttaşlardır; kendilerine *principes* denmiştir. Görünüşte aristokratik ancak uygulamada monarşik olan bu devlet şekline *principatus* deniyordu.* İmparatorun [tek] imtiyazı itibar, onur ve öncelik bakımından ilk olmak olmasına rağmen, aslında imparatorların çoğu tirandı. Sahiden de yabancı kralların

* Bu cümlede, *principate* teriminin tanımı, uygulamadaki iğretiliğinin eleştirisiyle birlikte sunulur. Karışıklık, L93, B2-3'te şu ifadeyle değiştirilerek giderilir: "*Principate*, Venedik'te olduğu gibi, bir kişinin itibar bakımından diğer herkesin üstünde

onun masasında soylulukları ve azametleri hakkında tartıştıkları bir gün, Caligula {378} Homeros'tan bir dize alıntıladi: *Ouk agathon he polukoiranie eis koiranos esto basileus*: “Çok hükümdara gerek yoktur, bir kral olsa yeter”. Üstelik Suetonius'un söylediğine göre, taç takıp prenslik olan devlet şeklini krallık olarak değiştirmekten uzak değildi. Yeri geldiğinde açıklayacağımız üzere prenslikte amir veya prensin egemen olmadığı, Venedik dükü ne kadar egemense o kadar egemen olduğu artık açıktır.

Ancak imparatorların gerçekte egemenliği gasp ettikleri (elbette öyledir) kabul edildiğinde dahi, dünyada yaşamış en iyi prenslerden biri olan Trajan'ın prens sıfatıyla kanunlardan muaf olmasına rağmen kanunları korumaya yemin etmiş olması şaşırtıcı değildir. Amacı, riayet bakımından tebaalarına örnek olmaktı. Kendisinden önceki hiçbir imparator bunu yapmamıştır. Genç Pliny, Trajan'ın yemininden hayretle söz etmesi de bundandır: “İşte tuhaf ve görülmemiş bir şey: İmparator, kanunları korumaya yemin ediyor ...!” Bu, durumun epey yeni olduğunu göstermektedir. Daha sonra, Cassidorus'ta okuduğumuz üzere, Senato ve Roma halkının lütfunu kazanmak isteyen Theodoric de Trajan'ın örneğini takip etmiştir. *Ecce, der Theodoric, Traiani nostri clarum seculis reparamus exemplum: iurat vobis, per quem iuratis.*” Diğer prenslerin de bunu bir teamül haline getirerek, veraset hakkıyla egemen olduklarında dahi taç giyerken yemin etmeleri ihtimal dahilindedir.⁴⁵

Kuzey halklarının⁴⁶ [145] krallarının egemenliklerinden sapan yeminler ettikleri şüphesiz doğrudur. Gerçekte, Danimarka soyluları, zanlı Senato tarafından {379} yargılanmadıkça hiçbir soyluyu idam ettirmeyeceğine veya malvarlığına el koymayacağına; temyiz hakkı ve kralın para cezalarında veya hacizlerde payı olmaksızın tüm beylerin kendi tebaaları üzerinde yetki ve idam cezası verme erkine sahip olacaklarına ve Senato'nun onayı olmadan kralın hiçbir makam bahşetme erki olmayacağına dair resmen yemin edene kadar Kral Frederick'in [II.] 1559 Ağustos'undaki taç giyme törenini

olduğu bir aristokrasi biçimi olarak anlaşılır.” Ancak Latince versiyonda, Bodin'in tanımladığı haliyle *princi pate*'nin, en azından teknik olarak bir demokrasi biçimi de olma ihtimaline yer verilmemiştir.

“Görölsün ki” der Theodoric, “çağlar boyunca meşhur olan Trajan'ın örneğini yeni-
liyoruz. Yemin ettiğiniz kişi size yemin ediyor.” (Söz konusu imparator Theodoric değil, halefi Athalaric'tir.)

bekletmiştir.* Bunların tamamı, Danimarka'nın [mevcut] kralının egemen olmadığını gösteren argümanlardır. Ancak bu, en başta, mevcut Frederick'in büyükbabası olup yirmi beş yaşında hapiste ölen Frederick'e, Danimarka Kralı Christian'a karşı savaşı sırasında zorla ettirilen bir yemindir ve aynı yemini eden, Frederick'in babası Christian tarafından teyit edilmiştir. Böylece soy-lular, yeminini bozamaması için Lubeck kentiyle ve egemenlik bakımından Danimarka kralından fazlasına sahip olmayan Polonya Kralı Sigismund Augustus ile ittifak yapmışlardır.

Ancak ya biri ya diğeri olması gerekir. Medeni kanunları korumaya yemin eden hükümdar ya egemen değildir ya da yeminini bozduğunda yalancı durumuna düşer; keza egemen bir hükümdarın durumların, zamanın ve kişilerin gereklerine göre kanunları ilga etmesi, değiştirmesi veya düzeltmesi gerekecektir.⁴⁷ Yahut hükümdarın egemenliği sona ermeden Senato'nun ya da halkın tavsiyesini kabul etmekle yükümlü olduğunu söylersek, tebaaları tarafından kanunları değiştirmeyeceğine dair ettiği yeminden affedilmesi gerekecek olup kanunlarla yükümlü ve mükellef olan tebaalar ise, ihlal edilme riski altında, ayrı ayrı ve toplu olarak hükümdarın affına ihtiyaç duyacaklardır. Dolayısıyla egemenlik, iki taraf arasında gidip gelerek bazen halk, bazen de hükümdar efendi olacaktır ki bu durumlar, fevkalade korkunç bir saçmalık olup mutlak egemenliğin yanı sıra kanunlara ve doğal akla da aykırıdır.

Bununla beraber, son derece bilgili yorumcuların, hükümdarın ülkenin kanunlarını ve teamüllerini koruyacağına dair yemin etmesi gerektiğini savunduklarını görürüz. [146] Bunu yaparak kutsal olması gereken egemen hükümlerini bozmakta, aristokrasiye ve hatta demokrasiye yol açmaktadırlar.⁴⁸ Ayrıca, egemen hükümdar, kendisine ait olanın gasp edilerek kendi kanunlarına tabi kılındığına göre, nihayetinde kendisini yalnızca medeni kanunlardan değil, Tanrı'nın ve doğanın kanunlarından da muaf kılarak tamamına aynı şekilde muamele edecektir.

Dolayısıyla, bu hususu netleştirmek özellikle önemlidir. Zira Medlerin ve Perslerin hukukuna göre kralın fermanlarının geri alınamaz oldukları söylenerek itiraz getirilebilir. Medlerin kralı, ihlal ettiği fermanın gerektirdiği ölüm cezasından Daniel'i muaf tutmak istemiş olmasına rağmen, prensler,

* “Senato'nun onayı olmadan ... olmayacağına” ifadesinin yerine L93, D13-94'te şu ifade bulunmaktadır: “özel kişilere hiçbir şeref payesi veya makam vermeyeceğine, bunu Senato'nun takdirine bırakacağına” (bu, kraliyet erkinin daha da katı bir şekilde sınırlandırıldığını gösterir).

ülkenin hukuku buna izin vermediğinden dolayı fermanın iptal edilemeyeceğini söyleyerek itiraz etmişlerdir. Daniel de aslanlara atılmıştır. O halde, dünyanın en büyük monarkı kendi fermanlarını lağvedemiyorsa egemen erke ilişkin pozisyonlarımız kötü bir temele oturmaktadır. Üstelik, bunun gibi bir sınırlama yalnızca monarşilerde değil, Atina gibi bir demokraside de meydana gelebilir. Thukididis, Peloponez Savaşının, Atina halkı tarafından ilan edilen ve Megaralıların Atina limanına demirleme hakkını iptal eden bir ferman nedeniyle başladığını göstermiştir. [Megaralıları] milletler kanununa yönelik bu hakaretle ilgili olarak müttetiklerine şikâyetle bulunduklarında, Spartalılar Atina'ya bir elçi heyeti göndererek fermanı iptal etmelerini istemişlerdir. O dönemde Atina'nın tüm gücünü elinde bulunduran Perikles ise elçilere, Atinalıların açık kanunlarına göre yayınlanan ve sütunlara⁴⁹ asılan fermanların asla ilga edilemeyeceğini söyleyerek yanıt vermiştir. Şayet bu doğruysa halk yalnızca kendi kanunlarıyla değil, haleflerinin kanunlarıyla da bağlı olmuştur.

Üstelik imparator Theodosius, fermanların tüm Senatörlerin onayıyla yapılmasına karar vermiştir. Ayrıca, Fransa Kralı XI. Louis'nin bir şövalye örgütünün kurulmasıyla ilgili nizamnamesinin 8. maddesi, kralın, şövalyelerin tavsiyelerini dinleyip istifade edebilmek üzere, şövalyeleri bilgilendirmeden savaş açmayacağını veya diğer ani ve tehlikeli girişimlerde bulunmayacağını açıkça belirtmektedir. Krallarımızın [147] fermanlarının ilan edilip teyit edilerek başsavcının rızası ve [yüksek] mahkemenin onayıyla Parlamento'da^{*} kaydedilene kadar etkisiz olmasının nedeni de budur. Ayrıca, İngiltere Parlamentosu tarafından onaylanmadıkça, devletin temellerini etkileyen tüm nizamnamelerin (*portans coup à l'état*) sorgulanması da İngiliz hukukunun istisnasız uygulanan bir saikidir.

Yanıtım, bu itirazların esaslarını ortaya koyduğumuz kamu hukukunun üstünlüğünü geçersiz kılmadığı yönündedir. Medlerin [farazi] kanununa bakarsak bu, yabancı bir prensin kendi ülkelerinde kralın kendi hükümlerinden pek uzak olmayan bir mertebeye kadar yükseltilmesine gücenen saray erkanının Daniel'e yönelttiği kötü niyetli bir yalandan (*pure calomnie*) ibaretti. Kral, yalnızca Daniel'in Tanrısının onu hükümden koruyup korumayacağını görmek için bunu sürdürmüş ve Tanrı Daniel'i korumuştur; bunun üzerine kral, Daniel'in düşmanlarını aç aslanların inine atarak ülkesinin

* "Parlamento" ifadesi yerine L95, B1-2'de açıklama veya belki de değişiklik yapılmak suretiyle "her ilin meclisi [Parlamento]" ifadesi bulunmaktadır.

medeni kanunlarına tabi olmadığını göstermiştir. Bunu, genç bir Yahudi hanımın {Esther} talebi üzerine hareket ederek Yahudi halkının topyekûn katledilmesi emrini veren bir fermanı ilga eden Darius Mnemon'da⁵⁰ da {382} görebiliriz. Perikles ise düşmanlarının ithamından kaçabilmek için savaş başlatmak istiyordu; zira Theopompus ve Timaeus bunu teyit etmiş, Plutharkos ise reddetmemiştir. Sparta elçilerine, sütunlara asılan fermanların kaldırılamayacağını söylemesinin nedeni budur. Ancak gerçekten veciz bir şekilde cevap vererek fermanın kaldırılmasını değil, yalnızca tabletin ters çevrilmesini istediklerini söylemişlerdir.

Atinalıların fermanları ilga edilemez ise zamanlı zamansız, sürüsüne bereket kanun çıkararak yenilik yapmalarına ne demeli? Perikles'in elçileri aldattığını kanıtlamak için Demosthenes'in Leptines aleyhine yaptığı konuşmaya bakmak yeterlidir. Leptines, halkın önüne bir teklif getirerek kalıcı ve ilga edilemez bir ferman istemiş; halka herhangi bir imtiyaz veya muafiyet talebi sunmanın ölüm cezasıyla yasaklanmasını, fermanın ilga edilmesi lehine konuşanların da aynı cezaya tabi tutulmasını talep etmiştir. Demosthenes, bu fermanı kabul ettiği takdirde halkın kendisini muafiyet ve imtiyaz tanıma ayrıcalığından mahrum bırakmakla [148] kalmayıp aynı zamanda ihtiyaç hasıl olduğunda kanun yapma ve ilga etme erkinden de mahrum bırakacağını göstererek Leptines'in teklifini o noktada engellemiştir. Demosthenes'in konuşmalarından bildiğimiz üzere Atina'da, halka halihazırda kabul edilmiş kanunlara aykırı bir ferman kabul ettirmeye çalışanların aleyhine yöneltilebilen, kanunların ihlaline ilişkin bir halk yasası da vardı. Ancak bu, yeni ve avantajlı kanunların eski ve adil olmayan kanunlara tercih edilmesini hiçbir zaman engellememiştir. Benzer şekilde, halk tarafından hükmedilen bir para cezasının hiçbir zaman azaltılmamasını öngören genel ferman da dikkat çekici bir şekilde bir sefer Perikles lehine ve ardından Cleomedon ve Demosthenes lehine olmak üzere pek çok kez ilga edilmiştir. Bunlardan her biri, halkın farklı hükümleriyle otuz bir kron (*escus*) para cezasına çarptırılmıştı. Ayrıca, bu krallıkta da ödenmiş bir para cezasının, haklı olsun veya olmasın, asla iade edilmediği söylenmesine rağmen çoğu zaman aksi görülür.

Her devlette daima söz konusu olduğu üzere, kanunları koyanların “daimî ve ilga edilemez fermanla” gibi ifadeler eklemesi, daha fazla ağırlık ve otorite kazandırmayı amaçlayan bir usulden ibarettir. Bu krallıkta, gelecek nesiller için devamlılığına işaret etmek üzere önemli fermanların başına “mevcut ve gelecekteki tüm şahıslara” ifadesi eklenir. Bu fermanlar ile geçici

olması öngörülenler arasındaki farkı daha da netleştirmek amacıyla, ilki yeşil balmumu ve yeşil-kırmızı bağlarla mühürlenirken ikincisi [yalnızca] sarı balmumuyla mühürlenir.

Bununla beraber, bu fermanların hiçbirisi Roma'da olduğundan fazla daimî değildir: Roma'da bir kanun ilan eden herkes, sonuna Senato veya halk tarafından değiştirilemeyeceği ifadesini eklemiştir. Şayet bu gerçekten etkiliyse neden kanunlar halk tarafından gün aşırı ilga edilmiştir? Cicero şöyle der:

Tribün Clodius'un ilan ettiği kanunun sonuna, ne Senato'nun ne de halkın bu kanundan herhangi bir şekilde sapabileceğini yazdığını biliyorsunuz. Ancak bu maddeye hiç kimsenin dikkat etmediği iyi bilinmektedir, *ut nec per Senatum, nec per populum lex infirmari possit*.^{*} Aksi olsaydı hiçbir kanun ilga edilemezdi, zira bu maddeyi taşımayan kanun yoktur. Fakat bu madde düzenli olarak görmezden gelinmektedir.”

Bu, birinin avamdan olmasını gerekli kılan kanuna aykırı olarak halkın iki soyluyu konsül [149] seçemeyeceğini savunan tribünlerin vetosuna karşı Fabius Ambustus'un konuşmasında daha da iyi ifade edilmiştir. Fabius, On İki Levha⁵¹ kanunu uyarınca halkın nihai kararının en güçlü karar olduğunu söylemiştir.”

Dolayısıyla, zaman zaman “bundan sonra tarafımızca veya haleflerimizce sapılması mümkün olmadan” veya “mevcut durumda geçersiz ilan etmiş bulunduğumuz [gelecekteki] her türlü feshe bakılmaksızın” ifadesini eleştiren bizim krallarımız gibi Perslerin, Medlerin, Yunanların ve Latinlerin de kendi fermanlarını ve nizamnamelerini geçerli kılmak için aynı formülü kullandıkları açıktır. Bununla beraber, belirtmiş olduğumuz üzere, kendimize terk edemeyeceğimiz bir kanun koymanın hiçbir yolu yoktur. Zira daha sonra ilan edilen her ferman, daima fesihleri [yasaklayan maddenin] feshini açıkça içerir. Atinalıların kendi kanunlarını sonsuza kadar korumasını istemeyen

* “bu kanun, Senato veya halk tarafından geçersiz kılınamaz.”

** “Aksi olsaydı ... gelinmektedir.” Cicero'nun lafzını tam olarak sunan L96, C8-10 daha keskindir: “*nam si id esse, nulla fere abrogari posset, neque enim ulla est, quae non ipsa se saepiat difficultate abrogationis. Sed cum lex abrogatur, illud ipsum abrogaretur* (Zira öyle olsaydı, ilga edilmeye karşı kendisini emniyete almayan hiçbir kanun olmadığından, neredeyse hiçbir kanun ilga edilemezdi. Ancak kanun ilga edildiğinde, bu madde de ilga edilmektedir).”

*** “... halkın nihai kararının en güçlü karar olduğunu söylemiştir.” L96, D3-4, Dig., I, 3 (*de legibus*), 28'de verildiği şekliyle doğrudan kanunu alıntılar: “*Quod postremum iussit populus id ratum esto* (Halkın son kararı neyse o geçerli olsun.”

Solon, yüz yıl boyunca korunmasını emretmekle yetinmiştir. Yine de henüz kendisi hayatta ve hazır bulunurken pek çoğunun değiştirildiğini görmüştür.

Fermanların Zümreler veya Parlamento tarafından teyidiyle ilgili olarak, bunların korunmasını sağlamak son derece önemlidir. Ancak bu, egemen bir hükümdarın bu olmadan kanun koyamayacağı anlamına gelmez. Theodosius [II.] da Senato'nun onayının *non tam necessitatis est, quam* {385} *humanitatis* olduğuna işaret etmek için *humanum esse* (medenidir) demektedir.* Aynı, egemen bir hükümdara kendi kanunlarını korumak yaraşır diyen deyiş için de geçerlidir,** zira başka hiçbir şey tebaasının gözünde daha fazla korku ve saygı uyandıramaz; ancak bunun aksine, kanunlarının otoritesini en çok zedeleyen şey de kendi kanunlarını hor görmesidir. Antik Romalı bir senatörün söylediği gibi, *Leuius est, et vanius sua decreta tollere quam aliorum.****

Ancak hükümdar, ölüm cezasıyla öldürmeyi yasakladığında kendi kanunuyla mükellef olmaz mı? Kanımca bu kanun kendisinin değil, Tanrı'nın ve doğanın kanunu olup bu kanuna tebaalarının tamamından daha kati surette bağlıdır, Senato veya halk tarafından bu kanundan muaf tutulamaz ve her zaman Tanrı'nın hükmüne karşı sorumludur. Süleyman, Tanrı'nın soruşturmasının pek titiz olduğunu söylemiştir; Marcus Aurelius da bu nedenle yargıçların bireyleri, hükümdarların yargıçları, Tanrı'nın ise hükümdarları yargıladığını ifade etmiştir. Her zaman yaşamış en bilge [150] hükümdarlardan sayılan bu ikisinin görüşleri bu yönde olup, buna Asya kralı Antigonus'un sözünü de ekleyeceğim: Krallar için her şeyin mubah olduğunu söyleyen bir dalkavuşu duyduğunda, "Evet! Barbar ve tiran olan krallar için." demiştir. Böyle bir dalkavukluğu uygulayan ilk kişi Büyük İskender'e karşı Anaxarchus olmuş, hükümdarların yaptığı her şeyin adil olduğunu göstermek için Adalet tanrıçasının Jüpiter'in sağ elinde oturduğuna {386} inandırmıştır.

* "zorunluluktan ziyade medenidir." L97, A7'de bu hususun Baldus'un şu şerhindeki bir yorum olduğu kaydedilir: *In omnes Codicis libros, in l. Humanum de legibus* (Cod., I, 14, 8).

** "egemen bir hükümdara kendi kanunlarını korumak yaraşır" ifadesi, Cod., I, 14 (*de legib. et const. princ.*), 4, I. *digna vox* adlı ünlü dizenin mealen aktarılması olup Bodin, Fransızca versiyonda, L97, A8-9'da harfiyen alıntı yapar: "*Digna vox maiestate, regnantis legibus alligatum principem se profiteri* (Hükümdarın kanunlara bağlı olduğunu ikrar etmesi, hükümdarlığının yüceliğine yakışır bir ifadedir)."

*** "Kendi kararnamelelerini ilga etmek, başkalarının kararnamelelerini ilga etmekten daha keyfi ve ahmakçadır." L97, B5-6 şu ifadeyi ekler: "Bir şeyi kendiliğinden yapmak farklı, yükümlülük nedeniyle yapmakla mükellef olmak farklıdır."

Ancak kısa bir süre sonra, örs üzerinde kemiklerini kırdıran düşman Kıbrıs kralının ellerine düştüğünde bu adaleti tecrübe fırsatı bulmuştur. Seneca ise tam tersini söylemiştir: *Caesari cum omnia licent, propter hoc minus licet.**

Dolayısıyla, hükümdarların kendi kanunlarına ve hatta sözleşmelerine tabi olmadığını genel bir kural olarak belirtenler, Tanrı'nın ve doğanın kanunları ile hükümdarların yaptıkları adil sözleşmeleri ve antlaşmaları istisna kılmadıkları ya da imtiyaz tanımada olduğu gibi özel bir muafiyete işaret etmedikleri sürece Tanrı'ya karşı suç işlemiş olurlar." Sicilya tiranı Dionysius dahi annesine, onu Siraküza'nın kanunlarından pekâlâ muaf tutabileceğini fakat doğa kanunlarından muaf tutamayacağını söylemiştir. Ayrıca, bireylerin sözleşmeleri ve ifadelerinin yargıçların kararlarından, yargıçların emirlerinin teamülden, teamüllerin de egemen bir hükümdarın genel kanunlarından sapamayacağı gibi, egemen hükümdarların kanunları da Tanrı'nın ve doğanın kanunlarını tadil edemez yahut değiştiremez. Romalı yargıçların talepleri ve kanunları onaylanmak üzere halka götürdüklerinde teamül olarak sonuna şu maddeyi eklemelerinin nedeni budur: *Si quid ius non esset e.e.l.n.r. (eius ea lege nihil rogaretur)*; yani, içinde adil ve makul olmayan bir {387} husus varsa bunu kasten istememişlerdir."" Egemen bir hükümdarın, sağlam bir şekilde akla dayanmadığı sürece Tanrı'nın kanununa karşı buyruk veremeyeceğini söyleyen pek çok kimse de vardır. Ancak Tanrı'nın {doğanın} kanununa karşı çıkmak için nasıl bir sebep olabilir? Hatta papanın ilahi kanundan muaf kıldığı bir kişinin Tanrı önünde de haklı çıktığı söylenir ki bunun karşısında hakikate sığınırım.

Ancak şu itiraz devam etmektedir: Hükümdar doğa kanunlarıyla bağlıysa ve medeni kanunlar hakkaniyetli ve makul ise bunun sonucunda hükümdarlar medeni hukukla da bağlıdır. Bu, [151] Pacatus'un imparator Theodosius'a söyledikleriyle de ilgilidir: *Tantum tibi licet quantum per leges licebit.*"" Buna cevabım şudur; egemen bir hükümdarın kanunları ya kamusal ya da özel bir hususla veya bunların ikisiyle beraber ilgilenir ve her durumda ya dürüstlük (*honneur*) pahasına menfaati (*proffit*),"" dürüstlüğü karıştırmadan menfaati,

* "Her şeyin serbest kılındığı Caesar, bu itibarla daha az serbesttir."

"" "... ya da imtiyaz tanımada olduğu gibi .." Bu muğlak ifade L97, D9'da çıkarılmıştır.

"" Daha harfiyen söylenecek olursa "İçinde adil olmayan bir husus varsa bu kanun tarafından talep edilmemektedir."

"" "Yalnızca kanunların izin verdiğini yapabilirsiniz."

"" Latincedeki terimler (98, B4vd.) *utile* ve *honestum* terimleridir.

menfaat {388} olmaksızın dürüstlüğü, dürüstlikle beraber menfaati ya da ne menfaat ne dürüstlük içeren bir şeyi gözetir. Dürüstlük (*honneur*) derken doğa kanunlarına göre dürüst olanı kastetmekteyim. Bu kanunların hükümdar tarafından ilan olunsalar dahi doğal oldukları göz önüne alındığında, hükümdarın bunlarla mükellef olduğu mutabık kalınmış bir husustur; kanun, adil olmanın yanı sıra menfaat sağlıyorsa yükümlülük daha da güçlüdür. Bir kanun ne menfaat ne dürüstlük içeriyorsa bununla meşgul olunmamalıdır.* Menfaat dürüstlüğü uymuyorsa yalnızca onurun hâkim gelmesi şartıyla makuldür. Adil Aristides, bu nedenle Themistocles'in tavsiyesinin halk için yüksek menfaat taşımasına rağmen dürüst ve uygun olmadığını söylemiştir." Ancak bir kanun menfaat sağlamakla beraber doğal adaletin kurallarını ihlal etmediğinde dahi hükümdar bununla bağlı değildir; kanunda yaptığı değişikliğin bazılarını menfaat sağlarken adil bir neden olmaksızın başkalarına zarar vermemesi şartıyla, uygun gördüğü şekilde değiştirebilir veya ilga edebilir. Zira menfaat, dürüstlük ve adaletin mertebeleri olduğundan, hükümdar iyi bir nizamnameyi ilga edip geçersiz kılarak onun kadar veya ondan daha iyi olmayan bir nizamnameye yer açabilir. O halde, menfaat sağlayan kanunlar arasında, hükümdarın en fazla menfaat sağlayanı seçmesine izin olduğu gibi, bazıları kazanıp bazıları kaybetse dahi adil ve dürüst kanunlar arasında en hakkaniyetli ve dürüst olanları da seçebilir (yeter ki kazanç genelin lehine, kayıp ise şahsi olsun)."

- * "Bir kanun ... olunmamalıdır." L98, B10-C2'de bu ifade değiştirilerek açıklanmaktadır: "Emredilen husus dürüst değilse ve menfaat sağlamıyorsa kanun olmaması gerekir; fakat uygunsuz bir husus içermediği müddetçe hükümdar, tebaasını kendisinin korumakla mükellef olmadığı kanunlara bağlı kılabilir (*si nihil habeant cum turpitudine coniunctum*)."
- ** L98, C8-D2 şunu ekler: "Burada devlete ilişkin bir tartışmayla meşgul olduğumuzdan, alelade dili kullanmamız gerekir zira devlet, filozofların inceliklerine gelmez. Filozoflar, dürüst olmayan bir şeyin menfaat sunmadığını veya adil olmadıkça dürüst olmayacağını savunurlar. Ancak meseleye bu şekilde bakmak eskide kaldığından, burada dürüst olan ve menfaat sağlayan şeyler arasında ayırım yapmak zorundayız."
- *** "O halde ... kayıp ise şahsi olsun." L98, D8-13 bunu değiştirip düzeltir: "Fakat hükümdarın, menfaat sağlayan iki teklif arasından daha az menfaat sağlayanı kabul etmesi hukuka uygunsa, dürüst iki teklif arasından daha az dürüst ve daha az adil olanı kabul etmesi ve ikincisini emredip ilkinin yasaklaması da hukuka uygundur. Zira bir kanun bazı yurttaşları kayba uğrattırırken bazılarını menfaat sunuyorsa, sağlanabildiği sürece kamu yararı özel yarardan üstündür." Dolayısıyla Latince versiyon, paragrafın ana temasını (hükümdarın doğal hukuk sınırları dahilinde önemli düzeyde takdir yetkisine sahip olmasını) desteklemek bakımından Fransızcadan daha açık ve tutarlıdır.

Ancak bir tebaanın, dürüstlük veya adalet mazeretiyle hükümdarının kanunlarına karşı çıkması hukuka uygun değildir. Dolayısıyla bir hükümdar, açlık zamanında gıda ticaretini yasaklar; bu yasak halkın menfaatine olmakla kalmayıp çoğu zaman adil ve makuldür, halkın genelinin aleyhine olarak birkaç kişinin, özellikle de tüccarların fayda sağlamasına izin vermemesi gerekir. Zira dalkavukların ve saray erkanının tekrarladığı [kamu] yararı mazeretiyle pek çok iyi tüccar kayba uğramakta ve tebaaların geneli aç kalmaktadır. Bununla beraber, yasak kalkmamışsa, açlık [152] ve kıtlık sona erdiğinde dahi tebaanın hükümdarın fermanına aykırı hareket etmesi ve bu aykırılığı doğal hakkaniyet [kuralına] dayandırması hukuka {389} uygun düşmez (doğal hakkaniyet, Tanrı'nın bir ülkede diğerinden daha fazla yetişmesine sebep olduğu ürünlerden pay vererek yabancılara yardım etmemizi buyurur). Zira yasak, Tanrı'nın ve doğanın kanununa doğrudan aykırı değilse bunu yasaklayan kanun, görünüşteki hakkaniyetten daha güçlüdür.*

Bazen medeni hukukun iyi, adil ve makul olmakla beraber hükümdarın buna hiçbir şekilde tabi olmadığı durumlar vardır. Örneğin, cinayet ve kan davalarına son vermek için silah taşımayı yasakladığında, kendi kanununa tabi olmanın aksine iyileri korumak ve kötülerini cezalandırmak için iyi bir şekilde silahlanmış olması gerekir. Topluluğun yalnızca bir kısmını etkileyen fermanlar ve nizamnameler ile ilgili olarak da aynı sonuca [hükümdarın bağlı olmadığı sonucuna] varırız. Bunun adaleti, sadece bazı kimseler için veya belirli bir süreyle ya da belirli bir yerde geçerlidir. Suçların yasaklanması ilahi ve doğa kanunu olmasına rağmen, her zaman medeni hukuka dayanan bilumum

* “Dolayısıyla bir hükümdar ... daha güçlüdür.” Bu pasajın görünüşteki muğlaklığı L99, A1-B2’de giderilmiştir: Dolayısıyla açlık nedeniyle harekete geçen bir hükümdar, ihtiyaç malzemelerinin ihracatını yasaklar (ki bu adil olmakla kalmayıp çoğu zaman ziyadesiyle gereklidir) ve ardından bazı özel şahısların ihracatla meşgul olmalarına izin vermek için para alırsa ve bu, buğday arzı bulunan tüccarlara ve devlete zarar verse dahi söz konusu kanun hükümdar tarafından ilga edilene kadar bu tüccarların buğday ihraç etmeleri hukuka uygun değildir. Bu, kanunu ihlal etmeyi gerektiren vesilenin son derece önemli olduğu durumlarda da geçerlidir; örneğin, devletin ihtiyaç duyduğu tüm mal ve malzemelere bolca sahip olduğu ve doğal akıl tarafından, muhtaçlık ve açlıktan mustarip olan yabancılara yardım etmeye sevk olduğumuzda dahi geçerlidir. Hükümdarın yasağı, Tanrı'nın ve doğanın kanunlarını açıkça ihlal etmediği sürece yasaklayan kanunun gücü, herkesin açgözlülüğünü tatmin etmek için istifade edebileceği hakkaniyet talebinden daha yüksektir.”

cezalar için de aynısı geçerlidir.* Doğal adalet dahil olmadığı sürece hükümdarlar bu ferman ve nizamnamelerle hiçbir şekilde bağlı değildir. Ancak bu sona erdiğinde, hükümdar tarafından değiştirilene kadar tebaası bağlı kalmaya devam etse dahi hükümdar bunlarla yükümlü olmaz. Zira fermanları, tüm hükümdarların üzerinde olan Tanrı'nın kanununa doğrudan aykırı olmadığı sürece, Tanrı'nın bizim üzerimizde erk bahşettiği kişinin fermanlarına ve nizamnamelerine itaat etmemiz Tanrı'nın ve doğanın kanunudur. Nasıl ki alt kademedeki bir vassal, egemen hükümdarını istisna tutarak diğer tüm vassallar karşısında kendi lorduna sadakat yemini ediyorsa, tebaa da dünyadaki tüm hükümdarların mutlak efendisi olan Tanrı'nın azametini ayrı tutarak diğer tüm tebaalar karşısında egemen olan hükümdarına itaat borçludur.

Bu sonuca dayanarak başka bir devlet kuralı türetebiliriz: Egemen bir hükümdar ister kendi tebaası ister bir yabancıyla olsun, yaptığı sözleşmelerle bağlıdır. Tebaaların kendi aralarında yaptıkları anlaşmaların ve karşılıklı yükümlülüklerinin garantörü olduğundan, kendi {390} eyleminin hakkını vermesi daha da gereklidir (*est il debteur de iustice en son fait*). Bu nedenle, Paris Parlamentosu Mart 1563'te Kral IX. Charles'a [153] yazarak adalet sağlamak gibi bir görevi olduğu sürece majestelerinin kendisi ile ruhban sınıfı arasındaki sözleşmeyi, ruhban sınıfının onayı olmadan tek tarafı olarak bozamayacağını iletmiştir. Ben de hükümdarları etkileyen bir hukuk kararını hatırlıyorum; öyle ki bu karar kralların mağaralarına ve saraylarına (*grottes et Palais*) altın harflerle kazınsa yeridir: Bir hükümdar sözünü yerine getirmezse bu, kasıtlı olmaktan ziyade bir kaza olarak değerlendirilmelidir. Zira hükümdarın yükümlülüğü iki katmanlıdır. Bir taraftan, anlaşmaların ve sözlerin tutulmasını gerektiren doğal hakkaniyetten, diğer taraftan ise hükümdarın iyi niyetinden doğar ve kayba uğrasa dahi bunu onurla korumalıdır. Zira tüm tebaalarının birbirleri arasındaki iyi niyetinin resmi garantörüdür ve bir hükümdarda yalan yere yemin etmekten daha aşağılık bir suç olamaz. Bu nedenle kanun, vaat söz konusu olduğunda, hükümdara tebaasından daha az özgürlük tanımaktadır. Şahsi lortların yaptığı ve mahkemelerin genellikle hüküm altına aldığı uygulamanın aksine hükümdar, tebaasına verilen bir makamı adil bir neden olmadan geri alamaz. Ayrıca, feodal hukukun

* “Suçların yasaklanması ... geçerlidir.” L99, B10-C2 daha nettir: “yahut sonsuz çeşitlikteki cezalarla ilgili olanlar. Zira suçun cezalandırılması doğadan kaynaklanmasına rağmen, cezaların katılığı veya hafifliği beşerî kanun ve düzenlemelere bağlıdır ve doğal hakkaniyetle örtüşmediği sürece hükümdarın bunlarla yükümlü kılınmaması gerekir.”

prensiplerine göre diğer lordların yapabildiğinin aksine, vassalının tımarını neden olmaksızın geri alamaz.

{391} Bu, [sözleşmeden doğan kati] yükümlülük medeni hukuka ait olduğu için bir hükümdarın yalnızca doğa kanunu gerektirdiği kadar yükümlü tutulabileceğini yazan kanon hukuku uzmanlarına bir cevap olacaktır.* Ancak sözleşmelerin doğal hukuk ya da halkların müşterek hukukuna ait olmaları durumunda, yükümlülük ve yasal çözüm yolunun da aynı derecede olması hukuk biliminin açık ve kesin bir prensibi olduğundan, bu bir hatadır. Fakat daha da ileri gidebiliriz. Sözleşmeler yalnızca medeni hukuktan kaynaklansa dahi hükümdar, tebaalarıyla yaptığı sözleşmelerde öyle kati bir yükümlülük altındadır ki neredeyse tüm hukuk bilimi” uzmanlarının mutabık kaldığı üzere kendi mutlak erkine [başvurarak] dahi bu sözleşmeleri bozamaz.”” Hatta Hükümlerin efendisinin⁵² söylediği üzere, Tanrı’nın kendisi de vaadiyle

* Kenarda alıntılanan kanonistler; Nicholaus de Tedeschis (Panormitanus), Antonius de Butrio, Ioannes de Imola, Felino Sandeo ve Francesco Zabarella’dır.

” Bu tartışmanın seyrinde alıntılanan medeni hukukçular; Bartolus de Saxoferrato, Angelus de Ubaldis (Angelus de Perusio), Baldus de Ubaldis, Paulus de Castro (Castrensis) ve Philippus Decius’dur.

”” Buraya kadarki paragraf, L100, A10-C2’de biraz daha açıktır: “Bu değerlendirmeler açıkça göstermektedir ki kanon hukukçuları, [kati] yükümlülüğün medeni hukuka münhasır olduğu gerekçesiyle bir hükümdarın doğal yükümlülük dışında sözleşmelerle bağlı olmadığını savunarak hataya düşüp yoldan çıkmaktadırlar. Ancak bu, ortadan kaldırılması gereken bir hatadır. Zira yükümlülük ile sözleşmenin aynı nitelikte olduğundan kim şüphe duyabilir? Dolayısıyla tüm halklarda müşterek olan sözleşmeler doğal ise, yükümlülükler ve eylemlerin de aynı nitelikte olduğu sonucu ortaya çıkar. Üstelik doğa kanununa ve halkların müşterek hukukuna ait olmadığı düşünülebilecek bir sözleşme veya yükümlülük bulmak zordur. Fakat belirli bir milletin medeni hukukuna dayanan bazı sözleşmeler olduğunu kabul ettiğimizi varsayalım. Hükümdarın, medeni sözleşmeler ve şartlarla özel kişilerden daha fazla bağlı olduğunu reddetmeye kim cüret edebilir? Aslında öyle yükümlüdür ki en yüksek otoritesiyle dahi bunları bozamaz.”

Dolayısıyla kanonistlerin şunu ileri sürdükleri gösterilmektedir: Bir taahhüt genel olarak doğal hukuk itibarıyla bağlayıcı olmakla beraber, buna kati bir şekilde riayet etmek medeni hukuktan ileri gelir; dolayısıyla medeni hukukun üzerinde olan bir hükümdar, kati surette bağlı olmayıp sivil mahkemede açılan bir davaya manen dahi tabi olmayacaktır. Medeni hukukçuları takip ettiğini öne süren Bodin, öncelikle (kati) yükümlülüğün de doğal hukuktan kaynaklandığını, ikinci olarak da taahhütler ve bunları uygulama yükümlülüğü medeni hukuktan gelse dahi hükümdarın kati surette bağlı olduğunu söyleyerek cevap verir. Ancak bu ikinci hususta Bodin, muhtemelen hükümdarın medeni hukukla bağlı olmasından ziyade, medeni hukuka uygun bir sözleşme yaptığı için doğa kanunu gereği buna kati surette uymakla bağlı olduğunu savunmaktadır.

bağlıdır. “Şöyle dedi, dünyanın tüm halkları toplanıp, halkımla Benim aramda yapmakla bağlı olduğum fakat yapmadığım bir şey var mı diye yargılasınlar.”

{392} Dolayısıyla, tebaalarıyla sözleşme yapan bir hükümdarın vaadiyle bağlı olması, şüphe götürmez olmalıdır. Ancak bazı uzmanların bunu sorgulamasına şaşırmamalıyız, zira hukukçular sıklıkla bir hükümdarın, Tanrı'nın ve doğanın kanununa aykırı olarak adil bir neden olmadan bir başkası pahasına [154] kendisini zenginleştirmekte serbest olduğunu savunmuşlardır. Bir hükümdarın, hüküm giyen bir sanık lehine kendi menfaatinden feragat edebileceğini fakat başka bir tarafın hukuki menfaatinden feragat edemeyeceğini ifade eden bir Parlamento kararnamesi daha hakkaniyetlidir; üstelik mahkeme, daha da ileri giderek, [para] cezasıyla ilgili olarak sivil tarafa kamu hazinesi üzerinde öncelik sağlamıştır.*

15 Temmuz 1351'de ilan edilen başka bir kararnamede, özel kişilerin haklarına hanel getirmemek şartıyla kralın [şahsi kolaylığı için] medeni hukuku bir kenara bırakabileceği belirtilmiş olup bu, mutlak erke ilişkin aldığımız pozisyonları desteklemektedir. Bu nedenle Valois'lı Kral Philip [VI.], 1347 ve 1350 yıllarında verdiği iki beyanda (bunlar, Fransa hazinesinde, 289 numarayla “kralların beyanları” yazılı bir kasada bulunmaktadır), teamülleri ve medeni kanunları bir kenara bırakarak bunların kendisini bağlamadığı yönünde bir madde ilaştırmış; 21 Kasım 1330 tarihinde kraliçeye verilen bir armağanda da aynısını yapmıştır (Sicil 66, 837 no.lu mektupta bulunabilir). Ancak benzer bir durumda, eşine *lex Voconia*'da⁵³ izin verilenden daha fazlasını vermek isteyen imparator Augustus, daha önce söylediğimiz üzere egemen bir hükümdar olmadığından, armağanını daha sağlam bir güvence altına almak için Senato'dan muafiyet istemiştir (aslında medeni hukuktan uzun süredir muaf tutulduğu için bunu yapmasına gerek olmamasına rağmen).” Egemen olsaydı hiçbir şekilde bağlı olmazdı. Dolayısıyla, aksini savunan pek çok kişi

* “... ileri giderek ... sağlamıştır.” L100, D2-3 daha açıktır: “ve alacaklıların hakları, kamu hazinesine ödenecek cezalardan önce gelecektir.”

** “Ancak benzer bir durumda ... rağmen”) ifadesinin yerine L100, D12-L101'de şu ifade bulunmakta ve açıklama yapılmaktadır: “Ancak imparator Augustus, daha önce belirttiğim üzere egemenlik haklarına sahip olmadığından, aynısını kendi devletinde yapabileceğini düşünmüyordu. Zira ülkesinin diğer tüm yasalarından muaf tutulmuş olmasına rağmen, kendi durumu için kanun koyamıyordu. Bu nedenle, eşi Livia'ya bir armağan vermek isteyen Augustus, *lex Voconia*'dan muaf tutulmak için Senato'ya başvurmuş olup egemenlik haklarına sahip olsaydı (*si iura maiestatis haberet*) bunu yapmasına gerek olmayacaktı.

olmasına rağmen, Guyne topraklarını kraldan yeniden satın almaya yönelik bir girişimde bulunulduğunda, kralın *retraict lignager*⁵⁴ teamül hukukuyla bağlı olmadığı hususu Parlamento'nun [1282'de] görüşünde en güçlü şekilde ifade edilmiştir.*

Bu nedenle Yakışıklı Philip, Paris ve Montpellier Parlamentolarını kurarken Roma {394} hukukuna tabi olmayacaklarını ilan etmiştir. Üniversitelerin kuruluşunda da krallarımız, kendileri buna hiçbir şekilde tabi olmaksızın, yalnızca kendi takdirlerine bağlı olarak kullanılmak üzere medeni ve kanonik hukukun öğretilmesini kabul edeceklerini daima ilan etmişlerdir. Yine aynı nedenle, Gotların kralı Alaric, kendi nizamnamelerine Roma hukukunun emsal gösterilmesini büyük bir suç addetmiş, Charles du Moulin ise bunu hor görerek [155] barbarca olduğunu ifade etmiştir.⁵⁵ Ancak [Alaric], herhangi bir egemen hükümdarın yapabileceği ve yapmakta haklı olduğu bir şey yapmıştır.” Benzer bir şekilde, bu krallıktaki Yakışıklı Charles da bizim teamüllerimize karşı Roma hukukunun örnek gösterilmesini yasaklamıştır. Bu, Parlamentonun kayıtlarında okuduğum kadim bir kararnamenin de amacı olup bu kararnamede, adeta üç sözcükle, hukukçuların şunu yapmaları açıkça yasaklanmıştır: “Hukukçular, [Roma] hukukunu bizim teamülümüze karşı ileri sürecek kadar cürekâr olmasınlar.”

Oldrado da İspanya krallarının, Roma hukukuna başvuran kişilerin ölüm cezasına çarptırılacağına karar verdiklerini yazmışlardır. Bu yasak şu anlama gelir: Hükümdarın yargıçları muaf kılması ve kullanımını kendi takdirlerine bırakması şöyle dursun, teamül ve nizamnamenin Roma hukukuyla çelişmediği durumlarda dahi yargıçlar Roma hukukuna göre yargılama yapamaz ve bu {395} doğrultuda kısıtlanamazlar.” Bir hükümdarın nizamnamesine karşı Roma hukukunu ileri sürmek gerçekten de ihanettir. Bu durum İspanya’da bir

* L101, A8-10’da şu şekilde açıklanmaktadır: “Zira bu kuralı tek bir devlete özel değil, halkların müşterek hukukunun bir parçası olarak değerlendirirler; ancak Romalıların görüşünde bundan daha adaletsiz bir kanun olamazdı.”

** L101, B11-C2 şunu ekler: “Zira tebaalar, kendi kanunlarını kullandıkları sürece yabancıların yönetimini hatırlayacak ve umut edeceklerdir.”

*** “Oldrado da ... gelir” ifadesinin yerine L101, C4-10’da şu ifade bulunmaktadır: “Sahiden, Oldrado’nun bildirdiği üzere İspanya kralları, kendi kanunlarını teyit etmek için dahi Roma hukukuna başvurmayı ölüm cezası gerektiren bir suç saymışlardır. Kendi ülkelerinin kanunlarında ve teamülünde Roma hukukundan farklı bir husus olmamasına rağmen, bu yasaklamalarının amacı yargıçlarının kendi yurttaşlarının davalarında karar verirken Roma hukukuna bağlı olmadıklarını herkese bildirmektir;

uygulama halini aldığından, Policraticus'un [Salisbury'li John] yazdığı üzere İspanya Kralı Stephen, İspanya'da Roma hukukunun çalışılmasını yasaklamış; X. Alphonso'ya ait başka bir nizamnamede ise [geçerli] bir nizamname veya teamül bulunmayan durumlarda tüm yargıçların krala⁵⁷ rücu etmeleri gerekli kılınmıştır.

Baldus, Fransızların makul olduğu sürece (*pour raison seulement*) Roma hukukunu kullandıklarını fakat İtalyanların Roma hukukuna katı bir şekilde bağlı olduklarını yazarak hataya düşmüştür. İtalya, İspanya ve Provence, Savoy, Languedoc ve Lyon bölgeleri diğer halklara göre Roma hukukunu daha fazla kullanmalarına rağmen bu hukuka biri diğerinden daha fazla bağlı değildir. Ayrıca, imparator Frederick Barbarossa, Roma hukukuna ait metinleri yayınlamasına rağmen, büyük bir kısmı İtalya'da uygulanmamakta ve Almanya'da daha da küçük bir kısmı uygulanmaktadır. Zira hak (*droit*) ile kanun (*loy*) arasında önemli bir fark bulunur. Hak, salt eşitliğe dayalıdır; kanun ise emir ifade eder. Kanun, kendi erkini kullanan bir egemenin emrinden başka bir şey değildir. Bu nedenle, nasıl ki egemen bir hükümdar Greklerin veya başka herhangi bir yabancının kanunlarıyla bağlı değilse, aynı durum Roma {396} kanunları için de geçerlidir; Roma hukukunun doğal hukuka uyduğu durumlar haricinde (Pindaros, tüm kralların ve hükümdarların doğal hukuka tabi olduklarını söyler) bu hukuka kendi hukukundan daha az bağlıdır.⁵⁸

Ayrıca, papa ve imparatorun [156] kendi tebaalarının mallarına sebepsiz yere el koyabileceklerini söylemekten imtina etmeyen dalkavukların aksine, papa veya imparatoru da istisna saymamamız gerekir. Pek çok hukukçu hatta kanonist dahi bunu Tanrı'nın kanununa aykırı bularak kınamasına rağmen, bu otoritelerin kendi mutlak otoritelerine başvurarak bunu yapabileceklerini söylemek suretiyle bunu çok yanlış {397} bir şekilde sınırlandırmaktadırlar.* Güçlülerin ve hırsızların hakkı olan kaba kuvvet yoluyla demek daha iyi olur; nitekim yukarıda gösterdiğimiz üzere mutlak erk yalnızca medeni hukuku kenara bırakmaya kadar uzanır ve Tanrı'nın kanununu ihlal edemez. Tanrı ise kendi kanununda, bir başkasının malını almanın ve hatta buna göz dikmenin yasak olduğunu güçlü ve açık bir şekilde belirtmiştir. Gerçekten de bu görüşleri savunanlar bu eylemleri gerçekleştirenlerden daha tehlikelidir.

yargıçlar söz konusu olduğunda, kendilerini yabancı bir hukuka bağlı kılan her türlü yükümlülüğün zararlı olduğuna hükmeden hükümdarın kendisi için bu durum daha da katıydı."

* L102, B1-2'de bu görüş yalnızca papadan bahseden kanonistlere atfedilmektedir.

Aslana pençelerini gösterip hükümdarları adalet kisvesiyle silahlandırırlar; ardından bu görüşlerle beslenen tiranın kötülüğü, sınırsız bir güçle serbest kalarak vahşi tutkularında dürtü uyandırır, kıskançlığı gaspa, sevgiyi zinaya, öfkeyi cinayete dönüştürür. Gök gürültüsünün yıldırımından önce gelmesi gibi, görünüşte tam tersi olsa da kötü hükümdar, kötü niyetli öğretilerle saptırıldığında cezayı suçlamanın önüne, laneti de kanıtların önüne geçirir.

Hükümdarın erki daima adalet standardına göre ölçülmesi gerektiğinden, dürüstlük dışında hareket etmenin hükümdarın erki dahilinde {398} olduğunu söylemek hukuken saçmalaktır. Bu nedenle Genç Pliny, imparator Trajan’a şunu söylemiştir: *Ut enim foelicitatis est posse quantum velis, sic magnitudinis velle quantum possis*; yani mutluluğun en yüksek mertebesi istediğini yapabilmek, yüceliğin en yüksek mertebesi ise yapabileceğini istemektir. Bu, bir hükümdarın adil olmayan bir şeyi yapamayacağını gösterir. Ayrıca, egemen bir hükümdarın bir başkasının malını çalma ve kötülük yapma erkine sahip olduğunu söylemek de hatadır; nitekim bu, güçten ziyade güçsüzlük, zayıflık ve korkaklıktır.

O halde hükümdar, imgesi olduğu Tanrı tarafından tesis edilen doğal hukukun sınırlarını aşma erkine sahip değildir; aynı şekilde, satın alma, takas, kanuna uygun haciz^{*} veya düşmanla barış şartlarının müzakere edilmesinde olduğu gibi adil ve makul bir sebep [157] olmadıkça bir başkasının mülkünü alamayacaktır (devletin korunması için özel kişilerin mülkünün alınmasından başka bir yol olmadığı sonucuna varılmadığı sürece).⁵⁹ Pek çok [yorumcu] bu görüşte değildir.” Ancak doğal akıl, kamu [yararını] özel menfaatin üstünde tutacak ve tebaaların gördükleri zararı ve intikam arzularını bir kenara bıraktırmakla kalmayıp devletin refahı için mülklerinden de vazgeçmelerine neden olacaktır, genellikle bir kamu gücünün başka bir kamu gücüne, bir bireyin {399} bir başkasına yaptığı gibi.”

- * L102, D13-L103, A1 şunu ekler: “veya dostlarla ittifak kurulurken”.
- ** “bu görüşte değildir” ifadesi yerine, L103, A4-7’de şu ifade yer alır: “ancak bazıları herkesin kendisine ait olanı elinde tutması gerektiğini, özel mülklere kamu tarafından zarar verilemeyeceğini veya kamusal zorunluluk bunu talep ettiğinde söz konusu bireyin kolektif şekilde tazmin edilmesi gerektiğini savunmakta olup bu, uygun bir şekilde yapılabildiği takdirde benim de desteklediğim bir görüştür.”
- *** “genellikle bir kamunun ... gibi.” Bu ifade, barış yapmak için her türlü kamusal ve özel hak taleplerini terk etme ödeviyle doğrudan ilgili görünmektedir. L103, B1-7’de ayrıntılı açıklanır: “Nitekim barışta [barış anlaşmasında] neredeyse daima kamunun refahının telafi niteliği taşıdığı, adil olmayan bir unsur vardır. Barış yaparken kamu zararının

Bu nedenle, Kral XI. Louis'yi Charolais kontunun hapsinden kurtarmak için imzalanan Peronne Anlaşması, Torcy lordunun elde ettiği bir kararnameyi Saveuse lorduna karşı kullanamayacağını belirtir. Thrasibulus da Atina'nın otuz tiranını sürgüne gönderdikten sonra özel kişilerin maruz kaldıkları tüm kayıp ve zararlar için genel af ilan etmesi nedeniyle övgü almış, bu daha sonra, bir tarafta Caesar partizanları, diğer tarafta komplocular olmak üzere yapılan anlaşma vesilesiyle Roma'da da gerçekleştirilmiştir. Bununla beraber, bir tarafın uğradığı zarar mümkün olduğunca diğer tarafın elde ettiği kârdan karşılanmalı ve bu sorun teşkil etmeyecek bir şekilde yapılamıyorsa para kamu hazinesinden alınmalı yahut borçlanılmalıdır. Bu nedenle [Sicyon'lu] Aratus, uzun zaman içinde başkalarına geçen mülklerinden menedilip sürülenlerin zararının telafisine yardım edebilmek için altmış bin kron borç almıştır.

Yukarıda belirttiğim nedenlerin yokluğunda hükümdar, sahibinin onayı olmadıkça bir başkasının malını elinden alamaz. Ayrıca, hükümdarın tüm armağanlarında, iltimaslarında, imtiyazlarında ve eylemlerinde “başkalarının hakkını koruma” maddesi ifade edilmese dahi her zaman zımnen yer {400} alır. Aslında, bu maddenin İmparator Maximilian tarafından Milano dukalığıyla ilgili olarak Kral XII. Louis'nin görev teslimine dahil edilmesi, Sforzaların, imparatorun verme hakkı ve isteği taşımadığı bu dükalığındaki yasal hak taleplerini korumak üzere yeni bir savaşa girmelerine vesile olmuştur.” Zira hükümdarlar her şeyin efendileridir (*seigneurs*) diyen deyiş, yalnızca meşru yönetim ve en yüksek adli erk (*droite seigneurie et justice souveraine*) için geçerli olup herkesin malını ve mülkünü kendisine bırakır. Seneca'nın

kamu tarafından, özel zararın ise özel kişiler tarafından karşılanmakla kalmayıp her birinin kendi kazanç ve kayıplarıyla diğerini telafi etmesi de her halkın uyguladığı bir adalet kuralıdır. Hem [medeni] hem [kanon] hukuku uzmanlarının pek çoğunun, her iki tarafça maruz kalınan kayıpların sorgulanmayacağı yönünde bir madde içeren anlaşmalarda istisnanın geçersiz olduğu ve özel kişilerin haklarına halel getirmediği görüşünde olduğunun farkındayım. Ancak biz farklı bir kuralı izliyoruz.”

* “başkalarının hakkını koruma” ifadesi L103, D12-13'te şu ifadeyle değiştirilmiştir: “bana veya bir başkasına zarar vermeden yapılması” (*Quod sine mea, aut alterius fraude fiat*). L103, n. 27'de buna ilişkin şu yorumda bulunur: “Günümüz deyişle şöyle yazar, ‘Kendimiz ve başkalarının hakları tamamen saklı tutularak (*Sauf en tout nostre droit et l'autrui*)’”

** “Sforzaların ... olmuştur” ifadesi, L104, A4-5'te şununla değiştirilmiştir: “nitekim bu sözlere itimat eden Sforza ailesi, söz konusu prensliğe ilişkin tüm hakkın kendilerine imparator tarafından bırakıldığını ileri sürüyordu.”

söylediği üzere, *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas** ve biraz sonra, *Omnia Rex imperio possidet, singuli dominio*.”

Bu nedenle [158] krallarımız, mahkeme [Parlamento] nizamnameleri ve kararları uyarınca, bir yabancıya ait olup haciz veya müsadere hakkıyla kendilerine geçen (*par droit de confiscation ou d'aubeine*) mülkler doğrudan ve dolaysız olarak tahta ait olmadığı sürece, mutavassıt lortlarının hiçbir hak kaybına uğramaması amacıyla [söz konusu mülkleri] ellerinden çıkarmaları istenmiştir.” Üstelik kral, tebaasına borçluysa yargılanabilir. Yabancıların ve gelecek nesillerin krallarımızın yasal işlemleri ne kadar samimiyetle kabul ettiklerini bilebilmeleri için 1419'da kralın kendisi aleyhine verilen hükümleri peşinen örtmek üzere aldığı sahibine iade yazılarını⁶⁰ reddeden bir mahkeme kararını belirtmek isterim.⁶¹ 1266'da ilan edilen başka bir kararda kral, vaizine bahçesindeki meyvelerin onda birini vermesi yönünde hüküm giymiştir. Özel kişilere bu kadar katı muamele yapılmamıştır ve özel menfaati söz konusu olduğunda hiçbir zaman reşit olmadığı gerekçesiyle egemen hükümdara hak iadesi yapılmamış, daima reşit sayılmıştır.”” Ancak devlet, her zaman reşitlik yaşının altında kabul edilir ve devlete asla hak iadesi yapılmaması gerektiğini savunanlara cevabım, hükümdarın [özel] malvarlığını kamu hazinesiyle karıştırdıkları yönündedir. Demokratik ve aristokratik devletlerde bir olsalar da monarşide bu ikisi daima ayrı tutulur.””

Böylece, krallarımızın faziletini ve özel kişilere karşı devlete, krallara karşı özel kişilere öncelik veren Parlamentolarımızın hakkaniyetini görürüz. Parlamento'da, Kral VII. Charles'ın Paris kenti yakınında sahibi olduğu bir

* “Her şey üzerinde güç sahibi olmak krala, mülk sahibi olmak özel kişilere mahsustur.”

** “Kral, yönetimdeki her şeye; bireyler ise mülkiyete sahiptir.”

*** “Bu nedenle ... istenmiştir” ifadesi, L104, B1-4'te şu ifadeyle değiştirilmiştir: “Krallarımızın müsadere hakkı yoluyla hazineye atanan, [alt] vassallara verilmiş arazileri (*praedia fiduciarum*) özel kişilere hibe etmek ya da başka bir şekilde elden çıkarmak zorunda olmalarının nedeni budur. Bunun amacı, hükümdarın müsadereye maruz kalan vassallarının ve mutavassıt lortlarının haklarının devamını sağlamaktır.” Görünüşe göre buradaki fikir, mahlul olarak devlete kalan mülklerin mutavassıt lortlarının söz konusu mülklerde hak iddia edebilmeleridir; bunun tek yolu ise hükümdarın bunları özel kişilere hibe etmesi veya satması, böylece alan kişilerin bunlara ilişkin yükümlülükleri üstlenmeleridir.”

**** L104, C8-9 şunu ekler: “Roma imparatorlarına (*principes*), devletin yararı gözetilerek hak iadesi yapılmıştır ancak biz farklı bir kural uygulamaktayız.”

***** “hükümdarın ... daima ayrı tutulur” ifadesi, L104, D1-2'de şu ifadeyle değiştirilmiştir: “hükümdar ile devletin sebebini (*causa*) karıştırdıkları yönündedir; bunlar demokratik devletlerde hukuken aynı görülse de diğer şekillerde aynı değildir.”

korunun kamusal ve özel kullanım için kesilmesine hükmedildiği bir karar hâlâ mevcuttur; üstelik fiyat da karara sabitlenmiş olup özel taraflara böyle bir uygulama yapılmaz. Burada gerçek bir hükümdar ile tiran arasındaki fark da bir bakışta görülür. Nitekim VII. Charles büyük bir kral ve tüm düşmanları karşısında muzaffer olmasına rağmen, akıl, hakkaniyet ve yargıçlarının hükmü söz konusu olduğunda en alt {402} kademedeki tebaalarından daha itaatkâr ve uysaldı. Aynı dönemde, Milano dükü Philip Maria ise para karşılığında sattığı izni olmaksızın nehirlerinden geçişi ve nehirlerin herhangi bir şekilde kullanımını yasaklamıştı.

Buraya kadar, hükümdarın kanunlara ve tebaalarıyla yaptığı sözleşmelere ne şekilde [159] tabi olduğundan söz ettik. Seleflerinin sözleşmelerine tabi olup olmadığı ve bu yükümlülüğün egemenliğe uygun olup olmadığını ise görmek gerekir. Bu hususta yöneltilebilecek sonsuz sayıda soruyu kısaca çözüme kavuşturmak üzere şunu savunmaktayım: Krallık mirasa dayalı ise hükümdar [selefinin sözleşmeleriyle] tamamen bağılıdır, tıpkı özel bir varisin [özel] hukuk kurallarına göre bağı olacağı gibi. Krallığın veraset sırasındaki kişi yerine vasiyet yoluyla bir başkasına devredildiği durum için de aynısı geçerlidir; Cyrene kralı Ptolemy, Bitinya kralı Nicomedes, Asya kralı Attalus, Pergamum kralı Eumenes,⁶² Roma halkını krallıklarının, devletlerinin ve prensliklerinin varisi kılarken bunu yapmışlardır. Ancak bir krallığın vasiyet yoluyla veraset sırasındaki kişiye intikali de mümkündür; nitekim İngiltere krallığı, VIII. Henry tarafından VI. Edward'a vasiyet yoluyla intikal etmiş olup aslen yerine geçmesi gereken kişi kız kardeşi Mary, onun yerine geçmesi gereken kişi de Elizabeth idi ve her biri sırayla devlete sahip olma hakkı taşıyordu. Bu durumda, belirlenen varisin krallığı bu sıfatla kabul etmesi ile vasiyetin lehtarı olarak veraseti reddedip ülkenin [taht verasetine ilişkin] teamülü ve kanunu uyarınca tacı talep etmesi arasında ayırım yapmamız gerekir. İlk durumda halef, özel bir variste olduğu gibi selefinin eylem ve taahhütleriyle bağılıdır. Ancak ikinci durumda, [selefi] bu doğrultuda yemin etmiş olsa dahi selefinin eylemleriyle bağı değildir. Nitekim bir selefin yemini [ikinci sıradaki] halefi bağlamazken halef, krallığın menfaatine çıkan bir eylemle bağılıdır.⁶³

VIII. Charles'a ödünç verilen topları iade etmesi istendiğinde, söz konusu hükümdarın varisi olmadığı yanıtını vermesinin nedeni budur. Ayrıca, daha yakın bir zamanın hatıratında Kral II. Francis'in mektuplarını görmüş ve okumuş bulunmaktayım. Kral II. Francis, 19 Ocak 1559'da [İsviçre] ittifaklarının hükümdarlarına şunu yazmıştır:

Bu taca yüksek şeref sahibi son lordumuz ve babamızın varisi olarak değil, başlangıcından itibaren bu krallıkta genel olarak riayet edilen kanun ve teamül itibarıyla sahip olduğumuzdan, ki bu kanun yalnızca selef krallarımızın diğer hükümdarlar ve cumhuriyetlerle bu tacın refahı ve menfaati doğrultusunda yaptığı antlaşmalara uymamızı zorunlu kılmaktadır, kendisinin girdiği borçları ödemekle mükellef olmamamıza rağmen, son lordumuz ve babamızın verdiği sözü (*descharger la conscience*) tutmak istediğimizden, [160] dürüstlük çerçevesinde muaccel bulunanları teslim etmeye karar vermiş bulunuyor ve sizden, faiz yükünü ülkenizde geçerli olan ve kanunlarımızca izin verilen orana indirmenizi talep ediyoruz.

{404} Bu, İsviçreliler tarafından kabul edilerek yüzde on altı üzerinden uyguladıkları faiz yüzde beşe düşürülmüş olup bunun tamamı, 1256 yılında verilen ve kralın seleflerinin borçlarıyla yükümlü olmadığına yönelik kadim karara uygundur.

Dolayısıyla, Fransa krallarının taç giyme töreninde kullanılan sözcüklerin harfiyen anlamında durmak hatadır. Reims başpiskoposu tacı kralın başına yerleştirdikten sonra, on iki Fransız görevli ellerini krala uzatarak şu şekilde hitap ederler:

Burada kalınız, bundan sonra devletin [mülkiyeti] size aittir. Şimdiye kadar babanızdan veraset hakkıyla (*par succession paternelle*) elinizde tutmuştunuz, bundan sonra ise kadir-i mutlak Tanrı nezdinde, piskoposlar ve Tanrı'nın diğer hizmetkârları olarak* gerçekleştirdiğimiz teslimle, gerçek varis olarak size teslim edilmiştir.

Zira söylendiği üzere, kralın asla ölmediğine şüphe yoktur; bir kral vefat ettikten hemen sonra soyundan gelen en yakın erkek krallığa getirilir ve buna sahip {405} olarak taç giydirilir. Babadan veraset hakkıyla (*par succession paternelle*) değil, bundan ziyade kraliyet kanunuyla intikal eder.”

* “piskoposlar ve Tanrı'nın diğer hizmetkârları” ifadesi, L106, A5'te “tarafımızca, piskoposlar ve görevliler” olarak değiştirilmiştir.

** “Zira ... taç giydirilir.” L06, A5-B6, alıntılanıldığı üzere taç giyme töreninde herhangi bir seçim gücüne yönelik imayı reddetmek amacıyla bu ifadeyi değiştirip açıklamaktadır: “Dürüst bir konuşma, keşke gerçek olsaydı. Zira benim görüşümde, kralın taç giymeden önce otorite ve unvan sahibi olduğuna (*ac proprietate*) ve bunun miras yahut babadan veraset hakkı yoluyla değil (*non quidem haereditario aut paterno iure*), hatta piskoposların veya görevlilerin iltimasıyla (*beneficio*) da olmayıp krallığa veraset kanunuyla (*lege regia*) olduğuna şüphe yoktur. Kimse kraliyet erkinin piskoposların seçimine dayandığını düşünmesin diye bu prensip uzun zaman önce [1648] Fransız Senatosu'nun [Paris Parlamentosu] bir kararnamesinde kaydedilmiştir. [Yazılmasının]

Egemen bir hükümdar, egemen sıfatıyla devleti ilgilendiren ve devlete menfaat getiren bir konuda sözleşme yaptığında varisleri bununla bağlıdır. Şayet anlaşma Zümrelerin, ana kentlerin ve toplulukların yahut Parlamento-ların veya prensler ve yüksek soyluların rızasıyla yapıldıysa daha da bağlıdır. Krallığın tebaalarının sadakat ve yükümlülük taahhüdü göz önüne alındığında, anlaşma kamu için dezavantajlı olsa dahi varisler bağlı olacaktır. Ancak hükümdar, kamuyu ilgilendiren bir hususta, anılanların rızası olmadan bir yabancıyla sözleşme yaptığı takdirde ve sözleşme kamuya büyük ölçüde zarar getiriyorsa devletteki {kamu hukukuna göre} varisi hiçbir şekilde bağlı olmaz; seçim hakkıyla tahta geçerse bu bağ daha da zayıftır. Bu durumda, devleti takdim yoluyla (*resignation*) almaya benzer şekilde selefine ait hiçbir şeyi elinde tutmaz.⁶⁴ Ancak seleflerinin eylemleri kamunun menfaatine yönelirse halef, [tahtı] hangi sıfatla elde tuttuğuna bakılmaksızın her zaman bunlarla bağlıdır. Aksi takdirde [161], hakkaniyet ile doğal akla aykırı olarak dolandırıcılık ve hile yoluyla bir başkasının kaybindan menfaat elde etmekte serbest olacak ve muhtaç olduğunda kimse yardım etmek istemeyeceği için devlet mahva uğrayabilecektir.

Buna göre, 1256 ve 1294 yıllarında ilan edilerek *Olim*⁶⁵ adlı kitapta kaydedilen ve [Fransa] kralının selefının yükümlülükleriyle bağlı olmayacağı belirtilen Parlamento'nun kararları, söylediğim gibi benzer durumlarda verilen diğer pek çok kararda da teyit edilmiştir. Böylece Baldus'un görüşünün aksi kanıtlanmıştır; ortaya koyduğumuz ayrımlar yapılmadıkça, selefının vasiyetini yürürlüğe koymayan bir egemen hükümdarın iktidardan düşürülmesine yol açacaktır.

Ancak tüm hükümdarların halkların müşterek hukukunu ve bunu esas alan sözleşmeleri ve vasiyetleri yerine getirmekle mükellef oldukları düşünüldüğünde, neden ayırım yapmamız gerektiği söylenerek itiraz edilebilir.* Yanıtım şu olur: Hükümdar, kendi fermanlarıyla bağlı olmadığı gibi halkların müşterek hukukuna da o bağlı olmadığından bu ayrımlar gereklidir ve halkların

amacı, Senato'nun [Parlamento'nun] kraliyet erkinin taç giymeden önce mevcut olduğundan şüphe duyması değil, piskoposların boş safsatalarını defetmekti. Atalarımızın eski ve eskimiş bir sözü, bizde kralın asla ölmediğini söylerken herkesin şunu anlaması istenmiştir; bir hükümdar öldüğünde, bir devlette meydana gelebilecek en büyük bela olan taht verasetinde belirsizlik yaşanmaması için otorite ve erk, hükümdar öldüğü anda soyundaki en yakın kişiye geçer."

L106, D11-13 şunu ekler: "[vasiyet ve sözleşmelerin] tamamını düşündüğümüzde bu doğru olmayabilir. Ancak bu hususu teslim etsek dahi ..."

müşterek hukuku adil değilse kendi krallığına yönelik fermanlarda bundan saparak tebaalarının bunu kullanmasını yasaklayabilir. Tüm* halklarda müşterek bir durum olmasına rağmen, kölelik kanunu bu krallıkta bu şekilde ele alınmıştır. Üstelik bu, sonucun Tanrı'nın kanununa aykırı olmaması şartıyla diğer benzer meselelerde de yapılabilir. Zira hukukun amacı adalet, hükümdarın işi hukuk, hükümdar da Tanrı'nın imgesi ise; bu akıl yürütmeye dayanarak hükümdarın hukuku Tanrı'nın hukukunu örnek almalıdır.

* “tüm” ifadesi L107, A5'te “neredeyse tüm” olarak değiştirilmiştir.

I. KİTAP, BÖLÜM 10

EGEMENLİĞİN GERÇEK NİŞANELERİ ÜZERİNE

[211] Yeryüzünde Tanrı'dan sonra egemen hükümdarlardan daha büyük bir şey olmadığından ve egemen hükümdarlar, diğer insanları komuta edecek kurmayları olarak Tanrı tarafından tesis edildiğinden, hükümranlıklarına tam bir itaatle saygı göstermek ve biat [212] etmek, düşünce ve sözlerimizde onları onurlandırmak için statüleri (*qualité*) hakkında net olmamız gerekir. Kişinin egemen hükümdarını aşağılaması, yeryüzündeki imgesi olduğu Tanrı'yı aşağılamasıdır. İşte bu {478} nedenle, insanların kendisinden başka bir hükümdar talep ettiği Tanrı, Samuel'e konuşurken "Yanlış yaptıkları kişi benim." demiştir.

Böyle bir kişiyi, yani egemeni tanımak için tebaalarında müştereken bulunmayan nitelikler olan özelliklerini (*marques, nota*) bilmemiz gerekir. Nitekim bu özellikler müştereken bulunuyor olsaydı egemen hükümdar olmazdı. Buna rağmen, bu konuda yazan en iyi yazarlar, kibir, korku, nefret veya unutkanlıktan dolayı bu hususu gereken netlikle ele almamışlardır.

Tanrı'nın belirlediği krala taç giydirdikten sonra Samuel'in hükümrانlık haklarına dair bir kitap yazdığını okuruz. Ancak İbraniler, kralların tebaalarını baskı altına alabilmek için bu kitabı örtbas ettiklerini yazmışlardır. Bu nedenle Melanchthon, hükümrانlık haklarının bir konuşma sırasında Samuel'in halka işaret ettiği istismarlar ve tiranca uygulamalar olduğunu düşünmekle yoldan sapmıştır.¹ Samuel, "Tiranların yöntemlerini bilmek istiyor musunuz?" diye sormuştur, "Keyfine göre kullanmak için tebaalarının mallarına el koymak, kadınlarına ve çocuklarına el koyup onları istismar etmek ve köleleştirmektir."

* L147, D7'de "tiranlar" yerine "hükümdarlar" ifadesi bulunmakta olup bu ifade çok daha anlamlıdır.

Bu pasajda kullanıldığı şekliyle *mišpotim* [İbranice] sözcüğü, haktan ziyade uygulamalar ve yöntemler anlamına gelir. Aksi takdirde Samuel adlı bu iyi hükümdar kendisiyle çelişmiş olacaktı. Zira Tanrı'nın kendisine verdiği koruyuculuk görevini halka açıklarken şöyle sormuştur, "Aranızda, kendisinden altın, gümüş {479} veya başka herhangi bir hediye aldığımı söyleyebilecek biri var mı?" Bunun ardından halkın tamamı, asla yanlış yapmadığı veya kim olursa olsun kimseden bir şey almadığı için onu güçlü bir sesle takdir etmiştir.

Bilinen en iyi Grek yazarlar arasında, Aristoteles, Polybius ve Halikarnaslı Dionysius haricinde bu konu hakkında yazmış olan yoktur. Ancak o kadar kısa geçmişlerdir ki bu soruya açık bir yanıt sunmadıkları ilk bakışta görünür. Aristoteles'in sözlerini alıntıluyacağım. "Devletin üç parçası vardır," der, "biri değerlendirme ve tavsiye almakta; diğeri makamlar oluşturarak her birinin görevlerini belirlemekte; üçüncüsü de adalet dağıtmaktadır."² "Devletin parçası" demiş olmasına rağmen egemenlik haklarından söz ettiğini kabul etmemiz gerekir, aksi takdirde yalnızca bu pasaj mevcut olduğundan [213] egemenlikten hiç söz etmemiş olduğunu itiraf etmek zorunda kalırız. Polybius da egemenliğin haklarını ve nişanelerini tanımlamamaktadır. Ancak Roma halkından söz ederken, halkın kanunları yapması ve makam sahiplerini seçmesi; Senato'nun illere yönelik düzenlemeler yapması, maliyeyi idare etmesi, elçi kabul etmesi ve en yüksek meselelerle ilgilenmesi; konsüllerin ise özellikle tüm güçlere sahip oldukları savaş zamanında, biçim ve itibar bakımından kraliyet niteliği taşıyan bir onur imtiyazını haiz olmaları nedeniyle Romalıların devletinin kraliyet erki, aristokratik derebeylik ve halk özgürlüğünün bir karışımı olduğunu söylemektedir.* Bu nedenle, bunları elinde bulunduran kişinin egemen olduğunu söylediğinden, egemenliğin tüm temel noktalarına temas etmiş gibi görünür. Ancak görünüşe göre Halikarnaslı Dionysius bu konuda diğerlerinin tamamından daha iyi ve daha açık bir şekilde yazmıştır. Zira Senato'nun gücünü elinden almak isteyen Kral Servius'un halka kanun koyma ve ilga etme, savaş ve barış yapma, makam sahiplerini atama ve görevden alma ve tüm yargıçların {480} temyizlerini kabul etme erki verdiğini söyler. Başka bir yerde, Roma'da soylular ile halk arasındaki üçüncü çatışmadan söz ederken, konsül M. Valerius'un halka, kanun yapma, makam sahiplerini atama

* Bodin genel olarak *Histoires*, Kitap VI'ya atıfta bulunmaktadır. L148, C1, konsüllerin "kendi takdirlerine bağlı olarak Senato'yu ve halkı toplanmaya çağırma ve savaş idare etme (*bellum ... gerere*)" erki olduğunu da ekler.

ve üst derece mahkeme olarak duruşma yapma erkiyle yetinmesi gerektiğini, geriye kalanların ise Senato'ya ait olduğunu söylediğini belirtir.*

Bunun ardından hukukçular, “Kraliyet Hakları” adını verdikleri risalelerle bu hakların listesini (kadim haklardan ziyade modern³ haklar) genişleterek dükler, kontlar, baronlar, piskoposlar, makam sahipleri ve egemen hükümdarların diğer tebaaları için müşterek olan sonsuz sayıda küçük ve önemsiz detaylarla doldurmuşlardır.” Bunun sonucunda, Milan, Mantua, Ferrara ve Savoy dükleri ve hatta çeşitli kontlar için “egemen hükümdar” terimini kullanmışlardır. Tamamı bu hatayı yapmış olup, şüphesiz hakikatle karıştırılması çok kolaydır. Zira tebaalarının tamamına kanun koyan, savaş ve barış ilan eden, ülkenin tüm makam sahiplerini ve yargıçlarını sağlayan (*pourvoit*),⁴ vergi salan ve dilediğini muaf kılan, ölmeyi hak eden kişileri affeden birini kim egemen saymaz? Egemen bir hükümdarda bunlardan fazla ne istenir?

Dolayısıyla bu kişilerin tamamında egemenlik belirtileri (indicia, *marques*) bulunmaktadır; ancak yukarıda,*** Milano, Savoy, Ferrara, Floransa ve Mantua düklerinin [214] İmparatorluk sayesinde bulunduklarını ve alabilecekleri en şerefli unvanların İmparatorluk prensleri ve vekilleri olduğunu göstermiştik. Atamalarını İmparatorluktan aldıklarını, sadakat ve itaatlerinin İmparatorluğa yönelik olduğunu gösterdik; kısaca, İmparatorluğa tabi olan ülkelerin yerlileri olarak İmparatorluğun doğal tebaasıdır. O halde nasıl mutlak egemen olabilirler? Kendisinin kararnamelerini bozan ve kanunlarını düzelten, suistimalde bulunması durumunda onu cezalandıran, kendisinden büyük bir kimsenin yetkisini (*justice*) kabul eden bir kişi nasıl egemen olabilir? Milano vikontu I. Galeazzo'nun ihanetle suçlandığını, gerçekte ve hukuken suçlu bulunduğunu ve tebaalarına izinsiz vergi (*tailles*) saldıgı gerekçesiyle imparator tarafından hüküm giydirilerek hapisshanede öldüğünü gösterdik. Bazıları izinle, bazıları müsamaha görerek, bazıları ise gasp yoluyla kendilerine verilen erkin ötesine

* L148, C11 şunu ekler: “Böylece, egemenliğin başlıca noktalarına değinmiş görünmektedir.”

** “Bunun ardından hukukçular ... doldurmuşlardır” yerine L148, C11-D3'te şu ifade bulunur: “Görünüşe göre bu, modern hukukçuların afaki tartışmalarında yargıçların görevlerini karıştırarak dükler, kontlar, piskoposlar ve valilerle paylaşılan erkler haline getirdikleri, egemenliğin başlıca noktalarına değinmektedir.” Dolayısıyla Fransızca versiyon, bu risalelerde ele alınan küçük hakların önemsizliğine itiraz ederken, Latince versiyon egemenliğin temel haklarıyla ilgili karışıklığa itiraz getirir. İkincisi bağlam dahilinde daha uygun görünür.

*** Kitap I, Bölüm 9 (tercüme edilmemiştir).

geçen şeyler yapıyorlarsa, İmparatorluğun vekilleri ve prensleri olduklarını bizzat kabul ettikleri düşünüldüğünde bundan egemen oldukları sonucuna varılabilir mi?⁵ Bunun için bu unvanların yanı sıra düğ unvanını ve “yüksek” mertebesini kenara atarak kendilerine kral demeleri, “majeste” unvanını kullanmaları gerekirdi ki bu, İmparatorluk yeminini bozmadan yapılamaz. Milan vikontu Galvagno bunu yapmış ve bu nedenle ağır şekilde cezalandırılmıştır. Ayrıca, Constance antlaşmasıyla [1183] Lombardiya kentlerinin İmparatorluğa tabi olduklarını da gösterdik. Kısacası, özellikle bir başkasına ait olmayan bir şeye sahip olmadıklarında vassalların egemen olmalarından hangi müsamaha gösterilemeyecek saçmalıkların doğacağını da göstermiş bulunuyoruz. Zira bu, lord ile tebaayı, efendi ile köleyi, kanun koyanla kanunu alanı, emir verenle itaat borçlu olunan kişiyi eşitlemek anlamına gelir.

Bu imkânsız olduğundan, düğlerin, kontların ve ister zor kullanma ister hukuki yükümlülük yoluyla bir başkasına dayanan yahut bir başkasından {482} kanun veya emir alan diğer herkesin egemen olmadığı sonucuna varmak zorundayız. Aynısını en yüksek yargıçlar, kralların kurmay generalleri, valiler, naipler ve diktatörler için de söyleyeceğiz. Güçleri ne kadar büyük olursa olsun, kanunlara, yetki alanına ve bir başkasının komutasına bağlı oldukları sürece egemen değildirler. Nitekim egemenliğin imtiyazları, yalnızca egemen bir hükümdar için geçerli olacak şekildedir. Bunun aksine, [215] tebaalarla paylaşılabiliyorsa bunların egemenlik nişaneleri oldukları söylenemez. Zira nasıl ki bir taç ihlal edildiğinde veya rozetleri söküldüğünde adını yitirirse, egemen hükümdarlık da ihlal edildiğinde ve yetki alanına bir başkası tarafından tecavüz edildiğinde azametini yitirir. Kral V. Charles ile Navarre kralı arasında, Montpellier karşılığında Mantes ve Meulan toprakları takas edilirken tacın hakları (*droits Royaux*) [sözleşmede] belirtilerek tamamen ve yalnızca krala ait oldukları ifade edilmiştir.

Aynı akıl yürütmeye tüm {hukukçular} tacın haklarının (*droits Royaux*) ferağ ve devre konu olmayacağı, herhangi bir süreliğine tayin edilemeyeceği konusunda mutabıklardır.*{483} Egemen bir hükümdar bir tebaayla bunu paylaştığında ise hizmetkârını kendisine eş kılmış olacak ve bu itibarla egemenliği sona erecektir. Zira egemen (yani tüm tebaaların üzerinde bulunan

* L149, D6-7 şunu ekler: “bu nedenle Baldus bunlara kutsalların kutsalı (*sacra sacrum*), Cyno [da Pistoia] da ayrılmaz varlıklar (*individua*) demiştir. Egemenliğin ferağ ve devredilemeyeceğiyle ilgili olarak Bodin’in alıntılıdığı hukuk kaynaklarının bir listesi için bkz. IP, s. 482, n.a. ve n. 15.

bir kişi) nosyonu, bir tebaayı kendisine eş kılan birisi için geçerli olamaz. Nasıl ki tek büyük egemen Tanrı sonsuz olduğundan ve mantıksal zorunluluk (*par demonstration necessaire*) nedeniyle iki sonsuzluk var olamayacağından dolayı bir Tanrı'yı kendisine eş kılamazsa, Tanrı'nın imgesi olarak kabul ettiğimiz hükümdar da kendi erkini ortadan kaldırmadan bir tebaayı kendisine eş kılamaz.

Buna göre ulaşılabilecek sonuç, egemenliğin [ayırt edici] nişanesinin adalet uygulamak olmadığıdır zira bu hükümdar ve tebaa için müşterektir; aynı şekilde makamlara atama yapmak ve görevden almak da değildir, yine hem hükümdar hem tebaa bu erke sahiptir. Bu yalnızca adalet, kolluk, savaş veya maliyenin idaresinde hizmette bulunan görevliler için değil, barış veya savaşta komuta yetkisi bulunanlar için de geçerlidir. Nitekim Cumhuriyet'in ilk günlerindeki konsüllerin, orduda mareşallere benzeyen askeri tribünler atadıkları, *interrex* dedikleri kişi diktatör⁶ atarken diktatörün de kendi vekilini [*master of the horse* – ç.n.] {484} atadığını okuruz. Ayrıca, adaletin fiefliklerle idare edildiği her devlette feodal lort, makam sahiplerini atayabilir ve makamlarını tazminat yoluyla almadıkları sürece sebepsizce görevden alabilir. Yargıçların ve komutanların, adeta egemen bir hükümdar gibi, hak edenlere ödül ve ceza vermeleriyle ilgili olarak da kararımız aynıdır. Yargıcın bu erki hükümdardan almasına rağmen bu erk hükümdar ile yargıçta müştereken bulunduğundan, hak edişe göre ödül veya ceza vermek [216] egemenliğin nişanesi değildir. Devlet meselelerinde fikir alışverişi yapmak da egemenlik nişanesi değildir. Bu, aslen devletin danışma meclisinin veya senatosunun görevi olup özellikle egemenliğin halkın meclisinde bulunduğu demokraside egemenden daima ayrı tutulmaktadır. Yeri geldiğinde açıklayacağımız üzere, halk için uygun olması şöyle dursun,* devlet işleri üzerine mülahaza etmesine asla izin verilmemelidir.

Dolayısıyla, Aristoteles tarafından ortaya konan üç hususun hiçbirinin ayırt edici bir egemenlik nişanesi olmadığı sonucuna varabiliriz. Halikarnaslı Dionysius'un söylediklerine bakacak olursak (M. Valerius'un Roma halkının huzursuzluklarını gidermek üzere yaptığı konuşmada, halkın kanun yapma ve yargıçları belirleme erkiyle yetinmesi gerektiğini savunması), yukarıda yargıçların belirlenmesini tartışırken işaret ettiğim üzere bu da egemenin haklarının neler olduğunu anlamamıza yetmez. Zira egemen hükümdarın fermanlarına ve nizamnamelerine aykırı bir şey yapmaması şartıyla, bir yargıcın kendi yetkisi

* L150, B7 şunu ekler: "ki her zaman iyi tavsiye ve ihtiyatın düşmanıdır."

dahilinde kişilere verebileceği kanunlar için de aynısını söyledik. Bu hususu netleştirmek üzere, herhangi bir nitelendirme olmaksızın kullanılan “kanun” teriminin, hiç kimseyi istisna tutmadan diğer herkes üzerinde tam erk sahibi olan bir kişi veya kişilerin adil buyruğunu ifade ettiğini varsaymamız gerekir; bu bağlamda buyruğun tebaaları toplu veya münferit olarak etkilemesine bakılmaz ve yalnızca kanunu koyan kişi veya kişiler istisna tutulur.*

Daha katı anlamda konuşmak gerekirse kanun, Festus Pompeius’un söylediği üzere, egemenin tebaaların genelini etkileyen veya genel menfaatlerle ilgili olan buyruğu iken imtiyaz, az sayıdaki bireye yöneliktir. [Tedbir] bir devletin danışma meclisinden veya senatosundan kaynaklanıyorsa buna *senatusconsultum* denir: danışma meclisinin kararını veya Senato’nun nizamnamesini ifade eder. Roma’daki avam tabakası {*pleb*} bir buyruk ilan ettiğinde buna *plebiscitum* ya da avamın buyruğu denmekteydi, ancak avamla soylular arasındaki bir dizi mücadeleden sonra buna nihayet kanun denmiştir. Bu çatışmaları çözmek için *comitia centuriata*’da (*l’assemblée des grands estats*)⁷ toplanan halkın tamamı, konsül M. Horatius’un talebiyle bir kanun geçirerek soylular ve Senato’nun bir bütün olarak ve halkın her bir mensubunun münferiden [217], avamın nizamnamelerinin temyiz olmaksızın ve soylulara söz hakkı tanınmadan korunması kanunlaştırılmıştır. Soylular ve Senato buna ilgi göstermediğinden, aynı kanun, her ikisi de diktatör olan Quintus Hortensius ve Publilius Philo’nun talebiyle tekrar tekrar yenilenip ilan edilmiş ve bundan itibaren, avamın buyrukları için *plebiscitum* ya da avam nizamnamesi yerine nitelendirme olmaksızın “kanun” terimini {486} kullanmışlardır.⁸ Kapsamı ister kamusal ister özel olsun ya da avamın yargıç atamak için toplanmasına yahut doğrudan yargılamasına bakılmaksızın, yaptıkları işlemde kanun olarak söz edilmiştir.

* “Halıkarnaslı Dionysius’un ... istisna tutulur.” L150, B9-C8 biraz daha açıktır: “Halıkarnaslı Dionysius’un, kanun koyma ve yargıç belirleme erkinin halkta bulunduğunu [söyleyen] konsül M. Valerius hakkında yazdıklarına bakacak olursak, söylediğimiz gibi, bu dahi egemenlik haklarının tespiti için yeterli değildir. Zira hükümdarın kanunundan söz etmediğimiz sürece kanun koyma erki gerçek anlamda egemen değildir, zira yargıçların da kendi kanunları vardır ve hükümdarın kanunlarıyla çelişen bir unsur içermediği müddetçe kendi yetki alanlarında şahıslar için kanun koyabilirler. Bunu daha da netleştirmek için kanunları katı anlamıyla egemen erkin adil buyrukları olarak tanımlayalım, ister bir kişide, ister herkeste veya azınlıkta olsun.

Yargıçların buyruklarına ise kanun değil, yalnızca tebliğ denir. Varro, *Est enim edictum iussum magistratus*,^{*} der. Buyrukların daha yüksek yargıçların nizamnameleriyle veya egemen hükümdarın kanun ve buyruklarıyla çelişmemesi şartıyla, yalnızca kendi yetki alanındaki kişileri bağlar.” Üstelik bu buyruklar, sadece yargıç görevine devam ettiği sürece yürürlükte kalır ve Roma Cumhuriyeti’nde tüm yargıçlar bir yıllığına göreve atandığından, tebliğler en fazla bir yıl geçerli olmuştur.”^{***} Cicero’nun Verres’i itham ederek *qui plurimum edicto tribuunt, legem annuam appellant, tu plus edicto complecteris quam lege*^{****} demesinin nedeni budur. Ayrıca, imparator Augustus kendisini yalnızca *imperator* yani başkomutan, halkın tribünü olarak nitelendirdiğinden, kendi nizamnamelerini tebliğ olarak adlandırmış ancak kendisinin talebiyle halk tarafından yapılanlara *leges Iuliae* denmiştir.⁹ Diğer imparatorlar da bu lafzı benimsediğinden, herkese veya tek bir kişiye yönelik olmasına yahut tebliğin sürekli veya geçici olmasına bakılmaksızın, egemen erki elinde bulunduran kişinin ağzından çıktığı takdirde zaman içinde kanun anlamına geldiği kabul edilmiştir. Bu nedenle, bir kanuna tebliğ denmesi dilin yanlış kullanımını ifade eder. Nasıl olursa olsun, hem toplu olarak hem münferiden, istisna olmaksızın tüm tebaalar için kanun koyabilenler yalnızca egemen hükümdarlardır.

Roma Senatosunun kanun koyma erki taşıdığı ve hem barış hem savaş zamanında devletin önemli işlerinin çoğunun Senato’nun elinde bulunduğu söylenerek itiraz getirilecektir. Bir devletin senatosu veya danışma meclisinin erki hakkında^{****} [218] (ne olması [487] gerektiği ve Roma’da olduğu şekilde) daha sonra konuşacağız. Ancak yeri gelmişken söz ettiğim itiraza cevap vermek adına şunu söylerim ki Roma Senatosu, kralların kovulmasından imparatorlara kadar^{*****} hiçbir zaman kanun yapma erkine sahip olmamış, yalnızca bir yıl süreyle geçerli olan ve avam meclisini bağlamayan, halkın tamamının meclisi için daha da az bağlayıcılık taşıyan belirli nizamnameler yapma yetkisini

* “Tebliğ, yargıcın buyruğudur.”

** L151, A1 “veya Senato kararnameleleri” ifadesini ekler.

*** L151, A5-8 şunu ekler: “Böylece belirli bir görevi devralanların önceki tebliğleri onaylaması veya reddetmesi beklenmekteydi; kanunlarla çelişen yahut işlemi yapanın yetkisini aşan bir husus içeren tebliğler ise onaylanmamaktaydı.”

**** “Tebliğe en çok rağbet gösterenler dahi bir yıllık kanun demişlerdir, sizde ise tebliğ, kanunun da ötesine geçer.”

***** Kitap III, Bölüm 1 (burada tercüme edilmemiştir).

***** “imparatorlara kadar” ifadesi, L151, C4-5’te “Tiberius Caesar’ın hâkimiyetine kadar” olarak değiştirilmiştir. (Tiberius, Senato’nun kararnamelelerinin gücünü artırma konusunda bir noktada sahiden gösteriş yapmıştır.)

taşımıştır. Senato'nun daimî kanunlar yapma erkini taşıdığını söyleyen Conan dahil olmak üzere pek çok yorumcu bu noktada hataya düşmüştür. Nitekim Marcus Varro'nun şerhlerini titizlikle inceleyen Halikarnaslı Dionysius, halkın yetki tanımadığı sürece Senato'nun kararnamelerinin hiçbir etki taşımadığını, yetki tanınanların da kanun biçiminde ilan edilmedikçe sadece bir yıl süreyle geçerli olduğunu yazmıştır. Demosthenes'in Aristokrates'e karşı konuşmasında söylediği üzere, Senato'nun kararnamelerinin [aynı şekilde] bir yıl süreyle geçerli olduğu Atina'da da durum farklı değildi. Ciddi sonuçları olan bir mesele söz konusu olduğunda, uygun gördüğü şekilde tasarrufta bulunması için halkın önüne getirilirdi; bu durum, {filozof} Anarchasis'in şu gözlemde bulunmasına yol açmıştır: "Atina'da bilgiler teklif eder, ahmaklar tasarrufta bulunur."

Dolayısıyla, *Senatus decrevit, populus iussit** formülünü sık sık kullanan Livius'da görülebileceği üzere Senato yalnızca değerlendirmede bulunmuş, buyrukları halk vermiştir. Bu, yargıçlar için de geçerli olup tribünler dahi avamın {plebis} erki veya Zümrelerin {populi} egemenliğine ters düşmediği sürece Senato'nun yaptığı işlemleri genellikle müsamahayla kabul etmişlerdir. Antik Romalılar, *Imperium in magistratibus, auctoritatem in Senatu, potestatem in plebe*,¹⁰ *maiestatem in populo* dediklerinde bunu net bir şekilde ifade etmişlerdir." Zira "majeste" [hükümlerlik] terimi yalnızca elini egemenliğin dizgininde tutan kişiye uygundur.

İmparator Augustus'un talebiyle halk tarafından yapılan *lex Iulia de maiestate*, görevini yerine getiren bir yargıca saldıranların *lèse majesté* suçu işlemiş olacağını söylemesine rağmen ve Latin tarihlerinde, hatta hukukçularda dahi *maiestatem Consulis, maiestatem Praetoris**** gibi ifadeler bulunsa da bu, uygunsuz bir konuşmadır. Bizim [Fransız] kanunlarımızda ve nizamnamelerimizde, *lèse majesté* dükkler, prensler veya herhangi bir yargıç için değil, yalnızca egemen hükümdar için geçerlidir. Polonya Kralı Sigismund'un [219] 1538'de yayınladığı nizamnamede ise *lèse majesté* suçunun kendi şahsı haricinde geçerli olmayacağı belirtilmiş olup bu, *lèse majesté* teriminin gerçek ve münasip anlamına uygundur. Görünüşe göre Saksonya, Bavarya, Savoy, Lorraine, Ferrara ve Mantua dükklerinin unvanları arasında "majeste" yerine

* "Senato karar verdi, halk emretti."

** "Emir yargıçlarda, otorite Senato'da, erk avamda, egemenlik ise halktadır."

*** "Konsülün hükümlerlik [majeste], Pretorun hükümlerlikidir."

“yüce” unvanının, Venedik düğünde ise “muhterem” unvanının bulunmasının nedeni de budur.

Yeri gelmişken bu sonuncusu, prenze {*princeps*} uygun düşen ad olup “ilk” anlamına gelir. Zira yalnızca Venedik beyefendileri arasında en önde gelen kişi olup bulunduğu herhangi bir konseyde kararlar alınırken son konuşan kişi olmaktan başka bir imtiyazı yoktur. Nasıl ki Roma’da yargıçların tebliğleri Senato kararnameleriyle çelişmediği sürece her özel kişiyi yükümlü kılmışsa, Senato’nun kararnameleri avamın nizamnamelerine aykırı olduğu takdirde yargıçlar için bağlayıcı değilse, avamın nizamnameleri Senato’nun kararnamelerinin üzerindeyse ve halkın tamamını kapsayan meclisin kanunu her şeyin üzerindeyse, Venedik’te de yargıçların nizamnameleri her bir yargıcın kapsam ve yetkisine göre özel kişileri yükümlü kılmakla beraber On’lar organı veya On’lar meclisi münferit yargıçların üzerindedir, On’lar münferit yargıçların üzerinde, Senato On’ların üzerindedir ve Venedik’te yirmi yaşın üstündeki tüm beyefendilerin meclisi olan Büyük Konsey’in de Senato üzerinde egemenliği vardır; öyle ki On’lar ayrılığa düştüklerinde* yirmi iki kişiden oluşan Bilgeler Konseyi’ne başvururlar, bu konsey mutabık kalamadığında Senato toplanır, ancak mesele yüksek egemenlik imtiyazlarını ilgilendirdiği takdirde Büyük Konsey’i toplarlar. Buna göre, On’lar nizamname geçirdiklerinde *In Consiglio Di Dieci* ifadesi kullanılır, Bilgeler hazır bulunduğu anda ise *Con La Giunta* eklenir. Nizamname senatoya aitse *In Pregadi* formülü; Venedikli beyefendiler meclisiyse *In Consiglio Maggiore* formülü vardır. Tüm kanunları ve yasaları bu üç¹¹ organ veya meclis tarafından yapılır. Ancak devletin olağan işleriyle Yediler ilgilenmekte olup bunlara yönetim organı (*segnore*) derler.”

Dolayısıyla, On’lar veya senato, yalnızca müsamaha yoluyla nizamname çıkarır ve bunlar, yalnızca adil ve makul bulunduğu sürece kanun gücü kazanırlar. Bu, antik Roma pretorlarının fermanlarına benzer: Hakkaniyetli [220] ve adil bulunmaları halinde halefleri tarafından yenilenerek zaman içinde kanun kabul edilmiş, ancak yeni pretorlar bunları korumakla yükümlü olmayıp yenilerini çıkarma yetkisini her zaman taşımışlardır. Fakat hukukçu Julian, bu tebliğlerin en iyileri olduğunu düşündüklerinden çokça toplamaya

* “ayrılığa düştüklerinde” ifadesi, L152, C4’te “eşit olarak bölündüklerinde” ifadesiyle değiştirilmiştir.

** “Ancak devletin olağan ... derler” ifadesi, L152, D24’te şu şekilde değiştirilmiştir: “Teamül olarak Yedilerin (devletin en gizli konseyidir) kendi kendilerine karar verdikleri konular hariç olmak üzere.”

karar vermiş ve bunları yorumlayıp doksan kitap halinde düzenledikten sonra imparator Hadrian'a hediye olarak sunmuştur. Bunun ödülü olarak imparator kendisini Roma'nın yüksek valisi yapmış ve ardından {torunu} imparator olmuştur. Hadrian, bu tebliğleri Senato'ya da onaylatmış (*homoloqués*) ve kanun gücünü kazandırmak için kendi otoritesini eklemiştir. Bununla beraber, "tebliğ" adı devam etmiş ve bu durum, pek çok [hukukçunun] bu tebliğleri pretorların çıkardığı nizamnameler sanarak hataya düşmelerine yol açmıştır.^{*} Justinian da diğer hukukçular tarafından toplanıp yorumlanan tebliğlerle büyük ölçüde aynısını yapmış, beğendiklerini onaylayıp diğerlerini reddetmekle beraber "tebliğ" adı devam etmiştir. Ancak egemen bir hükümdarın, Bartolus'un görüşlerini veya yargıçlarının nizamnamelerini onaylamasından fazla tebliğ niteliği taşımaz. Bu tür bir işlem, krallarımızın Parlamento'nun bazı nizamname ve kararlarını bilhassa hakkaniyetli ve adil bularak onaylayıp kanun gücüyle ilan ettirdikleri durumlarda, bizim krallığımızda da pek çok kez yapılmıştır.

Bu, kanun erkinin, egemenliği haiz olup "söyledik ve buyurduk, söylemekte ve buyurmaktayız vb." sözlerle kanun gücü kazandıran ve sözlerinin sonuna "bu emri herkese vermekteyiz vb." ifadeler ekleyen kişide bulunduğunu gösterir. [Roma] imparatorları, majesteye ait sözcük olan *Sancimus* (hükmederiz) dediklerinde bunu ifade etmişlerdir. Konsül Posthumius da halka hitabında bu nedenle, *Nego iniussu populi quicquam sanciri posse, quod populum teneat,*^{**} demiştir. Ayrıca, halkın önüne bir talep getiren yargıç da şu sözlerle başlamıştır: *Quod bonum, faustum, foelixque sit vobis ac reipublicae velitis, iubeatis.*^{***} Kanunun sonunda ise *Si quis adversus ea fecerit, etc.*^{****} sözleri yer almakta olup buna *sanctio* (hükmetme) denmiş, sırasıyla kanunu yerine getiren ve ihlal edenlere yönelik ödül ve cezaları içermiştir. [221] Bunlar, kanun koyma erkini taşıyanların hükümranlılığıyla beraber olan özel formüllerdir, yargıçların tebliğlerinde veya Senato'nun kararnamelerinde bulunmazlar. Ayrıca, egemen hükümdarın kanunlarına eklenen ceza, yargıçların, loncaların ve birliklerin nizamnamelerinde bulunanlardan çok farklıdır. Bunlar, belirli

* "bu tebliğleri pretorların çıkardığı nizamnameler sanarak" ifadesi, L153, A3'te "bu kanunları pretorun nizamnameleri sanarak" olarak değiştirilmiştir. (Fransızca versiyon üstün görünmektedir.)

** "Halkın emri olmadan halkı bağlayacak bir hükmün verilebileceğini reddediyorum."

*** "Kendiniz ve devlet için iyi, hayırlı ve güzel olanı isteyin ve emredin."

**** "Bunlara karşı çıkılırsa vb."

sınırlar dahilinde ceza ve para cezası uygulayabilirler. Ancak yalnızca egemen hükümdar kendi {491} fermanlarına ölüm cezası ekleyebilir,* bu [öncekiler için] Parlamento'nun kadim bir kararnamesiyle yasaklanmıştır. Yargıçların ve valilerin nizamnamelerine eklenen keyfi ceza maddesi asla ölüm cezası içerecek kadar ileri gitmez.

Dolayısıyla, egemen hükümdarın ilk imtiyazının (*marque*) genel ve özel olarak herkese yönelik kanun koymak olduğu sonucuna varabiliriz. Ancak bu yeterli değildir. “Kendisinden daha yukarıda, kendisine eşit veya kendisinden daha aşağıda olan başka hiç kimsenin onayı olmadan” ifadesini eklememiz gerekir. Zira hükümdar, bir üstünün onayı olmadan kanun koymamakla mükellef ise açıkça bir tebaadır; eşitiyse ortaktır; senato veya halk gibi tebaalar söz konusuysa da egemen değildir.” Fermanlara işlenmiş bulunan ekâbirlerin (*seigneurs*) adları, burada kanuna gücünü kazandırmak için değil, tanıklık etmek ve hükmü daha kabul edilebilir olması için ağırlık eklemek üzere eklenmiştir. Zira Fransa’da Saint Denys’de mevcut olan, I. Philip ve Şişman Louis tarafından sırasıyla 1060 ve 1129’da çıkarılan çok eski fermanlar olup bunlara kraliçeleri Anne ve Alix [Savoy’lu Adelaide] ve Robert ile Hugh’un mühürleri eklenmiştir. Şişman Louis’nin tahtta on ikinci, Adelaide’in ise altıncı yılıydı.

Egemenliğin ilk ayrıcalığının herkese genel ve özel olarak kanun koymak olduğunu söylediğimde, ikinci kısım imtiyazlara atıfta bulunmakta olup bu imtiyazlar, diğer herkes hariç olmak üzere egemen {492} hükümdarların yetkisindedir. Hakkında karar verilen kişinin lehine veya aleyhine olması- na bakılmaksızın, bir veya birkaç özel kişi için kanun yapılmasına imtiyaz demekteyim. Cicero, bu nedenle *Privilegium de meo capite latum est*, “Bana karşı büyük bir imtiyaz geçtiler” demiştir. Tribün Clodius’un talebi üzerine avam tarafından hakkında karar verilen yargılama iznine atıfta bulunur. Pek çok yerde bundan *lex Clodia* olarak söz eder ve On İki Levha kanunlarında şu sözlerle belirtildiği şekilde, imtiyazların [222] yalnızca büyük halk Züm- releri {*comitia centuriata*, yani tüm halk} tarafından kararlaştırılabilmesini esefle eleştirir: *Privilegia, nisi comitiis centuriatis irroganto, qui secus faxit*

* “fermanlar” ifadesi L153, C’de “kanun” olarak değiştirilmiştir.

** “egemen değildir” ifadesi, L153, C8-9’da “yüksek otoriteden vazgeçmiştir” olarak değiştirilmiştir.

capital esto.” Ayrıca, kraliyet haklarını yazanların tamamı, imtiyazların, muafiyetlerin, istisnaların ve fermanlar ile nizamnamelere ilişkin büyük özel izinlerin yalnızca egemen tarafından verilebileceği konusunda mutabıktır. Ancak monarşilerde imtiyazlar, yalnızca monarkların yaşamı boyunca sürer; Suetonius’un aktardığı üzere imparator Tiberius, Augustus’tan imtiyaz almış olan herkesi bu şekilde bilgilendirmiştir.”

{493} Bazıları, yargıçların kendi yetkinlik ve yetki alanlarında tebliğ ve nizamname yapma erkini taşımalarının yanı sıra özel kişilerin de yerel olduğu kadar genel nitelik de taşıyabilecek teamüller oluşturduklarını söyleyerek itiraz getirebilir. Elbette teamül en az kanun kadar güçlüdür ve nasıl ki hükümdar kanunun efendisiye [buna itiraz edilir] özel kişiler de teamüllerin efendileridir. Buna cevabım şudur; teamül, gücünü yavaşça ve herkesin ya da çoğunluğun müşterek rızasıyla, uzun yıllar içinde kazanırken kanun birden ortaya çıkar ve gücünü, herkese emir verme erkini taşıyan tek kişiden alır. Teamül yavaşça ve şiddetsiz yerleşir; kanun ise çoğu zaman tebaaların isteklerinin aksine iktidar tarafından emredilip ilan edilir; bu nedenle Dio Chrysostom, teamülü krala, kanunu ise tirana benzetir. Üstelik kanun teamülleri ilga edebilirken teamül kanundan saptığında, yargıç ve kanunların korunmasını sağlamakla görevli olan herkes, uygun gördüğü her zaman kanunu tatbik ettirebilir. Teamül ne ödül ne ceza taşırken kanun, başka bir kanunun yasaklarını kaldıran bir serbesti kanunu olmadıkça ödül ve ceza ekler. Kısaca söylemek gerekirse teamülün müsamahadan başka gücü yoktur ve onaylayarak kanun haline getirebilen egemen hükümdarı memnun ettiği sürece geçerlidir. Bu nedenle, medeni hukuk ve teamülün tamamı, egemen hükümdarın erki dahilindedir.

O halde, genel ve özel olarak herkese kanun koymak ve buyruk yayınlamak olan, egemenliğin ilk {494} ayrıcalığı için bu kadarı yeterlidir. Bu, tebaalarla paylaşılmaz; zira egemen bir hükümdar, [223] Atina halkının

* “Comitia centuriata dışında hiçbir imtiyaz getirilmeyecek olup aksini yapan kişi ölüm cezasına çarptırılır.” L154, A2-3 şunu ekler: “Ancak avantaj sağlayan imtiyazlardan menfaat (*beneficia*) olarak söz edilmesi daha doğru olur.

** L154, A6-B1 şunu ekler: “Yargıçların sık sık kanundan muafiyet tanıdıkları ve Roma’da Senato’nun da sık sık bunu yaptığı söylenerek bana itiraz edilirse Papinian’ın bir deyişiyle cevap veririm: ‘Roma’da yapılane değil, yapılması gerekene bakmak lazım gelir (*Non quid Romae fiat, sed quid fieri debeat, spectandum esse*).’ Fakat *lex Cornelia tribunitia* ile Roma Senatosu’nun iki yüz senatör hazır bulunmadıkça kanunlardan muafiyet tanınması yasaklanmış olup bu istisna, halkın tamamını toplamak çok zor olduğu için Senato’ya tanınmış görünmektedir.”

Solon'a ve Spartalıların Likurgus'a verdiği gibi belirli bireylere kendisiyle aynı erki taşıyacak şekilde kanun yapma erkini tanıdığına dahi söz konusu kanunlar Solon veya Likurgus'un kanunları olmayıp Atina ve Sparta halklarının kanunlarıydı ve Solon ile Likurgus, kendilerine bu makamı tanıyanların komiseri ve aracısı olmaktan ibaretti. Aristokratik ve demokratik devletlerde bir kanun genellikle kanunu hazırlayan ve yazan kişinin adını taşısa da bu kişi bir araçından fazlası değildir, nitekim kanunun onaylanması, egemenliği haiz olan kişiye aittir. Bu nedenle Livius'ta, on iki levhada hazırlanan kanunların onaylanması için bu amaçla görevlendirilen ön komiser tarafından halkın tamamının toplandığını görürüz.

Kendilerine getirilen davalarla ilgili olarak yargıçlar tarafından fazla sapkın veya tahammül edilmez ölçüde saçma bulunacak kadar müphem olduklarında kanunları netleştirmek ve düzeltmek de bu kanun koyma ve ilga etme erkine dahildir. Ancak yargıç, kanun epey katı görüldüğünde dahi çiğnememek için yüksek özen göstermek şartıyla, yumuşatmak veya sertleştirmek üzere kanunu ve yorumunu eğip bükebilir. Aksini yaptığı takdirde ise kanunen hay-siyetsizliğe mahkûm olur. Papinian'ın müellifinin adını vermeden bildirdiği, büyük pretora' kanunları tamamlama ve düzeltme izni veren {495} *Laetoria* adlı kanunu bu açıdan anlamamız gerekir. Zira aksi yönde anlaşılırsa basit bir yargıcın kanunların üzerinde olduğu ve halkı kendi tebliğlerine uymakla mükellef kılabileceği sonucu ortaya çıkar ki bunun imkânsız olduğunu göstermiş bulunuyoruz.

Aynı kanun koyma ve ilga etme erki, egemenliğin diğer tüm haklarını ve ayrıcalıklarını içerir; öyle ki dar anlamda konuşursak, savaş ilan etme ve barış yapma, herhangi bir yargıcın kararlarına ilişkin itirazları nihai makam olarak dinleme, en yüksek makam sahiplerini atama ve görevden alma, tebaaları vergi ve harç salma veya bunlardan muaf tutma, kanunun katılığına aykırı olarak af çıkarma ve özel izin verme, paranın adını, değerini ve ölçüsünü belirleme, tebaaların ve altındaki vassalların istisna olmaksızın yemin ettikleri kişiye sadık kalacaklarına dair yemin etmelerini isteme [224] gibi diğer tüm haklar burada içerildiğinden, egemenin tek ayrıcalığının bu olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar egemenliğin gerçek ayrıcalıkları olup genel ve özel olarak herkese kanun koyma ve Tanrı'dan başka kimsenin kanununa tabi olmama erkine dahildir.¹² Zira tebaalarının hepsine genel ve özel olarak kanun koyma erki

* Görünüşe göre Bodin, *praetor urbanus*'u kastetmektedir. Bkz. L155, B1.

bulunan prens veya dük, bir amirinin veya eşitinin kanununa tabi olduğu sürece egemen değildir (eşiti dahil etmemin nedeni, bir kişiyi eş tutmak ile efendi kabul etmenin aynı olmasıdır);^{*} yalnızca vekil, kurmay veya naip sıfatıyla erk sahibiyse egemenliği daha da düşük bir seviyededir.

Ancak kanunun lafzı fazla genel olduğundan, söylediğim üzere, egemenin kanun koyma erkine {496} dahil olan egemenlik haklarını belirtmek en iyisi olacaktır. Bu nedenle savaş veya barış yapmak hükümlerinin en önemli hususlarından biridir, zira çoğu zaman bir devletin mahvını veya muhafazasını içerir. Bu, yalnızca Romalıların değil, diğer tüm halkların kanunlarıyla da teyit edilir. Savaş başlatmak barış yapmaktan daha fazla risk içerdiğinden, Roma'da avam barış yapabiliyordu; ancak mesele savaş olduğunda, avam kanun koyma erkini tamamen elde edene kadar büyük Zümrelerin {comitia centuriata} toplanması zorunluydu. Bu nedenle Mithridates'e karşı savaş *lex Manilia* ile, korsanlara karşı savaş *lex Gabinia* ile, Makedonya Kralı II. Philip'e karşı savaş ise *lex Sulpicia* ile ilan edilmiştir. Kartacalılarla barış, *lex Marcia* ile yapılmış olup başkaları da vardır.¹³ Sezar Fransa'da halkın {497} yetkilendirmesi olmadan savaş başlattığından, Cato ordunun geri çağrılmasını ve Sezar'ın düşmana teslim edilmesini tavsiye etmiştir. Benzer şekilde, Megaralılar, Siraküzalılar ve Makedonya kralları ile yapılan savaşta görülebileceği üzere, Atina halkının meclisi de savaş ilan edip barış yapabilmıştır.

Kraliyetle yönetilen bir devlette şüpheye mahal olmadığından, örneklerimi tarihteki en büyük iki demokrasiden seçmekteyim. Aslında egemen hükümdarlar, savaşta gerekli olan küçük eylemleri ve inisiyatifleri dahi hesaba katarlar; barış yapmak veya ittifak kurmak için vekillerine hangi görevi verirlerse versinler, bu kişiler hükümdarı bilgilendirmeden hiçbir şey kabul edemezler. Bu nedenle, yakın zamandaki Cambrai antlaşmasında, kralın vekillerinin her iki tarafça yapılan tüm teklifleri bildirmek için krala [225] saat başı yazdıklarını görürüz. Ancak bir demokraside, çoğunlukla savaş ve barışın, senatonun veya tek başına hareket eden bir danışma meclisinin ve sıklıkla da bu amaçla kendisine tam yetki verilen tek bir komutanın (*capitaine*) kararıyla idare edildiğini görürüz. Zira savaşta, kişinin tasarruflarını ifşa etmesinden daha tehlikeli bir şey yoktur; mayınların açıkça görülmesine benzer. Ancak halk bu konuda bilgilendirildiği takdirde yayılmak durumunda kalacaktır.

* L155, C10-11'de şu şekilde düzeltilmiştir: "Eşiti bulunmaktan söz etmemin nedeni şudur; aynı yetki alanında ortağının onayı olmadan emir veremeyen veya iş yapamayan bir kişinin, bir anlamda amiri vardır."

Bu nedenle, Grek ve Latin tarihlerinde okuduğumuz üzere savaş planları ve stratejilerine daima komutanlar karar verir (bazen, önemli bir mesele ise senatonun tavsiyesiyle) ve halka asla danışılmaz. Fakat bu, elbette, yalnızca savaş başladıktan ve halkın buyruğuyla düşmana bildirildikten sonra yapılır.

Roma Senatosu'nun halkı bilgilendirmeden savaş ve barış kararı verdiğini söyleyen birine itiraz etmem. Ancak bu, halkın hükümlerinin ihlali olup halkın tribünleri tarafından buna müdahale edilirdi; tıpkı şunu söyleyen Titus Livius'da {498} gördüğümüz gibi: *Controversia fuit utrum populi iussu indiceretur, an satis esset S. C. Pervicere Tribuni, ut Quintus Consul de bello ad populum ferret: omnes centuriae iussere.* Üstelik Senato'nun kendisi de genellikle halkın emri olmadan savaş ilan etmemeyi tercih etmiştir. Bu nedenle Titus Livius, İkinci Pön Savaşından söz ederken *Latum inde ad populum vellent iuberent populo Carthaginensi bellum indici,* başka bir yerde *Ex S.C. populi iussu bellum Praenestinis indictum,* başka bir yerde ise *Ex auctoritate patrum populus Palaepolitanis bellum fieri iussit;* yine, *Populus bellum fieri Aequis iussit* ve Samnitlere karşı *Patres solenni more indicto decreverunt, ut de ea re ad populum ferretur;* Hernici'ye karşı *Populus hoc bellum frequens iussit* ve Vestini'ye karşı *Bellum ex auctoritate patrum populus adversus Vestinos iussit* demiştir. Benzer şekilde, Pirus'un hayatından okuduğumuz üzere, Tarentum senatosu Romalılara savaş ilan edilmesini tavsiye ettiğinde emri veren halktı. Titus Livius, 31. Kitap'ta Aetolialıların şu koşul sağlanmadan herhangi bir barış veya savaş kararı alınmasını yasakladığını söyler: *nisi in Panaetolio, et Pylacio concilio.* Soyluların egemenlik üzerinde hak iddia ettikleri Polonya, Danimarka ve İsveç [226] krallıklarında, Büyük

- * “Savaşın [daima] halkın emriyle mi ilan edildiği yoksa Senato kararnamesinin yeterli mi olduğu konusunda bir ihtilaf vardı. Tribünler, konsül Quintus'un savaş konusunu halkın önüne getirmesini sağlamada başarılı olmuş ve tüm meclisler tarafından emredilmiştir.”
- ** “Halka, Kartaca halkına karşı savaş ilanı emretmek isteyip istemediği soruldu.”
- *** “Senato kararıyla, halkın emriyle Palestrinalılara savaş ilan edildi.” (Burada ve diğer ilanlarda Senato onayına atıf, halkın tasarrufunun hâlâ Senato'nun ön onayını gerektirdiği bir zamandan kaynaklanmaktadır.)
- **** “Ataların yetkisiyle halk, Palaepolisliilere savaş açılmasını emretmiştir.”
- ***** “Halk, Aequi halkına savaş açılmasını emretmiştir.”
- ***** “Atalar, resmi bir ilanla meselenin halka sunulmasını kararlaştırmışlardır.”
- ***** “Halk, bu savaşı emretmek için kitleler halinde toplanmıştır.”
- ***** “Ataların yetkisiyle hareket eden halk, Vestine halkına savaş açılmasını emretmiştir.”
- ***** “Panaetolia ve Plaika konseyi haricinde.”

Casimir'in [Polonya] nizamnamesinde belirtildiği gibi acil bir konu olmadığı sürece kralların yalnızca Zümreler tarafından karar verilmesi halinde savaş açabilmelerinin nedeni budur.

{499} Roma'da Senato'nun barış yapmak için çoğunlukla halka başvurmadan hareket ettiği doğrudur; bu, Romalılar ile Latinler arasında imzalanan antlaşmalarda görülebilir. İç Savaş'ta¹⁴ Senato, neredeyse tüm barış ve ittifak antlaşmalarında halkı es geçmiş ve komutanlar, özellikle savaşın uzak bir ülkede olduğu durumlarda, sıklıkla Senato'nun onayı olmadan hareket etmişlerdir. Örneğin, İkinci Pön Savaşı'nda üç Scipio, İspanya ve Afrika halkları ve hükümdarlarıyla Senato'nun tavsiyesi olmadan barış ve ittifak antlaşmaları yapmıştır. Senato'nun ve çoğu zaman halkın, bu işlemler yapıldıktan sonra yetki verip antlaşmaları onayladıkları doğru olup halkın aleyhine olmaları halinde halk tarafından kâle alınmamışlardır. Ancak bu durumda rehinelere [varsa] ve komutanların düşmana cevap vermesi gerekmiştir. Bu yüzden Konsül Mancinus, Numantinlerle kararlaştırdığı ve halkın onaylamayı kabul etmediği barış nedeniyle düşmana teslim edilmiştir. Bu, Kartaca senatörünün Roma elçilerine belirttiği husustur: *Vos enim quod C. Luctatius primo nobiscum foedus icit, quia neque auctoritate patrum, nec populi iussu ictum erat, negastis vos eo teneri. Itaque aliud foedus publico consilio ictum est.*^{*} Aynı yazar [Livius], Asya [vilayetinin] valisi Manlius'tan söz ederken şunu da söyler: *Gallograecis, inquit, bellum illatum, non ex Senatus auctoritate, non populi iussu: quod quis unquam de sua sententia facere ausus est?*^{**} Benzer bir durumda, Alp Dağları'nın kayalık geçitlerinden birinde düşmanın tuzağına düşen konsül Spurius Posthumius ve ordusu, düşmanla barış yapmıştır. Ancak askerleri silahsız halde Roma'ya döndüğünde Senato barış anlaşmasını onaylamayı reddetmiştir. Bunun üzerine konsül Posthumius halkın önüne {500} çıkarak, *Cum me seu turpi, seu necessaria sponsione obstrinxi, qua tamen, quando in iussu populi facta est, non tenetur populus Romanus, nec quicquam ex ea praeterquam corpora nostra debentur Samnibitus, dedamur per fetiales nudi*

* "Ataların yetkisi veya halkın emri olmadan yapıldığı gerekçesiyle, Konsül C. Luctatius'un bizimle yaptığı antlaşma ile bağlı olduğunuzu reddediyorsunuz. Bu nedenle, halk konseyinde başka bir antlaşma yapılmıştır."

** "Savaş dedi, Galatlara karşı Senato'nun yetkisi ve halkın buyruğu olmadan açılmıştır. Bugüne kadar kendi başına böyle bir şeye cüret eden oldu mu?" L157, B10-11 şunu ekler: "Manlius'un giyabında bir hasım tarafından getirilen bu eleştiri retorik abartıdır, zira kendi örneklerimizde gösterdiğimiz gibi zaman zaman yapılmıştır."

vincitque.* Bu hususta konsül, barış anlaşması değil, *sponsio* dediği basit bir taahhüt olduğunu söylemektedir. Gerçekte düşman, konsüllere ve ordunun tüm [227] komutanlarına ve kurmaylarına yemin ettirmiş, halkın anlaşmayı onaylamayı reddetmesi durumunda idam edebilecekleri altı yüz kişiyi rehin almıştır. Ancak halkın komutanlar tarafından yapılan anlaşmayı kabul etmemesi durumunda tüm askerlerin aynı şekilde dağlardaki dar geçitlere ve boğazlara ya da mahpus olarak geri dönmelerini gerektiren bir yemini tüm askerlere ettirmemekle ciddi bir hata yapmışlardır. Nitekim Senato ve halk, yemin eden konsül ve altı yüz rehineye yaptıkları gibi, şüphesiz onları da geri gönderecekti. Benzer bir durumda, Hannibal'e ettikleri yemini bozmak isteyen [askerler] elleri ve ayakları bağlı şekilde geri gönderilmişlerdir.

Halk, {Samnitlerle yapılan} anlaşmayı onaylayabilirdi de. Kral XII. Louis, Trimouillé lordunun Dijon'da İsviçrelilerle imzaladığı antlaşmayı bu şekilde onaylamıştır; antlaşma şartlarına göre ordunun yüksek rütbeli subayları İsviçrelilere rehin verilmiş ve İsviçreliler, kralın antlaşmayı onaylamaması halinde bu rehinelere idam etme hakkına sahip olmuşlardır. Diğer yandan Anjou dükü, Erval kalesinde kuşatılmış kuvvetlerce kendisine verilen rehinelere karşı bu hakkı {501} kullanmıştır. Anlaşma yapıldıktan sonra gelen kalenin kumandanı Robert Knolles'in, savunmacıların kendisinin onayı olmadan anlaşma yapamayacakları gerekçesiyle kalenin teslimini geciktirmeyi tercih ettiğini gören dük, rehinelere başını kestirmiştir.

Aksi takdirde, komutanlar yetki veya açık onay olmaksızın barış antlaşmaları yapabilecek olsalardı, her iki halkı ve egemen hükümdarları düşmanın lehine, düşmanın istediği şekilde ve istedikleri şartlarla bağlı kılabilirlerdi. Ancak açık yetkilendirme olmadıkça bir başkası adına en ufak bir iş dahi yapan temsilcinin eylemleri reddedilebileceğinden, bu saçmadır.

Senato'nun barış yapma veya savaş üzerinde tam kontrol sahibi olduğu Venedik'te veya demokratik devletler olan İsviçre ve Grison ittifaklarında bu kuralların geçerli olmadığı söylenecektir. Üstelik Floransa'da, Pier Soderini'nin ısrarıyla halkın özgürlüğü yeniden tesis edildiğinde, halkın yalnızca kanun koymak, yargıçları seçmek, vergi, harç ve resimleri salmakla meşgul olacağı ve savaş yahut barış yapmak ya da devletin [güvenliğini] ilgilendiren diğer

* "Kendimi bağladığım söz utanç verici veya gerekli olmuş olabilir. Ancak her halükârda, halkın emriyle yapılmadığından, Roma halkı için bağlayıcı değildir. Samnitlere gövdemizden başka bir şey borçlu olmadığımızdan, *fetia*’lar tarafından zincirlenmiş ve çıplak halde bizi onlara teslim edin."

tüm konuların senatoya bırakılacağı kararlaştırılmıştır. Buna cevabım şudur: Demokratik ve aristokratik devletlerde halkı toplamanın güçlüğü ile sırları ve girişimleri açığa vurma tehlikesi [228], halkı, savaş açma yetkisini senatoya vermeye yönlendirir. Diğer yandan, bu amaçlarla verilen görev ve yetkilerin {502} halkın otoritesinden kaynaklandığı ve senato tarafından halk adına icra edildiği iyi anlaşılmaktadır; zira senato, halkın temsilcisi ve aracısından ibaret olup, diğer tüm yargıçlarda söz konusu olduğu gibi otoritesini halktan alır.*

Monarşilere gelince, savaş ve barış kararının egemen hükümdara bağlı olduğunu göstermek güç değildir. Ancak bu, yalnızca monarşi saf olduğunda geçerlidir. Hükümdarın mı yoksa soyluların mı [o anda] daha güçlü olduğuna bağlı olarak devlet şeklinin belirsiz olup değişebildiği fakat monarşiden ziyade aristokrasiye meyilli Polonya, Danimarka ve İsveç krallıklarında, barış ve savaşın tespiti yeri geldiğinde göreceğimiz üzere soylulara bağlıdır. Bu ülkelerde kanun koymak için soyluların onayının gerekli olduğuna daha önce değinmiştik. Bu nedenle, bu ülkelerle yapılan barış antlaşmalarına prenslerin, kontların, baronların, palatinlerin, kale kumandanlarının mühürleri iliştilir. Örneğin, yakınlarda Polonyalılar ile Prusyalılar arasında yapılan antlaşma, ülkedeki [Polonya] yüz üç soylunun mührünü taşımakta olup diğer krallıklarda böyle bir usul bulunmamaktadır.

Egemenliğin üçüncü ayrıcalığı, [devletin] baş görevlilerini tesis etmek olup en yüksek yargıçların [atanması] söz konusu olduğu ölçüde asla sorgulanmaz.** Kralları Roma'dan kovduktan sonra P. Valerius'un koyduğu ilk kanun, yargıçların halk tarafından seçilmesidir. Contarini'nin söylediğine göre aynı kanun, kendi devletlerini kurmak için toplanan Venedik'te de ilan edilmiş olup mutlak surette korunmaktadır. Roma'da yargıçlar tarafından atanıp görevden alınan kapı görevlileri, katipler, trompetçiler ve tellallar gibi en düşük rütbeli görevlilerin dahi hükümdar tarafından atandığı monarşilerde ise daha da iyi korunmaktadır. Ağırılık ve ölçü müfettişleri, mesaha memurları, hayvan müfettişleri (*langayeurs*)¹⁵ ve bunun gibi diğer memurlar, sürekli [kraliyet] {503} fermanlarıyla muntazam makamlar olarak tesis edilmişlerdir.

* L158, C3-5 şunu ekleyerek savaş ve barış yapma erkinin halkta ya da soylularda kalması gerektiğini net bir şekilde belirtir: "fakat her iki devlet şeklinde de [yani aristokrasi veya demokrasi] egemenlik muhafaza edilmek isteniyorsa savaş açma ve barış imzalama hakkı ve erki soylulardan veya halktan geri alınamaz."

** L158, D7 şunu ekler: "diğer yargıçların otoritesiyle göreve getirilmeyen".

“Baş görevliler” derken kastım en yüksek yargıçlardır, zira yukarıda, Roma’ya atıfla gösterdiğim üzere, en yüksek yargıçların ve pek çok lonca ve birliğin küçük memuriyetler tesis etmelerine izin verilmeyen bir devlet yoktur. [229] Ancak bu işlemi kendi makamları itibarıyla yaparlar; adeta kendi yerlerine geçebilecek kişileri belirtme yetkisiyle tesis edilen temsilciler gibidirler. Egemen hükümdarın yargı erkine sadakat ve biat yemini etmelerine rağmen, mahkeme kurma (*seigneurs iusticiers*) erkini haiz feodal lortların da yargıç ve memur tesis etme erkine sahip olduklarını da göreceğiz. Ancak bu erk, kendilerine egemen hükümdar tarafından bahşedilmiştir. Zira yeri geldiğinde görecekimiz üzere düklerin, markizlerin, kontların, baronların ve kale kumandanlarının ilk tesis edildiklerinde yargıç ve memurlardan fazlası olmadıkları son derece açıktır.^{16*}

Benzer şekilde, Kartaca halkının teamülen beş yargıç seçtiğini, bu beş yargıcın da yüz dört devlet yargıcını seçtiğini okuruz; bu, Büyük Konsey tarafından seçilen denetçilerin yeni senatörleri seçtikleri ve ardından kendi otoritelerini ortaya koydukları Nürnberg’deki uygulamaya benzer. Bundan sonra yirmi altı üyeli senato; sekiz Kadim, On Üç’ler ve yedi belediye reisinin yanı sıra on iki medeni hukuk yargıcı ve beş ceza yargıcını seçer. Bu, kendi takdirlerine bağlı olarak Senato’nun rakamsal gücünü dolduran Romalı denetçilerin (*censor*) de muntazam bir erkidir; eskiden, Festus Pompeius’un söylediği üzere başlangıçta bunu bizzat yapmış olan halkın müsamahasıyla gerçekleştiren konsüllerin durumuna benzer. Senato’nun kararnamesi uyarınca konsül Terentius tarafından diktatör ilan edilen Fabius Buteo’nun tek seferde yüz yetmiş yedi senatör seçmesi gibi, bazen bir diktatör yalnızca senatoyu doldurmak için ilan edilmiştir. Senato bölümümüzde göstereceğimiz üzere, bir senatörün {504} dar anlamda yargıç olmadığı doğrudur. Ancak nasıl olursa olsun, senatör atayan bu [yargıçlar] söz konusu yetkiyi sadece halktan almaktaydı ve halk istediği takdirde iptal edilebilirdi.

Aynısı, Türkiye’de padişahın iki şansölyesi gibi olan ve tüm kadıları ve yüksek kadıları yahut hâkimleri atayıp görevden alabilen kazasker için de söylenebilir. I. Selim tarafından fethedilmeden önce Mısır’da sultanın yüksek muhafızı gibi olan baş vezir, eski zamanlarda Fransa’daki saray reislerinin yaptığı gibi diğer tüm memurları temin etme yetkisine sahipti. Ayrıca, uzun

* L159, A8-9 şunu ekler: “Ancak bir demokraside, yargıç makamı kurma erki bazen daha yüksek yargıçlara verilmiştir.”

sayılmayacak bir süre önce Fransa şansölyesi, müsadere yoluyla (*par prévention*)^{*} maaş bağlanmamış [230] tüm makamları ve maaş bağlanmakla beraber maaşın yirmi beş *livre* değerini aşmadığı tüm makamları doldurma yetkisine sahip olup bu imtiyaz, Kral I. Francis tarafından kaldırılmıştır. Elbette şansölyenin yanı sıra baş vezir ve saray reisi de her zaman kral tarafından atanıyordu. Bununla beraber, ellerinde tuttıkları bu büyük güç, eski krallarımız ve sultanlar için son derece zararlıydı. O zamandan beri atamaların şeklinde reform yapılarak, VII. Charles'ın zamanından önce *baillis* ve *seneschaux* tarafından atanan *baillages* ve *seneschaussées*¹⁷ temsilcileri dahi artık kral tarafından atanmaktadır ve memur statüsündedir.

Yargıçların veya loncaların ve birliklerin de yüksek yargıç seçme ve ilan etme yetkisi olabilir. Saray kayıtlarında okuduğumuz üzere, 1408 tarihli bir nizamnameyle Parlamento görevlilerinin seçimle belirlenmesine karar verilmiş, şansölyenin boş görevlere yönelik seçimler için Parlamento'ya başvurması emredilmiştir. Aynı nizamname, Kral XI. {505} Louis tarafından 1465'te tekrar edilmiştir. Onun ardından, VIII. Charles zamanında kralın başkanları, konsey üyeleri ve temsilcileri seçilmekle kalmayıp, 1496 yılında seçim kralın başvekiline kadar genişletilmiştir (kralın başvekili, Paris Parlamentosu'nun adli organının üyeleri [*corps de la cour*] arasında krala yemin eden tek kişiye diğer Parlamentoların vekilleri [kral vekilleri] mahkemeye yemin ederlerdi). Ancak seçimleri teyit eden sevk (*provisions*) ve makama atanma yazıları daima kral tarafından verilmiş ve hâlâ kral tarafından verilmektedir.

Bu sonuncusu, Brittany Dükü Arthur'un; prenslerin, Büyük Konsey'in ve Parlamento'nun oylarıyla 1424'te Fransa muhafızı olarak seçilmesine itiraz eden herkese bir cevap olacaktır. O dönemde kralın aklı dengesi yerinde olmayıp Fransa mühürlerine kraliçenin resmi basılmış olsa da Arthur'a kralın kılıcı emanet edilmişti ve Arthur'un bu kılıcı kral adına sadakat ve itaatle tutması, kralın yer aldığı savaşlar haricindeki tüm savaşlarda başkomutan olması gerekmektedir.” Macaristan'ın en yüksek yargıcı ve kralın baş muhafızı olan

* L159, C7-10'de şansölyenin bu erkinin dayanağı olarak *prévention* bulunmaz. *Prévention*, daha yüksek bir otoritenin (genellikle mahkeme) bir konuyu, normal durumda bu konuyla ilgilenme hakkı bulunan bir alt otoritenin kapsamından çıkarma hakkıdır.

** “... kralın kılıcı ... gerekiyordu.” L160, A5-7 görevlendirmenin biraz daha ihtiyatlı ve daha köşesiz bir versiyonudur: “Bununla beraber yeni muhafız, kraliyet kılıcını ve kraliyet ordusunun liderliğini emanet alırken kanunlara uyacağına dair yemin etmiş, yetki ve otoritesini kraldan aldığını o anda teyit etmiştir.”

büyük Macar palatininin ülkenin Zümreleri tarafından seçildiği söylenerek yine itiraz getirilebilir. Doğruluğu kafidir. Ancak makamın temlik, tesisi ve teyidi, kendi erkinin tek ve baş sahibi olan krala aittir. [231] Bununla beraber, Macaristan krallığındaki Zümreler, kendi krallarını seçme hakları olduğunu söyleyerek itiraz edebilirler (Avusturya hanedanı bunu reddetmektedir) ve görünüşe göre [Macaristan] kralları, kral seçimini unutturmak için palatin seçimine müsamaha göstermişlerdir. Ancak o kadar inatçıdır ki bu hakkı kaybetmektense {bir tür manda altında} kendilerini Türklere teslim etmeyi tercih etmişlerdir.

Dolayısıyla, egemenlik hakkını ima eden husus makam sahiplerinin seçilmesi değil, makamın teyit ve temlik edilmesidir. Bununla beraber, seçme erkinde egemenliğe ilişkin bir unsur vardır ve söz konusu seçimler kendi irade ve rızalarıyla gerçekleştirilmediği sürece mutlak egemen olmadıklarını gösterir. {506} Bu nedenle, Sigismund Augustus'un nizamnamesiyle, Polonya'daki tüm makam sahipleri her vilayetin Zümreleri tarafından seçilecek olsalar da görevlendirme yazılarını kraldan alacaklardır. Bu da yeni bir şey değildir. Gotların zamanına dönersek, Cassiodorus'tan okuduğumuza göre Gotların kralı Theodoric, Senato'nun seçtiği görevlilere teyit yazıları vermiş ve Senato'ya hitaben yazdığı mektuplar[ın birinde] patrik makamını bahsettiği bir kişiyle ilgili olarak şu sözleri kullanmıştır: *Iudicium vestrum P.C. noster comitatur assensus.* Devletin tüm tebaalarına komuta etme erki egemenliği elinde bulundurana ait olduğundan, tüm yargıçların kendi yetkilerinin bu kişiden geldiğini teyit etmeleri önemlidir.”

Şimdi diğer bir egemen ayrıcalığından, yani son hükmü verme [veya son temyiz] {*dernier ressort, extrema provocatio*} hakkından söz edelim; bu, her zaman egemenliğin birincil haklarından biri olmuştur. Bu nedenle, Romalıları

* “Bununla beraber ... kraldan alacaklardır.” L160, B7-C3'te şu ifadeyle değiştirilmiştir: “Ancak bu seçme hakkı (*ea creatio*), devleti ve hukuku kuranlar tarafından, geri alınamayacak bir şekilde halka veya birliklere devredilseydi, bu durumda hükümdarın gerçekten egemenlik hakları bulunmazdı; zira yargıcın otoritesini hükümdardan değil, halktan alması gerekirdi. Polonya krallarının zaman içinde başlarına gelen budur. Nitekim Sigismund Augustus'un bir kanunuyla tüm yargıçlar her vilayetin konseyinde ve vilayet oylarıyla belirlenmeye başladığında, kendileri de halkın iltimasıyla hüküm süren kralların (yani seçilmiş kralların) egemenliği büyük zarar görmüştür.

** “Kanun Koyanlar, rızamız muhakemenize uygundur.”

*** “Devletin ... önemlidir” ifadesi, L160, C8-9'da şu şekilde değiştirilmiştir: “Dolayısıyla, yargıçların tüm emretme yetkileri (*imperia*) devletin yüksek erkini elinde bulunduran kişi tarafından bahşedilmelidir.”

krallarını sürdürdükten sonra, yalnızca *lex Valeria* ile temyizsiz hüküm verme hakkı değil, tüm yargıçların temyizini [görüşme hakkı] da Roma halkında tutulmuştur. Konsüller sıklıkla bu kanunu ihlal ettiklerinden üç kez yeniden ilan edilmiş ve *lex Duilia* ile bu kanunun {507} çiğnenmesi karşısında ölüm cezası konmuştur. Titus Livius, zayıf bir şekilde uygulansa dahi bu hakkı halkın özgürlüğünün temeli olarak görmüştür. Aynı yasa Atina'da daha katı bir şekilde uygulanmıştır ve Xenophon ile Demosthenes'in gösterdiği üzere, son hükmü verme hakkı yalnızca tüm yargıçlardan değil, müttefiklerinin tüm kentlerinden temyiz yoluyla halka ait olarak korunmuştur. [232] Üstelik, büyük ölçüde aynı düzenlemenin Contarini'de de kaydedildiğini görürüz; [Venediklilerin] devletlerini kurarken koydukları ilk kanun, her yargıçtan temyizın Büyük Konsey'e götürülecek olmasıydı. Ayrıca, Floransa dükü Francesco Valori'nin, ölüm cezası verdiği üç Floransalının halkın Büyük Konseyi'ne götürdükleri temyize uymadığı için öldürülmüş olduğunu da okuruz.

Çeşitli tarihsel anlatılarda görülebileceği üzere, yalnızca Floransa dükünün değil, Roma'daki diktatörün ve diğer yargıçların da sıklıkla temyizleri görmezden geldikleri söylenerek itiraz edilebilir. Sahiden, Roma Senatosu, Reggio'da konuşlanmış lejyonu kuşatıp ele geçirerek Roma'ya götürdükten sonra, hayatta kalan askerlerin ve komutanların halka yönelik temyizlerini veya tribünlerin itirazlarını dinlemeden {şehir sınırları dahilinde} kırbaçlatıp başlarını kestirmiş; tribünler, kutsal temyiz kanunlarının ayaklar altına alındığını söyleyerek bu durumu yüksek sesle protesto etmişlerdir. Kısa ve öz olmak gerekirse burada Papinian'a uyarak Roma'da yapılanları değil, yapılması gerekenleri rehber edinmemiz gerektiğini söyleyerek yanıt veririm, zira Senato'dan halka {508} temyiz hakkının bulunduğu gayet açıktır ve yukarıda belirttiğimiz üzere, bir tribünün araya girmesi genellikle Senato'nun tamamını duraksattırmaktaydı. Tüm yargıçlara temyiz olmadan hüküm verme yetkisini veren Caligula nizamnamesi hiçbir zaman yürürlüğe konmadığından, Roma Senatosu'na temyizsiz hüküm verme yetkisini veren ilk kişi imparator Hadrianus'tu. Ayrıca Nero, Senato'ya [haksız yere] temyizde bulunanların ödedikleri para cezasının kendisine bizzat temyizde bulunanlarla aynı olması gerektiğine karar vermesine rağmen, Senato'dan kendisine temyiz yolunu ortadan kaldırmamıştır.

Bu, daha önce söylediklerimizle doğrudan çelişki oluşturuyormuş gibi görünebilir.¹⁸ Zira Senato'dan imparatora temyiz yolu açık olmasaydı ve nihai hüküm verme hakkı (*dernier ressort*) Senato'da olsaydı, nihai temyiz

(*dernier appel*) egemenliğin bir ayrıcalığı olmazdı. Ayrıca, Flavius Vopiscus'un bildirdiği üzere, *praefectur praetorio* dedikleri saray beyi temyizsiz hüküm vermekle kalmamış, İmparatorluğun tüm yargıçlarından ve valilerinden gelen temyizleri değerlendirmiştir. Sahiden, Fransa'nın sekiz Parlamentosu [233], İspanya'daki dört {yüksek} mahkeme (*Cours*), Almanya'daki İmparatorluk Makamı, Napoli Konseyi, Roma'daki Rota ve Milano senatosu gibi, her devlette temyizsiz hüküm veren [yüksek] mahkemeler ve Parlamentolar bulunur. Ayrıca, [doğrudan] İmparatorluğa bağlı olan tüm İmparatorluk [yani özgür] şehirlerinde, dükalıklarında ve kontluklarında, [bölge] prenslerinin yargıçları tarafından karar verilen ceza davalarında İmparatorluk Makamı'na ve {509} imparatorluk şehirlerine temyiz söz konusu değildir. *Baillis*, *seneschaux* ve diğer alt kademe hâkimlere karşı itirazların doğrudan Parlamentolara veya İmparatorluk Makamı'na¹⁹ değil, krala veya imparatora gittiğini ve kral ya da imparator tarafından bu amaçla atanan ve temsilcileri olan hâkimlere iletildiğini, bu nedenle hükümdara itiraz olmayacağı gibi temsilciden hükümdara da itiraz olamayacağını söylemek de yardımcı olmaz. [Medeni] hukuk açısından, bir temsilcinin kendisini görevlendiren kişiye itiraz edemeyeceği doğrudur. Ancak tüm temyiz şekilleri, hüküm giyen kişilerin krala ve Parlamentolara temyiz ettiklerini belirtmektedir; Parlamentolar, özellikle pek çok davayı ilk kademedeki karara bağladıklarından kendilerini yalnızca özel yetkili yargıçlar olarak değil, olağan yargıçlar olarak görürler.* Bunun ötesinde, daha alt kademedeki başkanlık mahkemelerinin²⁰ bazı durumlarda son hüküm makamı olarak hareket ettiği görülür. Bu nedenle, son hükmü vermek egemenliğin bir ayrıcalığı olarak görünmemektedir.

Buna yanıttım şudur: Son hükmü verme hakkı, temyizle beraber, medeni müracaat usulünü (*requeste civile, civilis suplicatio*)** içerir ve bu durum, pek çok hukukçuyu medeni müracaatın egemenlik haklarından biri olduğu

* “*Baillis ... olarak görürler.*” ifadesi L161, C5'te çıkarılmıştır. (Fransızcada bu pasajın görünen amacı, Parlamentoların ve diğer benzer yüksek mahkemelerin, aksi yöndeki tüm emarelere rağmen neden en üst kademedeki hüküm verme hakkı olmadığına dair hayli zoraki bir açıklamayı inşa etmek [ve ardından çürütmektir]. Kendi makamlarının hakkıyla değil, özel temsilciler olarak hareket ediyor olmaları gerekir. Görünüşe göre Bodin, burada Fransız usulüne dair bilinen bir yorumlamayı sunmaktan ziyade sadece kendi anlayışını sunmakta olup amacı, bunun görünüşteki güçlüğü aşmak için bir çıkış olmadığını göstermektir.)

** L161, C7-8 şunu ekler: “bu itibarla, daha yüksek yargıçların hükmüne karşı (*contra sententiam maiorum magistratuum*) temyize izin verilmediğinde dahi hükümdara müracaat edilebilir.”

sonucuna götürmüştür. Medeni müracaat usullerinde hâkimler {neredeyse her zaman} kendi kararlarını gözden geçirmelerine rağmen, müracaat yine de bunu uygun gördüğü şekilde kabul veya reddeden egemen hükümdara yöneltilir ve egemen hükümdar, çoğu zaman verilen hükmü onaylamak veya kaldırmak ya da diğer hâkimlere teslim etmek için davanın önüne getirilmesini ister: Bu, egemenliğin ve son hükmü vermenin gerçek bir nişanesidir.²¹ Sahiden, hâkimlerin egemen hükümdarın izni olmadan hükümlerini değiştirme veya düzeltme yetkisi yoktur, aksi takdirde hem müşterek hukuk hem de {510} bu krallığın nizamnameleri tarafından belirtildiği üzere yanlış hüküm verme cezasına maruz kalırlar. Üstelik pek çok hâkim, hükümlerini verirken “egemen olarak” sözcüklerini kullanma teamülünü benimsemiş olsalar da bu, aslında [234] terimin istismarı olup söz konusu terim yalnızca egemen hükümdar için geçerlidir.

İmparator Caligula'nın yapmak istediği gibi, egemen bir hükümdar, yargıçlardan kendisine herhangi bir temyiz veya medeni müracaat yolu olmayacağını buyuran bir kararname geçirse dahi tebaalarının müracaatlarını majestelerine sunma hakkı devam eder. Zira kendi ellerini bağlayamayacağı gibi, tebaalarını tazmin, müracaat veya talep usullerinden menedemez çünkü özellikle temyiz ve hükümlerle ilgili tüm kararnameler, daha önce söylediğimiz üzere hükümdarın bağlı olamayacağı medeni kanunlardan fazlası değildir. Bu nedenle Özel Konsey (Privy Council) ve şansölye {Michel} de l'Hôpital, Başkan²² L'Alemant'ı yargılamak için atanan komisyon üyelerinin, L'Alemant aleyhine çıkardıkları hükümde, medeni müracaatta bulunmasını engellemek üzere saraya yirmi lig'den fazla yaklaşmasını yasaklamalarını yeni ve çok tuhaf bulmuştur; müracaatı kabul veya reddetmek kralın erkinde olsa da bu, kralın dahi tebaasından alamayacağı bir haktır.

Ayrıca, Fransa hanedanının çocuklarına verilen tüm tımarlarda²³ ve genel itibarıyla dükalık, markizlik, kontluk ve prensliklerin tesisinde, sadakat ve biat, son hükmü verme hakkı ve egemenliği {511} korumanın daima teamül olduğunu da görüyoruz. Kral V. Charles'ın Berry düküne 3 Mart 1374'te verdiği deklarasyonda olduğu gibi, bazen yalnızca son hükmü verme hakkı ve egemenlik korunur. Ancak halen Fransa hazinesinde bulunan tımar mektuplarından öğrendiğim üzere, Berry dukalığının kraliyet haklarına saygı gösterme

ve erkek varis olmadığında tahta iade koşuluyla Berry düküne emanet edilen bir tımar olduğu gayet açık olduğundan, sadakat ve biat ima edilmiştir.*

Avusturya Arşidükü Philip'in 1499'da Kral XII. Louis'ye sunduğu benzer bir deklarasyon da vardır ve aynı kişi, 1505'teki başka bir deklarasyonunda, Paris Parlamentosu'nun yetkisini kabul eder ve Artois ve Flanders kontlukları ile krala bağlı olarak idare ettiği diğer topraklarla ilgili olarak kararlarına itaat etmeyi taahhüt eder. Ayrıca, Kral VII. Charles ile Burgundy dükü II. Philip arasındaki Arras antlaşmasında Philip'in taca ait olduğunu kabul ettiği topraklarla ilgili olarak, hem kendisi hem de seleflerine ilişkin sadakat, biat, temyiz [235] ve egemenlik hakları [taca ait olmak üzere] açıkça korunmuştur. Üstelik, Fransa Kralı V. Charles'ın İngiltere kralına savaş ilan etmesinin ana sebebi, İngiltere kralının Brétigny antlaşmasını esas alan itirazları görmezden gelmesi olup, V. Charles, temyizleri değerlendirme hakkını korumadan bu antlaşmayı onaylamamıştır.** Bu durum, Aquitaine dukalığının aynı nedenle krala terk edildiği 14 Mayıs 1370 tarihli Parlamento kararında görülebilir.

Aksi takdirde, bir egemen hükümdar kendisine ait olan son temyiz ve egemenlik hakkından vazgeçip bunu bir vassala verdiğinde,²⁴ tebaasını egemen hükümdara dönüştürmüş olur; Kral I. Francis, 1517'de Châtelet-sur-Moselle üzerindeki tüm sadakat ve biat, temyiz ve egemenlik haklarından vazgeçip Lorraine düküne teslim ederek bunu yapmıştır. {512}Ancak aynı düke, Bar dukalığında egemen sıfatıyla yargılama, hüküm verme ve beraat ettirme izni verdiğinde ve dükün memurları bunu kendisinin mutlak egemenliğinin sonucu olarak gördüklerinde, başsavcı krala şikâyetle bulunmuştur. Bunun üzerine, Lorraine Dükü Anthony ve arkasından Dük Francis usulünce bir ikrar sunarak, söz konusu dukalıkla ilgili olarak taca borçlu oldukları sadakat ve biat, temyiz hakkı ve egemenlikten hiçbir şekilde sapma niyetinde olmadıklarını ve egemenlik derecesinde yargılama hakkını yalnızca müsamaha yoluyla icra

* L162, B3-6 şunu ekler: "Zira 'egemenlik' terimi, bir devlette üstün ve birincil olduğunu çıkarsama yoluyla gösterebileceğimiz her şeyi içermesine rağmen, son kademedeki temyiz tedbiri teamül olarak özel bir yazımla korunmuştur."

** "ana sebebi ... onaylamamıştır" ifadesi, L162, C7-9'da daha spesifik olarak şu şekilde değiştirilmiştir: "çünkü Fransızlara sadakatyemini altında Aquitania'yı yöneten İngiliz yargıçlar ve yöneticiler, tebaalarının temyizde bulunmasına izin vermemekteydi (*provocantes subditos non exaudirent*)."

ettiklerini beyan etmişlerdir. Bu ikrar mektupları, 1564'te müteakiben özel konseye sunulmuştur.*

Devleti muhafaza etmenin en iyi yolu, hiçbir tebaaya ve dahi yabancıya egemenlik ayrıcalığı tanımamaktır zira bu, egemenliğe çıkan merdivenin bir basamağıdır. Bu hususta [Parlamento], son temyiz hakkına halel getirmesi nedeniyle, Alençon Muhasebatına (*Exchequer*) yönelik yazıları onaylama konusunda pek çok zorluk çıkarmıştır.” Sadakat ve biatin yanı sıra belirli durumlarda ve pek çok dava türünde temyizcinin korunmasına rağmen²⁶ bu o kadar ciddi görünüyordu ki kralın avukatlarından biri, tüm katılımcıların yer aldığı toplantıda bir düzine [yeni] Parlamento²⁵ kurmanın daha iyi olacağını söylemiştir. Gerçekte, İngiltere kralları ve Burgundy dükleri, hâkim ve yargıçlarından istinafa gidilmemesi için Alençon düklerine vermiş olduğu [236] muhasebat imtiyazını kendilerine vermeyi reddetmesi nedeniyle ittifak kurup Fransa kralına savaş açmak {513} için başka bir neden bulmuşlardır. Zira düklerin ve kontların memurları, hatta düklerin kendileri, hükümlerinin düzeltilip değiştirilmesine tanıklık etmek üzere kralın huzuruna çağrılmakta olup bu, kendilerini çok rahatsız eden bir tabiiyet nişanesiydi; bazen, çok önemsiz konularda dahi kralın huzuruna çıkartılmaktaydılar. Brittany dükleri bu hususta Yakışıklı Philip ve Uzun Philip'e şikâyetle bulunduklarında krallar, sırasıyla Şubat 1306 ve Ekim 1316'da Parlamento mahkemesine ihtira beratları göndererek Brittany dükü veya memurlarının, mahkeme reddi veya yanlış hüküm yahut egemenliği içeren davalar haricinde huzurlarına çağrılmasını istemediklerini ilan ettiler. Son muhakeme ve egemenliğin teyidinin mahfuz davalar hariç tutularak nasıl ima edildiği aynı beratlarda görülebilir.

Kendileriyle ilgili olarak temyiz yetkisinin İmparatorluk'ta ve İmparatorluk Makamı'nda bulunduğu tüm [Almanya] prensleri ve lortları için de

* L162, D13-L163, A6 şunu ekler: “Lorraine Dükü Charles'a egemenlik hakkıyla Bar dukalığını bahşeden son derece cömert bir imtiyazname vermek için her şeyi yapan Kral IX. Charles'ın saltanatında yaşanmıştır]. Ancak bir kralın, Paris Parlamentosu'nun onayıyla olsa dahi egemenlik haklarını kendisinden ayırmasının hiçbir yolu olmadığından nafile olmuştur (bu mahkemenin otoritesi veya yetkisi, hükümdar hazır bulunduğu yok hükmündedir zira onun huzurunda tüm yargıçların tüm yetkileri askıya alınır).

** “Bu hususta ... çıkarmıştır.” L163, A8-B1 bu konuyu genişleterek açıklar: “Bu hususta, Francis d'Alençon'a (beni baş danışmanı, yargıcı ve konseyinin üyesi yapan kişi) kadim düklerle geleneksel olarak tanınan şekilde kendi vilayetinde temyizsiz yargı yetkisi tanınıp tanınmayacağı konusu Parlamento'da (*senatu*) uzun süre tartışılmıştır.”

aynı sonuca ulaşabiliriz. Kötü karar veren Makedonya Kralı Philip'e karşı iyi karar veren aynı krala temyize giden Yunan'ın yaptığı gibi olmadığı sürece, egemen bir hükümdara karşı temyiz yoluna gitmek ölüm cezası gerektiren ihanet suçu olacağından, egemen değildirler. Louis de Bourbon'un {Condé prensi} temsilcileri, özel konseyinde Kral II. Francis'in verdiği bir ara karara yönelik temyizi bu biçimde yazmışlardır. Bu, hukukçu Baldus'un münasip ve makbul gördüğü bir biçim olup {Makedonya} kralının örnek alarak temyizi kabul etmek, egemen bir hükümdarın {514} hükümranlığıyla tamamen tutarlıdır. Ancak değişken ve kararsız görünmek istemeyen, kararlarının sabit kalmasını isteyen hükümdarlar, aynı kralın Machetas'a yaptığı gibi hareket etmelidir. Machetas'a haksız yere hüküm giydirdikten sonra, kararını iptal etmeden veya değiştirmeden Machetas'ı kendi kaynaklarıyla tazmin etmiştir.

Egemenliğin bu ayrıcalığının bir sonucu, kararları görmezden gelip kanunların katılığına karşı gelerek, hüküm giyenleri ölümden, mal kaybindan, onur kaybindan veya sürgünden kurtarmak üzere affetme erkidir. [Bu, egemenliğin beşinci nişanesidir] zira böyle bir işlemde bulunmak veya verdiği yargıdaki herhangi bir hususu değiştirmek, ne kadar yüksek olursa olsun hiçbir yargıcın erkinde değildir. Asya [vilayetinin] valisi Genç Pliny'nin imparator Trajan'a yazdığı mektuplarda okuduğumuz üzere, prokonsüller ve eyalet valileri [237] Roma'nın tüm yargıçlarının toplamından fazla yargı yetkisine [*iurisdiction*] sahip olmalarına rağmen, sınırlı süreyle sürgüne gönderilenleri geri döndürmeye dahi izinleri olmadığı gibi ölüm hükmü giyenleri affetmelerine de izin verilmiyordu. Bu, her devletteki her yargıç için geçerli olan bir yasaktır.

Diktatör Papirius Cursor'un, emrine aykırı olarak muharebeye giren fakat yirmi bin düşmanı öldüren piyade beyi Fabius Maximus için af çıkardığı {515} zannedilebilir. Ancak aslında, diktatöre hatayı bağışlaması için samimiyetle ricada bulunarak ilerlemesine rağmen, affı çıkaran halk olmuştur. Fabius, diktatörün hükmünü halkın temyizine götürmüş, o da temyizde bulunan kişiye karşı kararını savunmuştur; bu, ölüm ve yaşam kararı verme erkinin halkta olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Müfettiş Cato tarafından ihanetle suçlanan ve hüküm giyen hatip Servius Galba'nın halkın merhametine sığındığını, halkın kendisini affettiğini de görürüz; bunun üzerine Cato, Galba gözyaşlarına ve çocuklarına sığınmasaydı kendisini kırbaçlatacağını söylemiştir.

Benzer şekilde ve yargıçlar hariç olarak Atina halkı da af çıkarma erkine sahipti, bunu Demosthenes, Alcibiades ve birkaç örnekte daha görebiliriz. Venedik'te de af çıkaran tek merci, tüm Venedik beylerinden oluşan Büyük

Konsey'dir. Bir sefer, On'lar Konseyi [Konsey'in]* müsamahası ile af çıkarmış olsa da 1523'te, otuz iki üyeli cuntanın {On'lar Konseyi'ne} katılmasına ve herkesin onayı olmadıkça hiçbir affın geçerli olmamasına karar verilmiş, 1562'de ise {On'lar} Konseyinin herhangi bir inisiyatif alması yasaklanmıştır. Ayrıca, çıkardığı ihtira beratlarından öğrendiğim üzere imparator V. Charles, Milano senatosunu kurarken vekili ve kurmayı olarak tüm egemenlik imtiyazlarını senatoya vermesine rağmen af çıkarma hakkını kendisine saklamıştır. Bu, tüm monarşilerde mutlak surette gözetilen bir uygulamadır. Floransa'da ise Sekizler, demokrasi yönetiminde af çıkarma {516} yetkisini gasp etmiş olsalar da Soderini devlette reform yaptığında bu yetki halka iade edilmiştir.

Bizim krallarımıza bakacak olursak, daha fazla imrendikleri bir şey yoktur [238] ve derebeylik yargıçları af yazılarını gözden geçirebilmelerine rağmen, bu yargıçların kralın ceza affı yazılarını gözden geçirdikleri bir duruma hiç maruz kalmamışlardır.²⁷ Kral I. Francis, annesine af çıkarma yetkisi vermiş ancak mahkeme [Parlamento] bunun egemenliğin en belirgin nişanelerinden biri olduğunu ve hükümlanlığına hâlel getirmeden bir tebaa ile paylaşılamayacağını belirterek itiraz etmiştir; anne kraliçe ise bu hususta bilgilendirildikten sonra imtiyazı reddederek itiraz krala sunulmadan önce yazıları kendisine iade etmiştir. Zira Fransa kraliçesi dahi bu imtiyazı ve hatta egemenliğin başka herhangi bir ayrıcalığını taşıyamaz. Romalıların imparatoriçeyi ferman ve nizamnamelerden muaf tutan kanunu bu krallıkta geçerli değildir ve sarayın kayıtlarında bulunan, Temmuz 1465 tarihli bir kararnamede kraliçenin imtiyaz iddiasına bakılmaksızın bir sözleşmede öngörülen borç için ödeme yapması gerekli kılınmıştır.

{517}Kral VI. Charles'ın, Büyük Konsey'in tek bir üyesi olmadan, 13 Mart 1401'de ihtira beratları çıkararak Fransa şansölyesi Arnaud de Corbie'ye af çıkarma ve ceza indirme yetkisi verdiğinin gayet farkındayım. Ancak bu, şansölyelerin tüm gücü elinde bulundurdukları ve Kral VI. Charles'ın {akıl} hastalığı nedeniyle vesayet altında olduğu bir dönemdi. Bazıları, Hainaut Teamülleri ve kadim Dauphiné Teamülleri'nde hâlâ görülebileceği üzere, eski zamanlarda eyalet valilerinin af çıkardığı yönünde itirazda bulunabilirler. Embrun piskoposu da bu hakka meyleden özgün beratları alıntılanmaktadır.

* L164, A8'de bu "başvekil" olarak düzeltilmiştir (diktatörün askeri yaveri olarak atadığı görevlinin unvanıydı).

Cevabım şudur: Söz konusu teamüller ve imtiyazlar, istismar ve ihlal niteliğinde olup 1499'da, XII. Louis'nin fermanıyla meşru olarak sonlandırılmışlardır. Ayrıca, bu tür imtiyazlar hükümsüzse bunların teyitlerinin de hükümsüz olduklarını söyleyebiliriz, zira imtiyaz kendi başına değer taşımadığında teyidin kendisi asla geçerli olamaz. Üstelik tacın kendisinden vazgeçmeden af hakkı terk edilemeyeceğinden, şüphesiz hükümsüzdür. Ancak [Alman] İmparatorluğu'nun prensleri, temsilcileri ve kurmaylarında [239] olduğu gibi bu yetkiye imtiyaz veya makam hakkı itibarıyla {518} değil, görevlendirme yoluyla sahip olduklarından dolayı, egemen hükümdarların valileri, temsilcileri ve kumandanlarında durum farklıdır. Fakat iyi düzenlenmiş bir devlette bu yetki, görevlendirme veya makam hakkıyla kimseye bahşedilmemelidir. Bunun tek istinası, hükümdarın tutsak olması, akli dengesinin yerinde olmaması veya yaşının küçük olması nedeniyle bir naibin tesis edilecek olmasıdır. Bu, birkaç prensi görevlendirerek vasiliğini başka kişilere devretmeyeceğini anladıktan sonra, Fransa Zümrelerinin annesi Kastilyalı Blanche'in vesayetine verdikleri IX. Louis için yapılmıştır. Benzer şekilde, Fransalı Charles, Kral John'un tutsaklığı sırasında Fransa'da naip olmuş; Savoy'lu Louis, Kral I. Francis'in mahpusluğu sırasında naip sıfatıyla tüm kraliyet haklarını taşıyarak naiplik yapmış; Bedford dükü de kralın {VI. Charles} hastalığı sırasında Fransa'da naip olmuştur.

Burada, XII. Louis'nin nizamnamesine rağmen, Rouen kilisesinin katedral kurulunun hâlâ Aziz Roman onuruna affetme imtiyazında hak iddia ettiği söylenerek itiraz edilebilir. Normandiya'nın genel reformlarıyla görevlendirilen bir komiser olarak orada bulunduğu sırada ilk elden gördüğüm üzere, azizin tatilinin arifesinde, Rouen Parlamentosu dahil olmak üzere tüm yargıçların ölüm cezalarını infaz etmelerini yasaklarlar." Tatil geçtikten sonra mahke-

* "bu yetkiye ... dolayı" L165, B9- 12 aksini savunur: "Ancak hükümdarın vekilleri veya krallığın idarecileri (*procuratores*) egemenlik imtiyazlarında hükümdarın iltimasıyla değil, yargıçlık veya kamu görevi itibarıyla (*sed iure magistratus aut publicae curationis*) hak iddia ederler, tıpkı [Alman] İmparatorluğu'nun temsilcileri gibi." (Böylece, bu yetkinin sahipliğine ilişkin kısıtlama zayıflatılmıştır. Bu değişikliğin olası bir nedeni, Bodin'in büyük Alman prenslerinin salt görevlilere indirgenemeyeceklerini ve makam hakkına dayandıklarını düşünmesi olabilir.)

** "Normandiya'nın genel ... olarak" L165, D5'te daha mütevazı bir ifadeyle değiştirilmiştir: "kraliyete ait mali hakları tatbik etmek üzere bir komiser olarak". (Bu, 1570'te Bodin'e emanet edilen bir kraliyet göreviydi.)

me,* kurulun çıkardığı affı görmezden gelip bir kişinin idamının infazını emrettiği takdirde ise kurul, krala şikâyetle bulunuyordu. Kraliyet kanından gelen prenslerden biri kurul heyetine başkanlık ederken, Parlamento kralın temsilcisi Bigot'u içeren bir temsilciler grubu göndermiş ve Bigot, kralın hükümlerinin istismarını ve ihlalini ağır bir şekilde vurgulamıştır. Ancak dönem elverişli değildi ve bu ciddi itirazlara rağmen imtiyaz devam etmiştir." Bu imtiyaz, belki de Roma'daki Vesta rahibelerine uygun görülen imtiyazı örnek almıştır; Plutarkhos'un Numa'nın yaşamını anlatırken bildirdiği üzere, bir Vesta rahibesi idam edilecek bir kişinin yoluna şans eseri {519} çıktığında o kişiyi affedebiliyorlardı.

Aziz Roman imtiyazının en kötü noktası, yalnızca bulabilecekleri en berbat suçları, [240] kralın teamülen affetmediği suçları affetmeleridir. [Bu da beni şu gözleme götürüyor ki] pek çok egemen hükümdar, suç ne kadar kötüyse affın Tanrı'yı o kadar memnun edeceğine inanarak bu alandaki erklerini kötüye kullanmaktadır. Ancak (daha iyi bir argüman duyana kadar) egemen bir hükümdarın tabi olduğu Tanrı kanunundan sapamayacağı gibi Tanrı kanunuyla konmuş bir cezayı da kaldıramayacağını savunmaktayım. Bir yargıç, kralının nizamnamesinden saptığı gerekçeyle idam cezasını hak ediyorsa, bir hükümdarın Tanrı'nın kanunundan sapmasına nasıl izin verilebilir? Üstelik bir hükümdar, [af yoluyla] bir tebaanın hukuki menfaatini feda edemiyorsa, Tanrı'nın kendi kanunuyla koyduğu cezayı nasıl bağışlayabilir? Bu nedenle, taammüden cinayet işlemek Tanrı kanunuyla ölümü gerektirir; fakat heyhat, gördüğümüz afların bini bir para!

Ancak şu söylenebilir: Hükümdar, Tanrı'nın kanunuyla tesis edilen cezaları hafifletemiyorsa merhametini nasıl gösterebilir? Cevabım, bunu yapmanın pek yolu olduğu ve bunların medeni {520} kanunların ihlalinden kaynaklandığı yönündedir. Örneğin, hükümdar, tebaalarının silah taşımalarını veya düşmana gıda temin etmelerini ölüm cezasıyla yasakladığı takdirde, yalnızca meşru müdafaa için eline silah alan ya da fakirlik ve muhtaçlık nedeniyle elindekini düşmana satmak zorunda kalan birini affederek erkini iyiye kullanmış olur. Yahut medeni kanuna göre hırsızlığın cezası ölüm ise, hayırsever bir hükümdar

* "tatil geçtikten sonra" ifadesi Latince'den çıkarılmıştır. L165, D6-7'de şöyle yazar: "Mahkeme, yasağa rağmen bazı mahkumları infaz ettiğinde".

** L165, D11-12 şunu ekler: "Ancak burada okuru bilgilendirmem gerekir ki bu metni Latinceye tercüme ederken söz konusu imtiyaz Kral III. Henry tarafından kaldırılmıştır."

bunu dört kat tazminat ödenmesine indirebilir ki bu hem Tanrı'nın kanununda hem de [halkların] müşterek hukukunda belirtilen cezadır.

Ancak taammüden cinayete gelirsek, “Onu kutsal sunağımdan sürükleyip atacaksın, ‘der [Tanrı’nın] kanunu,’ ve ona acımayıp öldüreceksin, ondan sonra yüce merhametimi sana ihsan edeceğim.” Buna rağmen, Kutsal Cuma gününde, Hristiyan hükümdarlar yalnızca affedilmez şeyler için af çıkarmaktalar. Fakat bu kötü davranışlara yönelik aflar, beraberinde vebaları, kıtlıkları, savaşları ve devletlerin yıkımını getirir. Bu nedenle Tanrı'nın kanunu, ölümü hak edenler cezalandırıldığında halkın üstüne çöken lanetin kaldırıldığını söyler. Zira yüz kötü amelden ikisi dahi adalete getirilmezse, getirilenlerin ise yarısı kanıtlanamazsa, kanıtlanan suçlar da affedilirse hangi ceza kötülere [241] ibret olacak?

Gerçekte, suçlular kendi hükümdarlarından af elde edemediklerinde bir başkasının iltimasını devreye sokarlar. Böylece İspanyol Zümreleri Katolik krala {Philip} şikâyetle bulunarak Fransa kralına [II. Henry] gönderdiği elçisine, Fransa'ya kaçan hüküm giymiş kişilere İspanya kralından af dileme taleplerinin kabul edilmemesi veya iletilmemesi yönünde talimat vermesini talep etmişlerdir. Zira genellikle affedildikten sonra kendilerine hüküm giydiren yargıçları öldürmüşlerdir.⁷ Fakat bir hükümdarın çıkarabileceği afların en büyüğü kendi şahsına yönelik bir zararı affetmek, idam cezaları arasında {521} Tanrı'nın en uygun göreceği gerekçe ise Majestelerine verilen zarardır. Ancak kendi zararından zalimce intikam alıp doğrudan Tanrı'nın şerefine karşı işlenenler dahil olmak üzere diğerlerini affeden bir hükümdar için ne ümit edilebilir?

Af ve ceza kaldırma erkinin yalnızca hükümdara ait olması konusunda söylediklerimiz, suçluların malına el koyma yetkisini haiz lortların aleyhine işleyebilir, zira bir Parlamento kararnamesinde açıkça görüldüğü üzere bu lortların affı sorgulama veya engelleme izinleri yoktur. Üstelik, çoğu kişi, af kavramına, pek çok devlette egemen hükümdarda saklı olan yaşça küçüklerin, yetişkinlerin aslına iadesi ve yaştan istifade işlemlerini de {522} dahil

⁷ “Böylece İspanyol Zümreleri ... öldürmüşlerdir” ifadesi, L166, D7-10'da şu şekilde değiştirilip netleştirilmiştir: “İspanyolların, Kral II. Philip'i, affedildikten sonra yurda dönüp [kendilerine hüküm giydiren] yargıçları öldüren bir dizi sürgünü affetmeye ikna eden Fransa kralı II. Henry'ye karşı şikâyetleri buradan ileri gelir.”

eder.^{*} Fakat gayrimeşru çocukların, fieflerin^{**} ve benzerlerinin aslına iadesi haricinde bunlar egemenlik nişanesi değildir. Roma'daki yargıçların bu tür bir yetkileri vardı. VII. Charles ve VIII. Charles'ın nizamnamesiyle hâkimlere, hakkaniyetli olmadıkça adalet mektuplarını (*lettres de justice*) dikkate almamaları yönünde açık bir talimat verilmiştir.²⁸ Bu krallıkta verilen tüm adalet mektuplarında bulunan, "Yeterli olduğu ölçüde" (*Tant qu'a suffire doive*) sözleri bu durumu halihazırda ima eder. Ancak bu madde ilâştirilmediğinde yargıç, yalnızca olguyu dikkate alır ve ceza hukuka aitken af hakkı da egemene aittir. Bu nedenle Cicero, Sezar'dan Ligarius'u affetmesini isterken şöyle der: "Çoğu zaman hâkimlerinin huzurunda, sizin muhalifiniz olarak ifade verdim ve hiçbir zaman, sanki bir babadan af dileniyormuş gibi, müvekkilim adına 'Beyefendiler, kendisini affedin. Hata yaptı, bunu kastetmedi, bir daha asla yapmayacak vb.' sözler söylemedim. Hâkimlerin huzurunda insan [242] isnat edilen suçun kıskançlık nedeniyle uydurulduğunu, isnat eden kişinin müfteri olduğunu, tanıkların sahte olduğunu söyler." Böylece Cicero, egemen olması itibarıyla Sezar'ın af erkini^{***} haiz olduğunu, hâkimlerde ise bu yetkinin bulunmadığını göstermiş olur.

Sadakat ve biatle ilgili olarak, yukarıda gösterdiğimiz gibi bu, istisna olmadan sunulduğunda şüphesiz egemenliğin en büyük haklarından biridir.

Para basma hakkıyla ilgili olarak, bu hak kanunla aynı niteliği taşıy ve yalnızca kanun koyma erkini haiz olan kişi parada düzenleme yapabilir. Bu, Grekçe, Latince ve Fransızca terimlerde halihazırda barizdir, zira [Latince] *nummus*, Grekçe *nomos*'tan gelir ve [Fransızca] *loi* (kanun), *aloi* (alaşım) sözcüğünün kökünde bulunur, kesin konuşanlarca bunun ilk harfi düşürülmüştür.^{***} Gerçekten, ayrı bir risalede gösterdiğimiz üzere,³⁰ kanunun kendisinden başka, paraların mülkiyeti, değeri ve ölçüsünden daha etkili bir şey yoktur ve her muntazam devlette, bu erki haiz olan tek kişi egemen hükümdardır.

* "Af kavramına ... pek çok devlette." L167, A6-8'de şöyle yazar: "Pek çok kişi, aslına iade (*restitutio*) terimini medeni hükümlere doğru genişletir, tıpkı bir kişinin bilgi eksikliğinden dolayı aldatılıp kandırıldığında ya da yaşının küçüklüğü nedeniyle müsamaha talep ettiğinde olduğu gibi."

** "fiefler", L167, B1'de mevcut değildir.

*** "af erkini haiz" ifadesi yerine, L167, C2'de şu denk ifade yer alır: "ölüm ve yaşam erkini haizdi (*vitae ius ac necis habuisse*)."

**** Fransızcada *aloi* teriminin başlıca anlamı, altın ve gümüşün saflığına dair kanunî derecedir. Bu Fransızca terimlere ilişkin sapma, muhtemelen parayı ifade eden hiçbir Fransızca terimin kökü olmadıklarından dolayı L167, C9'da terk edilmiştir.

Roma'da bu şekilde olduğunu okuruz. {Gümüş} zafer {*victoriat*} için bir değer belirlenirken bu, halkın açık kanunuyla yapılmıştır. Senato, kamu ihtiyaçlarını karşılamak üzere yarım bakır liranın değerini neredeyse bir liraya çıkaran bir kararname çıkarsa da (daha sonra, en son bir onsa lira değeri kazandırılana kadar) bunun tamamı, yukarıda söylediğimiz üzere tribünlerin onayıyla yapılmıştır. Daha sonra imparator Constantine, kalpazanların ihanetle cezalandırılmasını emretmiştir ki bu, hükümdarların dikkatle sürdürdükleri bir uygulamadır; diğer lortları hariç tutarak kalpazanların cezasını kendilerine saklarlar. Aynı ceza, hükümdarın izni olmadan iyi para basanlara [dahi] uygulanmıştır.

Bu krallıkta, bir zamanlar pek çok özel kişinin para basma erkini* taşıdığı doğrudur, bunlar arasında Touraine vikontu, Meaux, Cahors, Agde ve Embrun piskoposları ve Saint Paul, la Marche, Nevers ve Blois kontları yer alır. Ancak Kral I. Francis'in genel bir fermanıyla, uygun şekilde {524} tanınamayacak olan ve tanınmış olduğu takdirde de kanunun geçersiz ilan ettiği bu imtiyazların tamamı kaldırılmıştır. Üstelik, imtiyazların niteliğini tartışırken gösterdiğimiz üzere, imtiyazlar yalnızca bunları tanıyan kişinin ömrüyle sınırlıdır. Her halükârda, egemenliğin bu hakkı ve ayrıcalığı hiçbir zaman bir tebaa ile paylaşılmamalıdır [243] ki bu husus, 1543'te Prusya düküne para basma imtiyazı veren Polonya Kralı Sigismund tarafından açıkça görülmüştür. Ülkenin Zümreleri, bu hak taçtan ayrılmayacağı için kralın bu hakkı hiç kimseye tanıyamayacağını ifade eden bir kararname yayınlamışlardır. Aynı nedenle, Polonya'da Gnezna başpiskoposu ve İngiltere'de Canterbury başpiskoposu da şansölyeler olarak aynı ayrıcalığı elde ettikten sonra bundan mahrum bırakılmışlardır. Yine bu nedenle, Constance Antlaşması'yla, İmparatorluğa bağlı olan ve bu hakkı gasp eden İtalya kentlerinin bu hakkı imparatora teslim etmeleri gerekli kılınmıştır (buna rağmen, Lucca'nın yerlisi olan Papa III. Lucius'a bir iltimas olarak imparator, bu imtiyazı Lucca halkına tanımıştır). Ayrıca, Aragon Kralı Peter'in Majorca Kralı James'i krallığından sürmek için kullandığı tek mazeret, James'in para basmış olmasıydı; Peter, James'in buna hakkı olmadığını iddia ediyordu. XI. Louis'nin Brittany dükü Francis'e savaş açmak için istifade ettiği vesilelerden biri de Francis'in 1465'te yapılan antlaşmaya aykırı olarak altın para basmasıdır. {525} Hatırlanabileceği

* “erkini taşıdığı.” L167, D10 “bu imtiyazı istismar yoluyla elinde bulunduranlardan” (*en beneficio abutebantur*) söz ederek daha açık hale getirir.

üzere, Roma İmparatorluğu genelinde altın para basma hakkı saklıydı.* Berry dükü John ise Fransa Kralı V. Charles'tan her iki metalde para basma imtiyazı olmasına rağmen, hak kaybı korkusu nedeniyle koyun (*moutons d'or*) figürü taşıyan altın paralar basmaya yönelmiş olup o günden önce ve sonra bu krallıkta daha yüksek kaliteli altın görülmemiştir.

Zira para basmayla ilgili olarak tebaaya nasıl bir imtiyaz tanınırsa tanın-sın, bunun kanunu ve değeri daima egemene bağlıdır. Dolayısıyla, tebaanın erkindeki tek şey damga olup bu, Roma'da darphane ustalarının [*maîtres de monnoye, triumviri monetales*] takdirindeydi; bu ustalar, "ııviri A.A.A.F.F." harfleriyle beraber, paralara istedikleri damgayı ve adlarını basıyorlardı. Dağla-rın *bailli'si* {Dauphiné *bailli'si*} bunu, *auro argento aere flando feriundo*" yerine *aere argento auro flavo ferunto* olarak yorumlamaktadır, böyle söylemiş olması gerekir.*** Nitekim egemen hükümdarlar, eskiden madeni paralara suretlerinin basılmasını umursamıyorlardı; bir paraya (adi bakırdan ibaretti) damga basan ilk kişi olan Kral Servius, boğanın yanı sıra baykuş figürü kullanan Atinalıları taklit ederek paraya boğa figürü bastırmıştır.

Ancak Makedonya kralı Philip'in [244] *philippus* denen madeni paralara ve Pers krallarının *dareikos* denen, kendi suretlerini taşıyan bir madeni paraya yönelik uygulamasında olduğu gibi, Doğulu krallar ve hükümdarlar made-ni paralarına kendi suretlerini koydurmuşlardır. Pers kralları bu hususta o kadar kıskançlardı ki Herodot'un bildirdiği üzere Kral Darius, kendi sureti bulunan bir para bastırdığı için Mısır valisinin başını kestirmiştir. İmparator Commodus da benzer bir ihtiyatsızlık nedeniyle {526} gözdesi Perennius'a aynısını yapmıştır. Kral XII. Louis ise Cenevrelilere egemenlik erklerinin tamamını korumalarına izin vermesine rağmen, paralarına kendi suretinden başka bir şey basmalarını yasaklamıştır. Geçmişte, adaletin sembolü olarak

* L168, B7-9, şu ifadeyle değiştirerek bu hususu açıklar: "Romalılar, tüm vilayetlerinde bakır ve gümüş paraların basılmasına izin verirken altın para basılmasını yasaklamışlardır."

** "altın, gümüş ve bakır dökme ve basma". Amerikan Nüvizmatik Cemiyeti'nden Sn. William Metcalf, Bodin'in ifadesinin metallerin sırası haricinde esasen doğru olduğunu bana bildirmiş olup modern bir okumada "bakır, gümüş ve altın" şeklinde olacaktır.

*** "bakır, gümüş ve sarı altınla çalışma." Kontrol ettiğim yarım düzine kadar *République* edisyonunda ilki verilmiş olmasına rağmen metin, *ferunto* yerine *ferundo* olarak okunmalıdır. Columbia Üniversitesi Klasik Çağ Departmanı'ndan Profesör Mark Petrini, *ferunto*'nun üçüncü çoğul şahıs emir kipi olabileceği konusunda beni bilgilendirmiştir. Ancak emir kipi burada pek anlamlı olmadığından, bir tipografi hatasının tekrar tekrar aktarıldığını varsaymayı tercih ettim.

zincirli direk basıyorlardı, bugün de paralarının [Savoy] dükünün suretini taşımasını istemediklerinden aynı uygulamaya devam etmektedirler.

Para basma, egemenlik haklarından biriye ağırlık ve ölçülerin düzenlenmesi de egemenlik hakkıdır; ancak devlete büyük zarar verecek şekilde, yerel teamülün otoritesine dayanarak bu imtiyazda hak iddia edecek kadar dar görüşlü bir lort yoktur. Bu nedenle Kral Yakışıklı Philip, Uzun Philip ve XI. Louis, tek bir ağırlık ve ölçü birimi olacağına karar kılmış, bu amaçla feodal ölçüler krallığın çoğunda eşitlenmiştir. Bunu, *Chambres des Comptes*'ten alınan komiserlerin raporundan öğrendim. Ancak bundan kaynaklanan ihtilaflar ve davalar nedeniyle uygulama çok daha zor olmuştur. Bununla beraber, Polybius'tan okuduğumuz üzere bu, tüm kentlerin aynı para, ağırlık, ölçü, teamül, kanun, din, memurlar ve yönetime sahip olduğu Achaia ve Morea'da etkili bir şekilde başarılmıştır.

Tebaalara doğrudan ve dolaylı vergi salma (*tailles et imposts*)³¹ veya bazılarını muaf tutma hakkı ile ilgili olarak, bu da kanun koyma ve imtiyaz tanıma erkine bağlıdır. Bu, doğrudan vergiler (*tailles*) olmadan bir devletin var olmayacağını söylemek değildir, zira Başkan Lemaître, bu vergilerin yalnızca St. Louis'in krallığından itibaren bu krallıkta uygulandığını yazmaktadır. Ancak Parlamento'nun Burgundy düküne karşı kararnamesinde ve o zamandan itibaren Parlamento ile danışma meclisinin pek çok kararında olduğu üzere, bunları uygulamak veya kaldırmak için bir ihtiyaç hasıl olduğunda bunu yalnızca egemen erki haiz olan kişi {521} gerçekleştirebilir. Kral IX. Charles; çeşitli lortlar, kasaba ve köylerin birlikleri ve loncaları tarafından getirilen izinsiz vergilere yönelik olarak Orléans Zümrelerinin [245] talebi üzerine genel bir ferman yayınlamak suretiyle özel izin verilmedikçe bunu açık bir şekilde yasaklamış, fakat birlikler ve loncalar tarafından izne tabi olmadan kamu ihtiyaçları doğrultusunda yirmi beş sterlin sınırına kadar vergi alınmasına müsamaha gösterilmiştir. Aynı ferman, Moulins'de de tekrarlanmış olup müşterek hukuka ve hukukçuların görüşüne uygundur.

Roma Senatosu tarafından savaş zamanında ve hatta müfettişler tarafından muhtelif zamanlarda vergi konmuş olsa da, avam meclisi toplandığı takdirde bunu kabul etmekte isteksiz olacakları bilindiğinden, halk tribünlerinin müsamahasıyla yapılmıştır. Gerçekte tribünler, bu uygulamayı durdurmak için sık sık müdahalede de bulunmuşlardır. Bu nedenle, halka, bundan sonra hiçbir kanunun askeri karargahta kabul edilmiş sayılmamasına yönelik bir önerge getirmişler; Senato ise zekice bir hamlede bulunarak orduya ödeme yapma

mazeretiyle bu mekânı, yirminci kurtuluş olarak bilinen bir vergiyi ilan etmek için kullanmıştır {528} (söz konusu vergi halihazırda onaylanmıştır). Ancak Roma tarihinde, harç ve resimlerin doğrudan halk tarafından getirildiği pek çok örnek de bulunur. {İkinci} Pön Savaşı'nda bu şekilde vergi (*taille*) getirilmiş, ancak Makedonya Kralı Perseus'tan alınan ganimetlerle şehri dolduran General Paulus Emilius geri döndükten sonra halk, Triumvirate iç savaşlarına kadar vergilerden azat edilmiştir. Herodian'ın söylediği üzere, benzer bir şekilde imparator Pertinax da tiranların geleneksel vergilerin ötesinde ırmaklara, kasaba giriş çıkışlarına koydukları resim, harç ve ücretleri kaldırmıştır.

Bazıları, pek çok lordun vergi, harç ve ücret koyma hakkını zaman aşımı yoluyla elde ettiklerini söyleyerek itiraz edebilir. Bu krallıkta dahi mahkeme kararları ve teamüllerle onaylandığı üzere lortların doğrudan vergi (*taille*) koyabilecekleri açıktır ve bu, adalet dağıtma yetkisi (*iurisdiction*) olmayan lortlar için dahi geçerlidir.³² Cevabım, bir istismar olarak başlayıp uzun yıllar devam eden bu uygulamanın zaman aşımı kisvesi taşıdığını söylemek olur. Ancak hiçbir istismar, istismarların düzenlendiği kanundan {529} daha büyük bir güce erişecek kadar müzmin olamaz. Bu hususta, lortların tebaaları üzerinde sahip olduklarını iddia ettikleri doğrudan vergi koyma haklarının (*droits de taille*), uzun zaman aşımına rağmen tatbik edilemeyeceği Moulins Fermanı [1566] ile kararlaştırılmıştır.

Yine de bu uzun süreli kullanım olgusu, hâkimlerin ve hukukçuların daima [246] durakladıkları bir nokta olup egemenlik haklarının zaman aşımı sonunda devrolup olmayacağına dair herhangi bir soruşturmaya izin vermemektedir. Zira neredeyse tamamı, hükümdarlık haklarının belirli bir süre geçtikten sonra edinilebileceği görüşündedir. Bu hakların egemen bir hükümdara münasip şekilde ait olmadığını itiraf etmek daha kolay olacaktır ki bu, kendilerinin de kabul ettikleri üzere ağır bir suç olur; aksi takdirde taç ve egemenliğin zaman içinde devrolabileceğini {530} söylemek zorunda kalırlar. Harç ve resimlerin ödenmesine ilişkin muafiyetlerle ilgili olarak bizim yargımız da bu yöndedir, zira egemen olmadığı sürece kimse bunu gerçekleştiremez. Moulins Fermanı'nda bu husustan da bol bol söz edilir. Bu krallıkta, bir muafiyetin *Chambre des Comptes* ve *Cour des Aides* tarafından doğrulanması gerekir.³³

Bu erk tek başına kendisine aitse, egemen bir hükümdarın tebaalarına vergi veya iane uygulayabileceği durumları belirtmeye gerek yoktur.³⁴ Bazıları, tuz vergisi koymanın diğerlerine nazaran daha egemen bir imtiyaz olduğu

yönünde görüş bildirmişlerdir. Bununla beraber, pek çok devlette pek çok özel kişinin tuz madeni sahibi olduklarını görürüz; bu, antik Roma'da olduğu gibi miras veya özel kişilerin mülkiyeti kapsamında olabilir. Eski zamanlardan başlayarak Trakya kralı Lysimachus, Ancus Martius, Romalıların kralı (Müfettiş Livius bu vergiyi artırdıktan sonra Tuz Taciri [*le Saunier, Salinator*] soyadını almıştır) ve bu krallıkta Philip de Valois tarafından olmak üzere, pek çok egemen hükümdarın tuza vergi koyduğu doğrudur. Ancak bu, diğer madenlerde olduğu gibi, özel kişilerin hükümdarın işletme paylarını ve harçlarını hükümdara ayırarak tuz madenlerine sahip olmalarını engellemez.³⁵

Diğer yandan, deniz hakları yalnızca egemen {531} hükümdara ait olup, Savoy dükünün dahil olduğu bir davada hükmedildiği üzere, yakınında kendisini engelleyecek egemen bir hükümdar olmadığı sürece kıyısından geçenlerden otuz lige kadar harç talep edebilir.* Üstelik yalnızca egemen bir hükümdar geçiş izni verebilir (İtalyanlar buna *guidage* {*guidagium*} der) veya *Warech*³⁶ yahut enkaz hakkını kullanabilir; bu, İmparator II. Frederick'in nizamnamesinde bulunan maddelerden biridir [247]. Bu {barbarik hak} eski zamanlarda egemen hükümdarlarca talep edilmemekteydi. Ancak günümüzde, limanı olan herkes arasında yaygındır.” Giordano Orsini'nin Korsika açıklarında kazaya uğrayan iki kalyona el koyduğunu duyduktan sonra, imparatorun büyükelçisinin 1556 yılında Kral II. Henry'nin danışma meclisine şikâyetlerde bulunduğunu hatırlıyorum. Kumandan, kazaya uğrayan geminin [kıyının] egemen beyine terk edildiğini, bunun yalnızca krala itaat eden ülkelerde değil, doğuda ve batıdaki tüm denizlerde genel bir teamül olduğunu (*mais aussi en toute la mer du Levant et du Ponent*) söyleyerek yanıtlamıştır. Ayrıca Andrea Doria'nın, iki kalyonunun enkazına Capua beyi tarafından el konulduğunda şikâyetle bulunmaması da açıktır.” Sadece kıyıya çapa atılması nedeniyle uygulanan harçlar için de aynısını söylememiz gerekir.”

* “Diğer yandan ... talep edebilir” ifadesi, L170, D3-7'de şu şekilde değiştirilmiştir: “Diğer yandan, okyanus ve deniz kimsenin özel mülkü olamayacağından, hükümdarın kıyısına sahilden altmış mil mesafeye kadar yaklaşan tüm kişiler üzerinde yetki sahibi olduğu, denize sınırı olan tüm hükümdarların bir tür müşterek hakkı olarak kabul edilmektedir. Buna, Savoy dükünün dahil olduğu bir davada karar verilmiştir.”

** L171, A2-4 şunu ekler: “Hangi hakla, diye sorarsınız? Burada hakka yol açan hatadır. Ancak hatalı davranış hatadan ziyade bilerek yapıldıysa bu, hata süsü verilmiş bir suçtur.”

*** Metinde “Antonio” (Antoine) olup L171, A9'da düzeltilmiştir.

**** L171, B1-2 şunu ekler: “ancak bu [çapa atma] bir zamanlar halkların müşterek hukukunda (*iuris gentium*) bir haktır.”

Pek çok hukukçu, egemenliğin nişaneleri arasında [hak talep edilmeyen] miras veya araziler gibi boş mülklerin temellükünü de sayar; bunlar, neredeyse her yerde münferit [feodal] lortlara kaydedilir. Roma imparatorları, müşterek hukuka dayanarak boş mülklere el koyup teamülen devlete ilhak etseler de özel bir kişi, terk edilmiş bir şey bulduğunda bunun sahibi olabilirdi. Bunun için {533} *guerp*, fiil olarak *deguerpir* sözcüğünü kullanıyoruz. Egemen bir hükümdarın, hak talep edilmeyen miraslara dört yıl içinde el koyabileceği doğrudur. Ancak Avrupa'da feodal hukukun geçerli olduğu hemen hemen her yerde, alenen tebliğ edildikten itibaren kırk gün içinde eşyanın sahibi ortaya çıkmadığı takdirde lortlar, sahipsiz menkul mülklerin üçte ikisini alıp üçte biri bunu bulan kişiye verilir.*

Bunun sonucunda, bu beytülmal hakkının (*droit de fisque*) egemenliğin nişanesi olmadığını söyleyebiliriz, nitekim egemen hükümdarlar, adaleti idare yetkesini haiz olan tüm lortlarla (*tous seigneurs justiciers*) bunu paylaşmaktadır. Aslında, egemen bir hükümdarın dahi kendi özel sıfatıyla, kamu hazinesinden ayrı tutulan bir hazinesi ve kamusal alanla hiçbir ortaklığı bulunmayan bir özel alanı da vardır. Bu nedenle, antik Roma imparatorları bunların her birini ayrı tutmuş [248] ve bir hazine amiri, bir de özel miras (*patrimoine*) amiri olmak üzere farklı memurlar görevlendirmişlerdir. Kral XII. {534} Louis ise tahta çıktıktan sonra, doğum hakkıyla elinde bulundurduğu Orléans duka-lığından ayrı olarak Blois, Montfort ve Coucy'ye yönelik özel alanı için Blois Odası'nı kurmuştur.**

* Bu paragrafın anlamı, şu ifadeyle değişiklik yapılan L171, B2-8'de daha açıktır: "Roma hukukunda, herkesin boş veya terk edilmiş mülke el koyma izni vardı. Ancak şimdi, yalnızca kanun veya teamül itibarıyla kendilerine yetke (*imperium*) veya adaletin idaresi (*iurisdictio*) yetkisi verilmiş kişiler, belirli bir zaman aralığında sahibi tarafından hak talebinde bulunulmayan kayıp veya terk edilmiş eşyayı temellük etme hakkına sahiptir; menkul mülklerde bu aralık, genel tebliğin ardından kırk gün olarak belirlenmiştir. Elbette, boş mülklerin hükümdar tarafından temellük edilebileceği, Roma imparatorları tarafından belirlenen dört yıllık bir süre de vardı. Ancak dört yılın sonunda zaman aşımı hazine aleyhine işlerdi."

** L171, C2-5 daha açıktır: "Bu nedenle Kral XII. Louis, bu krallığın esasını aldığı anda, Blois, Montfort ve Coucy özel mülklerinin Orléans duka-lığından ve kamusal alanın geri kalanından ayrılmasını emretmiş ve muhasebelerini ayrı olarak tutturmuştur." Krallıklarda kamu ve özel hazinelerin bu şekilde ayrılmasına yönelik tartışma, boş mülklere el koyma hakkının egemenliğin ayrıcalığı olmadığına dair ana konudan bir sapma gibi görünmektedir.

Ancak bu mali haklar arasında, ihanet suçları nedeniyle mülkleri haczetme hakkı gibi yalnızca egemen hükümdara ait olanlar da vardır ve sapkınlık ve kalpazanlık buna dahildir. Aslında, çoğu yalnızca egemen hükümdara ait olan, yüz elli kadar mali imtiyaz mevcut olup bunların her birini ele almaya gerek yoktur, nitekim hukukçular bunların incelikleri doğrultusunda yeterince ve belki de haddinden fazla bilgi sağlamışlardır. Ancak panayır kurma hakkının verilmesi, bugün de olduğu gibi eski zamanlarda da egemenliğin bir nişanesi olup imtiyaz tanınması olarak sınıflandırılması ve yukarıda değinilen mali ayrıcalıklar ve diğer ayrıcalıklar arasında sayılmamalıdır.*

Egemen hükümdarların [bugün] tek başına sahip oldukları misilleme yahut kısas hakkına gelince, eski zamanlarda bu hak onlara has değildi. Herkes, ne bir yargıç ne de hükümdardan izin alarak kısas hakkına sahipti; Latinler buna *clarigatio* {535} demişlerdir.” Ancak hükümdarlar zaman içinde bu erki valilere ve yargıçlara vermiş, nihayetinde barışı korumak ve ateşkeslere daha fazla güvence kazandırmak üzere kendi hükümdarlıklarıyla saklı tutmuşlardır; zira ateşkesler, kısas hakkını istismar eden sorumsuz bireyler tarafından sık sık akamete uğratılmaktaydı. Bu krallıkta ise, 12 Şubat 1392 tarihli bir kararnamede gördüğümüz üzere korsanlık beratları (*letters of marque*) Parlamento tarafından verilmektedir. Ancak Kral VIII. Charles, 1485 tarihli bir fermanla bu hakkı açıkça saklı tutmuştur.

Kraliyet payı hakları (*droit des regales*) ile ilgili olarak, bunun kullanımı sadece hükümdarlara mahsustur. Ancak yalnızca bazıları bu hakkı talep ettiğinden, egemenliğin ayrıcalıkları arasında sayılmaması gerekir;*** hükümdarların fermanlarına, emirlerine ve görevlendirmelerine ekledikleri “Tanrı’nın

* “Ancak panayır kurma ... sayılmamalıdır.” L171, D3-6’da şununla değiştirilmiştir: “[Üstelik modern hukukçular] hükümdarlık haklarını mali haklarla karıştırarak kamusal olanı özel olanla karıştırmışlardır. Bu nedenle, panayır kurma hakkı da diğer imtiyazlar gibi yalnızca hükümdarın armağanıdır.”

** L171, D8-L172, A2 daha fazla detay sunmaktadır: “Düşman tarafından zarar gören herkes, ateşkes zamanında dahi herhangi bir düşmanı esir alabiliyordu. Üstelik, savaş zamanında düşman tarafından zarar görülmediğinde dahi esir almak herkes için serbestti.”

*** L172, A10-B4’te bu hakka örnek verilir: “Üstelik Fransızlar, bir piskopos öldüğünde, kurul tarafından yeni bir piskopos seçilene ya da doğrudan hükümdarın iltimasıyla atanana kadar hükümdarın piskoposluk gelirini temellük etmesi ve yeni piskopos yemin ettikten sonra makamına tayin edilmesi durumundan kraliyet hakkı (*ius regale*) olarak söz etmekte doğrudurlar. Ancak bu evrensel olarak uygulanmamaktadır ve egemenlik hakkı olarak adlandırılmaması gerekir.”

inayetiyle” gibi ifadelerden fazlası değildir ki Kral XI. Louis, Brittany dükünün bunu resmi ifade olarak kullanmasını yasaklamıştır. Bununla beraber, Fransız hazinesinde, [249] barış veya ittifak tanzim etmek için gönderilen temsilcilerin makamlarını “Tanrı’nın inayetiyle” şeklinde sundukları pek çok eski antlaşma vardır; hatta kendisine “Tanrı’nın inayetiyle Meaux vergi tahsildarı” diyen bir vergi tahsildarı dahi mevcuttur! Ayrıca Fransa kralları, sarı balmumundan mühür kullanma hakkını dahi saklı tutarak tüm feodal ve adli lortları bunun dışında bırakmışlardır. Kral XI. Louis, Parlamento tarafından doğrulandığı üzere, 18 Temmuz 1468 tarihli ihtira beratıyla bunu Sicilya kralı Anjoulu René’ye özel bir imtiyaz olarak bahşetmiş ve haleflerine de aynı imtiyazı tanımış, bu da Louis’nin Provence kontluğunu almasına yol açmıştır. [Fransız kamu hukuku üzerine] bir kitabında Du Tillet’nin *Mémoires*’ından yararlanan bir yazar ise krallarımızın hiçbir zaman kullanmadıkları “beyaz balmumu” dese de aslında yazarın hatasını tekrarlamaktadır.³⁷

Tebaa ları dilini değiştirmeye zorlamanın bir egemenlik nişanesi olduğunu söylemek daha haklı olacaktır. Hâlâ Avrupa’nın büyük kısmında başat olduklarına bakılırsa bu, Romalıların tüm hükümdarlardan veya halklardan daha iyi yaptıkları bir şeydir. Ancak kadim Etrüsklerin son kralı bozguna uğradıktan sonra, Romalıları istedikleri her şeyi vermiş fakat Latin dilini kabul etmeyi hiçbir şekilde istememiştir. Cato’nun söylediği gibi, *Latinas literas ut reciperet, persuaderi non potuit*.^{*} Aralarında pek çok Roma vatandaşı ve kolonisi olduğundan, Galyalıları ise ülkenin dilini aşağı yukarı Latinceye yaklaşan ve *Roman* dedikleri bir dille değiştirmiş, I. Francis’in nizamnamesine kadar tüm mahkeme kararlarını Latince ilan etmişlerdir.” Arapların kendi dillerini Asya ve Afrika’ya nasıl yerleştirdiklerini ve İspanya kralının ancak birkaç yıl önce Granada Mağriplilerini kıyafetlerini ve dillerini değiştirmeye zorlamak istediğini de görürüz.

Pek çok kişi, vicdanına göre muhakeme etmeyi de egemenlik nişaneleri arasında {537} saymıştır. Bu, açık bir kanun veya teamül bulunmadığında tüm hâkimlerin sahip olduğu bir yetkidir; bu nedenle, hâkimlerin takdirine bırakılan hususlarda “Bu hususta vicdanlarını görevlendirdik.” ifadesi sık sık görülmektedir. [Görüşüyle] çelişen bir teamül veya nizamname varsa hâkimin

* “Latin dilini kabul etmeye ikna edilememiştir.”

** L172, D3-5 şunu ekler: “III. Edward, benzer bir fermanla İngiltere’nin tüm hâkimlerinin ve yargıçlarının, görüşlerini eskiden olduğu üzere Fransızca yerine kendi dillerinde beyan etmelerini emretmiştir.”

kanunun üzerine çıkma veya buna itiraz etme yetkisi yoktur. Bu, Likurgos'un kanunlarıyla ve Floransa'daki kadim bir nizamnameyle de yasaklanmıştır. Ancak hükümdar, yukarıda gösterdiğimiz üzere tabi olduğu Tanrı'nın kanunuyla açıkça çelişmediği sürece bunu yapabilir.

[250]"Majeste" [hükümlerlik, ç.n.] unvanı söz konusu olduğunda, bunun yalnızca egemen olan kişiye ait olduğu açıktır. Bazı hükümdarlar, [Alman] imparatorunda olduğu gibi "kutsal majeste", İngiltere kraliçesinin fermanlarında ve ihtira beratlarında kullandığı gibi "majeste ekselans" unvanını da almış olup geçmişte imparatorlar ve {538} krallar bu unvanları kullanmamaktaydı. Gerçekte Almanya prensleri, bu "kutsal majeste" unvanını imparatorun yanı sıra Fransa krallarına da uygun görmektedir; ayrıca, İmparatorluk prenslerinin, o dönemde Fransa'da mahpus olan Mansfield Kontunun serbest bırakılması için krala yazdıkları mektuplarda "VSM" yani "kutsal majesteleriniz" unvanının altı kez geçtiğini gördüm; ancak bu, tüm beşer hükümdarlar haricinde yalnızca Tanrı'ya uygun düşen bir unvandır. Lorraine, Savoy, Mantua, Ferrara ve Floransa dükleri gibi egemen olmayan diğer prensler ise "hazretleri" [*highness*, ç.n.], *pays de surceance* prensleri "ekselansları" veya Venedik dükleri "muhterem" [*serenity*, ç.n.] unvanlarını kullanmaktadırlar.

Şu veya bu ülkedeki egemen hükümdarların ısrar ettikleri fakat egemenliğin nişanesi olmayan pek çok cüzi hakka burada yer vermiyorum. Zira egemenliğin nişaneleri, adaletin idaresini haiz lortlar, yargıçlar ve tebaalar haricinde tüm egemen hükümdarlara uygun düşen nişaneler olup niteliği itibarıyla devredilemeyen, vazgeçilemeyen ve zaman aşımına uğramayan haklardır. Bir hükümdar, hangi toprağı veya lortluğu armağan ederse etsin, açıkça ifade edilmediğinde dahi majestelerine ait olan kraliyet hakları her zaman saklıdır. Eski bir mahkeme emriyle Fransa tımarları için bu yönde karar verilmiştir; ne kadar uzun olursa olsun hiçbir süre zarfında zaman aşımıyla devredilemez veya el konamaz. Zira devletin kamu arazileri zaman aşımıyla iktisap edilemiyorsa, egemenlik hakları ve ayrıcalıkları nasıl iktisap edilsin? Yine de kamu arazilerine ilişkin tüm fermanlar ve nizamnamelerde sabittir ki kamu arazileri terk edilemez ve belirli bir {539} süre geçtiği için iktisap edilemez. Bu, yeni bir hukuk kuralı da değildir zira iki bin yıldan uzun bir süre önce Themistokles, özel kişiler tarafından gasp edilen kamu arazisini geri almaya yöneldiğinde, Atina halkına yaptığı konuşmada şunu söylemiştir: "İnsanların Tanrı'ya karşı zaman aşımı talebinde bulunamayacağı gibi, özel kişiler de devlete karşı zaman aşımı talebinde bulunamaz." Müfettiş Cato da

bazı özel kişiler tarafından gasp edilen kamu arazisinin geri kazanılması için Roma halkına [251] yönelik hitabetinde aynı şiarı kullanmıştır. O halde, egemenlik hakları ve ayrıcalıkları zaman aşımıyla nasıl devredilebilir? İşte bu nedenle, egemen hükümdarda saklı tutulan ayrıcalıkları kullanan herkes kanun önünde idam cezası gerektiren bir suç işlemiş olur.

Bu konuyu *De imperio*³⁸ kitabımda daha tafsilatlı olarak ele aldığım, olabildiğince kısa ve öz ifade etmeye çalıştığım egemen hükümlanlığın başlıca noktaları hakkında bu kadarı yeterli olacaktır. Üstelik bir devletin şekli ve durumu egemenliği kimin elinde bulundurduğuna bağlı olduğundan, şimdi ne kadar devlet türü olduğunu görelim.

II. KİTAP, BÖLÜM 1

GENEL DEVLET TÜRLERİ VE ÜÇTEN FAZLA OLUP OLMADIĞI ÜZERİNE

Egemenlik, egemenliğin hakları ve nişanelerinden söz ettiğimize göre, devletin durumunu belirlemek için herhangi bir devlette kimin egemenliği haiz olduğunu görmemiz gerekir. Egemenlik tek bir hükümdarda ise buna monarşi deriz; halkın tamamının payı varsa devletin demokratik (*populaire*) olduğunu, halkın küçük bir kısmı egemen olduğunda ise devletin [252] aristokratik olduğunu söyleriz. İyi veya kötü hükümdarların çeşitliliğinden kaynaklanan ve pek çok kişiyi üçten fazla devlet biçimi öne sürmeye yönlendiren kafa karışıklığı ve müphemlikten kaçınmak için [yalnızca] bu terimleri kullanacağız. Zira söz konusu görüş geçerli olup bir devletin durumu bir tür erdem veya kötülük standardına göre belirlenseydi, dünya kadar devlet olurdu. Ancak herhangi bir konuda gerçek tanımlara ve çözümlere ulaşmak için sayısız arızı duruma {544} değil, aslî biçim farklılıklarına odaklanmak gerekir. Aksi takdirde kendimizi, bilimsel bilgiye geçit vermeyen sonsuz bir labirentte bulabiliriz. Bu durumda, çok geniş bir yelpaze olan erdem ve kötülük yelpazesıyla kalmayıp, monarkın gücü için mi, iyi görüldüğü için mi, boyu için mi, soyu için mi yoksa serveti için mi seçildiği gibi tamamı kayıtsızlık arz eden, ahlaken fark oluşturmeyan şeylere göre devlet biçimleri uydurulacaktır. Yahut kral seçilen kişinin en savaşçı kişi, en barışçı kişi, en bilge, en adil, en muhteşem, en eğitilmiş, en uyanık, en mütevazı, en sade yahut iffetli kişi olduğu için mi seçildiği sorulabilir; böylece, tüm diğer niteliklerde ilerlenirken sonsuz sayıda monarşiye ulaşılabilecektir. Aynısı, halkın küçük kısmının en zengin, en soylu, en bilge, en adil veya en savaşçı kişiler olup olmadığına yahut buna mukabil çeşitli kötülükler veya diğer [ahlaken] fark oluşturmeyan nitelikler itibarıyla elde tutulup tutulmadığına bağlı olarak

aristokratik devlet için de geçerli olacaktır ki saçmadır. Bu nedenle, böyle bir saçmalığa yol açan görüşün reddedilmesi gerekir.

O halde, [arızı] bir nitelik eşyanın [aslı] doğasını değiştirmedikten, bir devletin yalnızca üç durumda veya türde bulunabileceğini söyleriz: monarşi, aristokrasi ve demokrasi. Daha önce söylediğimiz gibi “monarşi” terimi, tek bir kişinin egemenliği haiz olduğu ve halkın geri kalanının katılım sağlamadığı durumda; “demokrasi” veya halk egemenliğine dayalı devlet, halkın tamamının yahut çoğunluğunun bir bütün olarak egemen erki haiz olduğu durumda; “aristokrasi” ise halkın küçük bölümünün bir bütün olarak egemenliği haiz olduğu ve hem toplu hem bireysel olarak halkın geri kalanına kanun koyduğu durumda geçerlidir.

Eskilerin tamamı en az üç biçim olduğunda mutabık kalmışlar, fakat bazıları [253] bunların terkibi olan dördüncü bir biçim ilave etmişlerdir. Şüphesiz Platon, iyilerin egemen olduğu dördüncü bir biçim (buna saf aristokrasi demek uygun düşer) ilave etmekle beraber üç [temel türün] karışımını bir {545} devlet biçimi olarak kabul etmemiştir.* Aristoteles, Platon’un [ek biçimini] ve üç temel türün karışımını kabul ederek beş biçime ulaşmıştır.” Polybius, üç münasip, üç sapkın ve biri ilk üçünün terkibi olarak yedi biçim sunar.”” Halikarnaslı Dionysos’ta”” Polybius’un ilk üç biçimiyle beraber bunların terkibi olan bir dördüncü olup aşağı yukarı aynı dönemde Cicero ve sonrasında Thomas More (*Ütopya* eserinde), Contarini, Machiavelli ve pek çok başka yazar aynı görüşü savunmuşlardır. Ancak bu görüş çok eski olup Polybius ile başlamamasına rağmen ona atfedilir; aynı şekilde Aristoteles ile de başlamamıştır zira dört yüz yıl önce Herodot tarafından ortaya çıkarılmıştır. Herodot, yalnızca üç biçim olduğunu ve diğerlerinin tamamının kusurlu olduğunu savunmasına rağmen, pek çok kişi tarafından bunun en iyi devlet şekli olarak görüldüğünü söylemiştir.

Akıl beni aksine mecbur bırakmasaydı, bu kadar büyük isimlerin otoritesine boyun eğebilirdim. Dolayısıyla, görüşlerinin hatalı olduğunu göstermek için

* “Platon ... kabul etmemiştir” ifadesi, L175, B3-5’te şu şekilde değiştirilmiştir: “Platon, üçü yerine ikisini (yani tiranlık ve demokrasiyi) karıştırarak ya da en iyi olanların (erdem bakımından diğer herkesten üstün olanların) hükümdarlığını inşa ederek dördüncü bir tür oluşturmaktadır.” (Bu cümlelin ilk kısmı Platon’un *Kanunlar*’daki en iyi devlet fikrine, ikincisi ise *Devlet*’teki ideal devlete gönderme olarak görünmektedir.)

” Bodin notu: *Politics*, IV. Kitap, par. 7.

”” Bodin notu: *Histories*, IV. Kitap.

””” Bodin notu: *Roman Antiquities*, II. Kitap, par. 7, 14.

güçlü kanıtlar sunmak gerekir ve bunun en iyi yolu, kendi akıl yürütmelerini ve örneklerini çürütmektir. Sparta, Roma ve Venedik devletlerinin kraliyete dayalı, aristokratik ve demokratik erkin birbiriyle ince bir şekilde harmanlandığı terkipler olduklarını bir olgu olarak beyan ederler. Aslında Platon, en iyi devlet biçiminin demokrasi ve tiranlığın bir terkibi {546} olduğunu yazdığına, öğrencisi Aristoteles kendisini hızla reddederek bundan sağlam bir sonuç alınamayacağını ve üçünün terkibi olan bir devlet inşa etmenin daha iyi olacağını söylemiştir. Ancak Aristoteles burada kendisiyle çelişir. Zira iki devletin karışımı, yani iki ucun karışımı kötüyse (ki diğer her alanda ortaya ulaşmak için bir araya getirilirler), üçünün karışımı daha da kötü olacaktır. Üstelik bu [karma devlet] görüşü ülkelerde büyük sorunlara yol açabileceğinden, yakından incelenmesi elzemdir. Zira monarşi ve demokraside olduğu gibi devletler birbirine zıt olduklarında, devlet biçimini göz önüne alırsak zıt kanunların ve nizamnamelerin tesis edilmesi gerekir.

Floransa'nın en bilge ve bilgili vatandaşları, [254] eskilerin görüşünü kabul ederek en iyi devletin, üç temel biçimin bir karışımı olduğuna inanmışlardır. Pier Soderini'nin tavsiyesiyle devletin kontrolünün halka verilmesi kararlaştırıldığında, avam artıklarının egemenlikte pay sahibi olmalarını değil, yalnızca en eski hanelerin [soyundan gelenlerin] (onların tabiriyle birinci ve ikinci kent duvarları arasında ikamet edenler) ve en zengin yurttaş kesiminin payı olmasını istemişlerdir. Egemenlikte payı olanlardan oluşan büyük konseyin [dahi] devletin tüm işlerinden haberdar olmasına izin vermezler; sadece kanun koyma, görevlileri atama ve kamu hazinesinin kaynaklarını kullanma yetkileri olup geri kalan her şey, özel meclis ve yargıçlar tarafından yönetilir. Bunun, üç devlet türünün bir karışımı olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak tek bir devlet üçünün tamamından terkip edilebilirse, şüphesiz herhangi birinden bütünüyle farklı olacaktır; tıpkı aritmetik ve geometrik orantıdan oluşan armonik orantının bu ikisinden tamamen farklı olduğu gibi.² Aynısı, iki basit element bir araya getirildiğinde bileşimin bir araya getirilen basit elementlerden bütünüyle farklı, kendisine mahsus bir özellik taşıdığı, doğal maddelerin karışımı için de geçerlidir. Ancak üç temel devlet formunun karışımı, yeni bir tür oluşturmaz. Kraliyete dayalı, aristokratik ve demokratik erk bir araya getirildiğinde yalnızca demokrasi ortaya çıkar.³

Egemenlik ilk günde monarka, ertesi gün halkın azınlığına ve sonraki gün halkın tamamına verildiğinde bu sonuçtan kaçınılabilmemiş gibi görünebilir. Böylece, üçünden her biri, sınırlı süreyle egemen olan Roma'nın [ilk]

senatörlerinde olduğu gibi, kral öldükten sonra sırayla egemen olacaktır. Ancak bu durumda dahi yalnızca üç devlet biçimi olur. Üstelik kadının reis olarak kocaya hükmettiği ve ardından hizmetkârların sırayla hükmettikleri kötü nizamlı bir haneden daha uzun süre yaşayamazlar.

Ancak monarşinin demokrasi ve aristokrasi ile [gerçekten] bir araya getirilmesi imkânsız ve çelişkili olup tahayyül dahi edilemez. Zira gösterdiğimiz üzere egemenlik bölünmez ise aynı anda hükümdar, soylular ve halk tarafından nasıl paylaşılabilir? Egemenliğin ilk ayrıcalığı, tebaalara kanun [235] koymaktır. Fakat kendileri de kanun koyma erkini haiz olduklarında kim tebaa olacak ve kim itaat edecektir? Kanun koyduğu kişiler tarafından kısıtlanan bir kimse nasıl kanun koyabilir? Ancak özelde hiç kimse kanun koyma erkini haiz olmayıp erk herkeste toplu halde bulunuyorsa, zorunlu olarak bu devletin demokratik olduğu sonucuna varılır.* Yahut kanun koyma ve görevlileri tayin etme erkini halka verip diğer konulara karışmasını yasakladığımızda dahi görevlilere tanınan yetkinin halka ait olduğunu ve yargıçlara yalnızca emaneten verildiğini, başlatma hakkı kadar sonlandırma hakkının da halkta olduğunu kabul etmemiz gerekir ki bu durumda devlet daima demokratik olacaktır.

Söylediklerimi doğrulamak üzere, Polybius, Contarini ve diğerlerinin bize bıraktıkları örnekleri {548} ele almak isterim. İki kral, aristokrasiyi tecessüm ettiren yirmi sekizler'konseyi ve demokrasiyi temsil eden beş *ephor* olduğundan, Sparta devletinin üçünün terkihi olduğu söylenir. Ancak bu kimseler, Sparta devletini saf aristokrasinin örneği olarak kullanan Herodot'a ne cevap verirler? Ayrıca Thukydides, Xenophon, Aristoteles ve Plutarkhos'a nasıl cevap verirler? Demokratik ve aristokratik devletler arasında yirmi bir yıl süren bir savaş olan Peloponez Savaşı hakkında yazarken, Atinalılar ve müttefiklerinin tek amacının, Samos, Corfu ve kendilerine tabi kıldıkları diğer tüm kentlerde olduğu gibi aristokrasileri demokrasilere dönüştürmek olduğunu söylerler; buna karşın, Spartalıların amacı da demokrasileri aristokrasilere dönüştürmekti. Aslında, egemenliği halktan alıp Sparta biçiminde ve usulünde otuz

* "Ancak ... sonucuna varılır." L176, C11-D4'te Bodin'in öncülleriyle daha tutarlı bir sonuca ulaşılır: "Ancak buyruğu vereni zorlama erkine de sahip olduklarında, hangi yurttaşlar kendi iradelerine karşı olan bir emirle bağlı olmayı kabul ederler? Sahiden, isteyerek itaat ettikleri takdirde kendi egemenliklerini yitirirler. Fakat iki taraf da emir almayı reddettiğinde ve itaat eden yahut emreden yoksa bu bir devlet değil anarşi olur ki en zalim tiranlıktan daha kötüdür."

tiran olarak adlandırılan otuz aristokrata verdikleri Atina kenti de dahil olmak üzere, Lysander'in zaferinden sonra tüm Grek kentlerinde bunu yapmışlardır. Samos, Sicyon, Aegina, Melos ve diğer Anadolu kentlerinde egemenliği on lort ve bir kumandana vermiş, aristokrasiyi savunan sürgünleri geri çağırması ve demokratik hiziplerin liderlerini sürgüne göndermişlerdir. Son olarak, bu karışım savunucuları, Teselya, Pella, Girit ve Mantinea'dan önce Sparta'yı aristokratik rejimin başlıca örneği kabul eden [256] Surlu Maximus'a ne diyebilirler? Bu yerlerde ve çoğunlukla Atina ve Sparta devletlerinin serpilip geliştiği zamanlarda yaşamış olan bu yazarların tamamının yalan söylediklerini kanıtlamaları gerekecektir. Ancak şüphesiz bir Floransalı, Venedikli yahut İngiliz'den daha inandırıcıdır.⁴

Polybius ile Contarini'ye yoldan çıkaran husus, belki de Lykurgos'un Hercules {549} hanedanından iki soylunun erklerini alıp kendi kabulleri ve rızalarıyla halka verdikten sonra "krallar" unvanının devam etmesine izin vermesidir. Erklerinin hâlihazırda sarsılmış olduğuna şüphe yoktur. Sparta'da egemen hükümdar olan Kral Aristodemus'un tahta birlikte çıkan iki varis bıraktığı zamandan beri (Messenlilerde Amphareus ve Leucippus'un yaptığı gibi) birlikte hükmeden iki kral olmuştur; öyle ki ne biri ne de öteki kral olmuş ve çoğu zaman, kıskançlıktan dolayı birbirlerine engel olmuşlardır. Nihayetinde, kendisi de kan hakkı taşıyan bir hükümdar olan Lykurgos tarafından egemenlikleri alınmış, kraliyet adı kendi hanedanlarında kalmakla beraber diğer yirmi sekiz soyludan daha fazla erke sahip olmamışlardır. Bu durum, krallar sürgüne gönderildikten sonra Atina ve Roma'da olanlara çok benzer. Kral namını, önceden yalnızca kralın gerçekleştirdiği belirli kurbanları vermekle görevlendirildiği için kurbanlar kralı olarak adlandırdıkları bir rahibe bırakmışlardır. Ancak o dahi yüksek rahibe tabiydi ve Plutarkhos'un aktardığı üzere, diğer rahipler için mümkün olmasına rağmen bu rahip herhangi bir makam veya yargıçlık rütbesine sahip olamazdı. Aynısı, Lykurgos tarafından Sparta'nın iki kralına yapılmış olup bu iki kral, herhangi bir emir yetkisi olmadan sadece oy hakkına sahip olan senatörlerden fazlası değildi. Aksine, kendilerini sık sık para cezasına ve hatta Agis ile Pausanias adlı krallara olduğu gibi ölüm cezasına çarptıran *ephor*'ların emirlerine uymaları gerekiyordu. Bu nedenle egemenlik, senatonun kararnamele ve tavsiyelerini onaylama veya geçersiz kılmaya yönelik tüm erki elinde bulunduran halka

⁴ L177, C3-4 bunu açıklar: "O halde, nihayetinde Sparta'ya çok yakın olan Megalopolis'in yurttaş Polybius'u hataya düşüren nedir?"

aitti. Üstelik Thukydides, kralların her birinin iki oyu olduğunu düşünenlerin hatasını çürütmektedir.

Ancak Lykurgos'un yaptığı reformdan yüz yıl sonra, halkı mecliste toplamak zor olduğundan ve halk çoğu zaman senatonun en önemli kararname-lerini tersyüz ettiğinden, kral Polydorus {550} ve Theopompus tarafından değiştirilmiştir. Tasarılarını desteklemek için [257] eğip büktükleri bir Apollon kehanetini maharetle istismar ederek demokratik devletin yerine aristokratik devleti getirmişlerdir. Kehanetten, Otuzlar Senatosu'nun bundan sonra devlet işlerinde tam yetkili olacağı çıkarılmış, böylece senatörler egemen lortlar olmuşlardır. Halkı teskin etmek ve kendilerinden alınan unutturmak üzere krallar, halktan seçilecek beş *ephor*'un tiranlığı engellemek amacıyla tribünler olarak hareket etmesini teklif etmişlerdir.* Gerçekte *ephor*'lar, Plutarkhos'un aktardığı üzere, dokuz yılda bir açık havada gökyüzünü gözlemleyerek kayan yıldız gördükleri takdirde krallarını hapse atarak bir Apollon kâhini uygun görmedikçe hapisten çıkarmamışlardır. [Plutarkhos'un] *Greklerin Aforizmaları*'nda okuduğumuz üzere, *phylactes* ya da gardiyan tarafından her yıl hapse atılan ve senato emretmedikçe hapisten çıkarılmayan Cuma kralına yapılan budur. Sparta devleti, *ephor*'ları öldürüp otuz soylunun erkini elinden alan Cleomenes'e kadar bu şekilde beş yüz yıl sürmüştür. Makedonya kralı Antigonos, Cleomenes'i bozguna uğrattıktan sonra devleti ele geçirip çabucak eski haline getirse de bundan yirmi yıl sonra tiran Nabis'in eline düşmüştür. Philophomen tarafından öldürüldükten sonra ise devlet, Akhea devletine ilhak edilerek otuz yıl sonra Romalılar tarafından kurtarılmıştır.

Plutarkhos'un tüm yerel arşivleri inceleyerek derlediği Sparta devletinin birkaç kelimeyle ifade edilen gerçek tarihi bu şekildedir. Geçmişte ne Platon ne Aristoteles ne de Polybius veya Xenophon tarafından uygun şekilde anlaşılmamış bir hikayedir ve pek çok yorumcunun üç devlet biçiminin bir karışımı olduğunu düşünmelerinin gerçek nedeni budur. Gerçek, Sparta tiranı Birinci Nabis'in Q. Flaminus'a verdiği cevapta açıktır: *Noster legumlator Lycurgus, non in paucorum manu rempublicam esse voluit, quem vos senatum*

* "Halkı teskin etmek ... teklif etmişlerdir." L178, A10-B4 bu konuyu daha ayrıntılı açıklayıp değiştirmektedir: "Halkın kendilerinden alınan erk nedeniyle esef duymaması için avamdan seçilen beş *ephor*'un tayin edilmesine, bu *ephor*'ların kralların beyanlarını, eylemlerini ve tasarılarını inceleyerek tiranlığa kaymalarını engellemek için yapmaları gereken her şeyi yapmalarına karar verilmiştir." (Latince metin, *ephor*'ların kralları kontrol edebilmelerine rağmen, Roma'daki tribünlerin aksine Senato'yu kontrol edemediklerini açıkça belirtmektedir.)

*appellatis, ne eminere unum aut alterum ordinem in civitate, sed per aevuationem fortunae ac dignitatis fore credidit, ut multi essent, qui pro patria arma ferrent.**

Aslında söylediğinin tamamen aksini teşkil eden bir tiranlığı gizlemeye çalışsa dahi Lykurgos'un yaptıklarıyla ilgili olarak doğruyu söylemekteydi. Ancak devam edelim.

Karma anayasa partizanları [258], kraliyete dayalı, demokratik ve aristokratik devletlerin bir karışımı olarak gördükleri Roma devletini örnek vermişlerdir. Polybius'a göre bunun kanıtı, kraliyet erkinin konsüllerde, aristokrasinin Senato'da, demokrasinin ise halk Zümrelerinde görülmesidir. Halikarnaslı Dionysius, Cicero, Contarini ve diğer pek çok kişi, makul olmayan bu görüşü takip etmişlerdir. İlk olarak kraliyete dayalı erk iki kişide mevcut olamaz; doğası gereği birleşik olan monarşide, daha önce gösterdiğimiz üzere herhangi bir ortak vb. olamaz; olursa artık krallık veya monarşi değildir. Sahiden, Cenova dükü veya Venedik *doge*'sine monark statüsünü atfetmek daha anlamlı olacaktır. Üstelik kanun koyma, barış veya savaş açma, yargıç tayin etme, af çıkarma, kamu hazinesinden bir kuruş harcama ve hatta savaşta olmadıkça bir yurttaş kırbaç cezası verme erki olmayan iki konsülde nasıl bir kraliyet erki olabilir? Bu sonuncusu her kumandana verildiğinden, onlara da kral denirdi ve bu, yalnızca sırayla ve bir yıllığına iktidarda olan konsüllerden daha makul olurdu.” Bu krallıktaki saray muhafızı, Türkiye'deki ilk paşa,” {552} Etiyopya'daki *bethudeta* ve Afrika krallıklarındaki *edegnar*, iki konsülün toplamından on kat daha fazla erk sahibi olmalarına rağmen bu kimseler kendi hükümdarlarının kulu ve tebaasıdır, tıpkı konsüllerin halkın hizmetkârı ve tebaası olmaları gibi. Halkın en düşük rütbeli tribününün kendilerini hapse atabileceği gerçeği göz önüne alındığında, konsüllerin kraliyet otoritesine sahip olduklarını kim söyleyebilir? Buna göre tribün Drusus, halka hitap ederken sözünü kestiği için konsül Philippus'u yakasından tutturup hapse attırmıştır.

* “Kanun koyucumuz Lykurgos, devletin senato dediğiniz azınlığın ellerinde olmasını istemediği gibi şu veya bu nizamın yurttaş kitlesinde daha yüksekte olmasını da istememiş, servet ve onurlar eşitlendiği takdirde daha fazla kişinin ülkesi için silah kuşanacağına inanmıştır.”

** “Bu sonuncusu ... makul olurdu.” L179, A8-B1 yerine şunu koymaktadır: “Polybius'un işaret ettiği üzere konsüllerin askerler üzerinde idam cezası yetkisi (*gladii ius*) olması şaşırtıcı değildir, zira bu hak, askeri disiplini korumak üzere *praetor*'lar, askeri yargıçlar ve her lejyon komutanı tarafından paylaşılmaktaydı. Ayrıca konsüller yalnızca bir yıllığına ve değişen günlerde yetkiliydi.”

*** “Türkiye'deki ilk paşa” ifadesi L170, B3'ten çıkarılmıştır.

Konsüllerin erki; ordulara liderlik etmek, Senato'yu toplamak, kumandanların ve ittifakların mektuplarını alıp Senato'ya iletmek, büyükelçilerin halk veya Senato'nun huzuruna çıkmasını sağlamak, büyük Zümreleri [*comitia centuriata*] toplamak ve görevlilerin tayini veya kanunların ilanı ile ilgili olarak halkın görüşünü almaktır. Yine de oturan halka dönük konuşurken daima ayakta konuşup asaları (*masses, fasces*) tabiiyet ifade edecek şekilde aşağıda tutulurdu. Üstelik, konsüllerin gıyabında Roma'da bulunan en yüksek yargıç aynı erke sahipti. Ayrıca konsüller yalnızca bir yıllığına iktidardaydı. [Konsüllerin kraliyet erki taşıdığına dair] görüşü burada bırakacağım, [259] zira çürütmeye dahi değmeyen bir görüştür.

Bir tür aristokratik erk taşıdığını söyledikleri Senato'ya gelince, neredeyse kendisinden önceki tüm özel meclislerden⁵ daha az erke sahipti. Özel kişilere yahut yargıçlara emir verme yetkisi yoktu ve hatta konsüllerin oluru olmadıkça meşru şekilde toplanamazdı. Caesar, konsüllük yılında Senato'yu yalnızca bir veya iki kez toplamış, istediği her şey için halka başvurmuştur; ayrıca, konsülün Senato'nun tavsiyesine aykırı olarak istediği gibi {553} hareket ettiği durumlar da ender değildi. Okuduğumuz üzere, Senato'nun otoritesi [*auctoritas*] o zamana kadarki zirvesinde olduğunda dahi konsüller, Senato'nun genel bir acil durum tespit ederek bir diktatör aday göstermek için kendilerine başvurduğunda dahi hareket etmeyi reddetmişlerdir. Emretme erki, başçavuşu ve baltacısı olmayan (bunlar, emretme erki taşıyanların gerçek nişaneleridir) Senato, senatör Servilius Priscus'u tribünlere şu şekilde münacata göndermiştir: “*Vos Tribuni plebis Senatus appellat, ut in tanto discrimine reipublicae Dictatorem dicere Consules pro vestra potestate cogatis.*” *Tribuni pro collegio pronunciant, placere Consules Senatus dicto audientes esse, aut in vincula se duci iussuros.*” Başka bir yerde [Livius'ta] Senato'nun, konsüllerin halka seçtikleri bir kişiyi diktatör olarak belirlemeleri, konsülün buna isteksiz olması halinde ise kentin *praetor*'unun bu talepte bulunması görüşünde olduğu bildirilmiş ve *si ne is quidem vellet, Tribuni plebis: Consul negavit se populum rogaturum, Praetorem rogare vetuit: Tribuni plebis rogarunt.*” Dolayısıyla, yüksek

* “Halkın tribünleri, devletin içinde bulunduğu bu büyük tehlike anında Senato sizi, yetkinizi uygulayarak konsülleri bir diktatör atamaya mecbur kılmaya çağırmaktadır.” Bir organ olarak konuşan tribünler, konsüllerin Senato'nun talebini dikkate alacaklarını, aksi takdirde zincire vurularak uzaklaştırılacaklarını ilan etmişlerdir.

** “o da isteksiz olursa tribünler [talepte bulunacaktır]. Konsül halka sormayacağını söylemiş, *praetor*'un sormasını yasaklamıştır; bu nedenle tribünler sormuştur.”

bir yargıcın yasaklaması halinde Senato'nun düşük rütbeli yargıcılara dahi emretme yetkisinin bulunduğu açıktır.

Senato'nun kentleri ve vilayetleri yargılama, devlete karşı komplo kuranları yargılama erki bulunduğu dair Polybius'un ifadesine gelince, Livius'ta bunun aksine açık kanıtlar bulunmaktadır. Cannae muharebesinden sonra Hannibal ile ittifak kuran Capualı {Campanialı} hainlerin cezalandırılması meselesi Senato'da gündeme getirildiğinde, saygın bir senatör, açık oturumda şunu söylemiştir: *Per Senatum agi de Campanis iniussu non video posse* ve daha sonra, *ut rogatio feratur ad populum, qua Senatui potestas fiat statuendi de Campanis.*" Bu amaçla halka [260] bir önerge sunulduğunda ise halk, *Quod Senatus maxima pars censeat, qui assident id volumus iubemusque**** diyerek {554} Senato'ya Capualıları yargılama görevi ve emri vermiştir.

Polybius, Senato'nun vilayetler ve yönetimleri üzerinde dilediğince tasarrufta bulunduğunu söyleyerek de hataya düşmüştür, zira Livius, 28. Kitap'ta şunu söylemektedir: *Q. Fulvius postulavit a Consule, ut palam in Senatu diceret, permetteretne Senatui, ut de provinciis, staturusque eo esset quod censuisset, an ad populum laturus: Scipio respondit, se quod e Republica esset facturum. Tum Fluvius, a vobis peto Tribuni plebes, ut mihi auxilio sitis.***** Bu, tribünler ve halkın müsamahası olmadıkça Senato'nun hiçbir erki bulunmadığını açıkça göstermektedir. Yukarıda söylediğimiz gibi, müsamahayla sunulanlar haricinde bir şeyi olmayan kişinin hiçbir şeyi yoktur. Özetlemek gerekirse: Halk emretmediği veya halkın tribünleri onaylamadığı sürece, ne devlet meselelerine dair bir karar ne de özellikle Senato'nun herhangi bir tavsiyesi veya kararı herhangi bir etki veya güç taşıyamaz. Yukarıda kısaca değindiğimiz bu konuyu Senato hakkındaki bölümümüzde daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

Dolayısıyla, kralların sürgün edilmesinden sonra Roma devletinin demokratik olduğuna dair hiçbir şüphe yoktur; bunun tek istisnası, teamülleri ıslah

-
- * "Halkın emri olmadan Senato'nun Campanialılara karşı nasıl harekete geçeceğini anlayamıyorum."
- ** "Senato'nun Campanialılar konusunda karar vermeye yetkili olabilmesi için halkın huzuruna bir önerge getirilsin."
- *** "İrademiz ve buyruğumuz, Senato'da hazır bulunanların çoğunluğunun kararı neyse odur."
- **** "Q. Fulvius, konsülün vilayetlerle ilgili olarak Senato'nun karar almasına izin verip tespitine uyacağını mı yoksa halka mı götüreceğini Senato'da açıkça söylemesini talep etmiştir. Scipio, devlet için en iyi olanı yapacağını söyleyerek yanıt vermiştir. Bunun ardından Fulvius, 'Tribünler, sizin desteğinize münacat ediyorum.' demiştir."

etmek amacıyla oluşturulan on kişilik komisyonun (*decemviri*) demokrasiyi iki yıl boyunca aristokrasiye, daha doğrusu oligarşiye dönüştürdüğü dönemdir. Bu oligarşi daha sonra bir komplo ile devrilmiştir. Yukarıda belirttiğim üzere, ne kadar geniş olursa olsun yargıçların yetkileri kendilerine ait olmayıp yetkilerini sadece emaneten taşırlar. Halkın en başta senatörleri seçtiği ve daha sonra zahmetten kurtulmak için bu görevi, yine halk tarafından seçilen müfettişlere bıraktığı kesindir. Başka bir deyişle, Senatonun tüm otoritesi, Senato'nun kararlarını dilediğince onaylayan, {555} reddeden, tasdik veya iptal eden halktan kaynaklanmaktaydı (*dependoit du peuple*).

Contarini, tıpkı Roma ve Sparta gibi üç devlet şeklinin bir karışımı olduğunu söyleyerek Venedik devleti için de aynı yargıda bulunmuştur. Zira ona göre kraliyet erki Venedik dükünde, aristokratik erk senatoda ve demokratik erk Büyük Konsey'de bulunmaktadır. Ancak o dönemden beri Giannotti, Venedik ülkesinin gerçek devletine ışık tutmuş, Venedik'in kadim arşivlerine dayalı açık kanıtlarla [261] Contarini'nin büyük ölçüde yanıldığını göstermiştir. Giannotti, Venedik devletinin, yalnızca Sebastian Ciano'nun dük olmasından önceki üç yüz yıl boyunca salt monarşi olduğunu göstermekte ve bugün bildiğimiz haliyle sekiz yüz yıl önce kurulduğunu savunmaktadır, Paolo Manuzio ise on iki yüz yıl der. Nasıl olursa olsun, mevcut durumda gerçek bir aristokrasi olduğu açıktır. Nitekim yirmi yıl önce sayılan elli dokuz bin üç yüz kırk dokuz Venedikli arasında (altı yaşından küçük çocuklar veya Venedik beyefendisi mertebesinde bulunanlar hariç olmak üzere), kamusal yaşamda payı olanlar yalnızca [bu] dört beş bin beyefendiden ibaretti. Bu rakamın içinde, ruhbanlar ve yirmi beş yaşın altındaki gençler yalnızca seyirci olup Büyük Konsey'e giremezdi, ancak talepte bulunan bazı gençler arasında muhakeme bakımından diğerlerine göre daha olgun görünenler yirmi yaşında kabul edilebilirlerdi. Önemli meselelere karar vermek üzere toplanan Büyük Konsey'in sayısı, yüz yıl boyunca bin beş yüz kişiyi aşmamış, geri kalanların tamamı dışarıda bırakılmıştır. Bu, Sabellico ve Kardinal Bembo'nun tarih kitaplarında görülebilir. Dolayısıyla egemenlik, Venedikliler arasında belirli soylu ailelere ait olan bir azınlıkta bulunmaktadır. Zira Venedik'te doğan tüm centilmenler kabul edilmez; aynı fiziksel nitelikleri, aynı ırkı, aynı adı taşıyanlar arasından bazı yurttaşlar Büyük Konsey'e kabul edilmezken bazıları

kabul edilmektedir. Merak eden herkes Sabellico'da bulabileceğinden, bunun nedenini burada açıklamayacağım.*

Contarini'nin söylediğine göre Büyük Konsey, kanun koyma ve ilga etme, görevlileri atama ve görevden alma, son temyiz organı olarak karar verme, barış ve savaş kararı alma ve hüküm giyenleri affetme bakımından egemen erki haizdir. Nitekim söylediği gibiyse, kimse ülkenin egemenliğinin aristokratik olduğuna itiraz edemez. Aslında, Büyük Konsey'in görevli tayin etme hakkından başka bir erki olmasaydı dahi" böyle olurdu. Zira görevlilerin yetkisi ne olursa olsun, hükmeden organdan kaynaklanır ve bu, On'lar [konseyi], Senato, Bilgeler [konseyi] ve altı danışmanı ile dükün yalnızca Büyük Konsey'in müsamahasıyla ve Büyük Konsey dilediği sürece yetkili olduklarını göstermeye yeter. Dük ile ilgili olarak Contarini, birini huzuruna davet etme [262] yetkisi dahi olmadığını bizzat itiraf eder ki bu, emretme erkinin en temel ayrıcalığı olup en düşük rütbeli yargıçlara dahi verilmiştir. Üstelik dük; altı danışmanı, On'lar, Bilgeler, senato, medeni veya cezai davalarda kırk hâkim veya Büyük Konsey toplanmadığı sürece kamusal meselelerde karar alamaz. Tüm loncalara ve birliklere giriş hakkı olmasına rağmen, diğer tüm üyeler gibi tek oy hakkına sahiptir; altı danışman veya On'ların huzurunda olmadan hükümete hitaben yazılmış bir mektubu açmaya cüret edemediği gibi {izni olmadan} kentten ayrılmaya da cüret edemez. Hatta Sabellico'da okunabileceği üzere dük Marin Faliero, konseyin tavsiyesi olmadan yabancı bir kadınla {557} evlendiği için asılmış ve diğer on iki Venedik dükü, yetkilerini kötüye kullandıkları için öldürülmüşlerdir. Bununla beraber dük, şatafatlı bir baş örtüsü ve altın varaklı cübbe giymektedir; bir hükümdar gibi huzuruna çıkılır, onurlandırılır ve saygı görür ve madeni paralar kendisinin adını taşır (birliğin damgasını taşımakla beraber). Bunların tamamının hükümdar statüsüne işaret ettiğini teslim etmiştim. Ancak uygulamada dük, emretme erki veya hakkı bakımından hiçbir erk veya hakkı haiz değildir.

Ancak ülkelerin devletlerini kıyafetler ve dışa dönük gösterişe göre yargılayacak olsaydık, söyledikleri üzere karma olmayan bir devlet bulamazdık. Bu şekilde, Alman İmparatorluğu Venedik'ten çok daha karma olurdu. İmparatorun ayrıcalıkları, Venedik dükünden çok daha fazla ve önemlidir; yedi seçmen prens, diğer prenslerle beraber aristokrasiye veya oligarşiye benzer;

* "Zira Venedik'te ... açıklamayacağım." ifadesi belki de mükerrer olduğu için L181, A8'den çıkarılmıştır.

** L181, B1-2 şunu ekler: "kanun koyma erki ve".

imparatorluk kentlerinin büyükelçileri ise demokrasiye benzemektedir. Bununla beraber, yukarıda açıkladığımız üzere, Alman İmparatorluğu devletinin en fazla üç yüz ila dört yüz kişiden oluşan salt bir aristokrasi olduğu gayet açıktır. İsviçreliler de devletlerinin üç rejimin bir karışımı olduğunu savunurlar: Konsey, aristokratik bir rejim sergiler; *avoyer* veya *burgomaster*, kraliyete dayalı devleti, genel ya da yerel meclisler ise demokratik devleti temsil eder. Bununla beraber, ülkelerinin tamamının ya aristokrasi ya da demokrasi olduğu iyi bilinmektedir.

Bazıları, Fransız devletinin de üç devlet türünün terkihi olduğu görüşünü seslendirmeye ve yayınlamaya cüret etmişlerdir. Buna göre Paris Parlamentosu bir tür aristokrasi, Üç Zümre demokrasi, kral ise [263] kraliyete dayalı devleti oluşturur; bu görüş, saçma olmakla kalmayıp ölüm cezası gerektirmektedir.⁶ Zira tebaaları, egemen bir hükümdara eş koşmak *lèse majeste* teşkil eder. Her birinin toplu halde ve münferiden diz çöküp mütevazı talep ve isteklerini sundukları, kralın uygun gördüğü şekilde kabul veya reddettiği Üç Zümre meclisinde demokrasiye benzeyen ne vardır? Ayrıca, Üç Zümre meclisinde, hatta hepsini bir yerde toplamak mümkün olsaydı halkın tamamında, monarkın hükümranlılığına karşı nasıl bir demokratik denge vardır? Bunlar kralına talepte bulunur, kralından istirham eder ve kralına hürmet ederler. Bu meclis, egemen hükümdarın erkini azaltmaktan o kadar uzaktır ki hükümranlılığı bununla yücelir ve güçlenir. Sayısız prensin ve yüce lortların, her türde ve beşerî durumdaki sonsuz bir kalabalığın kendilerini ayağına fırlatıp hükümranlılığına biat ettiğini görmekten daha yüksek bir onur, erk ve şan mertebesine yükseltilemez. Zira hükümdarların onuru, şanı ve erki, yalnızca tebaalarının itaatinde, biatında ve hizmetinde yatar.

Dolayısıyla, bu krallıktaki mevcut haliyle Üç Zümre meclisinde demokratik erkin esamisi okunmaz; işlevi İspanya'da ve İngiltere'deki meclisten daha fazlası değil, hatta bunlardan daha azdır. Her şeyden önce, kralın huzurunda tüm birlik ve loncaların yanı sıra genel olarak ve münferiden tüm yetkililerin yetki ve otoritesinin sona erdiğini, emretme yetkisi bulunan hiçbir yargıcın kralın varlığında bu yetkiyi haiz olmadığını göz önüne alarak, unvanlılar meclisinde veya krallığın tüm yetkililerinin meclisinde aristokrasi işaretleri çok daha azdır. Bunu yeri geldiğinde açıklayacağız. Kral, adalet tahtına oturduğunda, şansölye kendisinin arzusunu öğrenmek için krala döner ve bunun ardından kral, şansölyeye, tavsiyelerini ve görüşlerini almak üzere soylu prenslerin ve yüce lortların, unvanlıların ve yargıçların toplanmasını

emreder. Bunun amacı, hükmün çoğunluğun oyuyla verilmesi değil,* yalnızca krala tavsiyelerin sunulmasıdır ki kral bunları dilediğince kabul edebilir veya reddedebilir. Çoğu zaman çoğunluğun görüşüne uyar. Ancak buna mecbur olmadığının anlaşılması için [264] şansölye, fermanı ilan ederken “konsey veya mahkeme ... buyurmaktadır” yerine “kral, size ... buyurmaktadır” der.

Parlamento mahkemesinin krala yazarken kadim usulü hâlâ muhafaza ettiğini de görürüz. Bu yazıların başlığında “Egemen efendimiz, kralımıza” ve başında “Egemen efendimiz! En yüksek tevazumuzla lütfunuza boyun eğriz”; sonundaki imza bölümünde ise “En mütevazı ve itaatkâr tebaanız ve hizmetkârlarınız, Parlamento’daki mahkemenizi idame ettirenler.” Bu, aristokratik lortların veya otorite sahibi emsallerin değil, hakiki ve mütevazı tebaaların dilidir. Ancak yukarıda bu hususa değindiğimden, burada kısa geçeceğim. O halde Fransa, demokratik erkle karışmamış, aristokrasinin ise hiç bulaşmadığı, saf bir monarşidir.

Aslında, böyle bir karışım bütünüyle imkânsız ve çelişkilidir. *Politika* IV. Kitap, Bölüm 8’de bu görüşü daha yakından inceleyen Aristoteles, *politeia* yahut devlet teriminin aslında aristokrasi ile demokrasiden mürekkep bir sistem için kullanıldığını söyler. Ancak bunun nasıl gerçekleştirilebileceğini söylemez ve örnek vermez.⁸ Aksine, aynı kitabın onuncu bölümünde,⁹ kendi çağında bunun mevcut olmadığını ve daha öncesinde de var olmuş bir örnekle karşılaşmadığını itiraf eder (kaybolmuş bir kitapta yüz adet anayasayı topladığı söylenmesine rağmen). Diğer yandan, Platon’un devletin¹⁰ aristokratik veya demokratik olmayıp bunların ikisinden mürekkep bir üçüncü biçim olduğunu gerçekten söylemekte ve daha önce belirttiğim üzere, bunun için genel bir ad olan “devlet” [*politeia*] adını kullanmaktadır. Ancak Aristoteles, hiçbir zaman Platon’un gerçek görüşlerini aktarmamıştır. Bu, özellikle Platon’un *Devlet*’ine yönelik sert eleştirisi için doğrudur; öyle ki Aristoteles’in söylediklerine itimat eden pek çok kimse ciddi anlamda yanılmış olacaktır. Dolayısıyla, mevcut soruyu kavramamıza yardımcı olduğundan anlaşılmayı hak eden Platon’un gerçek görüşünü sunmak için bir iki kelam edeceğim. Bazılarının Platon’un görüşünü ilahi kabul ettiklerini, bazılarının ise okumadan ayaklarıyla çiğnediklerini de buna eklemek gerekir.

Platon, ilkin Sokrates’e atfettiği iki devlet inşa etmiş olup [265] Xenophon’un aktardığına göre Sokrates, Platon’un kendisinin ağzından söylettiği

* 182, C5 şunu ekler: “adli heyetlerde yapıldığı şekilde”.

düşünceleri hiçbir zaman düşünmemiştir. Bu devletlerin ilkinde, tüm kötülüğün kaynağı olarak {560} “benim” ve “senin” sözcüklerini çıkarır ve tüm malların, kadınların ve çocukların ortak olmasını sağlar. Ancak bu nedenle ne kadar eleştirildiğini gördüğünde, uygulamaya koymaktan ziyade yalnızca tartışma amacıyla yazmış gibi hareket ederek bu görüşten sessizce geri adım atmıştır. Platon’a atfedilen ikinci devlet ise malların, kadınların ve çocukların ortaklığını kaldırmaktadır. Bunun haricinde iki devlet benzerdir. Platon, bunların ikisinde de beş bin kırk yurttaştan fazla olmasını istemez, bu sayıyı seçmesinin nedeni ise elli dokuz bölenin (*parties entières, divisores*) olmasıdır. Ardından bunları, muhafızlar, savaşçılar ve işçiler olmak üzere üç zümreye böler ve mülkiyet bakımından eşit olmayan üç yurttaş sınıfı sunar. Egemenlikle ilgili olarak, egemenliği tüm halkın meclisine tahsis eder zira kanun koyma ve ilga etme erkini bir bütün olarak halka verir. Başka herhangi bir şey olmasa dahi bu, devletin demokratik olduğu sonucuna varmak için tek başına yeterli olacaktır. Ancak halkın tamamının meclisine, görevlileri atama ve görevden alma yetkisi vererek devam eder ve bununla da yetinmeyip, halkın tüm ceza davalarını yargılamada tam yetki sahibi olmasını ister; zira söylediğine göre, halkın tamamının bunda menfaati vardır. Kısacası, halka ölüm-kalım konusunda karar verme, ceza hükmü verme ve af çıkarma yetkisi verir ki bunların tamamı, demokratik bir devletin açık göstergeleridir. Zira kraliyete dayalı devleti temsil eden egemen bir yargıç ve herhangi bir aristokrasi formu yoktur; nitekim senatonun veya muhafızlar olarak adlandırdığı danıştayın halkın keyfine göre seçilen dört yüz yurttaştan oluşmasını ister. Bu, Platon’un devletin olabilecek en demokratik devlet olduğunu, tüm dünyadaki en demokratik devlet olduğu söylenen kendi Atina’sından daha da demokratik olduğunu açıkça göstermektedir. Devletin yönetimi için ortaya koyduğu yedi yüz yirmi altı yasaı burada hariç tutuyorum, zira devlet şekliyle ilgili olarak Platon’un devletin üç şeklin (veya en azından aristokrasi ve demokrasinin) tavllanmış bir terkibi olduğunu söyleyen Aristoteles, Cicero, Contarini ve pek çok başkalarının hatalı olduklarını {561} göstermiş olmak benim için yeterlidir.*

* “Aristoteles, Cicero, Contarini ... yeterlidir.” L183, D6-9’da Aristoteles özellikle suçlanmaktadır: “Platon’un hayali devleti, Aristoteles’in iddia ettiği üzere aristokrasi ve demokrasinin terkibi değildi; Cicero, Contarini ve diğerleri bu hatayı sürdürmüş ve iyi niyetle olsa dahi başkalarını da bu hataya sürüklemişlerdir.”

O halde [266] varacağımız sonuç, şimdi ve geçmişte aristokrasi ile demokrasiden mürekkep bir devlet olmadığı, üç şekilden mürekkep bir devletin ise esamisinin okunmadığı, yalnızca üç devlet türü olduğu yönündedir.* Bunu ilk söyleyen Herodot idi ve Tacitus daha da iyisini söylemiştir: *Cunctas nationes et urbes populus, aut primores, aut singuli regunt.*”

Ancak halkın görevlileri atadığı, harcamalar üzerinde tasarrufta bulunduğu ve af çıkardığı (bunlar egemenliğin üç ayrıcalığıdır); soyluların kanun koyduğu, barış ve savaş konularında karar verdiği ve vergi, harç ve resimleri saldı (bunlar da egemenliğin ayrıcalıklarıdır) ve bunların üzerinde, bir bütün olarak halkın ve tek tek bireylerin biat ve sadakatle bağlı olduğu, kararına itiraz edilmeyen veya [yeniden duruşma için] medeni talepte (*requeste civile*) bulunmanın mümkün olmadığı bir kraliyet yargıcının da bulunduğu bir devlet inşa etmenin mümkün olduğu söylenerek itiraz edilebilir. Görünüşte bu, egemenliğin haklarını ve nişanelerini bölmenin ve aynı anda aristokratik, kraliyete dayalı ve demokratik bir devlet kurmanın yolu olacaktır. Ancak yanıtım, egemenliğin ayrıcalıkları bölünemeyeceğinden, böyle bir devletin hiçbir zaman var olmadığı, kurulamayacağı ve tahayyül dahi edilemeyeceği yönündedir. Zira herkes için kanun koyma erkini (kimsenin buyruklarını temyiz edemeyeceği ve hatta itiraz edemeyeceği şekilde, istediğini emretme veya yasaklama erkini) haiz kısım, kanımca başkalarının savaş veya barış yapmasını, vergi salmasını ya da kendi izni olmadan sadakat ve biat sunmasını yasaklayacaktır; kendisine sadakat ve biat sunulacak kişi ise soyluları ve halkı kendisinden başka hiç kimseye itaat etmemeye zorlayacaktır. Bu nedenle, her zaman, egemenlik hükümdarda, halkın {562} azınlığında veya tamamında toplanana kadar silahların konuşması gerekecektir.”

* “...yalnızca üç devlet türü olduğu yönündedir.” L183, D11-12 önemli ölçüde daha vurguludur: “ve [bir karışım] tahayyül dahi edilemez, yalnızca üç temel şekil mümkündür (*at ne opinione quidem fingi, sed tria tantum genera constitui posse*).”
 ** “Tüm milletler ve kentler ya halk ya soylular ya da fertler tarafından yönetilir.”
 *** “Bu nedenle ... konuşması gerekecektir.” L184, B6-C1 daha kapsayıcıdır: “Her kısım, üstlendiği haklardan vazgeçmeden kendi haklarını kuvvetle koruyacağından, bu düzenleme otoritenin doğasına aykırı olacaktır; öyle ki en yüksek emretme erkini haiz olan kişi kendi tebaası olan birine itaat etmeye zorlanır. Bu, egemenlik haklarının hükümdar ile tebaaları arasında bölündüğü durumlarda, en yüksek erk tek kişide, azınlıkta veya yurttaşların tamamında olana kadar nihai kontrol meselesine silah gücüyle karar verilen bir karışıklık durumunun ortaya çıkmak zorunda olduğunu açıkça göstermektedir.”

Bir örnek olarak, mevcut Kral Frederick'in büyük büyükbabası Christian'ın zamanından itibaren Danimarka soylularının krallarını nasıl kendilerine tabi kılmaya çalıştıklarını görebiliriz. Kral Christian'a karşı komplo kurduktan sonra kendisini tahtından sürerek senatonun kararı olmadan savaş veya barış kararı vermemesi ve {senato olmadan} hiçbir beye ölüm cezası vermemesi şartıyla ve yeri geldiğince belirteceğim diğer bir dizi benzer kısıtlamayla tahtı kuzenine vermişlerdir. Bu zamandan itibaren krallar bu kısıtlamaları gözetceklerine dair yemin etmişler ve soylular, kralın bu kısıtlamaları bozmamasını sağlamak için [267] kalıcı barış antlaşması yapmasını engellemekte (*ne veut pas qu'il face la paix*) olup özgürlüklerini korumak üzere Polonya kralı ve Lubeck hükümdarlarıyla krala karşı ittifak kurmuşlardır. Bunun sonucunda, Danimarka kralının ve soylularının egemenlikte kendi paylarına sahip oldukları söylenebilir. Ancak bu devletin huzurunun olmadığı da söylenebilir, tıpkı soylularına hiç güvenmediğinden bir Almanı şansölye ve Varennes adlı bir Norman beyini başmuhafız atayan İsveç kralı gibi.*

O halde karışım, bir devlet olmaktan ziyade devletin yozlaşmasıdır. Herodot bu nedenle yalnızca üç devlet şekli olduğunu ve diğerlerinin, egemenlik birinde tamamen temerküz edene kadar toplumsal fitne ve fesatlarla sürekli çalkalanan yozlaşmalar olduğunu söylemiştir.

Roma'da çok varlıklı kimseler arasından seçilen halkın azınlığının kanunları koyduğu, yüksek yargıçları (yani konsülleri, *praetor*'ları ve müfettişleri) seçtiği, ölüm-kalım hakkında egemen erk sahibi olduğu ve savaşla ilgili tüm meselelerde tasarruf ettiği; bir bütün olarak halkın düşük kademeli yargıçları seçtiği (halkın on tribünü, yirmi dört askeri tribün, iki *aedile* veya *escheving*, hazineciler, muhafızlık ve para basımına ilişkin görevliler) ve boşta kalan makamları bahşettiği; Sullâdan önce halkın çoğunluğunun, doğal veya medeni ölüm cezasını içermeyen üst düzey cezai takibatları hükme bağladığı söylenerek yine itiraz getirilebilir. Bu düzenleme itibarıyla, devletin aristokrasi ve demokrasiden mürekkep olduğu savunulabilir ki antikler, en dar anlamıyla buna devlet [*politeia*, *respublica*] demişlerdir.

* "... tıpkı ... İsveç kralı gibi." L184, D1-6 konuyu detaylandırır: "İsveç hükümeti de aynı fırtınalarla ve dalgalarla çalkalanmaktadır. Kral öyle büyük bir korku içinde yaşıyordu ki Kral Henry'nin başmuhafızı Fransız, şansölyesi ise Alman olmasına rağmen, soylular tarafından sarayından ve tahtından sürülmüş ve hapse atılmış olup hapiste on yedi yıldır çürümektedir."

Bunun hakikati biraz andırdığını teslim etmekle beraber, devletin en uygun anlamıyla demokrasi olduğunu tekrarlayacağım. Halkın yüksek Zümrelerinin [*comitia centuriata*] şahsi servete göre altı sınıfa bölündüğü; süvariler,¹¹ senatörler ve soyluların çoğunluğu ile halkın en zengin kesiminin ilk sınıfta bulundukları; yalnızca bu sınıfın mutabık kalmasıyla teklif edilen bir kanunun ilan edilerek seçime aday olan yüksek yargıçların yemin etmek üzere zümre meclisine çağrılmış olmaları doğrudur. Geriye kalan beş sınıfta on kat daha fazla yurttaş olduğu, ilk sınıftaki komiteler mutabakata varamadığında ikincisine danışıldığı, böylece ayaktakımını içeren altıncı ve sonuncu sınıfa kadar ilerlendiği de doğrudur.¹² Konunun çoğu zaman onlara gelmediği de doğrudur. Yine de devletin demokratik olduğunu savunmak için halkın tamamının bir payı olması yeterlidir, zenginlere ve soylulara öncelikle danışılrsa dahi. Bu durumda dahi sıradan halk (soyluları içermeyen, halkın büyük çoğunluğu), oy hakkının boşuna olduğunu görerek krallar sürüldükten sonra yirmi ile otuz yıldan daha kısa bir sürede pek çok kez isyan çıkarmış, kanun koyma ve barış-savaş kararı verme, yukarıda belirttiğimiz üzere Senato tarafından tavsiye edilen her şeyi kabul veya reddetme erkini almıştır. Ayrıca, soyluların avam meclislerine katılamamalarına dair bir nizamname çıkarmıştır ki bu, devletin var olmuş {564} en demokratik devletlerden biri olduğunu savunmak bakımından şüphe götürmeyen bir argümandır. Zira avam kanun koyma avantajını ele aldığından beri,¹³ *comitia centuriata* (*grands estats*) dört yüz ile beş yüz yıl içinde bir düzineden fazla kanun çıkaramamıştır.*

Bu paragrafta, erken dönem Roma anayasa tarihine ilişkin versiyon L185, A10-D1'de şu şekilde düzeltilmiştir: "Dolayısıyla, devletin egemenliği aristokratlar ve soylular grubunda yatmaktadır zira halkın en geniş kısmı, aynı zamanda en fakir ve en düşük mertebeli kısmı olan altıncı sınıfa atanmıştır. Bu, avamın meclisteki yeri olduğundan ve hiçbir zaman görüşleri alınmadığından, rahatsızlıklara yol açmaya başlamıştır. Bunun sonucunda Aventine tepesinde üç aylık yaşanarak avam, aristokratlara karşı özgürlüğünü ve erkini savunmak için silahlanıp buraya çekilmiştir. Avam, kendilerine ait dokunulmaz yargıçlar tesis etmelerine izin verilene kadar teskin edilememiş olup bunun için mecliste asilzadelerin hariç tutulduğu gruplar (*tributis comitiies*) oluşturulmuştur. Dolayısıyla avam, daha yüksek yargıçların (kanımca konsüllerin, *praetor*'ların ve müfettişlerin) mecliste *centuria* yani aristokratlar tarafından seçildiği, daha düşük mertebeli yargıçların ise mecliste avam gruplar tarafından seçildiği bir düzenlemeyle bir süreliğine yatıştırılmıştır. Bu düzenleme kapsamında devlet bir anlamda karma gibi görünmektedir. Ancak devletin temellerini sarsan bu kısa dönemi ve buna ilişkin rahatsızlıkları anlamaya çalışan herkes, devletin bu rejime en fazla yirmi ile otuz yıl tahammül edebildiğini, sonrasında son derece kötü bir duruma düştüğünü ve her taraftan düşmanlarla çevrili olmasaydı bu kadar dahi dayanamayacağını hemen

Bazıları, devlet şekilleri karıştırılmaz olsa dahi bunun yalnızca üç şekil olduğu anlamına gelmeyeceğini belirterek de itiraz edebilirler. Zira altmış bin yurttaştan kırk bininin egemenlikte payı varken yirmi bininin hariç tutulması söz konusu olabilir. Bunun aksine, altmış bin kişi arasından bir veya iki yüz kişinin ya da halen nüfusun azınlığı olan yirmi dokuz bin kişinin egemenliği elinde bulundurması da söz konusu olabilir. Yine de yüz kişinin erki elinde bulundurmasıyla yirmi dokuz bin arasında, kırk bin kişiyle altmış bin kişi arasında önemli bir fark vardır. Yanıtım şu ki yarından fazla veya az olduğu sürece, ne kadar az veya fazla olduğunun derecesi dikkate alınmamalıdır. Zira devletlerin çeşitliliğini belirlemek için derece kullanılsaydı milyonlarcası olurdu; hatta devlette payı olanların sayısının artması veya azaltılması, sonsuz bir çeşitliliğe yol açacağından sayısı da sonsuz olurdu. Fakat sonsuz, her türlü bilim veya disiplinden daima hariç tutulmalıdır.

Her devlet şeklinin özel niteliği üzerinden getirilebilecek diğer itirazlar aşağıda temizlenecektir. Ancak mevcut meseleyle ilgili olarak bir itiraz daha getirilebilir: Augustus imparatorken ve ondan sonra uzun bir süreyle Roma devletine prenslik [*principate*] denmekteydi ancak bu devlet şeklinden, Herodot, Platon, [269] Aristoteles, [565] hatta yedi şekil sayan Polybius'ta dahi hiç söz edilmez. Suetonius'ta okuduğumuz üzere imparator Caligula, akşam yemeğine davet ettiği birkaç kralın kendi hanelerinin onuru ve eskiliği üzerine tartışmaya girdiklerini gördüğünde, Homeros'ta kendisini Agamemnon'un dengi ve eşiti olarak takdim etmek isteyen Akhilleus'a karşı Agamemnon'un sözlerini yüksek sesle alıntılanmıştır. Caligula, "Tek kral olsun," demiştir.

kabul edecektir. Aslında, avam kanun koyma erkini aldıktan kısa bir süre sonra (devletin egemenliği burada yatmaktadır), isteksiz ve inatçı derecede dirençli bir aristokrasiyle kalan egemenlik haklarının kontrolü için küçük adımlarla çatışmaya başlamıştır. Ancak halkın (*populus*) yüksek yargıçları mecliste *centuria* tarafından belirlendiği dönemde dahi avam (*plebs*) mecliste bulunmakta ve altıncı sınıf sayılmaktaydı; son derece ender oy kullansalar da önceki sınıfların bölünmesi durumunda oy kullanabiliyorlardı ki bu, devletin o dönemde dahi demokratik olduğunu göstermek için yeterlidir."

'Fark edilebileceği üzere Latince metinde Bodin, avama yönelik ilk imtiyazların karma anayasa oluşturduğunu fakat bunun işe yaramadığını kabul etmektedir. Ayrıca, bu döneme yönelik düşüncelerine en eski cumhuriyet anayasasını aristokrasi olarak adlandırmakla başlar ancak Fransız anayasasında olduğu şekilde demokratik olduğunu söyleyerek bitirir.)

L186, A10'da "Flavius Vespasian'a kadar" diye belirtilir. IP, s. 564, n. 47, bunu *lex regia*'ya açık bir gönderme olarak ifade eder; *lex regia* ile erkin tamamının imparatorun alınıp halka devredilmesi amaçlanmıştır ve geleneksel olarak Vespasian'ın hüküm sürdüğü döneme tarihlenir.

Üstelik Suetonius'un dediğine göre "tacı alıp Roma prensliğinin şeklini krallıkla değiştirmekten uzak değildi." Ancak prenslik, bir amirin tüm kişilere emir verebileceği ve toplu olarak ele alındığında önde gelen kişiden fazlası olmadığı (*et n'est que premier en nom collectif*) bir demokrasi yahut aristokrasiden başka bir şey değildir. Zira dar anlamıyla alındığında, *princeps* sözcüğü sadece ilk anlamına gelir." Bu nedenle, Judea halkı^{***} Asmonea hanesinin ilk prensi olan Aristobulus'un bir tacı kendisine alıp diğerini erkek kardeşine göndererek aristokratik olan prensliği diyarşi (*double royaume*) haline getirmesinden yakınmışlardır. Aynı düzenlemeyi, kendileri üzerinde ölüm kalım erki olmaması, kasabalara garnizon yerleştirmemesi, vergi salmaması veya teamül ve kanunlarda hiçbir değişiklik yapmaması şartıyla Romalıların kralı Tarquinius Priscus ile ittifaka giren Toskana'nın eski kasabalarında da görürüz. Florus'un ifadesiyle, *Sed {566} ut civitatum principatus penes regem Romanum esset.*^{****} Dolayısıyla, Romalıların kralının kendi Zümrelerine başkanlık etmek haricinde Toskana kasabaları üzerinde erki olmadığı açıktır (*sinon qu'il estoit le premier aux estats*). O halde bu son itiraza yanıtım, pek çok aristokratik ve demokratik devlette, Almanya'daki imparator, Venedik'teki dük ve antik Atina'daki *archon* gibi onur ve otorite bakımından herkesten önce gelen bir hâkim bulunmasına rağmen bunun devlet şeklini değiştirmedeği yönündedir.^{*****}

Ancak Roma imparatorları, pratikte monark gibi davranmalarına ve çoğunun zalim tiranlar olmalarına rağmen kendilerini salt hâkim, başkumandan, tribün, ilk yurttaş olarak adlandırmışlardır. Üstelik kendi güçleri altında silahlar ve müstahkemler bulunuyordu; devlet meseleleri söz konusu olduğunda kaba kuvvetin efendisi, insanların, kanunların ve tüm ülkenin efendisidir.^{*****}]

- * L186, B6-8 şunu ekler: "Buna göre, Actium muharebesinden sonra Augustus'un yönetimindeki devletin demokrasi, aristokrasi ve krallık olmadığı açıktır."
- ** L186, B8-10 bunu genişletir: "Ancak prenslik, tek bir kişinin başkanlık ettiği aristokratik veya demokratik bir devletten fazlası değildir; Latinler bu kişiye *praeundo* (önde gelen) kökünden gelen *praetor* ve *princeps*, yani *primus*, ilk derler." (Görünüşe göre *principate* ile *praetor* arasında bağlantı kurmaya yönelik bu girişime geçerken değinilmiştir. Devamı getirilmez.)
- *** L186, B10'da "Yahudiler" denmektedir.
- **** "Ancak Roma kralının erki, kendi ülkelerinde *princeps*'in sahip olduğu erkti."
- ***** L186, D1-3 şunu ekler: "Roma'da olduğu gibi aynı erki paylaşan iki hâkim, pek çok İsviçre ülkesinde olduğu gibi üç hâkim yahut Cenevre'de olduğu şekilde dört hâkim varsa hiçbiri birinci olmadığından dolayı buna prenslik denemez."
- ***** Roma örneğine bu geri dönüşün amacı, yarı prenslik olduğunu göstermektir. Bu, 186, D3-187, A1'deki genişletilmiş yorumlarla beraber açıkça belirtilmiştir: "Ancak Roma devletinde Augustus, gücünü kurnazca gizleyerek kendisini imparator (ordunun

Papinian'a göre hukuki bakış açısından, Roma'da yapılanlara değil, [270] yapılması gerekenlere bakmalıyız. Bu nedenle prenslik (*principauté*), egemenliği haiz olanlara bağlı olan bir kişinin başkan yahut lider (*premier*) olarak hareket ettiği bir aristokrasi veya demokrasiden ibaret görünmektedir.

başkomutanı) ve özgürlüğünü gasp ettiği halkı korumakla görevli olan halk tribünü olarak ilan etmiş ve Senato kendisini buna mecbur kılmış gibi görünmekten çok uzak bir şekilde, devletin hamiliğini on yılığına üstlenmiştir. Böylece, dalavere ve hilelerle bir prenslik kurmuştur. Üstelik vilayetlere kırk lejyon konuşlandırıp üçünü kişisel muhafız olarak tutmuş, kaleleri ve müstahkemleri garnizonlarla emniyete almış olduğundan, fiilen asa, hükümdarlık arması veya taç olmadan kraliyet erkini ele almıştır. Varisleri tiranca hüküm sürmüş, birkaç istisna dışında her biri diğerinden daha zalim olmuştur. Suetonius'un söylediğine göre Tiberius, hükümdarlığının başında, konsüllerin huzurunda yükselip onların yolunu açmasına rağmen, nihayetinde devlete en kepaze boyunduruklardan birini takmıştır.

[297] II. KİTAP, BÖLÜM 5

TİRANIN CANINA KASTETMENİN VE ÖLDÜKTEN SONRA EMİRLERİNİ İPTAL VE İLGA ETMENİN HUKUKA UYGUN OLUP OLMADIĞI ÜZERİNE

“Tiran” teriminin kesin anlamına dair cehalet, pek çok kişiyi yoldan çıkarmış ve pek çok uygunsuzluğa sebep olmuştur. Tiranın, seçim, veraset hakkı, talih, adil bir savaş [298] veya Tanrı’dan özel bir çağrı olmadan, kendi otoritesiyle kendisini egemen kılan bir kişi olduğunu söylemiştik. Antiklerin yazılarında ve tirana ölüm cezası veren kanunlarda tirandan bu anlaşılır. Sahiden antikler, tiranları öldürenler için büyük ödüller tesis etmiş, soyluluk, yiğitlik ve kahramanlık unvanlarının yanı sıra statü ve onursal unvanlar, hatta tiranın mallarının tamamını sunmuşlardır; bunun nedeni, vatani ya da Giritlilerin söylediği gibi anavatanı gerçekten kurtaran kişiler olarak kabul edilmeleridir. Bu hususta iyi ve erdemli bir hükümdar ile kötü ve şirret bir hükümdar arasında ayrım yapmamışlardır; nitekim sunduğu adalet ve erdem bahaneleri ne olursa olsun hiç kimsenin egemenliğe el koyup kendisini yoldaşlarının efendisi kılmaya hakkı yoktur. Üstelik, en katı anlamıyla kanunlarda, egemenliğe mahsus {606} ayrıcalıkların {izinsiz} kullanımı ölüm cezası gerektirir. Bu nedenle, bir tebaa, hangi yolla olursa olsun devleti işgal edip kralından yahut demokrasiden ve aristokrasiden çalarak kendisini bir yurttaştan lort ve efendiye dönüştürmeyi arzularsa öldürülmeyi hak eder.* Bu hususta sorumuz hiçbir zorluk arz etmez.

* “öldürülmeyi hak eder.” ifadesi yerine L207, B7-8’de daha kuvvetli olan şu ifade yer alır: “halk tarafından toplu olarak veya herhangi bir kişi tarafından öldürülebilir (*ab universis, et singulis occidi licere*).”

Bu durumda hukuka mı yoksa kuvvete mi başvurmaya öncelik verileceği konusunda Greklerin Latinlerden farklı oldukları doğrudur. P. Valerius Publicola'nın talebiyle yayınlanan Valerius kanunu, öldürülen kişinin gerçekten egemenliği hedeflediğinin sonradan tespit edilmesi şartıyla ikincisini onaylar. Bu iyi bir çözüm gibi görünmektedir. Adli usuller gerekli olsaydı, bir kişi yardımı koşana kadar yangın bütün devleti sarabilirdi. Etrafına silahlı muhafızlar dizip kalelere el koyan biri nasıl yargılanmaya götürülebilir? Hukuk yolunu korumak isterken kanunlarla beraber devleti de kaybetmek yerine kuvvet yoluyla ilerlemek daha iyi olmaz mı? Bununla beraber Solon, bir yargılama yapıp hüküm verilene kadar kuvvet kullanmayı yahut egemenliğe el koymaya çalışan birini öldürmeyi yasaklayan, zıt bir kanun geçirmiştir. Düşmanları tarafından, tiranlığı hedefledikleri bahanesiyle öldürülen pek çok iyi yurttaş ve saygın kişi olduğundan bu, Valerius kanununa kıyasla daha hakkaniyetlidir; zira o dönemde öldürülmüş bir kişiyi haksız çıkarmak daha kolaydı.

Ancak bu iki kanunu uyumlu hale getirmek ve bu meseleyi çözmek üzere, tiranlıktan şüphelenilen kişi henüz kuvvet toplamayıp güçlü noktaları işgal etmediyse Solon'un kanununun uygulanması ve tiran kendisini açıkça ilan ettiğinde yahut kale ve garnizonların kontrolüne el koyduğunda Valerius kanununun uygulanması kanımca uygun görünmektedir. İlk durumda, diktatör Camillus'un M. Manlius Torquatus'a karşı adli usulden ilerlediğini görürüz; ikinci durumda ise Brutus ve Cassius, Caesar'ı öldürmüştür. Ancak Solon, bu hususta haddinden fazla titiz olduğu için kendi gözleri önünde Pisistratus'un kendisini tebaa ve yurttaştan efendiye dönüştürmesini durduramamıştır. Ayrıca, Atina tiranlarını öldürenler de adli usulden ilerlememişlerdir.*

Bu noktada, yargılama biçimi veya şekli olmaksızın haklı olarak öldürülebileceğini söylediğim bir tiranın, kuvvet veya hile yoluyla egemenliği ele geçirdikten sonra kendisini Zümrelere seçtiği takdirde meşru olup olmayacağı gibi sorulabilecek pek çok soru vardır. Zira resmi seçim işlemi, tiranlığın özgün bir şekilde onaylanması gibi, halkın bunu uygun gördüğünün bir göstergesi gibi görünmektedir. Ancak buna rağmen katline cevaz verileceğini, tiran halkın yargısına tabi olmak üzere otoritesinden vazgeçip silahlarını ve gücünü tekrar halkın eline teslim etmediği sürece bunun kuvvet yoluyla yapılabileceğini söylerim. Tiranların gücünden mahrum bırakılmış

* "Ayrıca, Atina tiranlarını ... ilerlememişlerdir." L207, D12-L208'de değiştirilen ifade referansı açıklamakta ve detay vermektedir: "Harmodius ve Aristogoton, kanuna bakmaksızın ve Solon'un kişisel otoritesiyle Pisistratus'un oğullarını öldürmüşlerdir."

bir halka dayattıklarına rıza denemez. Örneğin Sulla, Valerius kanununa dayanarak kendisini seksen yıllığına diktatör kılmış, bunu da Roma şehrinin içinde kamp kuran güçlü bir orduyla ilan etmiştir. Ancak Cicero, bunun bir kanun olmadığını söylemiştir. Servius kanunuyla kendisini daimî diktatör kılan Caesar başka bir örnektir; {608} Floransa'nın içinde bir ordu tutarak kendisini dük seçtiren Cosimo de Medici de bir başkasıdır. İtirazlar dile getirildiğinde sarayın önünde yayılım ateşiyle top atışları yaptırmış ve bu da lortların ve yargıçların daha çabuk alışmalarını sağlamıştır.

Ancak bir tiranın varisleri, yüz yıl gibi uzun bir süreyle egemenliği ellerinde bulundurlarsa, diğer tüm konularda olduğu gibi bu kadar uzun bir zaman aşımı burada da hak sağlayabilir. Egemenliğin zaman aşımına uğramadığı söylene de bu, yüz yıldan kısa bir süre içindir; özellikle tebaalardan aksi yönde bir itiraz veya protesto yoksa.* İkincisine dair bir örnek, Caesar'ın sahip olduğu tüm güce rağmen Caesar'ın heykeline takılan tacı kaldıracak kadar cesur olan tribün Aquila'nın muhalefetidir, bu eylem Caesar'ı öylesine kızdırmıştır ki çıkardığı tüm emir ve ahlara "Tribün Aquila'nın memnuniyetine" ifadesini eklemiştir.

Erdemli veya kötü niyetli olmasına bakılmaksızın, kendi otoritesiyle kendisini egemen efendi kılan tiran konusunda bu kadarı yeterlidir. Ancak [bu bölümdeki] meselemizden kaynaklanan başlıca güçlük; seçim, talih, veraset

* "Ancak bir tiranın varisleri ... protesto yoksa." L208, B5-C10, Bodin'in egemenliğin zaman aşımına uğramamasıyla ilgili olarak ne kastettiğine dair önemli bir açıklamanın yerini alır: "Ancak tiranın çocukları ve akrabaları, ataları tarafından aktarılan tiranlığı çok uzun bir süreyle tutarlarsa (diyelim ki veraset bozulmadan yüz yıl olsun) ve devleti adaletle yönetirlerse, uzun zaman aşımı meşruiyet gücü kazandırdığı için bu rejime tiranlık denmemelidir. Egemenlik haklarının zaman aşımına uğramadığına dair söylediklerimiz, devlet (*respublica*) devam ederken egemenlik haklarını gasp etmeye çalışan kişilere yöneliktir, devletin (*reipublicae*) tamamen değiştirilmesi için geçerli değildir. "Ara veya müdahale olmaksızın" şeklinde belirtmemizin anlamı, yurttaşların tirana yahut soyuna karşı herhangi bir komplo kurarak ya da herhangi bir muhalefetle hükümdarın mülküne rahatsızlık vermeyecek olmalarıdır, zira yurttaşların hükümdarın buyruklarına gerçekten muvafakat ettikleri ve kendisini meşru bir hükümdar olarak kabul ettikleri bu durumda gayet açıktır."

(Buradaki fikir, meşru egemenin hâkim kaldığı ve bir bütün olarak egemenlik hakkını ortaya koymaya hazırlıklı olduğu sürece egemenliğin belirli ayrıcalıklarının zaman aşımına uğramayacağıdır. Ancak egemenlik bir bütün olarak devredilebilir ve egemenliğin gaspa uğramak yerine bir bütün olarak ve gönüllülük esasına dayalı şekilde devredildiği durumlarda, ne zaman meşruiyet kazandığını zaman aşımı kuralı belirler.)

hakkı, adil savaş veya Tanrı'nın özel bir çağrısıyla devleti ele alan egemen bir hükümdarın, zalim, baskıcı veya aşırıya varan düzeyde kötü niyetli olması durumunda öldürülüp öldürülemeyeceğidir. Zira [genelde] tiran sözcüğüne atfedilen anlam budur.¹ Bu meseleye değinen pek çok [hukuk] uzmanı ve teolog, [türe ilişkin] ayırım yapmadan bir tiranı öldürmenin müsaade edilebilir olduğu sonucuna varmış,² {609} bazıları ise birbiriyle uyumsuz olan iki kelimeyi yan yana getirerek kral-tirandan (*roi tyran*)³ söz etmişlerdir. Bu, pek çok güzel ve sağlıklı monarşinin yıkımına yol açmıştır.

Ancak bu soruyu uygun şekilde karara bağlamak için mutlak surette egemen olan ve olmayan hükümdarlar ile tebaalar ve yabancılar arasında ayırım yapmamız gerekir. Bir tiranın yabancı bir hükümdar tarafından ya da bir tebaa tarafından hukuka uygun şekilde öldürülebileceğini söylemek arasında büyük bir fark vardır. Zira adaletin kapıları kapandığında, kim olursa olsun, bir kimsenin haksız yere baskıya uğrayanların malını, onurunu ve canını savunmak için güç kullanması ne kadar şanlı ve yakışık alır ise (kardeşinin dövülüp eziyete uğradığını gören ve adaleti tesis etme seçeneği olmayan Musa'nın yaptığı gibi), bir tiranın zulmü altında baskıya uğrayan bir hükümdarın koskoca bir halkın intikamını almak üzere silaha sarılması da son derece güzel ve muhteşemdir; tüm dünyayı dolaşıp tiran canavarları öldüren ve yüce amelleri nedeniyle tanrılaştırılan Hercules de bunu yapmıştır. Aynısı, Dion, Timoleon, Aratus ve tiranları ıslah edip düzelterler unvanını alan diğer {610} cömert hükümdarlar tarafından da yapılmıştır. Üstelik bu, Tatarların hükümdarı Timurlenk'in o dönemde İstanbul'u kuşatmakta olan Bayezid'e [I. Bayezid] savaş ilan etmesinin de tek sebebi olup Timurlenk, tiranlığı nedeniyle onu cezalandırmaya ve zulme uğrayan halkları kurtarmaya geldiğini söylemiştir. Stella Dağı [Elmadağ, Çubuk -çn.] ovasında yapılan bir muharebede Bayezid'i yenerek üç yüz bin Türk'ü öldürüp bozguna uğrattıktan sonra, tiranı ölene kadar bir kafeste zincire vurdurmuştur. Bu durumda [301], bu faziletli hükümdarın bir tirana karşı cebir, aldatma yahut adli yollara başvurarak ilerleyip ilerlememesi fark etmez. Ancak faziletli bir hükümdar bir tiranı yakaladığında, halkların müşterek hukukuna (*droit des gens*) göre aleyhine hareket etmektense bir katil, aile katili ve hırsız olarak yargılayıp cezalandırmasının daha onurlu olacağı da doğrudur.*

* L209, B9-11 şunu ekler: "O halde şu hususta anlaşalım: Bir tiranı, yani alçaklığı herkesin dilinde olan, tebaalarına karşı yağmacılık, cinayet ve zulümlerle kötü şöhret salmış birini öldürmek her yabancı için serbesttir." (Burada Fransızca metne nazaran daha

Ancak tebaalara ve yapabileceklerine gelince, hükümdarlarının mutlak egemen olduğunun ya da doğru anlamda egemen olmadığının bilinmesi gerekir. Zira mutlak egemen değilse bunun zorunlu sonucu, egemenliğin halkta yahut aristokraside bulunduğudır. Bu ikinci durumda, kendisine baskın çıkılabiliyorsa hukuk yoluyla yahut adalet başka bir şekilde sağlanamıyorsa fiilen ve açık güç kullanarak ilerlemenin serbest olduğuna şüphe yoktur. Bu nedenle Senato, Nero'ya karşı ilk yoldan, Maximinus'a* karşı [ve meşru olarak] ikinci yoldan ilerlemiştir, zira Roma imparatorları önde gelen kişi ve baş yurttaş anlamında cumhuriyetin başkanlarından başka bir şey olmayıp egemenlik halkta ve Senato'da kalmıştır.⁴

Seneca'nın öğrencisi Nero'nun ağzından şu sözleri söyletmesine rağmen söz konusu devlet, yukarıda gösterdiğim üzere prenslik olarak adlandırılıyordu: "Tüm canlılar arasında yalnızca ben Tanrı'nın yeryüzündeki vekili olarak seçilmiş bulunuyorum. Ben, ölüm ile yaşama karar verdim; kadir-i mutlağım ve herkesin statüsü ve durumu üzerinde dilediğim gibi tasarrufta bulunabilirim." Nero'nun gerçekte bu erki gasp ettiği doğru olsa da kanunen devlet bir prenslikten ibaretti ve egemenlik halka aitti. Venedik sistemi de bu olup Venedikliler, Marin Faliero adlı düklerini ölümle cezalandırmış ve başka pek çok kişiye de bir yargılama görüntüsü olmadan ölüm cezası vermişlerdir; zira Venedik, dükün baş yurttaştan fazlası olmadığı, egemenliğin Venedik beyefendilerinin Zümrelerinde bulunduğu aristokratik bir prensliktir." Benzer şekilde, Alman İmparatorluğu da imparatorun baş yurttaş ve önde gelen kişi olduğu aristokratik bir prenslik olup İmparatorluğun erk ve hükümranlılığı Zümrelerde bulunmaktadır. Bu Zümreler, kendileri üzerinde yetki ve erk sahibi olmaları nedeniyle 1296'da imparator Adolph'u ve 1400'de Wenceslas'ı resmi hukuk usulleriyle tahttan indirmişlerdir.

Aynısını, egemen erki bulunmayan ve kumandanlardan ibaret [302] iki kralın yer aldığı saf bir aristokrasi olan Sparta devleti için de söyleyebiliriz.

serbest görünen Latince metin, yalnızca hükümdarlardan ziyade tüm yabancılara izin vermektedir. Ancak L213, B2-4'te, Fransızca metindeki 307'de (aşağıda s. 120) olduğu gibi Bodin yalnızca yabancı hükümdarlardan söz ettiğinden dolayı aradaki fark sehven olabilir.)

* "Bu nedenle Senato, Nero'ya karşı ilk yoldan, Maximinus'a karşı [ve meşru olarak] ikinci yoldan ilerlemiştir" ifadesi yerine, L209-C6-8'de şu ifade bulunmaktadır: "Nero ve Maximinus'a yapılanlardan okuduğumuz gibi, zira ikisi de muntazam bir yargılama olmadan Senato tarafından ölüm cezasına çarptırılmışlardır."

** Venedik örneği Latince metinden çıkarılmıştır.

Agésilaus gibi suistimalleri nedeniyle para cezalarına çarptırılmalarının veya Agis ile Pausanias'ta olduğu gibi ölüm cezasına çarptırılmalarının nedeni budur. Kendi zamanımızda da bu {sık sık} Danimarka ve aynı zamanda İsveç krallarına uygulanmaktadır; gösterdiğimiz üzere soylular, bu kralların prenslerden ibaret olup egemen olmadıklarına kanaat getirdiklerinden dolayı bazıları sürgün edilmiş, bazıları hapiste ölmüş, bazıları ise hâlâ hapidedir. Dolayısıyla, seçme hakkını elinde bulunduran Zümrelere tabidirler. Bu, egemenliğin tamamını elinde bulunduran ve hak ettikleri takdirde kendilerine ölüm cezası veren aristokratların otoritesine ve adli erkine tabi olduklarından dolayı Caesar'ın *regulos* yahut küçük {612} kral dediği eski Galya kralları için de geçerlidir. *Liegeois* kralı dedikleri başkumandan Ambiorix, bu nedenle şöyle demiştir: “Emirlerimiz odur ki halkın benim üzerimdeki erki, benim halk üzerimdeki erkimden az olmasın.” Böylece egemen olmadığını açıkça belirtmektedir, ancak egemenlik bölümümüzde gösterdiğimiz üzere erkinin halkın erkine eşit olması mümkün değildir.

Fakat Fransa, İspanya, İngiltere, İskoçya, Etiyopya, Türkiye, İran ve Moskova'nın gerçek monarklarında olduğu gibi hükümdar mutlak egemen (erki asla sorgulanmamış ve egemenliği asla tebaalarla paylaşılmamış) ise, sayılabilecek tüm suistimalleri, dinsizlikleri ve zulümleri işlemiş olsa dahi kuvvet veya hukuk yoluyla monarkın onuruna yahut canına kastetmek, tek başına veya toplu olarak hiçbir tebaaya düşmez. Hukuk yoluyla ilgili olarak tebaanın, tüm yetki ve otoritesinin bağlı olduğu hükümdarının üzerinde yetkisi yoktur; yargıçlarının yetkisini iptal edebilmekle kalmaz, onun huzurunda tüm yargıçların, loncaların ve birliklerin, Zümrelerin ve toplulukların erk ve yetki alanı sona erer. Bu hususu daha önce belirtmiştik ve yeri geldiğinde daha da ayrıntılı bir şekilde ifade edeceğiz. Şayet bir tebaanın kendi hükümdarı üzerinde, vassalın lordu üzerinde veya hizmetkârın efendisi üzerinde hüküm verme izni yoksa (kısaca, [303] kralına karşı hukuk yoluyla ilerlemek serbest değilse) bunu kuvvet yoluyla yapmak nasıl meşru olabilir? Zira buradaki mesele kimin en güçlü olduğunu keşfetmek değil, yalnızca bir tebaanın hükümdarına hüküm giydirmesinin hukukta yeri olup olmadığını ve buna dair erkinin bulunup bulunmadığını keşfetmektir.

{613} Bir tebaa, yalnızca egemen bir hükümdarı öldürmekten dolayı değil, bu yönde bir girişimde, tavsiyede, istekte bulunduğunda ve hatta bunu düşündüğünde ilk elden ihanetle suçludur. Hukuk bunu öylesine anormal bulur ki [özel bir hüküm kuralına tabi tutar]. Genellikle suçlanan, yakalanan

ve suçu kanıtlanmış bir kişi hüküm giymeden öldüğünde, suçu ne olursa olsun, hatta ihanet [daha düşük bir derecede] olduğunda dahi kişisel statüsü düşürülmez.* Fakat en yüksek derecede ihanet, ölen kişinin ölümüyle asla temizlenmez ve hiç suç isnat edilmemiş bir kişi bile hukuken halihazırda hüküm giymiş sayılır.⁵ Ayrıca, kötü düşüncelerin cezaya tabi olmamasına rağmen, egemen hükümdarının canına kasteden bir girişimde bulunmayı düşünen herkes, bu düşüncesinden tövbe etse dahi ölüm cezası gerektiren bir suç işlemiş olarak değerlendirilir. Gerçekte, Normandiyalı bir beyefendi, Kral I. Francis'i öldürmek istediğini fakat bu kötü istekten tövbe ettiğini bir Fransisken rahibine itiraf etmiştir. Fransisken rahip günahını affetmekle beraber bunu krala söylemiş, kral da bu beyefendiyi yargılanmak üzere Paris Parlamentosu'na göndermiş ve burada Parlamento kararıyla ölüm cezasına çarptırıldıktan sonra idam edilmiştir. Üstelik, kralın buyruğuna rağmen fermanları ve ihtira beratlarını onaylamayı sık sık reddettiği göz önüne alındığında, mahkemenin [kraldan duyduğu] korkuyla hareket {614} ettiği de söylenemez. Paris'te ise akıl ve ruh sağlığını tamamen yitirmiş olan Caboche adlı bir adam, hiçbir etki ve girişim olmaksızın Kral II. Henry'ye kılıç çekmiştir. Normalde akıl sağlığını yitirmiş bir kişi hangi suçu işlese işlesin hukukta mazur görülmesine rağmen, bu adam da deliliği dikkate alınmaksızın ölüm cezasına çarptırılmıştır.

Bu kanunların ve fermanların insan eliyle yapıp aktarıldığı söylenerek itiraz edilecek olursa, Kutsal Metinlerde Asur kralı Nebukadnezar'ın Filistin ülkesini tarumar etmesi; Kudüs şehrini kuşattıktan sonra şehre girip talan etmesi; evleri ve duvarları yerle bir etmesi; Mabet'i yıkıp Tanrı'nın kutsal yerini kirletmesi; kralı ve halkının çoğunu öldürmesi, [304] kalanını da köle olarak Babil'e götürmesi; kendi suretini taşıyan altın bir heykel diktirip diri diri yakılma cezasıyla ve istisna olmadan herkesin bu heykele tapınmasını emretmesi; tapınmayı reddedenleri ise alevlerle dolup taşan bir fırına attırmasına rağmen, bunların karşılığında peygamberin [Yeremya] Nebukadnezar ile çocuklarına iyi ve mutlu bir yaşam vermesi ve hükümrانlığını gökler durduğu sürece baki kılması için dua etmeleri gerektiğini yazdığını okuruz. Kendisine tapınılmakla yetinmeyip diri diri yakılma cezasıyla suretine de tapınılmasını emreden bu kişiden daha aşağılık bir tiran gelmiş midir? Bununla beraber, peygamber Ezekeil'in, kralı Nebukadnezar'a karşı hainliği, sadakatsizliği ve

* L210, C10-11 daha spesifik: "hükümdarın emniyetini yahut haysiyetini çiğnemediği sürece."

isyanı nedeniyle Kudüs kralı Zedekiah'a karşı büyük bir öfke duyarak hak-
kında aşağılayıcı bir şekilde konuştuğunu, ölümden azını hak etmediğini
söylediğini de görürüz.

Kötü bir ruh tarafından, hiçbir sebep olmaksızın Tanrı'nın tüm rahiple-
rini öldürmeye yönlendirilen ve Davud'u öldürmek yahut öldürtmek için
her türlü çabayı gösteren Saul'de daha da çarpıcı bir örnek buluruz. Buna
rağmen, Saul'ü iki kez alt eden Davud, "Tanrı'nın kutsadığı bir kişiye şiddet
uygulamaktan beni Tanrı korusun" demiş ve herhangi bir kişinin ona zarar
vermesini engellemiştir. Saul savaşta öldürüldükten sonra bir asker başını
Davud'a getirdiğinde, "Alçak! Tanrı'nın kutsadığı kişiye pis ellerini sürmeye
nasıl cüret edersin? Bunun için öleceksin." diyerek askeri öldürtmüştür. Bu
olay, Davud'un Saul tarafından haksız yere ölümlle hedef alınması ve düş-
manlarının bilmesi gerektiği üzere gücünün eksik olmamasıdır. Üstelik, Tanrı
tarafından halkın kralı olmak üzere seçilmiş, Samuel tarafından meshedilmiş
ve kralın kızıyla evlenmiştir. Buna rağmen, o dahi kraliyet statüsünü üstüne
almaktan ve üstelik Saul'un canına veya onuruna zarar vermekten yahut
ona karşı isyan etmekten imtina etmiş, krallığı terk ederek gönüllü sürgüne
gitmeyi tercih etmiştir.

{616} Ayrıca, Esseniler adı verilen (Tanrı'nın kanununa gerçekten uyanlar
anlamına gelir), İbraniler arasında yaşamış en mübarek kişilerin, egemen hü-
kümdarlar [305] kim olursa olsun Tanrı tarafından meshedilip gönderildikleri
için egemen hükümdarlara tebaaları tarafından zarar verilemeyeceğini savun-
duklarını da okuruz. Hem kral hem peygamber olan ve Tanrı'nın ruhunu en
çok taşıyan Davud'un, şunu söyleyen Tanrı emrinden gözünü ayırmadığına
da şüphe yoktur: "Hükümdarın hakkında kötü konuşmayacak ve yargıçları
aşağılamayacaksın." Kutsal Metinlerde yalnızca kralın değil, kötü olsalar dahi
(Kutsal Metinlerde söylendiği üzere) yargıçların da canına veya onuruna kas-
tette yasağından daha fazla zikredilen bir husus yoktur. Dolayısıyla bir kişi,
sadece yargıçlar hakkında kötü konuştuğunda dahi ilahi ve beşerî hüküm-
ranlığı çiğnemekten (*lèse maieste divine et humaine*) suçlu oluyorsa, canlarına
kasteden biri için hangi ceza yeterli olabilir? Nitekim Tanrı'nın kanunu, bu
hususla beşerî kanundan daha da katıdır. Bu nedenle *lex Julia*, emretme
yetkisi tevdi edilmiş bir yargıç veya komiserin öldürülmesini tavsiye etmeyi
ihanet sayarken, Tanrı'nın kanunu yargıca karşı her türlü hakareti yasaklar.

{617} Aksini iddia edenlerin hararetleli itirazlarına ve argümanlarına yanıt
vermek zaman kaybı olacaktır. Nasıl ki Tanrı'nın varlığından şüphe duyan

birisi argüman kullanılmadan kanuna göre cezalandırılmayı hak ediyorsa, bunun kadar net bir hususta şüphe yayanlar ve hatta tebaaların tiranvari bir hükümdara karşı silahlanıp herhangi bir yoldan öldürebileceklerine dair kitap yayımlayanlar da bu cezayı hak eder. Zira en önde gelen ve bilgili teologları dahi Tanrı'dan özel ve sorgulanamaz bir buyruk olmadıkça, egemen hükümdarını öldürmeye ve hatta isyan etmeye asla müsaade edilmediğini bilirler. Bunun örneği, Ahab'ın hânesini ortadan kaldırmak üzere açık bir emirle Tanrı tarafından seçilerek peygamber [Elişâ] tarafından kral olarak meshedilen Yehu'dur.* Yehu bir tebaaydı; Kral Ahab ve Jezebel'in işlediği tüm zulümlere, gasplara ve cinayetlere rağmen, peygamberin ağzından konuşan Tanrı'dan açık bir emir gelmedikçe hükümdarına karşı bir girişimde bulunmamıştır. Sahiden, Tanrı onu öylesine seviyordu ki Kraliçe Jezebel'in cesedini köpeklerle yedirdikten sonra küçük bir birlikle iki kralı, Ahab'ın yetmiş çocuğunu, İsrail ve Yahudiye krallarının diğer pek çok prensini ve putlara tapan tüm rahipleri [306] ölüme gönderebilmiştir. Ancak Tanrı'nın bu özel yetkisini, asi tebaaların egemen bir hükümdara karşı kurdukları komplo ve isyanlara doğru genişletmemek gerekir.

O zamanlarda özellikle halkın savunulması ve kralların keyfiliğinin kısıtlanması amacıyla tesis edilen, Sparta'daki *ephor*'lar, Roma'daki tribünler ve Atina'daki *demark*'lar gibi yargıçlar olsaydı bu yargıçların kralların keyfiliğine ve zalimliğine direnmeleri, karşı çıkmaları ve engellemeleri gerektiğini söyleyen Calvin'in görüşüne gelirsek, düzgün bir monarşide egemen bir krala saldırmanın, kendini ona karşı savunmanın veya kralın canına yahut onuruna karşı bir girişimde bulunmanın hiçbir zaman meşru olmadığını açıkça göstermektedir; zira Calvin, yalnızca demokratik ve aristokratik devletlerden söz etmiştir. Sparta krallarının basit senatörler ve kumandanlar olduklarını yukarıda göstermiştim. Üstelik [Calvin] [zamanımızdaki] Zümrelerden söz ederken "mümkün" diyerek kesin olmaya cüret etmemektedir. Her durumda, kişinin hükümdarının onuruna saldırmasıyla tiranlığına direnmesi, kralını öldürmesiyle onun zulmüne karşı çıkması arasında önemli bir fark vardır."

* Bodin'in notu, genel olarak Luther'e ve Calvin'e atıfta bulunmaktadır, *Commentary on the Epistle of John* ve *Institutes of the Christian Religion* [1559 tarihli son Latince basımda IV, 20, 31 olarak verilen bölüm].

** Bu paragrafın tamamı, L212, C4'te çıkarılmıştır. Calvin'in direniş doktrini artık yalnızca bir kenar notunda ve çok daha yumuşatılmış ve kısıtlayıcı bir yeniden yazımla dikkate alınır: "Sleidan[a] göre], *Tarih [Reformasyonun Tarihi]* eserinde Calvin, *ephor*'ların kralları özel kişiler gibi cezalandırabileceklerini, onlardan başka kimsenin bunu

Bu nedenle, Almanya'nın Protestan prenslerinin imparatora karşı silaha sarılmadan önce Martin Luther'e buna müsaade olup olmadığını sorduklarını okuruz. Dinsizlik veya tiranlık suçlaması ne kadar büyük olursa olsun buna müsaade olmadığı yönünde açık bir cevap vermiştir. Ancak bu dikkate alınmamış ve girişim sefaletle sonuçlanarak Almanya'nın büyük ve görkemli hanelerinin mahvına yol açmıştır. Cicero, *Quia nulla iusta causa videri potest, adversus patriam arma capiendi*, demiştir.* Kabul etmek gerekirse, yeri geldiğinde açıklayacağımız üzere Alman İmparatorluğu'nun egemenliğinin imparatorun şahsında bulunmadığı gayet kesindir. Ancak [devletin] başı olduğundan, ona karşı yalnızca Zümrelerin veya çoğunluğunun {619} onayıyla silaha başvurulabilirdi ki böyle bir onay alınmamıştır." Egemen bir hükümdara karşı müsaade edilmesi ise daha da imkânsız olacaktır."

Verebileceğim en paralel örnek, bir oğlun babasına karşı durumudur. Tanrı'nın kanunu, babası veya annesi hakkında kötü konuşanın öldürüleceğini söyler. Şayet baba bir katil, hırsız, vatan haini, ensest veya aile katli işlemiş birisi, kafır, ateist veya ekleyebileceğiniz başka herhangi bir şeyse var olan cezaların hiçbirinin yeterli olmayacağını itiraf ederim; ancak ona el sürecek kişinin oğlu olmadığını da söylerim. Kadim bir hatibin söylediği üzere, *quia nulla tanta impietas, nullum tantum factum est quod sit parricidio vindicandum*

yapamayacağını yazar" L212, n. 2.

Latinedeki bu yumuşatmanın izi Bodin'in ilk basımdaki pozisyonuna sürülebilir; bu basımda ne metinde ne de kenarlarda *Institutes* IV, 20, 31'e atıf vardır. IP 618, n.

39'da metinsel materyalin Fransızcaya 1578 basımıyla eklendiği notu bulunmaktadır.

* "Çünkü kişinin kendi ülkesine karşı silaha sarılması için asla haklı neden bir olamaz."

** Bodin, meşru olduğu durumlarda dahi silahlı direnişe daima *ephor*'lar veya Zümreler gibi yerleşik bir otorite tarafından izin verilmesi gerektiğini varsaymaktadır. Bu, anayasacı teorisyenler arasında da standart görüştü. Bkz. Franklin, *Constitutionalism and Resistance*.

*** "Kabul etmek gerekirse ... alınmamıştır" cümlesi, L212, C10-D6'da bazı açılardan daha serttir: "İmparator [V.] Charles yurttaşları ve ülkesini tiranlığa tabi tutmuş olsaydı, yukarıda gösterdiğimiz üzere egemenliği haiz olmadığından, kanuna uygun şekilde öldürülebilirdi. Ancak Luther buna işaret etmemiştir; bu ayrımın farkında olup olmadığından emin değilim. Aynı şekilde, çok az istisna haricinde tüm prensler ile Charles'ın genel toplulukla (*respublica*) aynı görüşte olduklarını [yani desteğini aldıklarını] da dikkate almamıştır. Charles, yüksek otoriteyi tek başına haizmiş gibi cevap vermiştir ki bu durumda bir krala karşı silaha başvurmak daha kanunsuzdur." Ancak Latince metin, Alman İmparatorluğu'nda fiilen tesis edildiği şekilde Zümrelerin onayına yönelik ihtiyaç konusunda Fransızca kadar açık değildir.

[307].* Cicero da bu meseleye değinerek ülkenin vatan sevgisinin {anne baba sevgisinden} de büyük olduğunu söyler. Bu nedenle ülkemizin hükümdarı, Tanrı tarafından seçilip gönderildiğinden, her zaman bir babadan daha kutsaldır ve daha dokunulmaz olması gerekir.

O halde, tiran ne kadar kötü niyetli ve zalim olursa olsun, bir tebaanın egemen hükümdara karşı herhangi bir girişimde bulunmasına asla müsaade olmadığı sonucuna varıyorum. Elbette, Tanrı'nın kanununa aykırı herhangi bir konuda kendisine itaat etmemeye izin verilir: Canına veya onuruna kasteden bir girişimde bulunmaktansa kaçmak, saklanmak, darbelerinden kaçınmak, ölüme razı gelmek [yeğdir]. Zira tiranları öldürmek kanuna uygun olsaydı ne kadar çok tiran olurdu! Ağır vergi koyan kişi, avamın nazarında tiran olurdu; Aristoteles'in *Politika*'daki tiran tanımına göre halkın beğenmediği emirler veren kişi tiran olurdu; hükümlanlığına karşı komplo kuranları {620} cezalandıran kişi tiran olurdu. O halde, iyi hükümdarlar yaşadıkları sürece nasıl güvende olabilirler? Daha önce belirttiğim üzere, diğer hükümdarların silah yoluyla tiranlara karşı gelmelerinin kanunsuz olduğunu söyleyemem, ancak tebaalar için bu yol söz konusu değildir.

Bu durumda dahi tercih ettiğim görüş, Kinik Diyojen'in görüşüdür. Bir gün, tiranlığı nedeniyle sürgün edildiği Corinth'te Genç Dionysius ile karşılaşp sokaklardaki hokkabaz ve müzisyenlerle eğlendiğini, numaralarıyla ilgili olarak onlarla sohbet ettiğini izledikten sonra Diyojen, en iyi tavrını takınarak ona şöyle der: “Şimdi sana yakışmayan bir durumdasın.” Dionysius, “Duygudaşlığın için teşekkür ederim,” diye yanıtlar. Diyojen ise, “Şefkatimden dolayı mı böyle söylediğimi düşünüyorsun? Yaşlanıp baban gibi bir tiranın mutsuzluğu içinde ölmesi gereken senin gibi bir kölenin, sürdürdüğü yaşama rağmen güvenliğimizden faydalandığını ve aramızda keyifli vakit geçirdiğini gördüm,” der. Korku ve dehşetten daha zalim bir cellat olabilir mi? Hayatını, mülkünü, devletini, tüm akrabalarını ve dostlarını kaybetme ihtimalinden kaynaklanan sürekli korku ve dehşetten söz ediyorum. Canının korkusuyla titreyip duran, binlerce şüphe, kıskançlık, dedikodu, haset, intikam arzusuyla ve kendisini, hayal edebileceği her türlü eziyetle kölelerini tiranlaştıracabileceğinden daha da fazla tiranlaştıran diğer tutkularla kavrulan tiranların durumu daima böyledir. Tiranı; [308] tebaalarını kaba ve aptal kılmaya, tüm erdem

* “Zira hiçbir dinsizlik, hiçbir suç, intikamın baba katliyle alınmasını gerektirecek kadar büyük değildir.”

ve dürüst eğitim yollarını kapatmaya, ne yaptıklarını, ne söylediklerini, ne düşündüklerini bilmek için binlerce casus ve ajana tabi kılmaya ve tebaalarını gerçek bir dostlukta birleştirmek yerine birbirlerine asla güvenmemeleri için aralarında binlerce çatışma ve ayrılık tohumu ekmeye yönelten ve zorlayan bir {621} talihsizlikten daha büyük talihsizlik olabilir mi? Böylesi kötülükler içinde yaşayan bir tiranın, binlerce kez ölmekten daha kötü ve eziyetli bir durumda olduğundan kim şüphe duyabilir? Theophrastus, ölümün sefaletin sonu olduğunu, Caesar ise mutsuzların huzuru olduğunu söylemiştir (ikisi de bu hayat sona erdikten sonra kötüler için ceza tayin edilmemiş gibi konuşurlar). Dolayısıyla, hak ettiği [dünyevi] cezayı çekmesi için bir tiranı öldürmeyi dilemek, rahatını ve esenliğini istemektir.

Bununla beraber, tiranların çoğunun etrafında suçlayabilecekleri gözdele ve parazitler vardır; öyle ki halk galeyana geldiğinde bu öfkeyi onlar üzerinden boşaltabilirler. Bu bağlamda Tiberius'un Seianus'u; Nero'nun Tigellinus'u; Genç Dionysius'un Philistus'u ve İsveç Kralı Henry'nin George Preschon'u [Pehrsson] vardı, bunların tamamı halkın öfkesine kurban verilmiştir. Ayrıca Caracalla imparatoru, halkın gönlünü kazanmak amacıyla, erkek kardeşini öldürttüğü tüm dalkavukları öldürtmemiş miydi? Caligula da etrafındaki dalkavuklara aynısını yaptırmıştır. Tiranlar, bunun gibi yollarla çoğu zaman kaçmayı bilmişlerdir.

Ancak intikam tiranın şahsıyla başladığında, temsilcileri ve en yakın akrabaları, eşi ve kızları da dahil olmak üzere öldürülür. Bu, Yunanistan'ın her tarafında yapılmakla kalmayıp, tiran Hieronymus'un ölümünden sonra galeyana gelen halkın tiranın kız kardeşlerini ve kuzenlerini de zalimce parçaladıkları Sicilya'da da yapılmıştır. Bunun ötesinde, genellikle tiranın evindeki tüm hizmetkârlar da öldürülür ve heykelleri parçalanır. Üstelik, tiranın hiçbir izi kalmaması için makbul ve gerekli olanlar dahil olmak üzere sık sık tüm fermanları ilga edilmesine rağmen, iyi {622} nizamnameleri çoğu zaman korunur. Bu nedenle Cicero, tiranı öldürenler için göklere övgüler düzerken eylemlerini onaylamaktan daha bayağı bir şey olmadığını söylemiştir. Ancak başka bir yerde, dürüst bir adamın kamu yararına ve menfaatine olan bir mesele için bir tiranın konseyine katılmasının doğru olup olmadığının çözülememiş bir mesele olduğunu da söyler.

Bununla beraber, ikinci soru bir öncekine bağlıdır. Şayet bir kişi vicdanen, iyi bir amaç doğrultusunda olsa dahi tiranlığına onay verme korkusuyla tiranın konseyine katılmayı reddederse, tiranın yaptığı iyi kanunları ve nizamnameleri

nasıl onaylayabilir? Zira bunun da tiranlığı tasdik edip emsalini methederek tirana iyi ve makbul şeyler yapmasını tavsiye etmekten aşağı kalır yanı yoktur. Diğer yandan, tiranlık güçlü ve işler durumdayken iyi ve makbul bir eylem için düzgün kişilerin tavsiyesini aldığında destek ve otorite kazandığı da söylenebilir; tiran öldükten sonra eylemlerinin onaylanmasıyla dirilemeyeceğinden, devletin tamamen mahvolmaması için çoğu zaman salt zorunluluk nedeniyle bazılarının korunması gerekir.* Böylece kumandan Thrasibulus, Atina'daki otuz tiranı sürdükten sonra ve Aratus, Syracuse tiranını bozguna uğrattıktan sonra, onların örneğini takip eden Cicero da diktatör Caesar'ın ölümünden sonra intikam arzusunu söndürmek ve tiranların çoğunlukla devleti tamamen mahvetmeden iptal edilemeyecek eylemlerini onaylamak üzere tasarlanmış genel af kanunları ilan etmişlerdir. Nero ile Domitian'ın işlemleri, fermanları ve nizamnamelerinin Senato tarafından iptal edildiğini okuduğumuzda ise bu durum yalnızca kötü ve adil {623} olmayan eylemleri için geçerlidir." Aksi takdirde bunu, kısa süre içinde İmparatorluğun mahvı izlerdi zira imparatorluğunun ilk beş yılında Nero'nun kanunları ve nizamnameleri mükemmel, eylemleri ise makbuldü. Öyle ki Trajan, [bu hususta] Nero'nun eşi olmadığı sonucuna varmıştır.

Hukukçular ve hukuk alimleri bu nedenle bir tiranın varisinin, tiranın meşru eylemleri ve vaatleriyle bağlı olduğunu savunmuşlardır. İmparator Büyük Constantine de açık bir fermanla, Licinius'un müşterek hukuka aykırı eylemlerini iptal edip geriye kalanları onaylamıştır. Tiran Maximus yenildikten sonra imparatorlar Genç Theodosius ile Arcadius da benzer bir kararname yayınlamıştır. *Quae tyrannus*, der, *contra ius rescriptis, non valere praecipimus, legitimis eius rescriptis minime impugnandis*."" Üstelik, bu iki genç imparator, Maximus'tan intikam almak üzere Maximus'un sağladığı tüm imtiyazları, pozisyonları, armağanları ve makamları iptal eden ve hatta verdiği kararları

* "çoğu zaman ... korunması gerekir." L214, C3-4'te bunun yerine şu ifade yer alır: "Ancak tiranların faydalı tedbirlerinin onaylanması gerekli olmakla kalmaz, çoğu zaman devletin korunabilmesi için adaletsiz olanların da onaylanması gerekir."

** "bu durum, yalnızca kötü ve adil olmayan işlemleri için geçerlidir" ifadesi, en azından bazı kötü işlemlerin görmezden gelinmesi düşüncesiyle (önceki nota bkz.) tutarlı olarak L214, C9-D1'de değiştirilmiştir: "[yalnızca] iptal edilmediği takdirde kalıcı adaletsizlik getirecek ve şu anda muntazam olan düzeni mahvedecek olan yürürlükteki bazı fermanlara ilişkindi."

*** "Tiranın kanunsuz kararnamelerinin geçersiz olduğunu, kanuna uygun kararnamelerinin ise iptal edilmeyeceğini ilan ederiz."

ve hükümleri dahi geçersiz kılan genel bir ferman çıkarmalarına rağmen, fermanı yayınlarken hile ve sahtekârlık dışında gerçekleştirilen tüm eylemleri ve {624} elde edilen tüm görevlendirmeleri onaylayıp doğrulamışlardır.

“Hile ve sahtekârlık dışında” sözcükleri, tiranların dalkavuklarını, temsilcilerini ve aracılarını vurgulamak için eklenmiş olup bu kimselere özellikle dikkat edilmelidir; öyle ki kimse onları örnek olarak tiranlık zamanında veya devletin iç savaş kargaşalarıyla bölünmüş olduğu bir dönemde kendi yuvasını bir başkasının evinin yıkıntıları üzerine kurmasın. Venedikliler, Fransızlar, İsviçreli, İspanyollar ve Sforza ailesinin iktidar için mücadele ettikleri Milano’da böyle olmuştur. Hukukçu Jason [da Maino], diğerleriyle birlikte, Fransa hanedanıyla taraf tutan M. Trivulce’nin mülklerini armağan olarak elde etmiştir.^{*} Fakat Fransızlar geri döndüklerinde Trivulce, Jason’un kendi hukuki şerhlerine ve kararlarına başvurarak Jason’u yenmiştir. Bununla beraber, bunun gibi bir dava müspet kanunlar ve içtihatlardan ziyade doğal hakkaniyeti temel alır; doğal hakkaniyet de devlet meselelerini idare etmeyi ve zaman, mekân ve kişilerin çeşitliliğine göre kamu yararıyla bireysel menfaat arasında makul bir denge kurmayı bilenlerin muhakemesine dayanır. Hakkaniyet ve akıl açıkça buna aykırı olmadığı sürece, özel menfaat karşısında kamu yararına daima daha fazla ağırlık verilmeli ve kamu yararı tercih edilmelidir. Örneğin, vergi tahsildarları çağırılmış ve düşmanlara yahut bir tirana ödeme yapmaya zorlanmışsa bu, makbul ödeme olarak kaydetmelerine izin vermek için iyi bir nedendir; Kral VIII. Charles’ın vergi tahsildarlarına ödeme yapmış olan kişilerin yer aldığı bir davada, Napoli Paramentosu’nun kararıyla bu yönde belirlenmiştir. İspanyollar geri döndükten sonra ise vergi tahsildarlarına çifte ödeme yaptırmak gibi bir {625} düşünce hasıl olmuş, doğal akıl kamu yararına üstün gelmiştir. Ancak vergi tahsildarları, herhangi bir çağrı veya kısıtlama olmaksızın yahut kendileri üzerinde baskı varmış gibi davranarak tirana yahut düşmanlara ödeme yapmaya kalkmış olsalardı, bu durumda haklı gerekçeyle tekrar ödeme yapmak zorunda bırakılmanın yanı sıra ihanetten de suçlu bulunabilirlerdi.”

* “armağan olarak” ifadesi yerine L215, A8-9’da “kurnazca hileyle” bulunmaktadır.

** “Örneğin, vergi tahsildarları ... suçlu bulunabilirlerdi.” Bu mesele, L215, B9-C6’da açıklanmaktadır: “Örneğin, iç savaşın sıcak zamanlarında veya tiranlık döneminde yahut daha kanunî bir düşmanın kaleleri ve kentleri işgali sırasında hazineler (quaestores) kamu kaynaklarından ödeme yapmaya zorlanırlarsa, devlet lehine bir ödeme olarak kaydedilmesi gerekir. Bu nedenle Napoli yüksek mahkemesi, Fransa Kralı VIII. Charles’ın vergi tahsildarlarına borçlarını ödeyen ve Napoli krallığının

O halde bu meseleyi sonuca bağlamak gerekirse, öldürülmüş bir tiranın iyi nizamnameleri ve değerli eylemleri iptal edilmemelidir. Dolayısıyla, kendilerinden önceki tiranların tüm eylemlerini iptal etmek, hükümdarların yaptığı [311] büyük bir hatadır. Ancak İmparator Pertinax'ın katledilmesinde rolü olan herkesi öldürten İmparator Severus'un hikmetli bir şekilde yaptığı gibi, suikastçıları cezalandırmadıkça varislerin hayatları asla güvencede olmayacaktır. Herodian'a göre, kimsenin imparatorun canına kastetmeye cüret edememesinin nedeni buydu. İmparator Vitellius, İmparator Otho'ya sadakatsizlikleri karşılığında imzalı ödül taleplerinde bulunan, Galba'ya komplo kuran kişilerin ve suikastçıların tamamını öldürtmüştür. İstanbul'daki imparator Theophilus ise Ermeni Leo'yu öldürmelerinin ardından babasını imparator yapan herkesi, böyle büyük bir iş karşılığında ödüllendirmek için huzuruna çağırtmıştır. Ancak geldiklerinde, bu işte yer almayan pek çok kişi de dahil olmak üzere idam edilmişlerdir.* Daha da zalim bir örnek olarak imparator Domitian, Nero'nun {azat edilmiş kölesi} ve dışışleri nazırı Epaphroditus'u, Nero ısrarla talepte bulunmuş olmasına rağmen, Nero'nun intihar etmesine yardım ettiği için öldürtmüştür.** Davud, Saul'u ve oğlunu öldürüp büyük bir ödül almayı bekleyenlere karşı bu nedenle böyle bir muamelede bulunmuştur. Büyük İskender ise herhangi bir tebaanın kralına el uzatmaya cüret etmesinden korkarak, uygun şekilde ilan edilmiş bir savaşla kendisinin düşmanı olmasına rağmen {626} Darius'un katilini hunharca idam ettirmiştir.

Yine de kanımca, Fransa krallarını ve şahıslarını dokunulmaz kılan en önemli unsur, kendi hükümdarlarının düşmanları ve ihanet suçluları olarak yakalanmış, hüküm giymiş, suçlu ilan edilmiş ve lanetlenmiş olmalarına rağmen soylu kandan gelen akrabalarına asla zalim cezalar vermemiş olmalarıdır. Örneğin Alençon dükü II. John, doğru adli usulce hain olarak lanetlenmiş ve şansölye, idam cezasını kendisine tebliğ etmiştir. Buna rağmen Kral VII.

kontrolü Fransızlarda olup işleri Fransızlar tarafından tayin edildiğinden dolayı başka bir imkânı olmayan kamu borçlularının lehine karar vermiştir. Ancak [kamu] borçluları öncesinde çağrı olmadan veya düşmanla anlaşma yaparak, borcun geri kalanından ibra edilmek üzere bir kısmını ödedikleri takdirde, borcun tamamından mesul olmaya devam etmelerinin yanı sıra ihanetten yargılanabilecekleri de açıktır.”

* L215, D9-10, söz konusu diğer kişilerin “ödülleri paylaşma ümidiyle oraya çekildiklerini” ekler.

** L215, A1-4 eksik olan geçişi sağlar: “Okuduğumuz üzere bu olaylar yalnızca tiranlarca değil, en iyi krallar tarafından, kendi güvenliklerinden ziyade öldürülenlere saygıdan dolayı da yapılmıştır.”

Charles, idamına izin vermemiştir. Birçok kişi, bu müsamahayı tehlikeli bularak eleştirmiştir. Ancak soylu kandan gelen bir prensi celladın ellerine teslim eden yahut ona karşı suikast yaptıran bir kişinin, kendisine karşı bir silah dövdürmekte olduğunu görememektedirler. Zira ellerini prenslerin kanıyla kirletmeyi tercih eden İstanbul'un kadim ve modern imparatorlarının yanı sıra İspanya ve İngiltere kralları [312], başkalarına yaptırdıklarına bizzat maruz kalırlar. Castile hanesinden tek bir prens, altı erkek kardeşini öldürmüş ve otuz altı yıldan kısa bir süre içinde, İngiltere'de soylu kandan gelen seksen prens zalimce katledilmiş veya celladın ellerinde can vermiştir (Philip de Commines'te okuduğumuz üzere). Bununla beraber, bir prensin en yüksek güvenliği, kutsal ve dokunulmaz olarak görülmektir.*

Selefkos'un, yaşamış en yiğit prenslerden biri olan Kuşatmacı Demetrius'u esir aldığı anda öldürmediğinden dolayı; Hugh Capet, Charlemagne'in soyundan gelen son prensi hapiste tuttuğundan dolayı; İngiltere Kralı I. Henry, büyük kardeşi Robert'ı ölene kadar hapiste tuttuğundan dolayı; Danimarka Kralı Frederick'in babası Christierna'nın, Danimarka kralı olan kuzenini, yetmiş beş yaşında Kalundborg kalesinde ölene kadar yirmi beş yıl hapiste tuttuğundan dolayı; İsveç Kralı John'un 1567'den beri büyük kardeşi Henry'yi {627} hapiste tuttuğundan dolayı; İngiltere kraliçesinin ise iki krallığın kendisine ait olduğunu ısrarla iddia eden kuzenini esir tuttuğundan dolayı eleştirildiğini biliyorum." Ancak söz konusu kişileri öldürmeye kıyasla bu yolu benimseyen hükümdarlar, tebaalarından daha fazla saygı görmüş ve görmeye devam etmektedir.

Bu prensleri hapiste tutmanın tehlikeli olduğu söylenecektir ki bunu kabul ediyorum. Gerçekte bu, papanın, Fransa kralı Charles'a, Napoli Kralı Manfred'in oğlunu öldürmesini tavsiye etmesinin ana nedeni ve Mısır'ın son kralının {Ptolemaios} ölüler ısıramaz diyerek Pompey'i öldürtmesinin nedeniydi. Bununla beraber, krallığı geri almak üzere Aragon hanesinden, Anjou hanesinin varisleriyle savaşımaya devam etmeye yetecek kadar varis mevcuttu. Bu arada, daha sonra Conradin'i öldürten kişinin kendisi de ölüm

* L216, C5-8 şunu ekler: "Ayrıca, kraliyet soyunun kutsal ve dokunulmaz olması da çok önemlidir. Zira yeri geldiğinde göreceğimiz gibi, tüm prensler ortadan kaldırıldığında devlet çökebilir ve sonsuz iç savaşlarla paramparça olabilir."

** L217, A1-2'de şu not bulunur: "Görünüşe göre Elizabeth, Mary'nin iki krallıktaki haklarını ve özgürlüğünü geri vermek istemektedir, dilerim bu yakın bir zamanda olsun."

cezasına çarptırılmış ve kaçmasına rağmen, sebep olmaksızın genç ve masum bir prensin şahsına yönelik aşağılık bir zulmün kötü şöhreti kendisini öldürenlerin elini kirletmeye devam etmiştir.⁶ Üstelik, Burgundy Dükü John, Orleans Dükü Louis'nin katli nedeniyle affedildiğinde, o andan itibaren prenslerin kanının ucuz olacağını söylemiştir. Nihayet aynısı, soğukkanlılıkla John'a da yapılmıştır.

METİN NOTLARI

Giriş

- ¹ Bkz. Franklin, "Sovereignty and the Mixed Constitution."
- ² Franklin, *Bodin and Absolutist Theory*, s. 35vd.
- ³ A. g. e., s. 23-25.
- ⁴ *Merum imperium* meselesine ilişkin Orta Çağ ve Orta Çağ sonrası hukuk kuramında on üçüncü yüzyıla kadar uzanan tarihsel bir etüt için bkz. Myron P. Gilmore, *Argument from Roman Law* (Cambridge, Mass., 1941).
- ⁵ Alciato, *Paradoxa*, cols. 29vd.
- ⁶ *Methodus* (1951), s. 174-76; *République* (1961), s. 432vd.
- ⁷ *Juris universi distributio* (1951), s. 78.
- ⁸ Franklin, *Bodin and the Sixteenth-Century Revolution*, s. 36vd.
- ⁹ A. g. e., s. 37vd. Ayrıca bkz. Kelley, *Language, Law, and History*.
- ¹⁰ Franklin, *Bodin and the Sixteenth-Century Revolution*, s. 59vd.
- ¹¹ *Methodus*, s. 174-75. *République*, Kitap I, Bölüm 10'da bu liste, sadakat ve biat yeminlerini alma, para, ağırlık ve ölçülerini belirleme ve vergilendirme hakkını içerecek şekilde genişletilmiştir. Bunlar, çoğunlukla *Methodus*'ta ortaya konan beş temel unsura yönelik ayrıntılı açıklamalardır.
- ¹² A. g. e., s. 177.
- ¹³ Locke, *Two Treatises*, II, 152 (s. 368-69).
- ¹⁴ Seyssel, *Monarchy of France*, Kısım I, Bölüm 8-12 (s. 49-58).
- ¹⁵ Franklin, *Bodin and Absolutist Theory*, s. 34vd.
- ¹⁶ Krş. a.g. e., s. 38-40 ve ayrıca Gierke, *The Development of Political Theory*, s. 161.
- ¹⁷ Bodin, *République* (1961), Önsöz.
- ¹⁸ Dönemin başlıca direniş doktrinleri için bkz. Franklin, *Constitutionalism and Resistance*. İlgili dönemde direniş hakkı ve devrime ilişkin savların daha genel doktrinler ve siyasi ortamı hakkında bkz. Skinner, *Foundations*, II, 3.
- ¹⁹ Bodin, *République* (1961), Önsöz.
- ²⁰ Bkz. Franklin, *Bodin and Absolutist Theory*, s. 79vd.
- ²¹ A. g. e., s. 70-79.
- ²² Bkz. Church, *Constitutional Thought*, Bölüm 3.
- ²³ Bodin, *République* (1961), Epistola (üçüncü basıma ilk kez eklenen ithaf yazısı, 1578).

Metin notu

- ¹ McRae (ed.), *Six Books of a Commonweale*, s. A78.

I. Kitap, Bölüm 8

- ¹ İlk basımda I. Kitap, Bölüm 9. Ancak müteakip tüm basımlarda I, 8.
- ² Bodin, “egemen hükümdar” veya “hükümdar” terimini sıklıkla genel itibarıyla ege-
menin dengi olarak kullanmaktadır.
- ³ Bodin’de ve dönemin diğer birçok yazarında “hukuk” veya “yazılı hukuk”, herhangi
bir başka nitelendirme olmaksızın neredeyse her zaman Roma medeni hukukuna
atıfta bulunmaktadır.
- ⁴ III. Kitap, Bölüm 2’de Bodin, görevliyi, yürürlükteki kanunlarla tesis edilen olağan
bir görevi bulunan kamusal kişi olarak tanımlarken komiseri, geçici ve olağan dışı
bir görev verilen kamusal kişi olarak tanımlar.
- ⁵ M.Ö. 451 ve 450 yıllarında, Roma için bir kanunlar bütünü hazırlamak üzere atanmış
olan, on kişinin görevli olduğu *decemvirate* veya yargıçlıkların birine veya her ikisine
atıfta bulunmaktadır.
- ⁶ Roma yasama eylemleri, önergeyi kabul edilmek üzere halk meclisine sunan yargıç
veya tribünün adıyla adlandırılırdı. Önerge veya talep *rogatio* olarak, kabul edildiğinde
ise *lex* olarak anılırdı.
- ⁷ Roma’daki halk tribünlerinin her biri, herhangi bir yargıcın eylemlerine (hatta klasik
cumhuriyette diktatörün eylemlerine), Senato’nun takibatına veya meclislerin seçim-
lerine yahut yasama işlemlerine karşı veto (*intercessio*) hakkına sahipti.
- ⁸ Muhtemelen M.Ö. 44 tarihli *lex Antonia*’ya atıftır fakat bu, ancak Caesar öldükten
sonra kabul edilmiştir.
- ⁹ Seçime dayalı olmayan monarşilerin tamamı teknik açıdan mirasa dayalı değildir.
Fransız monarşisi gibi bazıları, vasiyetsiz miras veya ölüme bağlı tasarrufa ilişkin özel
hukuk yerine, kamu hukukuyla aile içinde intikal edebilir.
- ¹⁰ Bu paragrafta pek açık kılınmayan mesele, gasp yoluyla ve dolayısıyla belirli bir zaman
sınırı olmadan elde edilen mutlak erkin sahiden egemen olup olmadığıdır.
- ¹¹ Hukuk, özel tarafların zor kullanmasına karşı haksız temellükü korur ve bu nedenle
hukukun kendi seyrinde ilerlemesine olanak tanır.
- ¹² Bu şekilde Bodin, zımni rıza yoluyla yetki genişlemesini gayrimuayyen bir görev
süresi olarak yorumlar.
- ¹³ 1574-89 yıllarında III. Henry olarak hüküm sürmüştür.
- ¹⁴ *Regalia*, çoğunlukla mali veya törensel olmak üzere, feodal hukuk itibarıyla krala ait
olan imtiyaz ve ayrıcalıklardı. En sevilen *regalia* listesi, 1158’de Roncaglia Meclisi’nde
imparator I. Frederick Barbarossa tarafından ortaya konan *Constitutio de regalibus*
idi. *Libri Feudorum*, II, 56’da (*Quae sint regalia*) yer almakta olup bu, Orta Çağ’da
Corpus Juris’e ilişikti. Sıklıkla siviller tarafından not düşülmüştür.
- ¹⁵ “Kanunun eylemi” (*legis actio*), Bodin’in kullanımında yargıcın yetkisinin, hakkaniyete
dayalı takdir yetkisi kullanılmadan kanunun mutlak surette uygulanmasını gerektiren
kısmıdır.
- ¹⁶ Genellikle Bodin, Tanrı’nın kanunu ve doğa kanunundan, Wimmer’in ifadesiyle
“tek nefeste” söz eder (210, n. 98). Ancak ikisinin içerik bakımından aynı olduğunu,
yani Tanrı’nın kanununda doğa kanunu tarafından verilmeyen hiçbir şey olmadığını
savunmak zorunda olmazdı.
- ¹⁷ Burada açıklandığı şekliyle, hükümdarın doğa kanununa uygun hareket etmesi itaatin
bir koşulu olarak görünmekte olup Bodin’in direniş karşıtı görüşlerine aykırıdır (bkz.
s. 115). Verasetle geçen bir krallıkta dahi, aşağıda tartışılan Carinthia usulünde olduğu
gibi, bu koşul temel veraset kanununda ve taç giyme yemininde tecessüm edebilir.

Ancak Bodin, muhtemelen kurucu erk kavramına sahip olmadığından ve halkta, doğa kanununun ihlalinin tespit edebilecek bir otorite anlamında herhangi bir erk kalmasını tahayyül edemediğinden, herhangi bir güçlüğün farkında değil gibi görünmektedir. Bodin'e göre bu tespit edimi, *ex hypothesi* olarak bütünüyle hükümdara verilen olağan yönetim erkinin elde tutulmasını ima edecektir.

¹⁸ Görünüşe göre bu son cümle, Bodin'in ilkesinin bir örneği olarak yemin töreninin değerini değiştirmekten ziyade, yalnızca Carinthia dükünün uluslararası hukukta egemen olmadığını belirtmeye yöneliktir.

¹⁹ Aragon hâkimi, topluluğun haklarını ve imtiyazlarını savunmakla görevli olan bir Orta Çağ yargıcıydı.

²⁰ Bu yemin, bir tiran-krala karşı halkın hakkını ifade eden bir taç giyme töreni örneği olarak monarkomak anayasacılar ve direniş kuramcıları tarafından yaygın şekilde alıntılanmıştır. Aslı seçim fikriyle de bağlantılıydı. Yeminin eleştirel bir tarihi için bkz. Giesey, *If Not, Not: The Oath of the Aragonese and the Legendary Laws of Sobrarbe*.

²¹ Bodin'in alıntılarla, Oldrado'nun *Consilia*, 69'daki varlığı, Fransa kralının kendi tebaalarına karşı erkine dayanmayıp yalnızca Fransa kralının Alman imparatorunu *de jure* veya *de facto* olarak üstün kabul etmediğini onaylar.

²² "Milletler hukuku" olarak çevrilen bu sonuncusu, *ius gentium* olup uluslararası hukuka işaret eder. Ancak Bodin'in zamanında ve öncesinde, asıl anlamı tüm halklar için müşterek olan hukuk (Tanrı ve doğa kanunları haricinde) veya Bodin'in Latince tabiriyle *lex omnium gentium communis*'tir. L84, D1-2'de "dayanakları (*rationes*) doğa ve Tanrı kanunlarından farklı olan, tüm halklar için müşterek hukuk"tan söz eder.

²³ Latince *lex* (kanun), *ligere* (bağlamak) sözcüğünden gelir.

²⁴ Bodin'in açıkladığı şekliyle "derogasyon" (L85, B5-6) kısmı iptal olup "ilga" [*abrogation*] yahut tam iptalden farklıdır.

²⁵ Latincenin biraz daha açık gösterdiği üzere, bu durumda gerçekten kalıcı olacaklardır (85, D1). Bunun nedeni, demokraside veya aristokraside egemen şahsın asla ölmemesidir (imtiyazın verildiği tüzel kişinin ölmemesi gibi). Elbette, Bodin'in egemenin kendi edimleriyle bağlı olmadığına dair aşağıda söylediklerine bakılırsa, herhangi bir sistemde verilen kalıcılık geri alınabilir görünecektir (s. 12). Ancak kolektif bir egemen tarafından kalıcı olacak verildiği takdirde, iptal edilmediği *sürece* düşmeyecektir. Diğer yandan, "doğal" bir egemen veya hükümdar tarafından kalıcı olarak verilen bir erkin, söz konusu egemen veya hükümdar öldüğünde geçerliliğini yitirdiği varsayılar mahkemelerde kabul edilmez (bkz. aşağıda s. 18, n.*).

²⁶ Egemen mahkemeler, kralın doğrudan uzantıları olarak görülen, yüksek adli ve idari tribünlerdi. Bunların en önemlisi, krallığın Senatosu da olduğunu ve önemli yasama yetkilerine sahip olduğunu iddia eden Paris Paramentosu'ydü.

²⁷ Bodin'in kastı, vaat bağlayıcı olmadığı takdirde bir vaat için ilahi yaptırıma başvurmakla yetinen yeminlerin bağlayıcı olmayacağıdır.

²⁸ Genel tadil, aksi yöndeki tüm mevzuatın geçersiz kılındığını beyan ederken özel tadil, hariç tutulacak kanunları özellikle belirterek hükümdar üzerinde daha fazla kısıtlama getirir. Açıkça ifade etmediği sürece kanununda herhangi bir değişiklik istemediği varsayılacağından, hükümdarın korumak üzere yemin ettiği bir kanunu değiştirmek için özel tadil gerekir.

²⁹ Bu paragrafın ana fikri, bir sözleşme veya taahhüdün konusu olabilmesine rağmen, kanunun asla kendi başına bir sözleşme olmadığı yönünde görünmektedir.

- ³⁰ Değeri çok düşük olan eski bir bakır para birimi. Bu tartışmanın tamamında, sübvansiyonların rıza olmadan kanuna uygun şekilde uygulanamayacağını varsayılması da dikkat gerektirir.
- ³¹ Buradaki ayırım, makamın koşulu olarak tüm kanunları korumayı taahhüt etmek ile hükümdarlığı süren bir kralın bazı kanunları sürdürmeyi taahhüt etmesi arasında olup önceki paragrafta tartışılmıştır.
- ³² Bodin'in söz ettiği yemin, mutlak otoriteye pek uygun görünmemektedir. Ancak fark edilebileceği üzere, Bodin'in izahatı yalnızca İngiliz V. Henry'nin Fransa tahtına varis tayin edilmesiyle ilgilidir. Gerçekte tahtı devralmamıştır.
- ³³ Genel ve muğlak bir şekilde, 1572 tarihli Aziz Bartholomeos Katliamı Gününün sonrasındaki Fransız Protestanları arasında ortaya çıkmaya başlayan direniş risalelerine atıfta bulunmaktadır. Bodin'in eserinin 1576'da ilk basımı yayımlandığında bunların en iyi bilineni, 1574'te Cenevre'de anonim olarak yayımlanan, Théodore de Bèze'nin *Du droit des magistrats sur leurs subits* eseri idi.
- ³⁴ Bodin, "demokrasi" terimini yalnızca halk meclisinin doğrudan hükümdarlığı için kullandığından, buradaki gibi temsili bir hükümet bir tür aristokrasi olarak ifade edilmelidir. Bu kullanım o dönemde yaygındı.
- ³⁵ Görünüşe göre Epirote yemini ile ilişkin yorumuna bir atıftır; bu hususta yukarıdaki 16. sayfaya bkz. Bu husus, Epirote yemini zıt bir anlamda yorumlanmasına rağmen L90, D5-6'da korunmuştur.
- ³⁶ Bodin'in vergilendirme hakkındaki görüşü için bkz. Giriş.
- ³⁷ Daima zaman bulunduğunu savunan Commynes'e doğrudan itirazdır. Bkz. *Mémoires*, V. 19.
- ³⁸ V. Kitap, Bölüm 2, s. 877vd. (tercüme edilmemiştir).
- ³⁹ Polydore Vergilius (1470-1555), *Historiae Anglicae libri XXVII*, Bodin'in erken dönem İngiliz tarihi için ana kaynağıdır.
- ⁴⁰ Bu bağlamda *subsidi extraordinaire*, acil durumda uygulanan bir harç olmaktan ziyade, örfi gelirlerden ayrı tutulan yeni bir vergi olarak görünmektedir.
- ⁴¹ VI. Henry, Güller Savaşı sırasında, 1461'de kendisini kral ilan eden IV. Edward tarafından bertaraf edilmiştir.
- ⁴² Burada doğrulama, kraliyet kararnamelerini, kraliyet iradesinin özgün ve meşru ifadeleri olarak kaydetme ve tüzel nitelik kazandırma sürecini ifade eder. Bodin, bu işlevle ilişkilendirilen gerçek veto hakkına dair her türlü iddiayı hariç tutar. Onun anladığı şekilde, Parlamento veya başka bir yetkili organın doğrulama işleminin etkisi, diğer yargıçların daha fazla soru sormalarının (ve engellemelerinin) önüne geçmekte.
- ⁴³ Fransa'nın bölünmüş olduğu iki büyük hukuk alanından birine atıfta bulunur. Kabaca söylemek gerekirse Fransa'nın kuzey kısımları teamül hukukuna tabi bölgeler (*les pays de droit coutumier*) iken, güney kısımları yazılı hukuk veya Roma hukukunun uygulandığı bölgelerdi (*les pays de droit écrit*). Teamülün kusurlu olduğu *pays de droit coutumier* bölgelerinde Roma hukuku alıntılanabilirdi; *pays de droit écrit* bölgelerinde ise kullanımda değiştiği şekliyle Roma hukukunun kendisi teamül hukuku veya müşterek hukuktu.
- ⁴⁴ *Lex regia*, Roma halkının her hükümdarlık döneminin başlangıcında erkinin tamamını imparatora devretmesi gereken *lex de imperio* için klasik Romalı hukukçuların kullandıkları isimdi. Bkz. *Dig.*, I, 4, 1 (Ulpian) ve *Cod.*, I, 17, 1, 7.
- ⁴⁵ Bu nedenle, seçim yoluyla göreve gelmekten ayrı olarak.

- ⁴⁶ Bodin, iklim ve ilgili faktörlerin halkların karakteri üzerindeki etkisine ilişkin ayrıntılı kuramında (*Methodus*, 5. Bölüm; *République*, V, I), kuzey halklarının güçlü otoriteye dirençli olduklarını ve zayıflamış egemenlik biçimlerini sergilediklerini savunur. Diğer yandan, güney halkları ekstrem otorite biçimlerine meyilliyken orta bölgedeki (ör. Fransızlar) halklar, ılımlı ve itidalli yönetim biçimlerine meyillidir.
- ⁴⁷ Bir kanunu korumaya yemin etmekten doğan sahte yemin meselesi hakkında (özellikle kendi kendini yöneten kentlerde) bkz. Franklin, *Bodin and Absolutist Theory*, s. 60, n. 22 ve s. 61, n. 24.
- ⁴⁸ Karma veya sınırlı bir monarşiyi demokrasiyle özdeşleştirme eğilimine tekrar dikkat edilebilir. Krş. yukarıda s. xviii, n.*. Ancak bu fikir, L94, C5-6'da yumuşatılmıştır.
- ⁴⁹ Atina'da kararnameleri halka ilan etmenin bir yoludur.
- ⁵⁰ Söz konusu kral aslında Ahasuerus'tur.
- ⁵¹ On İki Levha, Roma'da en eski kanunlar bütünü olup M. Ö. 5. yüzyılda Decemvirs tarafından toplanıp yazılı hale getirilen teamül hukukundan kaynaklanır. Asıl formülasyonları yalnızca parçalar halinde günümüze ulaşmıştır.
- ⁵² Peter Lombard (1100-1160 c.) *Sentences*, teolojik görüşlerden oluşan bir derlemedir.
- ⁵³ Kadınlara bırakılabilecek mirasın boyutunu sınırlandıran bir kanun.
- ⁵⁴ *Retraict lignager*, ölmüş bir kişinin akrabalarının, ölmüş kişinin vazgeçtiği mirası kullanma haklarıdır. Kullanımın belirli bir süre içinde gerçekleşmesi zorunluydu. Burada kral, söz konusu yeniden satın alma hakkı iddiasını yerine getirmeyi reddeder bir şekilde temsil edilmektedir.
- ⁵⁵ Bodin, burada her şeye rağmen "meslektaşım, tüm hukukçuların şanı" dediği Charles du Mollin'e biraz haksızlık ediyor olabilir (L101, B8). Du Moulin'in Roma hukukunun kullanımına ilişkin pozisyonu Bodin'inkiyle büyük ölçüde aynıydı. Bkz. IP, s. 394, n. 97 ve Franklin, *Bodin and the Sixteenth-Century Revolution*, s. 38.
- ⁵⁶ Bodin'in kaynağı olan Salisburyli John'un değindiği Kral Stephen, İspanya değil, İngiltere kralıydı; bu nedenle kararnamesini İspanya için değil, İngiltere için ilan etmiştir.
- ⁵⁷ Dolayısıyla, söz konusu eksikliklerin bulunduğu noktalarda Roma hukukuna başvurma uygulamasına karşı.
- ⁵⁸ Roma hukukunun kullanımına ilişkin bu tartışmanın fikri, Roma hukukunun hiçbir zaman kendisine has otoritesiyle bağlayıcı olmadığı, yalnızca egemenin kasıtlı eylemiyle veya başka durumlarda teamül gereği dahil edilmesi ölçüsünde bağlayıcı olduğu yönündedir. İki durumda da egemen, doğal hukuku tecessüm ettirmediği sürece bununla bağlı değildir. Bu nedenle, yukarıda 43. notta açıklanan Fransız kullanımlarının hiçbirisi, hükümdarın egemenliğiyle çelişmeyecektir.
- ⁵⁹ Bu bağlamda "almak", barış yapmak üzere, özel bir kişinin yabancı bir devlete veya kişiye karşı meşru hak talebinden kamu tarafından feragat edilmesi anlamına geliyor görünmektedir.
- ⁶⁰ *Lettre de restitution*, alıcısını hakkaniyetsiz bir yükümlülükten ibra ederdi.
- ⁶¹ Bu tartışma boyunca, krala karşı davaların kendisinin onayıyla mümkün olduğu ima edilmekle beraber bu, mahkemeler tarafından varsayılmaktadır.
- ⁶² Attalus ve Eumenes'e atfedilen, Roma'ya yönelik devirler aslında Pergamumlu III. Attalus tarafından tek bir devirdir.
- ⁶³ Kraliyet sözleşmelerinin varisler üzerindeki bağlayıcı gücüyle ilgili olarak medeni geleneğin kısa bir özeti için bkz. Franklin, *Bodin and Absolutist Theory*, s. 80-84.

- ⁶⁴ Selefine dayandığından ve kendisini özel bir varis gibi ikame ettiğinden, vasiyet yoluyla tahta çıkan kral mutlak surette bağlıdır. Selefinin isteğinden ziyade kamu hukukuna dayanarak veraset hakkıyla tahta çıkan bir kral ise, seçimle tahta çıkan bir kral gibi özel varis konumunda değildir. İkisi de selefinin edimleriyle doğrudan bağlı değildir. Krş. L106, C2-7.
- ⁶⁵ *Olim* (Latince “önceki” kökünden gelir), Paris Parlamentosu’nun 1254-1318 yıllarındaki kararname ve hükümlerinin bir derlemesinin kısa adıdır. Yedi orijinal ciltten geriye dört cilt kalmıştır.

I. Kitap, Bölüm 10

- ¹ Melanchthon’un I Samuel 10:25’e dair bu yorumuna, 16. yüzyıldaki anayasacılar tarafından da itiraz edilmiş olup Samuel’deki bu pasaj hakkındaki ihtilaf, dönemin kamucuları arasında geleneksel bir tartışma konusu olmuştur.
- ² *Politics*, IV. Kitap, Bölüm 11, para. 1’in serbest bir sunumu.
- ³ Burada “modern (*les derniers*)”, Roma hukukunun Orta Çağ’daki yorumcularına atıfta bulunur. “Eskiler (*les premiers*)”, muhtemelen Roma İmparatorluğu’nun hukukçularına atıfta bulunmakla beraber bu kişiler “kraliyet hakları” hakkında yazmamışlardır. Dolayısıyla, Bodin’in “eskiler” derken *glossator* ya da daha önceki Orta Çağ hukukçularını kastetmiş olması da gayet mümkündür.
- ⁴ Bodin bu haktan söz ederken, neredeyse daima makamı tesis etme ve tanımlamanın yanı sıra makamda bulunacak kişiyi atama yetkisini kasteder. Ancak bazen kullandığı *eslire* (*eligere*) terimi, yalnızca “atama” anlamına gelecek şekilde de anlaşılabilir.
- ⁵ Buradaki düşünce, söz konusu vekillerin, unvanlarının niteliği itibarıyla bağımlılığı kabul etmeye devam edecek kadar uzun süreli bir zaman aşımıyla egemen statüsünü elde etmiş olamayacağı gibi görünmektedir. Bkz. L149, A10.
- ⁶ Roma’daki diktatör makamıyla ilgili olarak bkz. yukarıda s. 3.
- ⁷ Roma’daki kullanımda bir bütün olarak halk (*populus* veya *populus universus*) soyluları da içermekteydi ve *comitia centuriata*’da toplanırdı. Bu şekilde adlandırılmasının nedeni, başlangıçta askeri sınıfların bir meclisi olmasıydı. *Comitia centuriata*, oy erkinin tahsisi açısından son derece hiyerarşikti. *Pleb* veya avam tabakasının edimlerine kanun statüsü tanındığında, avam meclisleri *comitia tributa* ya da boy meclisleri olarak bilinmeye başlamıştır. Buradaki oy hakları daha demokratik olmakla beraber, halkın bölündüğü boyar arasında nüfusun kötü bir şekilde dağılması nedeniyle eşitlik giderek sekteye uğramıştır. *Comitia tributa*, asıl elitlerin soyundan gelenleri hariç tutsa da soyu itibarıyla elit olmayan “yeni” soyluları dahil etmiştir. Bu nedenle, zaman geçtikçe, *comitia tributa* fiilen halkın tamamını dahil etmeye epey yaklaşmıştır. Bu karmaşıklık göz önüne alındığında Bodin, zaman zaman terminoloji açısından sorun yaşamaktadır; *Menu peuple* (avam) çağrışımları bakımından fazla dar kapsamlı iken, *peuple* teriminin gösterimi fazla geniştir. Üstelik, *peuple* teriminin *comitia tributa* mı yoksa *comitia centuriata* mı için kullanıldığı da her zaman açık değildir, zira ikincisi biraz reforma uğramış haliyle daha sonraki Cumhuriyet’te işlev görmeye devam etmiştir.
- ⁸ Bodin, bu önlemlerin sırası ve ayrıntıları ile ilgili olarak hatalı görünmektedir. *Lex Valeria Horatia* geleneksel olarak M. Ö. 449’a tarihlenir ve avamın edimlerini kanun olarak tanımasına rağmen, bu edimler ancak Senato’nun onayından sonra kanun halini almıştır. Philo’nun önlemleri M. Ö. 339’dan itibaren başlamakta olup, plebi-

sitlerin kanun olduğunu teyit etmekle beraber bunların Senato tarafından *önceden* onaylanmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle, belirleyici anayasal atılım, Senato'nun onaylamasına gerek olmadan plebisitlere tam kanun statüsü veren, M. Ö. 287 tarihli *Lex Hortensia* olmuştur.

- 9 Roma yasama terminolojisine uygun olarak, *leges Iuliae*'deki *Iuliae* terimi, Augustus'un ilk adına (Julius) atıfta bulunur. *Lex Iulia*, Augustus Julius Caesar'ın talebi veya önerisiyle yapılan bir kanunu ifade eder ve böylece, *Imperator*'un açıkça tek taraflı yasama erki iddiasında bulunmasını önler.
- 10 Plebisit, kanuna eşdeğer görülmekle beraber tam olarak kanun olmadığından, avam ile *comitia tributa* için egemenlik (*maiestas*) yerine erk (*potestas*, Fransızcası *puissance*) terimi kullanılmıştır; bu sayede, muhafazakarlığı iyi bilinen Romalılar, *comitia centuriata*'nın edimini bir anlamda daha yüce ve önemli görmeye devam edebilmişlerdir.
- 11 Bodin'in, Bilgeler Konseyi dediği organı On'lar Konseyi'nin genişletilmiş bir versiyonu olarak gördüğü açıktır.
- 12 Kanun koyma erki ve egemenliğin diğer ayrıcalıkları arasındaki bağlantı için bkz. Giriş, s. xvi.
- 13 Bodin'in *lex Sulpicia* ile *lex Martia* konusundaki açık karışıklığı hakkında bkz. IP, s. 496, n. 44.
- 14 Roma ile isyankâr İtalya ittifakı (*socii*) arasındaki savaş (M. Ö. 90-88); İtalyanlara Roma vatandaşlığı verilerek çözüme kavuşturulmuştur.
- 15 IP, s. 503, n. 65'te belirtildiği üzere, teknik olarak, muhtemelen cüzzamı kontrol etmek için domuzların dilini muayene eden kişi.
- 16 Bu paragrafın fikri, feodal veya diğer yargıçların ast görevliler atama hakkının egemenliğin bir nişanesi olmadığıdır.
- 17 Bunlar, Eski Rejim'de doğrudan kraliyet idaresinde bulunan temel bölgesel birimler olup son derece Fransa'ya has olmaları itibarıyla bunları tercüme etmek anlamsız olduğu kadar yanıltıcı da olacaktır. *Baillage* ile *senescaussée*, en büyük bölgesel idare olan *gouvernement*'a aşağı yukarı tabi sayılırlardı.
- 18 Bodin'in yanıtına dahil ettiği tüm nitelikler göz önüne alındığında, çelişki ilk bakışta açıkça görünmeyebilir. Ancak görünüşe göre mesele, en azından Hadrian söz konusu olduğunda, son kertede hüküm verme hakkının alt bir otoriteye devredilmiş olmasıdır.
- 19 *Baillis* ve *seneschaux*, Fransız görevliler olmalarına rağmen buradaki terimler genel anlamda kullanılmakta olup Fransa'nın yanı sıra Almanya'ya da uygulanır.
- 20 1552'de kurulan başkanlık mahkemeleri, *bailliages* ile Parlamentolar arasında kabaca ara konumda bulunan bir tribünler ağıydı.
- 21 *Requête civile* (*requeste civile*), itiraz hakkı bulunmayan davalar için özel olarak tasarlanmış, olağanüstü bir yeniden değerlendirme dilekçesiydi. Olağan durumda dava, aleyhte talebin getirildiği hâkim tarafından gözden geçirilmekte olup, görünüşe göre "medeni" veya "kibar" talep olarak adlandırılmasının nedeni budur.
- 22 Eski Rejim'de *président* terimi, sıklıkla adli bir tribünün başkanı olan hâkim için kullanılmaktaydı.
- 23 Kraliyet ailesinin bakım gerektiren üyelerini desteklemek için verilen bir hibe.
- 24 Bu temyiz tartışması boyunca "egemenlik", neredeyse eşanlamlı olarak "itiraz" terimiyle bağlantılıdır; egemenliğin başlıca anlamının son kertede temyizleri dinlemeyi ifade ettiği daha eski bir kullanımın yankısını taşıdığı düşünülebilir.
- 25 Yani, kraliyet erkinin etkinliği söz konusu olduğu süreç.

- ²⁶ *Exchequer*, 16. yüzyılın seyrinde Parlamento'ya dönüştürülene kadar Normandiya yüksek mahkemesi için kullanılan isimdi. Normandiyadaki Alençon bölgesi, düklerine verilen imtiyaz itibarıyla bölge yüksek mahkemesinden bağımsız olan kendi *exchequer* organına sahipti.
- ²⁷ İbra belgesi, kasıtsız olarak veya nefsi müdafaa kapsamında birini öldüren kişilere verilirken, af belgesi ise idam cezası gerektirmeyen suçlar için geçerliydi. Buradaki fikir, söz konusu beratlar kral tarafından verildiğinde, ikincisi hâkimler tarafından gözden geçirilebilirken ilkinin gözden geçirilemediğidir.
- ²⁸ Kral tarafından verilen adalet belgesi, alıcısına medeni veya cezai bir hükme itiraz etme izni vermekteydi. Bu nedenle, temyiz başlatmak için bir mekanizmaydı.
- ²⁹ I. Kitap, Bölüm 9 (burada tercüme edilmemiştir).
- ³⁰ Bodin'in, 16. yüzyıldaki fiyat enflasyonunun nedenlerine dair 1568 tarihli monografına atıfta bulunur. *La response de Jean Bodin a M. de Malestroit*.
- ³¹ Fransızca *taille* ve *impost* terimleri, geniş anlamıyla, sırasıyla doğrudan ve dolaylı vergilere atıfta bulunur. Ancak kullanımı o kadar gevşektir ki tercüme için tutarlı bir kural benimsenmemiştir.
- ³² Dört koşul şunlardır: lort tarafından deniz aşırı bir yolculuk için ödeme; kızlarıyla evlenmek için ödeme; esir alındığında fidye için ödeme; oğullarını şövalye yapmak için ödeme.
- ³³ Bunlar, sırasıyla mali denetim ve vergilendirmeden kaynaklanan davalarla ilgilenen egemen mahkemelerdi.
- ³⁴ Bodin'in *Methodus* (1566) eserinde vergi salma erkinden, egemenliğin bir ayrıcalığı olarak özellikle söz edilmez ve muhtemelen münhasıran taca ait olarak görülmemektedir. Daha önceki çalışmalarında Bodin, bunu genel anlamda daha çok yerel bir imtiyaz olarak düşünmüştür.
- ³⁵ Tuz vergisine ilişkin bu tartışmanın fikri, tuz madenciliği yapma hakkına ilişkin egemen bir tekeli içermek zorunda olmadığı yönünde görünmektedir.
- ³⁶ Bir gemi enkazından kıyıya vuran her şeye el koyma hakkı.
- ³⁷ Jean du Tillet'in (yaşça büyük olan) *Les mémoires et recherches* (daha sonraki basımlarda *Recueil des rois de France* başlığını taşır) eseri, öldükten sonra 1577'de yayımlanmıştır.
- ³⁸ Bodin'in Toulouse Hukuk Fakültesi'ndeki günlerine uzanması muhtemel olan, kamusal otorite (*imperium*) hakkındaki eski bir çalışması. Öldüğünde, talebi üzerine imha edilmiştir.

II. Kitap, Bölüm 1

- ¹ Bkz. yukarıda, s. 90, n.*
- ² Armonik orantı, geometrik ve aritmetik dizilerin birleşimidir. Armonik denmesinin nedeni, Pisagorcu müzik kuramlarıyla yakından ilişkili olmasıdır. Bodin'in bunu demokratik ve aristokratik politika ve sosyal adalet fikirlerinin bir sentezine uygulama çabası orijinal olmakla beraber nevi şahsına münhasır bir çabadır. *République* (1961), s. 1016, nn. 1-3'te geometrik dizi örneği 3-9-27-81; aritmetik dizi örneği 3-9-15-21-27; armonik dizi örneği ise 4-6-8-12'dir. Armonik orantıda ilk terimin (4) bölümünün üçüncü (8) terime bölümü, bölümün kendisine eşittir (örnekte = ½); birinci ve ikinci terimlerin aralığının (=2) üçüncü ve dördüncü terimlerin aralığına (=4) bölünmesiyle elde edilir. Matthew Franklin tarafından bana işaret edildiği üzere, armonik diziye, aritmetik ve geometrik dizilerin birleşimini özellikle aşikâr kılacak bir şekilde bak-

mak mümkündür. Dolayısıyla bir geometrik dizide (ör. 2-4-9-16-32-64), aralıkların her birine eşit (yani aritmetik) bir bölüm eklenebilir. 2 ile 4 arasına 3; 4 ile 8 arasına 6 eklenebilir vs. Ortaya çıkan armonik dizi, 2-3-4-6-8-12-16-24-32-48-64 olacaktır. Armonik orantı, müzik kuramındaki yeri ve Bodin'in buna ilişkin bazı uygulamaları, Marocco Stuardi, "La teoria" ve Villey, "Justice harmonique" eserlerinde yer alır.

- ³ Bodin, Floransa "karışımını" neden yine de bir demokrasi türü olarak düşündüğünü açıklamaz (bu yönetime yalnızca varlıklı sakinler katılmıştır). Büyük konseyin ısrarcı olduğu takdirde diğer bölümleri kontrol etmeye yönelik görünüşteki erkini düşünmüş olabilir, aksi takdirde üç biçim arasındaki her türlü erk paylaşımı kendi başına demokrasi olacaktır. Sonraki paragrafta, biri yerine her iki argüman da sunulmuştur.
- ⁴ Görünüşe göre Machiavelli, Contarini ve More'a atıftır.
- ⁵ Bodin, Roma ve diğer cumhuriyet senatolarını temelde özel kraliyet konseyleri gibi ele alır.

- ⁶ L181, D13'teki kenar notunun teyit ettiği üzere bu, Du Haillan, Bernard de Girard, *De l'estat et succez des affaires de France* (Paris, 1571) eserine atıf olup, Du Haillan bu eserde, Claude de Seyssel'in *La monarchie de France* (1519) eserindeki temkinli formülasyonunu takip eder. Belki de kısmen Bodin'in eleştirisi nedeniyle Du Haillan, 1580 tarihli basımda iddiasını özenle nitelendirmişse de bu değişiklik Bodin tarafından dikkate alınmamıştır. Bkz. Church, *Constitutional Thought* (1965), s. 121 vd.

- ⁷ Fransa'daki asilzadeler, kralın ardından ülkenin en yüksek lortlarını içeriyordu. Aslen on iki kişi olan bu grup, 16. yüzyıl itibarıyla yalnızca altı ruhban asilzade ile Flanders kontunu içermektedir. Ancak Flanders kontu, krallığın dışında bulunuyordu. Asilzadeler, teknik olarak Paris Parlamentosu'nun üyeleri idi ve asilzadeleri etkileyen davaların duruşmalarını gerçekleştirmek üzere, bu organ bünyesinde özel bir mahkeme teşkil ediyorlardı.

- ⁸ Tüm görevlilerin yer aldığı meclis, Parlamento'nun bir anlamda genişletilmiş bir versiyonuna atıfta bulunmakta olup olağanüstü durumlarda toplanan bu meclis, çeşitli ruhbanları, vilayet Parlamentolarının temsilcilerini, *baillis* ve *seneschaux* temsilcilerini ve diğerlerini içeriyordu.

- ⁹ Aristoteles'in *Politika*, IV. Kitap, Bölüm 9'daki karışım tariflerini dikkate almamak ilginç bir hatadır.

- ¹⁰ Ancak belki daha doğru olarak IV. Kitap, Bölüm 11, para. 19.

- ¹¹ McRae'nin not ettiği üzere (192, A1) bu, muhtemelen Aristoteles'in Platon'un *Yasalar*'ını tartıştığı, *Politika*, II. Kitap, Bölüm 6, para. 16'ya atıfta bulunmaktadır.

- ¹² Cumhuriyetin ilk döneminde süvari nizamı, atlı birliklerde askerlik hizmeti yapmaları zorunlu olan, önemli miktarda servete sahip toplumsal gruptu. Daha sonraki cumhuriyette, Roma toplumunun kapitalist tabakasıydı. Teknik konuşmak gerekirse klasik cumhuriyetin on sekiz süvari zümresi, görünüşte Bodin'in anladığı şekliyle birinci sınıfın içinde olmaktan ziyade yanındaydı.

- ¹³ *Comitia centuriata*'da oy, zümreler tarafından kullanılırdı ve zümrelerin çoğunluğu karar verirdi. Ancak zümreler sayıdan ziyade servete dayalı olduğundan, 80 zümreli birinci sınıf ve 18 zümreli süvariler, toplam 193 zümrenin mutlak çoğunluğuna sahipti ve bu nedenle mutabık kalmaları durumunda sonuca karar verebiliyorlardı. Roma usulü, zümrelerin çoğunluğu sağlanana kadar sınıftan sınıfa doğru ilerlemeyi ve çoğunluk sağlandığında danışma sona eriyordu. Dolayısıyla alt sınıfların sonucu belirleme şansı çok az olmakla beraber, neredeyse asla fikirlerini dile getiremiyorlardı.

- ¹⁴ Bodin, Senato'nun yaşama konusunda veto hakkının bulunduğu dönemleri burada bir kez daha es geçmektedir.

II. Kitap, Bölüm 5

- ¹ Burada Bodin, üst Orta Çağ'dan en azından Locke'a kadar kullanılan, erdemli ve iyi niyetli biri olabilmesi mümkün olan unvansız tiran veya gaspçı ile meşru yollar-dan iktidara gelen fakat bunu sürekli suistimal eden, gücünü kötüye kullanan tiran arasındaki temel bir ayrımı benimser. İlk tiran türüne karşı direniş, hukukçular ve teologlar tarafından normal olarak meşru görülürken, ikinci türe direniş çoğu zaman kınanmıştır.
- ² IP, s. 609, n.âda verilen Bodin'in listesi, görünüşe göre hatalı olarak Aziz Thomas Aquinas ve Saxsoferratolu Bartolus'u içermekte olup ikisi de Bodin'in görünüşte işaret ettiğinden daha temkinliydi.
- ³ "Tiran-kral" veya "kral-tiran" birleşimi, unvanı meşru olan bir kralın kötü uygulamalarla meşruiyetini yitirerek direnişe maruz kalabileceğine işaret edebilir. Bodin, bu terimi bu nedenle reddeder.
- ⁴ Şüphesiz istemeden standart Roma formülüne (*Senatus populusque Romanus*) düşen Bodin, burada Senato'yu egemenlikte halkla özdeşleştirir. Bu, kendisinin Roma anayasası kuramına aykırıdır.
- ⁵ Bu nedenle *Dig. XLVII, iv. 11* (Bodin alıntıları): "Suçlanırken ölen bir kişi, ölümün suçu ortadan kaldırmasından dolayı statüsü değişmeden ölür; ancak *lèse majeste* ile suçlanan birinin durumu farklıdır, zira varisleri tarafından suçu temizlenmediği sürece varlığı kamu hazinesine irat kaydedilir."
- ⁶ Bodin'in Conradin'in ölümüyle ilgili olaylar hakkındaki yanlışları için bkz. IP, s. 627, n. 68 ve 628, n. 70.

Bodin siyasal düşünce tarihine "egemenlik" kavramını hediye etmesi ile bilinir. Politik arenaya bugünden baktığımızda egemenlik mefhumundan uzak bir yönetim erkini tahayyül edemez ve Bodin'in katkısının ne olduğunu tam olarak idrak edemeyebiliriz. Oysa kilisenin ve feodal siyasi yapıların hâkimiyeti altında geçen Orta Çağ boyunca Avrupa'da monarkın/hükümdarın iktidarı mutlak olmaktan uzaktır. Modern ulus-devletlerin bir önceki safhası olan mutlakiyetçi devletlerin ortaya çıkışında Bodin'in kavramsallaştırdığı egemenlik düşüncesi önemli ve ideolojik bir rol oynamış, kamu hukukunun bilimsel bir disiplin haline gelmesine yardımcı olmuştur.

Egemenliğin bölünemezliği ve erkin hükümdarda temerküz etmesinin devletin asli koşulu olduğu fikri, bugünden baktığımızda uygulanamaz derecede katı ve mutlakiyetçi görünse de sonraki yüzyılların anayasal ve idari tartışmalarına zemin hazırlamış ve kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti, sivil toplum, insan hakları gibi egemenliğe ilişkin istisnai hallere dair tartışmalara da alan açmıştır.

Cambridge Üniversitesi Yayınlarının Batı Siyaset Düşüncesi Klasikleri serisinde yer alan ve Reha Kuldaşlı çevirisiyle Türkçeye kazandırılan *Egemenlik Üzerine*, Bodin'in başyapıtı olan *Devletin Altı Kitabı*'nın dört bölümünden oluşmakta ve modern bir siyasal kavram olan egemenliğin kurumsallaşma tarihi üzerine nitelikli bir tartışma sunmaktadır.

Jean Bodin EGEMENLİK ÜZERİNE

SIYASETNAME

timas.com.tr @timasakademi

